



วารสารวามฎองแหรกพุทธศาสนาปริทรรศน์

บณทิตศีกษา มหาวิทาลัยมหารจุฬาลงกรณราชวิทาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

ISSN 2465-3683

วตัฎประสงค์

๑. เพื่อสงเสริมการผลิตผลงานทางวิชาการและงานวิจัยด้านพระพุทศาสนาและปรัชญา
๒. เพื่อให้บริการวิชาการด้านพระพุทศาสนาและปรัชญาแก่สังคม
๓. เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนแนวคิดทางพระพุทศาสนาและปรัชญา
๔. เพื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมของบณทิตวิทาลัย มหาวิทาลัยมหารจุฬาลงกรณราชวิทาลัย

กรรมการที่ปรึกษา

๑. พระพรหมบณทิต (ประยูร ฌมมจิตโต),ศ.ดร. ราชบณทิตกิตติมศักดิ์
๒. พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทโธ), ดร.
๓. พระศรีคัมภีรญาณ (สมจินต์ สมมาปญโญ), รศ.ดร.
๔. พระสุธีธรรมานุวัตร (เทียบ สิริญาโณ), ผศ.ดร.
๕. พระมหาหรรษา ฌมมหาโส, รศ.ดร.
๖. พระมหาสมบุญ วุฒิกโร, ดร.
๗. ศ.ดร. จ่านง อติวัฒนสิทธิ
๘. รศ.อุดม บัวศรี
๙. ผศ.ดร.สรเชต วรคามวิชัย
๑๐. ผศ.ดร.สุนันท์ เสนารัตน์

คณะบรรณาธิการฝ่ายวิชาการ

บรรณาธิการ

ผศ.บรรจง โสดาดี มหาวิทาลัยมหารจุฬาลงกรณราชวิทาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

กองบรรณาธิการ

๑. พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ, ผศ.ดร. มหาวิทาลัยมหารจุฬาลงกรณราชวิทาลัย

๒. พระอธิการเวียง กิตติวณฺโณ, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
๓. พระมหาสมปาน ชาคโร, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
๔. ผศ.กฤษนันท์ แสงมาศ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
๕. ผศ.ดร.ทวีศักดิ์ ทองทิพย์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
๖. ผศ.ดร.ธนู ศรีทอง	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
๗. พระมหามหวินทร์ บุริสุตโตโม, ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ส่วนกลาง
๘. พระมหาพรชัย สิริวิโร, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ส่วนกลาง
๙. พระมหาดาวสยาม วชิรปัญญา, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
๑๐. พระปลัดสมชาย ปโยโค, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
๑๑. รศ.สมหมาย ชินนาค	มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
๑๒. ผศ.ดร.ชาญณรงค์ บุญหนุน	มหาวิทยาลัยศิลปากร
๑๓. ผศ.ดร.มนตรี สืบด้วง	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
๑๔. ดร.พิสิฐ โคตรสุโพธิ์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
๑๕. ดร.สมหวัง แก้วสุฟอง	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
๑๖. ดร.อำนาจ ยอดทอง	มหาวิทยาลัยมหิดล
๑๗. ดร.สุชาติ บุษย์ชญาณนท์	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

คณะกรรมการฝ่ายบริหาร

บรรณาธิการบริหาร

พระธรรมโมลี, ดร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

ผู้ช่วยบรรณาธิการฝ่ายบริหาร

๑. ผศ.ดร.ทวีศักดิ์ ทองทิพย์	๒. พระศรีวิสุทธิคุณ, ดร.
๓. พระมหาวิศิต ธีรวิโส, ผศ.	๔. พระครูศรีสุนทรสรกิจ, ผศ.ดร.
๕. ผศ.กฤษนันท์ แสงมาศ	๖. พระมหาอุทพิชาญ โยธาสโน
๗. พระอธิการเวียง กิตติวณฺโณ, ดร.	๘. ผศ.ดร.ธนู ศรีทอง
๙. พระมหาสมปาน ชาคโร, ดร.	๑๐. พระมหาธนรัฐ รัตนเมโธ, ดร.
๑๑. พระปลัดวัชร วชิรญาโน	๑๒. นางสาวจิรารัตน์ พิมพ์ประเสริฐ
๑๓. นายเอกภพ แยกดี	

ออกแบบปก : พระมหาธนรัฐ ญาณเมโธ, ดร.

จัดรูปเล่ม : พระมหาธนรัฐ ญาณเมโธ, ดร.

ผู้ช่วยบรรณาธิการและประสานงาน : นางสาวจิรารัตน์ พิมพ์ประเสริฐ

โรงพิมพ์ : บริษัท ไอปริ้นท์แอนด์ เทคโนโลยี (ไทยแลนด์) จำกัด

๔๓๓/๘-๙ ถนนจิระ ตำบลในเมือง อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์

จำนวนที่ตีพิมพ์ ๔๐๐ เล่ม

กำหนดระยะเวลาตีพิมพ์ : ปีละ ๒ ฉบับ คือ

ฉบับที่ ๑ มกราคม – มิถุนายน

ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม – ธันวาคม

สาขาวิชาที่รับพิจารณาตีพิมพ์:

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา หรือสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง หรือ
บทความที่มีเนื้อหาสอดคล้องกับพระพุทธศาสนา

วิธีพิจารณาบทความ:

๑. บทความทุกบทความ จะใช้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจและประเมินอย่างน้อย ๒ ท่าน
๒. บทความจากผู้นิพนธ์ภายในจะได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก ส่วนบทความจากภายนอกจะได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิภายใน และผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านไม่มีส่วนได้เสียกับผู้เขียนบทความ
๓. บทความที่ได้รับการตีพิมพ์ในวารสารฉบับนี้ ได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิแล้ว

สารจากรองอธิการบดี

บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ได้ผลิตวารสารเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา คือ วารสารวันมัญจทองแหกรพุทธศาสนปริทรรศน์ อันเป็นวารสารที่มีคุณภาพด้านวิชาการทางพระพุทธศาสนา โดยได้เปิดโอกาสให้นักวิชาการทั่วไปได้นำเสนอผลงานทางวิชาการ เพื่อเข้ารับการพิจารณา ถิ่นกรองจากคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ทำให้บทความวิจัยและบทความทางวิชาการที่ได้รับการพิจารณา ตีพิมพ์ในวารสารนี้เป็นข้อมูลทางวิชาการของมหาวิทยาลัยที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา การบริการวิชาการด้านพระพุทธศาสนา และการประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ อันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศชาติต่อไป

สิ่งหนึ่งที่นักวิชาการพึงตระหนักและพัฒนาควบคู่กับวิชาการ คือ ความมีศีลธรรมและจรรยาบรรณของความเป็นนักวิชาการเชิงพุทธ กล่าวคือ ต้องมีการศึกษาข้อมูลอย่างละเอียดและลึกซึ้ง เข้าถึงแหล่งปฐมภูมิ คือพระไตรปิฎก และคัมภีร์ที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา มีความเคารพในกฎกติกาและเคารพสิทธิของบุคคลที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งรายงานผลของการวิจัย และข้อที่ค้นพบตามความเป็นจริงในเชิงสร้างสรรค์ วิพากษ์วิจารณ์ บทฐานข้อมูลและหลักแห่งเหตุผล และที่สำคัญ นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา พึงปลูกศรัทธาให้มั่นคงในพระพุทธศาสนา สร้างสรรค์งานเพื่อให้สามารถนำไปใช้พัฒนาประเทศชาติและเทิดทูนไว้ซึ่งสถาบันพระมหากษัตริย์

ขออนุโมทนาและชื่นชมต่อคณะทำงานวารสารวันมัญจทองแหกรพุทธศาสนปริทรรศน์ ที่ได้มีวิริยะอุตสาหะอย่างยิ่ง ทุ่มเทกำลังสติปัญญาช่วยกันสร้างสรรค์ผลงานนี้ขึ้นมา เพื่อบริการวิชาการแก่สังคม สร้างองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา เพื่อบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ให้ปรากฏในบรรณพิภพ ทั้งนี้ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาพระพุทธศาสนาในเชิงวิชาการและประชาชนผู้สนใจทั่วไป



(พระธรรมโมลี,ดร.)

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

บทบรรณาธิการ

วารสารนัมมวองแหงพุทธศาสนาปริทรรศน์ ของบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ฉบับนี้เป็นฉบับปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ ประจำเดือน กรกฎาคม-ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๐ ทางคณะผู้จัดทำได้จัดพิมพ์บทความวิจัย (Research Paper) บทความวิชาการ (Academic Paper) ของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาและสาขาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องที่มีเนื้อหาสอดคล้องกับพระพุทธศาสนา ซึ่งทางคณะผู้จัดทำได้เปิดโอกาสให้นักวิชาการแต่ละท่านได้เสนอแนวความคิด และมุมมองที่เป็นอิสระ ประกอบกับต้องมีหลักฐานการอ้างอิงข้อมูลทางวิชาการที่น่าเชื่อถือได้ ดังนั้น จึงถือได้ว่า วารสารฯ ฉบับดังกล่าวนี้มีเนื้อหาและสาระที่มีคุณภาพทางวิชาการ อันจะนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาและจะอำนวยประโยชน์เชิงวิชาการแก่ผู้สนใจศึกษาตามสมควรแก่ฐานะ

ในวารสารฯ ฉบับที่ ๒ ประจำปี ๒๕๖๐ นี้ เป็นงานบทความทางวิชาการทั้งหมด ซึ่งมี ๑๑ เรื่อง โดยเป็นผลงานของผู้เขียนที่มาจากสถาบันภายนอกมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำนวน ๖ เรื่อง และเป็นผลงานเขียนของคณาจารย์ภายในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทั้งวิทยาเขตสุรินทร์และที่อื่น ๆ จำนวน ๕ เรื่อง อันประกอบด้วย

ดร.ยโสธรา ศิริภาพระการ ได้เสนอบทความภาคภาษาอังกฤษด้านมนุษยศาสตร์ เรื่อง “A Ritual to Communicate with God of Thai-Khmergroup: A Case Study of JoalMamaud Ritual, Muang District, Surin Province, Thailand” ซึ่งผู้เขียนได้นำเสนอประเพณีท้องถิ่นของชาวเขมรสุรินทร์ คือ ประเพณีการโหลมะมีวัด ซึ่งเป็นประเพณีการทรงเจ้า หรือประเพณีการเข้าทรงของชาวไทยเชื้อสายเขมรในจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งชาวเขมรสุรินทร์นั้นมีความเชื่อที่หลากหลาย ดังปรากฏในประเพณีวัฒนธรรมพื้นบ้านต่าง ๆ และประเพณีการโหลมะมีวัดนี้เป็นประเพณีที่มุ่งประสงค์ในการเป็นพิธีกรรมที่มีการสื่อสารระหว่างคนกับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ อันได้แก่ภูตผี เทพเจ้า หรือวิญญาณบรรพชน โดยคณะผู้เขียนได้ใช้กระบวนการในการศึกษาผ่านข้อมูลทางเอกสารและการสัมภาษณ์กับปราชญ์ชุมชน ทั้งพระภิกษุและบุคคลทั่วไป ซึ่งจัดว่าเป็นงานที่มีคุณค่าทางวิชาการอีกงานหนึ่ง

ดร.ยโสธรา ศิริภาพระการ ได้เสนอบทความวิชาการด้านมนุษยศาสตร์ เรื่อง “การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเทพบริบาลแห่งชนเผ่ากับกลุ่มชาวไทยกวยอำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์” ในเรื่องนี้ผู้เขียนได้มุ่งนำเสนอพิธีกรรมการแซนอาหะจาย ของชาวไทยกวย ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์อีกกลุ่มหนึ่งในเขตพื้นที่อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ โดยผู้เขียนได้ศึกษาข้อมูลจากการเอกสารที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์ปราชญ์ท้องถิ่น ซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ ผู้เขียนได้ตั้งประเด็นในการศึกษาถึงความเชื่อของชาวไทยกวยที่มีต่อเทพบริบาล และความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาวไทยกวยกับเทพบริบาล และความสำคัญของเทพบริบาลในฐานะที่กลุ่มชาวไทยกวยเชื่อ เคารพศรัทธาและให้การบูชา ซึ่งประเพณีการประกอบพิธีกรรมแซนอาหะจายของชาวไทยกวยนั้น เป็นประเพณีที่มีการสื่อสารระหว่างเทพบริบาลกับมนุษย์ และเป็นประเพณีที่มีการสืบต่อกันและปฏิบัติเป็นประจำทุกปี ซึ่งวัตถุประสงค์หลักก็เพื่อความอุดมสมบูรณ์ และการเพิ่มผลผลการเกษตรของเกษตรกรชาวไทยกวย ในเขตพื้นที่ อำเภอสังขะจังหวัดสุรินทร์

ดร.วัน สุวรรณพงษ์ได้เสนอบทความวิชาการทางด้านสังคมศาสตร์ เรื่อง “กฎหมายในมุมมองของพระพุทธศาสนา”ซึ่งในบทความวิชาการฉบับนี้นั้น ผู้เรียนได้กล่าวถึงพัฒนาการของกฎหมายมีต้นความคิดจากคัมภีร์ธรรมศาสตร์ของศาสนาพราหมณ์ และได้มีปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่ว่าด้วย “ขัตติยอัมมสงขาเตนิตตสเถ” และได้กล่าวถึง กฎเกณฑ์ซึ่งเป็นปทัสถานทางสังคม ๓ ประเภท คือ วิถีประชาหรือวิถีชาวบ้าน, กฎศีลธรรมหรือจารีต และ กฎหมาย รวมทั้งหลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้มนุษย์รู้จักปรับใช้กับกฎหมาย อาทิเช่น พรหมวิหาร, อกติ ๔, อปรีหานิยธรรม และเบญจศีล เป็นต้น

ผศ.ดร.พระมหามหวินทร์ ปุริสุตโตโม ได้เสนอบทความทางวิชาการด้านปรัชญา เรื่อง “วิเคราะห์แนวคิดและปรัชญาของคาร์ล มาร์กซ์” ในบทความวิชาการฉบับนี้ผู้เขียนมุ่งนำเสนอชีวิตประวัติและแนวคิดเบื้องต้นของคาร์ล มาร์กซ์ และปรัชญาจริยศาสตร์และสังคมคอมมิวนิสต์ในทัศนะของคาร์ล มาร์กซ์ และผู้เขียนได้ทำการวิเคราะห์แนวคิดและปรัชญาของคาร์ล มาร์กซ์โดยผู้เขียนได้สรุปประเด็นว่ามาร์กซ์ต้องการเป็นอาจารย์สอนหนังสือในมหาวิทยาลัยอย่างแน่นอนแต่รัฐบาลไม่ยอมรับแนวคิดและปรัชญาของเขา เขาจึงผันตัวเองไปเป็นนักหนังสือพิมพ์และเขียนหนังสือเผยแพร่แนวคิดและปรัชญาร่วมกับเพื่อนๆแนวคิดและปรัชญาของมาร์กซ์นั้นได้อธิบายถึงสสาร มนุษย์ การทำงาน ฐานะ และระบบคอมมิวนิสต์เป็นแนวคิดใหม่และแตกต่างไปจากนักปรัชญาคนอื่น มาร์กซ์เสนอปรัชญาจริยศาสตร์ไว้ ๓ทฤษฎี คือ ทฤษฎีทางอภิปรัชญา ทฤษฎีที่สัมพันธ์กับปรัชญาสังคม และทฤษฎีเศรษฐกิจ ซึ่งผลงานชิ้นนี้ จัดได้ว่าเป็นผลงานวิชาการที่ทรงคุณค่าอีกงานหนึ่ง

ผศ.ดร.สุชาติ บุษย์ชยานันท์ ได้เสนอบทความทางวิชาการด้านมนุษยศาสตร์ เรื่อง “พลวัตกระแสพญานาคนิยมในยุคโลกาภิวัตน์”สืบเนื่องจากกระแสพญานาคที่ผ่านมา ทำให้เกิดกระแสพลวัตทางสังคม และเป็นการกระตุ้นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ส่งผลต่อเศรษฐกิจชุมชนโดยภาพรวม ดังนั้นในบทความชิ้นนี้ผู้เขียนได้เสนอแง่มุมของคติความเชื่อในเรื่องพญานาคที่เกิดขึ้นในโลกยุคโลกาภิวัตน์ โดยผู้เขียนได้วิเคราะห์ถึงคติความเชื่อพญานาคนิยมในสังคมไทย และวิเคราะห์ถึงพลวัตกระแสพญานาคนิยมในยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งก็จัดได้ว่าเป็นบทความวิชาการที่ทรงคุณค่า และควรแก่การศึกษาแก่ผู้สนใจอย่างยิ่ง

สุรศักดิ์ ชะมารัมย์ และคณะ ได้เสนอบทความวิชาการด้านสังคมศาสตร์ เรื่อง “สมรรถนะหลักที่จำเป็นสำหรับผู้จัดการฝ่ายทรัพยากรบุคคลกับการเพิ่มขีดความสามารถทางการแข่งขันขององค์การไปสู่ความสำเร็จในยุคประเทศไทย ๔.๐” ซึ่งคณะผู้เขียนได้นำเสนอ ๔ ทักษะเพื่อการเพิ่มขีดความสามารถของฝ่ายบุคคลในยุคประเทศไทย ๔.๐ คือ (๑) ทักษะด้านการศึกษา (Communication) (๒) การคิดวิเคราะห์การคิดวิพากษ์ (๓) ทักษะในการสร้างสัมพันธภาพ (Analytical and Critical Thinking) และ (๔) ทักษะภาวะผู้นำ (Leadership)ซึ่งผู้เขียนได้สรุปความสำคัญของ ๔ ทักษะนี้ว่า เป็นเครื่องมือสำคัญที่จะช่วยให้ผู้จัดการฝ่ายทรัพยากรบุคคลมีความรู้ ทักษะ ความชำนาญ และสามารถบริหารทรัพยากรมนุษย์ภายในองค์การทั้งในด้านการวางแผนพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การกลั่นกรองคัดเลือกและบรรจุแต่งตั้งพนักงาน การฝึกอบรมและพัฒนาการบริหารค่าตอบแทนและผลประโยชน์เกื้อกูล การแรงงานสัมพันธ์ ไปจนถึงการประเมินผลและปรับปรุงประสิทธิภาพขององค์การเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสพผลสำเร็จยิ่งขึ้น

พระมหาขวัญชัย กิตติเมธีได้เสนอบทความวิชาการด้านปรัชญา เรื่อง “การศึกษาเชิงวิพากษ์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจุสมุปปาทกับคุณค่าทางจริยะ” ซึ่งผู้เขียนได้สรุปประเด็นสำคัญไว้ ๓ ประเด็นหลัก

คือ (๑) ปฏิจ্ঞสมุปบาทในพุทธปรัชญาเถรวาท (๒) คุณค่าจริยธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท และ (๓) ความสัมพันธ์ระหว่างปฏิจ্ঞสมุปบาทกับคุณค่าทางจริยธรรม และผู้เขียนได้สรุปความเห็นที่ว่า พระพุทธโฆษาจารย์นั้นได้ให้ความสำคัญกับผู้ปฏิบัติตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาว่าเป็นสิ่งชอบหรือถูกต้องแล้วจึงอธิบายปฏิจ্ঞสมุปบาทภายใต้หลักการข้ามภพข้ามชาติ ส่วนท่านพุทธทาสได้ให้ความสำคัญกับผลของความจริงว่าถูกต้องจึงไม่จำเป็นต้องยึดหลักการข้ามภพข้ามชาติ แคร้วว่าผลคือความทุกข์เท่านั้นหรือศึกษาความดีที่สมบูรณ์เท่านั้น แต่ไม่จำเป็นต้องศึกษาบุคคลผู้ทุกข์ซึ่งทำให้เป็นสัมพัทธ์เปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลาตนเอง

พระพรสวรรค์ ฐิติญาโน,ดร. ได้นำเสนอบทความทางวิชาการด้านพระพุทธศาสนา เรื่อง “ความรักกับการเลือกคู่: ทศนะทางพระพุทธศาสนา” ซึ่งผู้เขียนได้นำเสนอความหมายและประเภทของความรักในมิติทางพระพุทธศาสนา ซึ่งในพระพุทธศาสนานั้นได้แบ่งหลักธรรมเกี่ยวกับหรือส่งเสริมความรักออกเป็น ๓ ระดับ คือ ระดับบุคคลหรือตนเอง ได้แก่เบญจศีล ระดับผู้อื่นหรือระดับสังคม ได้แก่ทศ ๖ ระดับสากลคือไม่มีประมาณ ได้แก่หลักเมตตาอัปมัญญาซึ่งเป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มากำกับความรักจะทำให้ได้คู่รักที่เหมาะสมด้วยกันยาวนาน เป็นกึ่งทองใบหยก และเป็นคู่รักต้นแบบตามคติทางพระพุทธศาสนานั้นเอง

พระปลัดสุระ ญาณธโร,ดร. ได้เสนอบทความวิชาการด้านรัฐประศาสนศาสตร์ เรื่อง “การสร้างเปลี่ยนแปลงตามบทบาทภาวะผู้นำ” จากทัศนคติที่ว่า คนเราสามารถที่จะเอาจริงเอาจังต่อการพัฒนาคุณสมบัติของการเป็นผู้นำได้หรือจะเลือกปล่อยให้คุณสมบัติเหล่านี้คงซ่อนเร้นแฝงอยู่ในตอนต่อไปอีก ดังนั้น ในบทความวิชาการชิ้นนี้ ผู้เขียนได้นำเสนอลักษณะพิเศษของผู้นำที่มีต่อการเปลี่ยนแปลง รวมทั้งคุณลักษณะของผู้นำการเปลี่ยนแปลง และการพัฒนายุทธศาสตร์และนำแผนยุทธศาสตร์การบริหารความเปลี่ยนแปลงสู่การปฏิบัติ ซึ่งในมิติทางพระพุทธศาสนานั้น ธรรมสำหรับการสร้างความเป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลง คือ ทศพิธราชธรรม ซึ่งเป็นคุณธรรมที่ทั้งฝ่ายบริหาร และผู้ร่วมงาน จะต้องประพฤติปฏิบัติด้วยกัน โดยมีผู้บริหารเป็นผู้นำในการปฏิบัติ และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์ของสังคมได้

พระมหาธงชัย ฐิติโสภโณ และคณะ ได้เสนอบทความทางวิชาการด้านมนุษยศาสตร์ เรื่อง “คุณค่าและอิทธิพลของกลุ่มปราสาทขอมที่มีต่อคนท้องถิ่นจังหวัดศรีสะเกษ” สืบเนื่องจากจังหวัดศรีสะเกษเป็นดินแดนของอารยธรรมขอม และมีการสร้างปราสาทตามคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์หรือฮินดู ซึ่งการสร้างปราสาทขอมนี้ทำให้เกิดอัตลักษณ์ของจังหวัดศรีสะเกษ และมีคุณค่าทั้งทางด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม ก่อให้เกิดความเป็นอารยธรรมขอมในเขตพื้นที่อีสานตอนใต้ รวมทั้งในจังหวัดศรีสะเกษอีกด้วย

พระเอกรัตน์ มหามงคล ได้เสนอบทความทางวิชาการด้านสังคมศาสตร์ เรื่อง “ฟางข้าว: คุณค่าของเกษตรกรไทย” ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม และประชากรโดยส่วนมากประกอบอาชีพเกษตรกรรม และหนึ่งในอาชีพเกษตรกรเหล่านั้นก็คืออาชีพทำนา ผลผลิตของการทำนา ที่ได้นอกเหนือจากข้าวแล้วยังมีฟางข้าว ซึ่งฟางข้าวนี้เอง ผู้เขียนจึงได้นำเสนอถึงประโยชน์ของฟางข้าว ที่เกิดจากการเอาสิ่งที่มีคุณค่าในวิถีชีวิตของเกษตรกรแล้วมาเพิ่มคุณค่าเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม เช่น การทำอาหารสัตว์ การเพาะเห็ดฟาง และการแปรรูปเป็นหุ่นฟางนำ เป็นต้น

จากความหลากหลายของผลงานทางวิชาการ และความมาตรฐานทางวิชาการของทุกชิ้นงาน ทำให้วารสารวณิฆ้องแหวกพุทธศาสตร์ปริทรรศน์ ของบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ฉบับนี้มีความสมบูรณ์ และได้มาตรฐานในแง่ของวิชาการมากยิ่งขึ้น ซึ่งวารสารฉบับนี้ เกิดขึ้นและสำเร็จลงได้ โดยอาศัยความร่วมมือ และความใส่ใจอย่างจริงจังจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง กองบรรณาธิการขอขอบคุณอย่างจริงใจต่อคณะผู้บริหารวารสาร ผู้ทรงคุณวุฒิ และเจ้าของผลงานทุกท่าน ที่ได้สรรสร้างงานวิชาการออกมา เพื่อสร้างปัญญาให้กับสังคม และประเทศชาติสืบไป

บรรณาธิการ

สารบัญ

สารจาการองอธิการบดี	[ก]
บทบรรณาธิการ	[ข]
สารบัญ	[ค]

ภาค ๑ บทความทางวิชาการ

©A ritual to communicate with god of Thai-Khmergroup :A case study of JoalMamaudRitual, Muang District, Surin Province, Thailand <i>Dr.Yasotharasiripaprapagon, et.al.</i>	๑
©การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเทพบริบาลแห่งชนเผ่ากับกลุ่มชาวไทยกวย อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ <i>ดร.ยโสธรา ศิริภาพระภากร</i>	๗
©กฎหมายในมุมมองของพระพุทธศาสนา <i>ดร. วัน สุวรรณพงษ์</i>	๑๓
©วิเคราะห์แนวคิดและปรัชญาของคาร์ล มาร์กซ์ <i>พระมหามหวินทร์ บุรีสุตตโม ผศ.ดร.</i>	๒๕
©พลวัตกระแสพญานาคนิยมในยุคโลกาภิวัตน์ <i>ผศ.ดร.สุชาติ บุชย์ชยานนท์</i>	๔๓
© สมรรถนะหลักที่จำเป็นสำหรับผู้จัดการฝ่ายทรัพยากรบุคคลกับการเพิ่มขีดความสามารถ ทางการแข่งขันขององค์การไปสู่ความสำเร็จในยุคประเทศไทย 4.0 <i>สุรศักดิ์ ชะมารัมย์และคณะ</i>	๖๒
©การศึกษาเชิงวิพากษ์ความสัมพันธ์ระหว่างปฏิจสุมุบาทกับคุณค่าทางจริยะ <i>พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี</i>	๗๔
©ความรักกับการเลือกคู่: ทศนะทางพระพุทธศาสนา <i>พระพรสวรรค์ ฐิติญาโณ,ดร</i>	๘๔
© การสร้างความเปลี่ยนแปลงตามบทบาทภาวะผู้นำ <i>พระปลัดสุระ ญาณธโร, ดร.</i>	๙๗

©คุณค่าและอิทธิพลของกลุ่มปราสาทขอมที่มีต่อคนท้องถิ่นจังหวัดศรีสะเกษ
พระมหาธงชัย ฐิตโสภโณและคณะ

๑๐๙

© ฟางข้าว : คุณค่าของเกษตรกรไทย
พระเอกรัตน์ มหามงคลโล

๑๑๖

ภาคผนวก

A RITUAL TO COMMUNICATE WITH GOD OF THAI-KHMERGROUP : A CASE STUDY OF JOALMAMAUDRITUAL, MUANG DISTRICT, SURIN PROVINCE, THAILAND

Dr.Yasothara Siripaprapagon

The Vice of the Meditation Center of WatPaYotaprasit, Surin Province

PhraDhammamolee, Dr.

Department of Buddhist Studies,

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin campus

Abstract

The ritual to communicate with god of Thai – Khmer group, JoalMamuad, was believed as the way to connect to supernatural power, god or spirits. The Thai-Khmer had belief and practiced this ritual since long time ago from generation. This study was aimed to study belief of Thai-Khmer people on their god and spirits based on their traditional belief and to study their rituals in order to connect to their god. The result of study was found that the ritual was practiced and believed by Thai Khmer people long years but no evident showed the exact time of beginning. This area was influenced from Brahmanism and Hinduism since 1500 years ago and they have believed in spirituality before that. The evidences of Brahmanism and Hinduism were sanctuaries, religious building and idols which were over thousand years old. Those objects were indicated that they were built to worship their gods. The ritual to communicate with god of Thai Khmer was JoalMamuad ritual. The propose of ritual was to invite respected spirits or god to imbed in human body. Then, people can ask for their problem solution, fortune, illness treatment and protection. Thai Khmer people have believed indeity from the past. So, the ritual has been arranged in order to communicate with spiritual dimension. The components of ritual were offerings, good smell objects, flowers, light and music. People who took part in the ritual would clean their body and dress up with nice dresses, then, all components will be offered together with music and chanting. After the deity came to imbed or take

mediumship in human, the selected human will dances accorded with music. All presented in this ritual, JoalMamuad, was one of Thai Khmer people belief in order to communicate with their sacred.

Keywords : Rituals, Connected, God, Thai-Khmer group, Surin Province

1. Introduction

Belief system, ritual or symbol of a ritual were communication tools which human created and accepted together with experiences. The process of coding and decoding led people to interpret systematically. A Pattern or symbol of in each society need participated experiences of people, community and social in order to have same understanding^๑ Moreover, the interpretation also need super organic and context of nature, culture, tradition, belief, ritual or inherited behavior not only obvious expression. It was an abstract term consideration with connotation in inner feeling such as supernaturalism, holiness or religious ceremony presented^๒

The pattern of communicated ritual expressed in Thai Khmer culture was created from traditional belief of Animism, Brahmanism and Hinduism which found in Southern Isaan especially Thai Khmer group. They believed in sacred, supernatural power, power of god, spirits which dwelled in places which can give them auspicious or punishment. By this belief, people managed the ritual according to their traditional belief, culture and practicing called “JoalMamuad”. The ritual was created to connect with spirit or refined dimension or refined human body in order to ask for illness treatment, prediction and protection.

This communicated ritual was an identity of Thai Khmer group. They expressed their way which human can connect to power of refined dimension or spiritual dimension through the ritual and ritual component included offerings, step of ritual and materials.

^๑Lisa, **Ritual and Symbol in Peacebuilding**, (Bloomfiel: Kumarrian, 2005), p.81.

^๒Niyaphan (Polwatthana) Wannasiri, **ocial and Cultural Anthropology**, (Bangkok: Kasetsart University, 2540).p.57-58.

1.2 Objectives of study

1. To study belief of Thai-Khmer people on their god and spirits based on their traditional belief
2. To study the rituals of Thai-Khmer people in order to connect to their god.

1.3 Scope of study

1. Scope of document, the documents used in this study were academic documents presented in vary resources such as documents of ritual, belief, tradition and cultures which emphasized on ritual and belief of Thai Kmher people to god.
2. Scope of area, the study area was Muang District, Surin Province.

1.4 Criteria of study area selection

1. There still existed of strong belief and practicing in the area.
2. There were numbers of Thai Khmer experts and participants on the ritual in the area.
3. Identity and tradition of the ritual had been well maintained in the area.

1.5 Methodology

1. Literature reviewed from related conceptual, theory, and researches together with consulted experts in order to scope framework of study.
2. Surveyed the study area in order to study general context of the area and information background of the ritual.
3. Prepared of data collection by coordinated to related organization in the area for permission and make an appointment with informants to collect data.
4. Collected data in the area by in-depth interview and observation together with voice recorded and photographed.
5. Analyzed data by listened and reviewed the information from voice recorder. Summarized the data from in-depth interview and observation and concluded in each aspects by the study framework.
6. Report the result of study using descriptive analysis technique together with conclusion in each aspect.

1.6 Result

1. Belief in JoalMamaud Ritual of Thai Khmer people

“Mamuad” was a traditional language of Thai Khmer. It was a belief and ritual related to mediumships to connect with spirits. Considered by process of the ritual, this was an illness treatment ritual mixed with superstition from Thai Khmer people belief. The process of ritual may included holy water sprinkle, incantation and traditional herbs by local medicines who inherited from their ancestor. Thai Khmerpeople have believed in their ancestor spirit from the past. In ancient time, human lived simple, closed and reliance on nature; rivers, mountains, seas and forests that made humanallied with nature firmly^๑ By this reason, human have paid respect to nature as spiritual anchor from ancient time. After the period, human have believed that there must be invisible aspects dwelled in both life and alive called ghost spirits^๒ Moreover, people believed that there was another spirit which has stronger power than normal spirits called angel which can destine incidents. Thus,human have to propitiate ghosts, spirits and angel by worshipping in order to make them satisfy and pay back human successful of their wishes. This was an originate of ritual based on human beliefs. The animism was a part of Thai Khmer Surinpeopleway’s of life. This belief has settled down in the society of Thai people especially in Southern Isaan along border line of Cambodia^๓ JoalMamuad Ritual was a ritual of mediumships created by Thai KmherSurin people to connect with god. The propose of connection was to ask supernatural power for illness treatment which people cannot find its caused. People believed that the illness caused from black magic, mystery power, dwelled from bad spirits or from unexplained aspects. The ritual will be arranged from patient’s relatives to connect with spiritual dimension and invite ghosts, spirits or god to dwell in human body, mediumships, and ask them for illness solution. The ritual has highly participation from people in community in order to support each other to get well from the illness.

^๑ PhramahaWeeraSuksawang. **Mamuat : Ritual and belief of Northern Khmer inAmphoeKrasang, Buriram Province**,2007

^๒ lbid.,p.2

^๓ Loc.cit.

With those reasons “JoalMamuad” played important role for Thai Khmer people especially in Surin Province which people have strong belief and practice in this ritual. Therefore, researcher interested to study this ritual which has inherited from their ancestors long thousand years.

2. The JoalMamaud Ritual proposes of Thai Khmer people

Belief and ritual were behaviors which indicated people’s belief in societies and expressed in various way by their proposes. The ritual can be divided into rituals related to life and auspicious rituals. The rituals related to life were aimed to make ritualist’s life prosperously by worship to sacred power which believed to give them protection from illness and bad power included longevity The another implication of ritual was a component of religion which people have strong belief and practiced. Some rituals have a mixture aspectsof religion and superstition, a mixture of various religions both beliefs and practicing or a mixture of various beliefs.

The ritual was arranged optionally with its rite, process, component and related materials. The important components of ritual were a mediumship body, ritual conductor and ritualists. It was a specific ritual for each group which created by their own belief and traditional practice.

3. Belief of Thai Khmer people to JoalMamaud Ritual

The belief in JoalMamuad ritual was a culture that Thai Khmer people have practiced long years from the past. And, the ritual practice was also believed in Khmer culture. JoalMamuad ritual was aimed to connect with spirits or some supernatural power which maybe god or angel. The ritual practice can be seen nowadays in countryside societies which remained its traditional patterns while the ritual components may adopt to make its nicer. But the components still remain such as BaiSri Ton, Bai Sri Pak Cham, Bai Sri Thad and Cham Kru.

Thai Khmer people arranged the JoalMamuad ritual to pay respect for teacher or to give treatment to illness which cannot fine its caused. The illness was believed that caused from black magic, mystery power, dwelled from bad spirits or

from unexplained caused. The ritual will be arranged from patient's relatives to connect with spiritual dimension and invite ghosts, spirits or god to dwell in human body, mediumships, and ask them for illness solution.

4. Conclusion

The JoalMamuad ritual of Thai Khmer people was one of ceremony to connect to their god by mediumship from a ritualist. When god or spirits dwelled in human body, his character will be changed obviously from his voice and physical expressions. Then, people can ask the mediumship for illness treatment or prediction.

The ritual practice to worship deity or angel was implanted in Thai Khmer society long years from the past. The evidence of belief can be seen generally and transferred till nowadays in Mon-Khmer society of Isaan area, Thailand.

In the past, Thai Khmer people was belong to the culture of ancient Khmer period. Their habitat was located next to Cambodia with Phnom Dongrakmountain as a border line. Thai Khmer group in the past was prosperous and civilized paralleled with Cambodia. Before the propagation of Brahmanism and Hinduism, Thai Khmer people believed in animism and ancestor spirits.

The ritual was considered as a spiritual anchor related to other aspects closely. It was as a norm that governed living, societies, economics and governance and also related to problem solutions. Pattern of the ritual was created complicatedly and relied on many elements in order to present its meaning and belief which existed generally in ethnic group of this area.

Bibliography

- Niyaphan (Polwatthana) Wannasiri.(2540). **Social and Cultural Anthropology**. Bangkok :Kasetsart University.
- PhramahaWeeraSuksawang. **Mamuat : Ritual and belief of Northern Khmer inAmphoeKrasang, Buriram Province**, 2007.
- Lisa. **Ritual and Symbol in Peacebuilding**. Bloomfiel :Kumarrian,2005.

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเทพบริบาลแห่งชนเผ่ากับกลุ่มชาวไทยกวย อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์

A STUDY OF RELATIONSHIP BETWEEN HEALTH CARE DEITY AND THAI- KUI GROUP IN SANGHA DISTRICT, SURIN PROVINCE

ดร.ยโสธรา ศิริภาพระภากร

รองผู้อำนวยการ สำนักปฏิบัติธรรมวัดป่าโยธาประสิทธิ์ จังหวัดสุรินทร์

บทคัดย่อ

พิธีกรรมการแซนอาหะจวยของชาวไทยกวยเป็นความเชื่อและพิธีกรรม ที่ได้ปฏิบัติตามและนับถือกันมาแต่โบราณ ได้มีการสืบทอดในรูปแบบของขั้นตอน องค์ประกอบ เครื่องบูชา และได้รับนับถือปฏิบัติกันมา ชาวไทยกวยเป็นกลุ่มชนดั้งเดิมตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ได้กล่าวว่าเป็นกลุ่มชนดั้งเดิมที่อพยพมาจากจำปาศักดิ์ จากการศึกษาเพื่อศึกษาถึงความเชื่อที่ชาวไทยกวยมีต่อเทพบริบาล ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาวไทยกวยกับเทพบริบาล และความสำคัญของเทพบริบาลในฐานะที่กลุ่มชาวไทยกวยเชื่อและบูชา การประกอบพิธีกรรมแซนอาหะจวยของชาวไทยกวยนั้นเป็นการเพื่อสื่อสารกับเทพบริบาลในรอบปีแห่งการเพาะปลูกและการเก็บเกี่ยวผลิตผลการเกษตร การเซ่นไหว้นี้ก็เพื่อการบูชา โดยแบ่งความสำคัญ ๒ ประเด็น นั่นคือ ๑) การเซ่นไหว้ในเดือน ๓ ของทุกปีเพื่อบูชาผลผลิตทางการเกษตร และ ๒) เซ่นไหว้เพื่อขอความอุดมสมบูรณ์ทางการเกษตร และน้ำ วัฒนธรรมประเพณีนี้เป็นความสัมพันธ์ที่ชาวไทยกวยมีต่อเทพบริบาล ประดุจเป็นบุคคลสำคัญที่กลุ่มนี้ให้ความสำคัญและนับถือ มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ชาวไทยกวยเชื่อว่าเทพบริบาลนี้เป็นประดุจเทวดา อารักษ์ที่สถิตอยู่บนฟ้าแต่ชาวไทยกวยมักนิยมสร้างศาลไว้ทางทิศตะวันตกหมู่บ้าน หันหน้าไปทางทิศตะวันออก กลุ่มชาวไทยกวยมีความเชื่อว่าเทพบริบาล สามารถคุ้มครองรักษา ให้เกิดความอยู่เย็นเป็นสุขได้ไม่ว่าชาวไทยกวยจะพลัดถิ่นไปทิศทางใดก็ตามจะมักนิยมสร้างศาลเพื่ออุทิศถวายแด่เทพบริบาลและในรอบปีจะมีพิธีกรรมเซ่นไหว้นี้เสมอโดยมีการประกอบพิธีกรรมมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ : อาหะจวย, เทพบริบาล, ชาวไทยกวย, จังหวัดสุรินทร์

Abstract

San ArYhaJuay is a ritual of Thai – Kui people which had believed and practiced from ancient time. The ritual was inherited to generations in formed of processes, components and offerings. There were historical evidences indicated that Thai - Kui people has moved from Champasak area. This study was aimed to study belief of Thai –Kui people on health care deity, relationship between Thai – Kui

people with health care deity and prior of health care deity for Thai – Kui people. The proposed of San ArYhaJuay ritual was to connect to health care deity annually of planting and harvest time. This sacrifices aimed to worship the deity divided into 2 aspects 1) the 3rd month sacrifice to worship their products and 2) the sacrifice to ask for abundance of agriculture and water. This traditional culture showed relationship between Thai-Kui people and health care deity that the deity was majored priority and respected the group from the past till nowadays. The deity was believed as angel dwelled in sky but people placed the shrine for them mostly in the South of village and turn its front to the East. The deity was believed to protect and treat people to well-being. For Thai – Kui people, wherever they have settled down, the shrine will be built to worship health care deity and San ArYhaJuay ritual will be arranged annually.

Keywords : San ArYhaJuay, Health Care Deity, Thai-Kui Group, Surin Province

๑.บทนำ

พลังอำนาจเหนือธรรมชาติความเชื่อในเรื่องภูตผีปีศาจ วิญญาณของบรรพบุรุษ ไสยศาสตร์ มนต์ตราสิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิดพิธีกรรม การบูชา การเซ่นไหว้ ระเบียบพิธี รูปแบบ ขั้นตอน และเครื่องบูชา ตามมาคือปรากฏในระเบียบพิธีกรรมทั้งนี้ก็เป็นผลสะท้อนสืบเนื่องที่มาจากความเชื่อเป็นฐานคตินั่นเอง จากระบบเหล่านี้พัฒนาการมีมาตั้งแต่สมัยโบราณ จากการกล่าวที่ปรากฏไว้ในประวัติศาสตร์เล่าขานนั้นได้กล่าวว่า มนุษย์ในสมัยโบราณมีการใช้ชีวิตที่ต้องอิงอาศัยธรรมชาติ ผลิตผล วัตถุดิบ น้ำ อาหาร และที่อยู่ ตลอดจนถึงความปรารถนาในการใช้ชีวิตอย่างมีความสุข ทั้งนี้มีความเกี่ยวข้องกับธรรมชาติเป็นหลัก อาทิเช่น แม่น้ำ ภูเขา ป่าไม้ ฝนฟ้า พืช สมุนไพร จึงส่งผลสะท้อนให้มนุษย์นั้นมีความสัมพันธ์และผูกพันกับธรรมชาติ ฐานคติความเชื่ออำนาจเหนือธรรมชาตินั้นเป็นสิ่งที่มาคู่กับมนุษย์ เป็นความต้องการ เป็นสิ่งสัมพันธ์ในระบบโครงสร้างตามรูปแบบการอิงอาศัยของมนุษย์ เช่น มนุษย์ต้องการอาหาร ความอยู่รอด และความอุดมสมบูรณ์ ในอำนาจเหนือธรรมชาตินี้อาจไม่จำเป็นที่จะต้องพิสูจน์ เพราะมนุษย์ต้องการที่พึ่งหรือแม้จะพยายามอธิบายก็ไม่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ เหตุการณ์ที่เกินกว่าพลังอำนาจของมนุษย์ที่พึงรู้หรือควบคุมได้ โดยมีความเชื่อว่าสิ่งเหล่านั้นมีพลังบางอย่าง^๑ ด้วยเหตุนี้เองที่ทำให้มนุษย์เกิดการพัฒนากับการแสวงหาสิ่งที่เป็นเครื่องแสดงออกซึ่งความเครื่องเคารพบูชาสิ่งนั้นโดยมีความเชื่อว่าจะสามารถได้รับการคุ้มครอง และปลอดภัยด้วยเหตุนี้คนในสังคม ชุมชน จึงมีการเซ่นไหว้บูชา รวมถึงการวิงวอนขอร้องต่อสิ่งเหนือดั่งนั้นคนสมัยโบราณ

^๑รูปแบบ ฐิตญาโณ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา: พระพุทธศาสนาในอินเดีย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๐), หน้า ๘.

มนุษย์จึงนับถือธรรมชาติ ต้นไม้ใหญ่ ภูเขา จอมปลวก ฯลฯ โดยยึดเป็นที่พึ่งและมีเชื่อว่ามีวิญญาณสถิตรักษาดูแลและสามารถให้คุณและให้โทษได้ เมื่อมีบุชาก็สามารถปกป้องคุ้มครองได้ สิ่งเหล่านี้เป็นที่พึ่งทางจิตใจในระดับหนึ่งของมนุษย์ที่ยังต้องการที่พึ่งอื่นด้วย เป็นต้น ในระยะต่อมามนุษย์ได้มีความเชื่อว่าทั้งร่างกายหรือแม้แต่สัตว์ สิ่งของ หรือสถานที่ต่าง ๆ นั้นก็มีอำนาจ หรือวิญญาณบางอย่างสถิตอยู่ด้วย เป็นสิ่งที่มองไม่เห็นด้วยตา มนุษย์เรียกสิ่งนั้นว่า ผี หรือวิญญาณ ทั้งสองชนิดนี้ไม่อาจแยกกันออกจากกันได้ ทว่าไปแล้วมนุษย์จะเข้าใจว่าสิ่งที่มีชีวิตหรือมนุษย์เองเมื่อตายไปย่อมกลายเป็นผีหรือวิญญาณที่ยังมีการอาศัยหรือวนเวียนอยู่ เรียกว่าผี นอกจากนี้ยังมีความเชื่อต่อไปอีกว่ายังมีวิญญาณอีกประเภทหนึ่งที่มีฤทธิ์อำนาจเหนือธรรมชาติหรือภูตผีวิญญาณ และสามารถบันดาลสิ่งต่าง ๆ ได้ สามารถให้คุณและโทษได้นั้น เรียกว่าเทวดา การนับถือวิญญาณและเทวดาของชาวชนบทในกลุ่มชาวไทยกวยได้เป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิต ถือได้ว่าเป็นระบบความเชื่อที่เหนียวแน่นในกลุ่มชาวไทยกวยที่ได้แสดงนอบน้อม บูชา เช่นไหว้ที่มีต่อ เทพบริบาล ผู้มีอำนาจเหนือธรรมชาติที่มีอิทธิพลและบทบาทสำคัญต่อชาวไทยกวยในด้านความอุดมสมบูรณ์ ฟ้าฝน น้ำ และการบริบาลให้เกิดความสุข ความเชื่อถือเหล่านี้มีมาตั้งแต่อดีต แม้ยุคปัจจุบันนี้ก็ยังคงปรากฏการนับถือ ปฏิบัติบูชา และการประกอบพิธีกรรมต่อเทพบริบาลอยู่

๒. วัตถุประสงค์การศึกษา

๑. เพื่อศึกษาถึงความเชื่อของชาวไทยกวยมีต่อเทพบริบาล
๒. เพื่อศึกษาถึงพิธีกรรม ขั้นตอน และเครื่องบูชาที่ชาวไทยกวยถวายต่อเทพบริบาล
๓. เพื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ของชาวไทยกวยที่มีต่อเทพบริบาล

๓. ขอบเขตการศึกษา

๑. ขอบเขตด้านเอกสาร คือ เอกสารทางวิชาการที่ได้นำเสนอไว้ในแหล่งข้อมูลต่างๆ อาทิเช่น ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมความเชื่อประเพณี วัฒนธรรมการศึกษานี้มุ่งเน้นในเรื่องความเชื่อและพิธีกรรมของชาวไทยกวย ที่มีต่อเทพบริบาล

๒. ขอบเขตด้านพื้นที่ ผู้ศึกษาได้เลือกพื้นที่ทำการศึกษาในครั้งนี้ คือบ้านศาลาสამัคคี ตำบลบ้านขบ อำเภอสว่าง จังหวัดสุรินทร์ บ้านสะกาด ตำบลสะกาด อำเภอสว่าง จังหวัดสุรินทร์ เกณฑ์ในการคัดเลือกพื้นที่(๑) เป็นพื้นที่ที่มีความเชื่อที่เข้มแข็งและยังมีการปฏิบัติต่อความเชื่อนั้นอยู่จนถึงปัจจุบัน(๒) เป็นพื้นที่ที่มีอาจารย์และผู้ประกอบพิธีกรรมและผู้เข้าร่วมพิธีกรรมเป็นกลุ่มชาวไทยกวยจำนวนมาก(๓) เป็นพื้นที่ที่ยังรักษาอัตลักษณ์ดั้งเดิมในพิธีกรรมและรูปแบบของพิธีกรรมไว้

^๒ คณะกรรมการกองตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย, แปลโดยพระธัมมปัทมฐกเถา แปล ภาค ๖, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า ๑๖๙.

^๓ ธิดา โมศิริรัตน์ และ จันททอง ประเสริฐ, ศาสนาและพิธีกรรมของไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (นนทบุรี: สำนักพิมพ์สุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๘), หน้า ๑๒.

๓.ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูล ผู้ศึกษาได้ทำการเลือกข้อมูลหลักโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง ตามความเชี่ยวชาญ ผู้รู้ ตามรายประเด็นดังนี้ ผู้ประกอบพิธีกรรมจำนวน ๒ คน ประชาชนชาวบ้านจำนวน ๕ คน ผู้ร่วมพิธีกรรมจำนวน ๒๐ คน ผู้ใหญ่บ้านจำนวน ๑คน พระสงฆ์จำนวน ๒ รูป

๔. ขอบเขตด้านระยะเวลา ระยะเวลาในการทำการศึกษาดังแต่เดือนมกราคม – สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๐

๔. วิธีดำเนินการศึกษา

๑.ศึกษาข้อมูลสารสนเทศเพื่อสร้างกรอบแนวคิดการศึกษาตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ ศึกษาจากเอกสารแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อพัฒนารอบที่ชัดเจนครอบคลุม

๒.สำรวจพื้นที่กรณีศึกษาโดยเดินทางออกสำรวจบ้านศาลาสამัคคี เพื่อศึกษาสภาพบริบททั่วไป พร้อมกับทั้งความรู้จากผู้ทำพิธีกรรม ผู้ร่วมพิธีกรรม ในชุมชน

๓.เตรียมการเก็บข้อมูลโดยการติดต่อประสานงานไปยังชุมชน และกลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูล เพื่อบันทึกวัน เวลา สถานที่ชัดเจน ในการลงเก็บข้อมูล

๔.เก็บรวบรวมข้อมูลโดยเดินทางไปยังชุมชนที่ทำการศึกษาเพื่อดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกต โดยได้บันทึกเสียง ถ่ายภาพกิจกรรมต่างๆ

๕.การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถานที่เงียบสงบ ฟังและทบทวนเทปที่อัด ทำการถอดเทปประมวลข้อมูลและสรุปถอดข้อค้นพบจากการสังเกต การสัมภาษณ์เชิงลึก และเกลาออกมาเรียบเรียงเป็นประเด็นตามกรอบที่ศึกษา เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูล

๖.การเขียนรายงาน โดยแบบพรรณนาวิเคราะห์พร้อมสรุปรายประเด็น

๕. ผลการศึกษา

ดังนั้นเพื่อความสะดวกในการสรุปเพื่อมองภาพรวมผลที่ได้จากการศึกษา ผู้ศึกษาได้นำเสนอข้อสรุปที่ได้ตามกรอบวัตถุประสงค์ โดยได้จำแนกเป็นข้อสรุปแต่ละประเด็นดังการนำเสนอ

ความเชื่อของชาวไทยกวยที่มีต่อเทพบริบาล มีการปฏิบัติตามแบบความเชื่อแบบดั้งเดิม ยังมีการรักษาวัฒนธรรมประเพณีแบบดั้งเดิมไว้ ที่แสดงออกมาทาง การบูชา ความเชื่อที่ตนมี และการปฏิบัติความเชื่อ ที่มาแต่โบราณ เป็นความเชื่อเพื่อการตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐาน เช่น ปัญหาเรื่องฝนฟ้า ความแห้งแล้ง เพื่อความมั่นใจว่าจะเกิดความอุดมสมบูรณ์ได้ ชาวไทยกวยมีความเชื่อต่อเทพบริบาล เรียกเป็นภาษาถิ่นคือ อาหะจวย ตามความเชื่อของชาวไทยกวยเชื่อกันว่า อาหะจวยเป็นผู้มีอำนาจเหนือธรรมชาติ สามารถประทานฝน น้ำ ความอุดมสมบูรณ์ได้ตามช่วงเวลาแห่งการทำการเกษตร เป็นเทพที่รักษาชนเผ่า เป็นที่พึ่ง และเชื่อว่าเทพบริบาลมีอยู่จริง ชาวไทยกวยได้สร้างศาลไว้ทางด้านทิศตะวันตกของหมู่บ้าน และหันหน้าไปทางทิศตะวันออก ภายในศาล ประกอบด้วย หุ่นชาย หญิง ปืน รูปช้าง ม้า และหินที่เชื่อว่าเป็นที่สถิตของวิญญาณบางอย่างด้วย

พิธีกรรม ขั้นตอน รูปแบบ และเครื่องบูชา ที่กวยต่อเทพบริบาล มีการนับถือมาเป็นเวลานานและได้รับการสืบทอดจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ชาวไทยกวยจะให้ความสำคัญมากเพราะต้องมีพิธีกรรมบูชาตามวาระประจำปี พิธีกรรมบูชาเทพบริบาลมีการจัดขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๓ เป็นพิธีกรรมการเซ่นไหว้เทพบริบาลเพื่อถวาย ผลิตทางการเกษตรที่ตนได้เก็บเกี่ยว แต่ละปี และ ขึ้น ๖ ค่ำ

เดือน ๖ เป็นพิธีกรรมเซ่นไหว้เทพบริบาลเพื่อการบอกกล่าวถึงเวลาการลงทำการเกษตรแล้ว และเพื่อขอฝน น้ำ และให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ ในการทำการเกษตรด้วย การประกอบพิธีกรรมบูชานี้มีองค์ประกอบสำคัญ คือ ๑. การจัดเตรียมเครื่องบูชา ที่ประกอบด้วย ผลไม้ ขอมหอม ดอกไม้สับรายศรี ผ้าสี รูป ช้าง ม้า รูปชาย หญิง

๒. การจัดเตรียมด้านบุคคล เช่น ผู้ประกอบพิธีกรรม ผู้ร่วมในพิธีกรรม เวลา สถานที่

ระเบียบขั้นตอนพิธีกรรมจัดตามปฏิทินมีระเบียบพิธีกรรมขั้นตอนวัฒนธรรมประเพณี ของกลุ่มชาวไทยกวยมีโครงสร้างทางความเชื่อ มีระบบความเชื่อส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนที่ มีต่อเทพบริบาล และคนกับพิธีกรรม คนกับอำนาจเหนือธรรมชาติ ที่ได้รับการสืบทอดผ่านทาง พิธีกรรม ขั้นตอน ระเบียบพิธีกรรม มีการทำนายด้วยวัสดุอุปกรณ์ คือ ไช้ไก่สุก คางไก่ สิ่งเหล่านี้ได้ใช้ใน พิธีกรรมบูชา ที่ชาวไทยกวยเชื่อมีผลต่อการดำเนินชีวิต เป็นการทำนาย พยากรณ์ เป็นพิธีกรรม ที่มีความเกี่ยวข้องกับบุคคลของชาวไทยกวยตั้งแต่ เกิด จนตาย ที่มีอิทธิพลทั้งทางกิน การอยู่อาศัย การดำเนินชีวิต ของชนกลุ่มนี้

ความสัมพันธ์ของชาวไทยกวยที่มีต่อเทพบริบาล

ความสัมพันธ์ที่ปรากฏออกมาทางกายภาพ เช่น การปฏิบัติตามความเชื่อพิธีกรรม ที่ชาวไทยกวยมีต่อ เทพบริบาล หรือ อาหะจะจวย เทพที่ชนกลุ่มนี้นับถือ นับว่าเทพบริบาลเป็น สัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์ น้ำฝน และผลผลิตทางการเกษตร ชาวไทยกวยโดยส่วนมากพึ่งพาธรรมชาติ เพราะต้องทำการเกษตร เป็นวงจรของชีวิตที่ต้องพึ่งพา อาศัย จึงทำให้เกิดความสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งของชาวไทยกวยที่มีต่อ เทพบริบาล ความสัมพันธ์นี้แสดงออกได้ทาง กายภาพ คือ ความเชื่อที่ชาวไทยกวยมีต่อเทพบริบาลคือ การบูชา การประกอบพิธีกรรม ประจำปีมีความยาวนานมากสายสัมพันธ์นี้มีมาแต่โบราณนับ ๑๐๐๐ ปี และมีการปฏิบัติมาถึงปัจจุบันนี้

คุณค่าทางจริยศาสตร์

พิธีกรรมของชาวไทยกวยที่มีต่อเทพบริบาล คือ คุณค่าในด้านขวัญกำลังใจ คุณค่าในด้าน การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม คุณค่าทางจริยธรรมที่ปรากฏในพิธีกรรมของชาวไทยกวยคือ ความกตัญญูกตเวที การบูชา ที่เกิดจากความเชื่อและพิธีกรรมที่ตนมีต่อเทพบริบาล สามารถเป็น โครงสร้างในการช่วยควบคุมพฤติกรรม เป็นเครื่องช่วยปลูกฝังพฤติกรรมในด้านคุณธรรมจริยธรรมได้ พิธีกรรมเป็นเครื่องร้อยรัดความสัมพันธ์ของกลุ่มชนไว้ได้ เป็นการสร้างเครื่องขวัญและกำลังใจได้ในระดับที่ต้องพึ่งพาทางด้านจิตใจ และช่วยในด้านควบคุมพฤติกรรมทางด้านสังคมได้

๖. สรุปและข้อเสนอแนะ

ความเชื่อในพิธีกรรมบูชาของชาวไทยกวยในการศึกษาที่เกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมการที่ ได้ลงพื้นที่ทำการศึกษาสรุปผลได้ว่า

ชาวไทยกวยมีความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติโดยเฉพาะความเชื่อในเรื่องเทพบริบาล หรือ อาหะจะจวยมีความเชื่อว่ามีหน้าที่คอยปกป้องรักษา และประทานความอุดมสมบูรณ์

จากการวิเคราะห์บทบาทที่มีต่อสังคมกลุ่มชาวไทยกวยไม่ได้มุ่งให้ความสำคัญเพียงเพื่อการ บูชาการเคารพเท่านั้น แต่มีบทบาทที่สำคัญคือส่งผลถึงความเป็นอยู่ของกลุ่มชนในด้านการศึกษา

อาชีพ ประวัติศาสตร์ การกิน การอยู่ การใช้ชีวิต ของชุมชน ครอบครัว ในด้านการรวมกลุ่มทำให้เกิดการติดต่อ การสื่อสาร เศรษฐกิจที่มีผลกระทบตลอดถึงวัฒนธรรมการประกอบพิธีกรรมในกลุ่มชาวไทยกวยมีความเคารพและปฏิบัติตามผู้สูงอายุตั้งนั้นการรวมกลุ่มในพิธีกรรมบูชาเทพบริบาล จึงมีผลในการปกครองในระบบครอบครัว สังคมหมู่บ้านเป็นไปด้วยความสงบสุขเพราะสังคมได้กำหนดกฎเกณฑ์การปฏิบัติตนในสังคมให้สมาชิกปฏิบัติตามด้วย

ข้อเสนอแนะการศึกษา

๑. ข้อเสนอเชิงนโยบาย ควรให้การศึกษาและจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับเรื่องความเชื่อและการนับถือผีวิญญาณบรรพบุรุษ ที่ชาวบ้านให้การนับถือเคารพบูชา โดยให้โรงเรียนประถมและโรงเรียนมัธยม ในท้องถิ่นที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ได้ศึกษาและร่วมพัฒนาหลักสูตรนำไปสู่การปฏิบัติและวิเคราะห์อันก่อให้เกิดการเรียนรู้เรื่องวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อพิธีกรรม ว่ามีความรู้ คุณค่า คติธรรม ที่ปรากฏในท้องถิ่นของตน สร้างความรู้สึภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นอันเป็นภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษได้รักษา สืบทอด และมีการสานต่อพัฒนาต่อไปให้คงอยู่ตลอดไป

๒. หน่วยงานที่มีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อพิธีกรรมท้องถิ่นควรที่จะพัฒนาชุมชนและหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องควรพิจารณา เพื่อส่งเสริมกิจกรรมต่างๆ ที่จะนำไปสู่การพัฒนาชุมชน และคุณภาพชีวิตที่ดี

บรรณานุกรม

๑. คัมภีร์พระไตรปิฎกและหนังสือทั่วไป

ระแบบ ฐิตญาโณ. ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา : พระพุทธศาสนาในอินเดีย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ การศาสนา, ๒๕๓๐.

คณะกรรมการกองตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย. แปลโดยพระธัมมปัทมธรรมา แปล ภาค ๖. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๗.

ธิดา โมสิกรัตน์ และ จำนงทอง ประเสริฐ. ศาสนาและพิธีกรรมของไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๓. นนทบุรี: สำนักพิมพ์สุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๘.

กฎหมายในมุมมองของพระพุทธศาสนา LAW IN VIEW OF BUDDHISM

ดร.วัน สุวรรณพงษ์
นักวิชาการอิสระ, จังหวัดร้อยเอ็ด

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากฎหมายในมุมมองของพระพุทธศาสนา กฎระเบียบ และแนวทางที่อยู่ร่วมกันกล่าวตามนัยทางสังคมวิทยา เรียกว่า บรรทัดฐานทางสังคมหรือปทัสถานทางสังคมหมายถึงมาตรฐานที่คนส่วนใหญ่ในกลุ่มยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติได้แก่กฎระเบียบแบบแผนความประพฤติต่างๆ เป็นที่ยอมรับระหว่างสมาชิก จึงรวมตัวกันเป็นกลุ่มชุมชน สังคมและประเทศชาติตามลำดับต้องสอดคล้องกับกฎธรรมชาติตามนัยแห่งพุทธธรรม ไม่หลงติดในสมมติกฎหมายเป็นการสร้างสังคมที่ดีขึ้นมาเพื่อเป็นสภาพเอื้อให้มนุษย์ได้พัฒนาตนเข้าสู่ชีวิตที่ดีงามการบัญญัติกฎหมายก็จะเน้นการสร้างคนดีเพราะเป็นเครื่องฝึกมนุษย์ให้ขึ้นไปสู่ชีวิตที่ดีงามเมื่อกฎหมายเป็นสิกขาบทคือเป็นเครื่องฝึกตนกฎหมายก็จะเป็นเครื่องมือในการสร้างคนดี โดยอาศัยหลักธรรมมาเป็นหลักปฏิบัติ

คำสำคัญ : กฎหมาย, มุมมอง, พระพุทธศาสนา

Abstracts

This article aims to study the law from the perspective of Buddhism, rules and ways of living, as sociological implications are called social norms or social norms, which means that the majority of the people in the group are guided in the practice. Rules, patterns, behaviors Accepted between members. So they formed into a community group. Society and Nation, respectively. Must comply with the laws of nature in the Buddhist sense. Do not be trapped in assuming the law is to create a better society as a condition for the development of human beings into a good life. Legislation will focus on creating good people. Because, it is a human training machine up to a good life. When the law is categorized as a machine. The law will be instrumental in creating good people. By virtue of principle as the principle.

Keywords : Law, View, Buddhism

๑. ความเบื้องต้น

ในอดีตมนุษย์เชื่อเรื่องปรากฏการณ์กฎเกณฑ์ต่างๆ ที่เหนือธรรมชาติเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์สิ่ง ที่มองไม่เห็นมนุษย์เชื่อว่าสิ่งเหล่านี้จะเป็นตัวกำหนดแนวทางในการดำเนินชีวิตการที่มนุษย์อยู่ร่วมกัน เป็นกลุ่มโดยมีการกำหนดกฎเกณฑ์ในการอยู่ร่วมกันรวมทั้งกำหนดแนวปฏิบัติแนวทางวิธีการที่ให้คน ในกลุ่มสังคมของตนเองนั้นดำเนินชีวิตอยู่ในกลุ่มได้อย่างปกติสุขและมีความสุขโดยปราศจากการ แก่งแย่งขัดแย้งวุ่นวายละเมิดสิทธิต่างๆ ซึ่งเห็นได้ว่ามนุษย์ได้รู้จักการกำหนดวางหลักเกณฑ์กฎกติกา ต่างๆ เหล่านี้ในการดำเนินชีวิตที่เรียกว่ากฎหรือระเบียบของกลุ่มข้อบังคับของกลุ่มหรือของสังคมทั้งนี้ โดยจะเป็นข้อตกลงร่วมกันและมีความเชื่อว่าถ้าผู้ใดฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ต่างๆ หรือแนวปฏิบัติที่ได้ร่วมกัน วางไว้บุคคลผู้ฝ่าฝืนนั้นจะต้องได้รับการลงโทษจากอำนาจเหนือธรรมชาติหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มองไม่เห็น จนมักจะมีคำกล่าวที่ว่าที่ไหนมีการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่มาที่นั่นย่อมมีความจำเป็นต้องมีกฎระเบียบ แนวทางในการอยู่ร่วมกัน^๑

๒. พัฒนาการของกฎหมาย

การปกครองของไทยตั้งแต่โบราณมานั้นมีศูนย์กลางการปกครองอยู่ที่พระมหากษัตริย์ผู้ เป็นองค์พระประมุขแห่งรัฐโดยที่องค์พระมหากษัตริย์ได้ทรงนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาใช้เป็น องค์ประกอบในการปกครองและบริหารราชการแผ่นดินมาทุกยุคสมัยเพื่อให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุข สืบมาซึ่งนับจากปีพุทธศักราช ๒๔๗๕ เป็นต้นมาได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจาก สมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุขอยู่ ภายใต้รัฐธรรมนูญรัฐธรรมนูญเดิมคือคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ซึ่งเป็นกฎหมายหลักคู่บ้านคู่เมืองของไทย มาตั้งแต่สมัยสุโขทัยคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ได้ถูกใช้เป็นกฎหมายแม่บทมาก่อนที่จะมีรัฐธรรมนูญใน ประเทศไทยคำว่า“ธรรมศาสตร์”ในสมัยก่อนถูกใช้ในความหมายเดียวกับคำว่า“นิติศาสตร์”ในสมัยนี้^๒ แต่เป็นนิติศาสตร์ตามนัยแห่งนิติปรัชญาและนิติธรรมแบบกรีก-โรมันและคริสต์ เสริมด้วยวิทยาศาสตร์ แบบเดสการ์ต (René Descartes) ซึ่งมีหลายประเด็นที่แตกต่างจากนิติปรัชญาและหลักนิติธรรมแนว ธรรมศาสตร์ ราชินิติ และโลกินิติ ทั้งในแง่เนื้อหาและวิธีการ (นิติบัญญัติ) และการตีความ (เชิงบริหาร) และตุลาการ ดังนั้นจึงเกิดปัญหาหลากหลายทั้งในระดับจุลภาคและมหภาค นิติศาสตร์ ตามนัยแรก เข้ามามีอิทธิพลและบทบาทมากต่อวิถีชีวิตแบบวิถีไทยวิถีพุทธในสังคมไทยตั้งแต่รัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจวบจนปัจจุบัน

^๑ทรงศิลป์อมพะเศวต, *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมาย*, (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชารัฐศาสตร์และ นิติศาสตร์สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, ม.ป.ป.), หน้า ๕-๑๐.

^๒พระพรหมบัณฑิต (ประยูรธมมจิตโต), *ทรงครองแผ่นดินโดยทศพิธราชธรรม*, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐). [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <http://watprayoon.org/index.php?topgroupid=1&subgroupid=351&groupid=89>. [๒๕มิ.ย. ๒๕๕๖].

คำว่า “นิติศาสตร์” มาจากภาษาสันสกฤตซึ่งเป็นภาษาของประเทศไทยเดียวที่มีอารยธรรมเก่าแก่แต่โบราณนิติศาสตร์เป็นถ้อยคำทางวิชาการของประเทศไทยเดียวนิติศาสตร์ตามความหมายที่ใช้ในประเทศไทยจะเป็นวิชาทางด้าน politics คือวิชาด้านรัฐศาสตร์หรือวิชาการเมืองดังที่กล่าวถึงในคัมภีร์พุทธศาสนาว่า “ขัตติยธมมสงขาเตนิติสตเถ”^๙ ซึ่งแปลว่าในนิติศาสตร์กล่าวคือขัตติยธรรม (ธรรมของกษัตริย์) คือคุณสมบัติของผู้ปกครองและหลักการปกครอง “นิติ” แปลว่าการนำมีรากศัพท์เดียวกับคำว่า “นายก” ซึ่งแปลว่าผู้นำคำเดิมในภาษาบาลีหรือสันสกฤตว่านิติซึ่งมาจากธาตุเดียวกันกับนายกคือนิแปลว่านำ “นิติ” จึงแปลว่าการนำนิติศาสตร์ที่แท้จริงเรียกว่า “นิติศาสตร์” ภาษาไทยเรียกนิติศาสตร์เพื่อให้สันนิทศาสตร์แปลว่าศาสตร์แห่งการนำหรือจัดดำเนินการซึ่งอาจขยายความหมายว่าเป็นศาสตร์แห่งการนำคนหรือการนำกิจการของรัฐหรือการทำหน้าที่ของผู้นำอย่างใดก็ตามการที่จะดำเนินการปกครองหรือเป็นผู้นำประเทศชาติได้นั้นแน่นอนว่าต้องมีระเบียบแบบแผนคือเราต้องมีเครื่องมือที่จะใช้เป็นกติกาสังคมการปกครองจะเป็นไปไม่ได้ถ้าไม่มีกฎเกณฑ์กติกาอย่างน้อยต้องรู้ว่าทำอะไรได้หรือไม่ได้ในขอบเขตแค่ไหนการปกครองจึงเรียกร้องให้มีกฎเกณฑ์กติกาเกิดขึ้นเพราะฉะนั้นเรื่องของกฎหมายกับเรื่องของการปกครองจึงแยกกันแทบไม่ได้จนกลายเป็นว่าเมื่อมีการปกครองก็ต้องมีกฎหมายคือมีกฎเกณฑ์กติกาของสังคมหรือของประเทศชาติที่พลเมืองจะต้องประพฤติปฏิบัติตาม นิติศาสตร์เป็นวิชาที่ว่าด้วยหลักการและข้อปฏิบัติต่างๆ เริ่มตั้งแต่การเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันแนวทางการประพฤติขนบธรรมเนียมประเพณีและกฎเกณฑ์ต่างๆ ในทางสังคมซึ่งเป็นสิ่งที่แนบสนิอยู่กับศาสนาหรือมาจากข้อกำหนดในศาสนาพราหมณ์

ส่วนนิติศาสตร์ตามความหมายทางวิชาการทางภารตวิทยาหมายถึงวิชาการเมืองการปกครองหรือการจัดกิจการบ้านเมืองเริ่มแต่เรื่องอำนาจหน้าที่และคุณสมบัติของราชาคือผู้ปกครอง การแต่งตั้งอำมาตย์ข้าราชการการจัดการบ้านเมืองให้อุดมสมบูรณ์การทูลการสงครามยุทธศาสตร์และกลยุทธ์ต่างๆ การสงบศึกและสันติภาพซึ่งเป็นหลักเกณฑ์กฎกติกาและคำแนะนำสั่งสอนแก่ผู้ทำหน้าที่ปกครองบ้านเมืองตรงกับที่ไทยเราเรียกว่ารัฐศาสตร์แบบนิติศาสตร์ตามความหมายนี้เช่นกฎหมายโบราณ ที่ปรากฏในคัมภีร์ราชานิติ หรือที่เรียกว่าในภาษาบาลี ราชานิติปกรณ์เป็นคัมภีร์โบราณที่รจนาไว้โดยพราหมณ์นันทญาณ และพราหมณ์คณามิสสกะ เป็นธรรมสุภาษิตที่สอนพระเจ้าแผ่นดิน เป็นหลักการปกครองราชาธิปไตยสมัยโบราณ คนสมัยก่อนตั้งแต่พระเจ้าอยู่หัว และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่สมัยโบราณ ในประเทศไทยนี้ใช้ยึดเป็นหลักการนี้แทบทั้งสิ้น ดังตัวอย่างเช่น^{๑๐} “พึงทราบคนมีความรู้ด้วยการเจรจา พึงทรงศึกษาศีลธรรมด้วยการอยู่ร่วม พึงทรงทราบความสะอาดในการดำเนินราชกิจทุกอย่าง” ที่หมายถึง พระราชาต้องหมั่นเจรสนทนาธรรมกับนักปราชญ์ราชบัณฑิต หรือ กฎในการในการแต่งตั้งข้าราชการบริพารที่มีความว่า “ผู้มีคุณสมบัติ ผู้มีตระกูลและศีลानุวัตร มีสัตย์ มีธรรม มี

^๙ พ.ชา.ทสก.อ.(ไทย) ๘/๔๕๒

^{๑๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), นิติศาสตร์แนวพุทธ, หน้า ๒.

^{๑๑} มหาภิรมย์ (ทอง หงส์ลัดดาภิรมย์), ราชานิติ ธรรมนิติ โลกนิติปกรณ์, พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ นางพรเพ็ญ หงส์ลัดดาภิรมย์, (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.พ., ๒๕๓๓), หน้า ๑.

ปัญญา มีศีลดี มีหลักดี มีความขยัน ควรตั้งเป็นผู้พิพากษา”^๖ เมื่อกล่าวโดยสังเขปตามนัยกฎหมายโบราณอาจกล่าวได้ว่า ธรรมศาสตร์ ราชันติ ธรรมนิติ โลกนิติปกรณมีเนื้อหาสาระสำคัญที่คาบเกี่ยวหรือทับซ้อนกับกรณีวิธีประชา กฎศีลธรรม จาริตประเพณีและกฎหมาย

กฎระเบียบและแนวทางที่อยู่ร่วมกันกล่าวตามนัยทางสังคมวิทยา เรียกว่า บรรทัดฐานทางสังคมหรือปทัสถานทางสังคม(Social norms) หมายถึงมาตรฐานที่คนส่วนใหญ่ในกลุ่มยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติได้แก่กฎระเบียบแบบแผนความประพฤติต่างๆเป็นที่ยอมรับระหว่างสมาชิก จึงรวมตัวกันเป็นกลุ่มชุมชน สังคมและประเทศชาติตามลำดับ ในประเด็นนี้ตามหลักทางสังคมวิทยากล่าวว่ามนุษย์เป็นสัตว์สังคมจึงไม่สามารถอยู่เองอย่างโดดเดี่ยวได้และเมื่อสังคมเกิดการติดต่อสมาคมเพื่อสนองความต้องการซึ่งกันและกันก็มีขึ้นตั้งนั้นแต่ละสังคมจึงจำเป็นต้องมีกฎเกณฑ์ต่างๆเพื่อควบคุมความประพฤติของสมาชิกให้เป็นไปในทำนองเดียวกันและเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของส่วนรวมกฎเกณฑ์เช่นนี้เรียก “ปทัสถานทางสังคม”^๗ ซึ่งแบ่งเป็น ๓ประเภท ดังนี้

๑. วิธีประชาหรือวิธีชาวบ้าน (Folkways)เป็นแนวทางการปฏิบัติของบุคคลในสังคมซึ่งปฏิบัติตามความเคยชินและเป็นที่ยอมรับในสังคมเช่นการลุกให้คนชรานั่งในรถประจำทางวิธีประชา ยังหมายถึงมารยาททางสังคมงานพิธีต่างๆตามสมัยนิยมเช่นการแต่งกายการรับประทานอาหารอาบน้ำวันละ๒ครั้งเป็นต้นผู้ที่ละเลยไม่ปฏิบัติตามแนวทางดังกล่าวจะได้รับการติเตียนเยาะเย้ยถากถางหรือการนินทาจากผู้อื่นทำให้สมาชิกต้องปฏิบัติตาม

๒. กฎศีลธรรมหรือจาริต (Mores)เป็นระเบียบแบบแผนที่สมาชิกในสังคมปฏิบัติโดยเคร่งครัดเป็นกฎศีลธรรมมีความสำคัญมากกว่าวิธีประชาหากผู้ใดฝ่าฝืนจะถูกสังคมประณามอย่างรุนแรงกฎศีลธรรมมักเป็นข้อห้ามเป็นกฎข้อบังคับและมีเรื่องของศีลธรรมความรับผิดชอบชั่วดีเข้ามาเกี่ยวข้องมากขึ้นตัวอย่างของกฎศีลธรรมหรือจาริตของไทยเช่นห้ามพ่อแต่งงานกับลูกสาวของตัวเองและห้ามลูกทุตีพ่อแม่ เป็นต้น

๓. กฎหมาย (Laws) เป็นกฎเกณฑ์หรือข้อบังคับที่รัฐบัญญัติขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษรโดยองค์การทางการเมืองการปกครองและได้รับการรับรองจากองค์การของรัฐเพื่อควบคุมบุคคลในสังคม หากผู้ใดฝ่าฝืนย่อมได้รับการลงโทษตามกฎหมายได้แก่ระเบียบข้อบังคับพระราชกำหนด พระราชกฤษฎีกาและพระราชบัญญัติเป็นต้น กฎหมายที่ดีต้องทันต่อเหตุการณ์หรือเป็นกฎหมายที่คาดการณ์ข้างหน้าได้หรืออาจเป็นกฎหมายตามจาริตประเพณี เช่นกรณีกฎหมายของประเทศอังกฤษเป็นต้น^๘

กฎหมายจึงจำเป็นและเข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของมนุษย์แต่ละคนอย่างมาก ตั้งแต่มนุษย์อยู่ในครรภ์มารดา กฎหมายก็เข้ามารับรองสิทธิของทารกในครรภ์มารดา พอทารกคลอดออกมาแล้ว กฎหมายก็บังคับให้เจ้าบ้านหรือบิดามารดาไปแจ้งเกิด เมื่อโตขึ้นมากกฎหมายก็บังคับให้ทำ

^๖ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), นิติศาสตร์แนวพุทธ, หน้า ๒.

^๗ มานิตย์จุมปา, “สังคมและความประพฤติ” ‘‘ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับกฎหมาย’’, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า๑-๒.

^๘ วิชรา คลายนาทร และคณะ, สังคมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, ๒๕๓๓), หน้า ๑๓.

บัตรประชาชน พอแต่งงานกฎหมายก็บังคับให้จดทะเบียนสมรส พอแก่ตัวลงใกล้ตาย กฎหมายก็เปิดโอกาสให้สามารถกำหนดการเผื่อตาย โดยการทำพินัยกรรม จนกระทั่งตายกฎหมายก็บังคับให้ผู้พบเห็นการตายแจ้งเจ้าหน้าที่รัฐ เป็นต้น^๙ เมื่อกฎหมายเข้ามาเกี่ยวพันชีวิตของเราเช่นนี้จึงจำเป็นที่จะต้องศึกษากฎหมายเพื่อให้ทราบถึงสิทธิหน้าที่ของตนเองที่มีตามกฎหมายเพราะกฎหมายเกิดขึ้นพร้อมกับสังคม กฎหมายจึงเป็นสิ่งที่สำคัญ และมีมีความสัมพันธ์กับสังคม เนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์สังคม ไม่สามารถอยู่ลำพังคนเดียวได้ แต่การที่มนุษย์อยู่รวมกันในสังคม อาจเกิดความขัดแย้งและกระทบกระทั่งกันได้ ดังนั้นมนุษย์จึงต้องถูกควบคุมด้วยปทัสถานทางสังคมซึ่งได้แก่ศีลธรรม ศาสนา ประเพณี และกฎหมาย^{๑๐}

เพราะการที่มนุษย์รวมกันได้เป็นหมู่คณะจะต้องมีสิ่งที่เป็นตัวเชื่อมโยงให้กลายเป็นสังคม การมาอยู่รวมกันอย่างถาวรได้จะต้องมีสิ่งที่เป็นตัวเชื่อมโยงกันที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์กัน ทำให้มนุษย์อยู่รวมกันอย่างสงบและเป็นระเบียบเรียบร้อย กลายเป็นสังคมอย่างที่เราเห็นและเป็นอยู่^{๑๑} โดยเริ่มต้นที่ครอบครัวซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของสังคมมนุษย์เพราะมนุษย์ไม่เคยเริ่มมีชีวิตอย่างโดดเดี่ยว แต่มนุษย์นั้นเกิดมาก็ต้องอยู่ในแวดวงมนุษย์เสมอ อย่างน้อยที่สุดเมื่อคลอดออกมาจากครรภ์มารดา ก็มีแม่เป็นผู้เลี้ยงดูคอยดูแลจนเติบโต แล้วยังไปมีความสัมพันธ์ระหว่างพ่อกับลูก สามีกับภรรยา หรือเพื่อนกับเพื่อน เป็นต้น ที่กล่าวมานี้เป็นรากฐานที่ตั้งของเกลียวสัมพันธ์ของมนุษย์อันสลับซับซ้อนที่ก่อให้เกิดสังคมอันดับแรกคือ ครอบครัว สังคมนี้เป็นสังคมที่คนกับคนมีความใกล้ชิดสนิทสนมเป็นกันเอง ระวังข้อพิพาทโดยวิธีอะลุ่มอล่วยไม่รุนแรง ไม่เคร่งครัด เพราะเป็นการปกครองแบบพ่อปกครองลูกภายในวงญาติใกล้ชิด ต่อมาเมื่อครอบครัวขยายตัวขึ้น แยกบ้านออกเป็นครอบครัวแต่ยังมีความสัมพันธ์เป็นเครือญาติ แม้ความใกล้ชิดความสนิทสนมน้อยลง แต่กฎเกณฑ์ความประพฤติที่ใช้ในครอบครัวก็ยังคงใช้กันอยู่อย่างเดิม บรรยายภายในสังคมใหญ่แตกต่างไปจากสังคมเล็ก ความสนิทสนมจะน้อยลง เมื่อเกิดความขัดแย้งวิวาทกันก็ต้องมีการชี้ขาดตัดสินอย่างเคร่งครัดและเอาจริงเอาจังมากขึ้น บางครั้งอาจใช้กำลังบังคับด้วยความรุนแรง ความสัมพันธ์จึงตึงเครียดและเคร่งครัด ในกรณีเช่นนี้ศีลธรรมจึงไม่เพียงพอที่จะบังคับใช้เหตุการณ์ลักษณะนี้

ปัญหาจึงอยู่ที่ว่าเมื่อสังคมได้วิวัฒนาการจากสังคมเกษตรกรรมแบบเรียบง่ายเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรม และสังคมข่าวสาร การบริการในรูปแบบต่างๆ มีความสลับซับซ้อนยิ่งขึ้นทั้งแง่โครงสร้างและหน้าที่ทางสังคม ตลอดทั้งปทัสถานทางสังคม ทำอย่างไรจะมีความยุติธรรมและชอบธรรมต่อกันระหว่างผู้เป็นญาติและผู้ที่ไม่ใช่ญาติ จึงเกิดความจำเป็นต้องบังคับให้มีความเป็นธรรมจากกฎเกณฑ์ที่ชัดเจนแน่นอน เพื่อตัดสินชี้ว่าใครผิดก็ว่ากันไปตามผิด และบังคับบัญชาความผิดถูกนั้นเป็นไปอย่าง

^๙ วิชาฐาน แสงสุขและจิตติพร ลิ้มแหลมทอง, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป, (สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓), หน้า ๒.

^{๑๐} สมยศ เชื้อไทย, คำอธิบายวิชากฎหมายแพ่ง : หลักทั่วไปเล่มที่ ๑ ความรู้กฎหมายทั่วไป (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, ๒๕๔๐), หน้า ๓๑.

^{๑๑} วิชาฐาน แสงสุขและจิตติพร ลิ้มแหลมทอง, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป, หน้า ๔.

เครื่องครัด กฎเกณฑ์ที่ชัดเจนแน่นอนและมีการบังคับโดยเครื่องครัดเหล่านี้ เรียกว่า “กฎหมาย”^{๑๒} ถ้าเข้าถึงธรรม (ธรรมนิยาม) ซึ่งเป็นฐานของกฎหมายได้ก็จะกลายเป็นนิติศาสตร์ที่แท้ ไม่ควรยึดติดในสมมติ ทั้งนี้ ต้องไม่ละเลยเพิกเฉยต่อปทัสถานทางสังคมส่วนอื่น ซึ่งมีรากฐานอันเนื่องด้วยศีลธรรม ศาสนาและปรัชญาดังกล่าวข้างต้น ซึ่งมีอรรถกถาอธิบายโดยลำดับ ดังนี้

๓. กฎหมายในมุมมองของพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาถือว่าทุกคนมีความเท่าเทียมกันโดยธรรมตามหลักการที่ว่าทุกคนล้วนตกอยู่ใต้อำนาจของกฎธรรมชาติเดียวกัน ทุกคนจะต้องเกิดแก่เจ็บและตายเป็นไปตามกฎแห่งกรรม ทุกคนต้องได้รับผลตามที่ตนได้กระทำไว้ ซึ่งเป็นสัจธรรมและยอมรับกันโดยทั่วไป ดังนั้น การที่จะให้ทุกคนอยู่ในสังคมอย่างสันติสุข ผู้ปกครองหรือนักการเมืองที่ดี จะต้องมีธรรมะที่จะต้องเข้าไปแก้ไขปัญหามานเมืองให้เป็นไปตามธรรมะ^{๑๓} ระบบการที่มนุษย์จะมารวมตัวกันเป็นชุมชนและมีระเบียบแบบแผนในการเป็นอยู่ตลอดจนการดำเนินกิจการเพื่อให้มนุษย์เหล่านั้นได้ประโยชน์จากธรรมหรือจากการสอนของพระองค์อย่างเต็มที่พระองค์จึงทำการจัดตั้งและวางระบบแบบแผนในทางสังคมขึ้นมาการจัดตั้งนี้ก็คือตั้งเป็นชุมชนที่เรียกว่า “สังฆะ” สังฆะนั้นไม่ใช่บุคคลในภาษาไทยเรามองคำว่าสังฆะนี้เป็นตัวพระภิกษุไปความจริงคำว่า “สังฆะ” หมายถึงหมู่หรือชุมชนหมายความว่าต้องมีคนจำนวนหนึ่งมารวมกันไม่ใช่คนเดียวแต่ตัวสังฆะที่แท้จริงก็คือชุมชนที่จัดตั้งขึ้นมาเมื่อตั้งเป็นชุมชนขึ้นมาแล้วและเมื่อคนที่มารวมกันเข้ามีระเบียบแบบแผนในความเป็นอยู่และการสัมพันธ์กันคือมีวินัยธรรมก็จะเข้าถึงประชาชนหรือหมู่ชนได้จำนวนมากไม่ใช่เป็นประโยชน์ที่ละน้อยเป็นอันว่าเดิมนั้นก็มีธรรมแต่เพื่อให้คนหมู่ใหญ่ได้ประโยชน์จากธรรมจึงมีวินัยขึ้นมามาจัดสรรความเป็นอยู่ของหมู่มนุษย์ให้เกิดมีโอกาสนดีที่สุดที่จะใช้ธรรมให้เป็นประโยชน์หรือได้ประโยชน์จากธรรมนั้นรวมความว่าวินัยก็คือการจัดโครงสร้างวางระบบแบบแผนของชุมชนหรือสังคมเพื่อให้หมู่มนุษย์มาอยู่ร่วมกันโดยมีความเป็นอยู่และความสัมพันธ์ที่ดีงามที่จะให้ได้รับประโยชน์จากธรรมนั่นเองจุดหมายที่แท้ก็คือให้หมู่มนุษย์จำนวนมากได้ประโยชน์จากธรรม^{๑๔}

นักปกครองผู้ยิ่งใหญ่ตามหลักการของพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า “จักรพรรดิ” ผู้เป็นธรรมราชาก็ต้องเคารพธรรมถือธรรมเป็นใหญ่จัดดำเนินการปกครองโดยธรรม^{๑๕} ยึดธรรมวินัยเป็นแดนหรือหัวใจในการปกครอง ธรรมะจึงเป็นทั้งฐานของวินัยและเป็นทั้งจุดหมายของวินัยซึ่งมีอรรถกถาอธิบายโดยสังเขป ดังนี้

๑ธรรมเป็นฐานของวินัยหมายความว่าต้องรู้ความจริงของกฎธรรมชาติจึงจะสามารถมาจัดตั้งวางระบบแบบแผนในหมู่มนุษย์เพื่อให้มนุษย์ได้ประโยชน์จากธรรมนั้นได้ถ้าไม่รู้สิทธิหน้าที่

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖-๗.

^{๑๓} พุทธศาสนิก, ธรรมะกับการเมือง. (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เพชรประกาย, ๒๕๔๘), หน้า ๔๘.

^{๑๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), นิติศาสตร์แนวพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เพชรประกาย, ๒๕๕๐) หน้า ๑๔-๑๕.

^{๑๕} ที.ปา.๑๑/๓๕/๖๔.

เสรีภาพ และการเคารพระหว่างผู้ใช้อำนาจรัฐและประชากรราษฎร์ ผู้อยู่ภายใต้อำนาจรัฐดังกล่าว การจัดตั้งก็ผิดพลาดหรือไร้ความหมาย

๒. ธรรมเป็นจุดหมายคือการที่ให้นุชนมาอยู่ร่วมกันและมีการจัดตั้งระเบียบแบบแผนทั้งหมดนั้นก็เพื่อช่วยให้มนุษย์เข้าถึงและได้รับประโยชน์จากธรรมนั่นเอง

ดังนั้นธรรมจึงเป็นทั้งเบื้องต้นและที่สุดแห่งวินัยถ้าปราศจากธรรมวินัยก็ไม่มีความหมายไว้ประโยชน์แต่ถ้ามีแต่ธรรมเป็นของจริงตามธรรมชาติแม้จะมีคนที่รู้ธรรมแต่ไม่สามารถมาจัดสรรให้เกิดประโยชน์แก่คนหมู่มากได้ธรรมนั้นก็ไม่ได้เกิดประโยชน์เท่าใดนักทั้งๆที่มีอยู่เป็นความจริงดังนั้นสองอย่างนี้จึงต้องอิงอาศัยกันเมื่อครบทั้งสองอย่างจึงเป็นพระพุทธานุสา^{๑๖}

วินัยเป็นเครื่องจัดสรรให้เกิดโอกาสที่เป็นฐานของการพัฒนาสู่การสร้างสรรค์ที่สูงขึ้นวินัยเป็นเครื่องจัดสรรให้เกิดโอกาสทำให้ชีวิตและสังคมมีระเบียบและมีโอกาสเกิดขึ้นทำให้ทำอะไรก็ได้คล่องดำเนินชีวิตได้สะดวกดำเนินกิจการได้สะดวกถ้าชีวิตและสังคมไม่มีระเบียบไม่เป็นระบบก็จะสูญเสียโอกาสในการที่จะดำเนินชีวิตและทำกิจการของสังคมให้เป็นไปด้วยดีตลอดจนทำให้การพัฒนาได้ผลดี^{๑๗} หลักการต่างๆเหล่านั้นนอกจากนำมาเป็นหลักในการบัญญัติข้อกฎหมายแล้วบางทีก็มีอยู่ในรูปที่เป็นคติธรรมหรือหลักคำสอนธรรมที่เป็นหลักการทั่วไปซึ่งไม่ได้บัญญัติไว้เป็นสิกขาบทในทางวินัยมีหลายอย่างที่เป็นเครื่องสนับสนุนมีการพัฒนามนุษย์ในด้านความสัมพันธ์ ทำให้เกิดความสามัคคีในชุมชนมีเมตตากรุณาธรรมทางกายกรรม วาจกรรม และมโนกรรม เป็นต้น

พระพุทธานุสาเห็นว่า มนุษย์ถือว่าเป็นสัตว์โลกที่ผ่านการพัฒนาการจนถึงขั้นที่อาจเรียกได้ว่าสมบูรณ์แบบการแสดงออกทางกายวาจาของมนุษย์เรียกว่าพฤติกรรม (Behavior) ซึ่งเป็นผลมาจากการแสดงปฏิกิริยาตอบสนองต่อสิ่งเร้าในสถานการณ์ต่างๆการกระทำของมนุษย์อาจสังเกตเห็นได้ชัดเจนได้แก่การกระทำทางกายเช่นการยืนเดินนั่งนอน เป็นต้นเรียกว่า “กายกรรม” การกระทำทางวาจาได้แก่การพูดสนทนาการหักทลายและการสั่งสอน เป็นต้นเรียกว่า “วจีกรรม” ส่วนการกระทำที่ซับซ้อนมากขึ้นยากต่อความเข้าใจต้องติดตามสังเกตวิเคราะห์ตีความและประเมินค่าเป็นการกระทำทางใจเช่นการคิดการจำการลืมการเรียนรู้แรงจูงใจเจตคติความเมตตาหรือความรัก เป็นต้นเรียกว่า “มโนกรรม”^{๑๘} พฤติกรรมของมนุษย์ทั้งลักษณะมีได้อยู่แยกจากกันแต่ทำงานผสมผสานเป็นจริงหรือจริยาตามลักษณะความประพฤติที่ทาอยู่ประจำอยู่ในสันดานพื้นเพจิตใจหรือลักษณะอุปนิสัย๖ ประเภทคือราคะจริตโทสะจริตโมหะจริตสัทธาจริตพุทธิจริตวิตกจริต^{๑๙} ในทางจิตวิทยาตะวันตกทั่วไปเรียกลักษณะทั่วไปของบุคคลว่าบุคลิกภาพ (Personality) ซึ่งรวมหมายถึงคุณสมบัติภายในและพฤติกรรมเฉพาะบุคคลโดยรวมในพุทธปรัชญาเถรวาทถือว่าพฤติกรรมมนุษย์มีความเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิดเพราะกายกับจิตต่างก็อาศัยซึ่งกันและกันกายเป็นที่อาศัยของจิตและจิตเป็นผู้ควบคุม

^{๑๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), นิติศาสตร์แนวพุทธ, หน้า ๑๖.

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๙.

^{๑๘} เรียมศรีทอง, พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอ็ดดูเคชั่น จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๕.

^{๑๙} ชุม. (ไทย) ๒๙/๑๕๖/๔๓๐.

ภายในสำหรับการรับรู้และการเรียนรู้โดยผ่านการทำงานของจิตส่งผลกระทบต่อสภาพทางกาย ดังนั้นมนุษย์จะทำดีหรือชั่วขึ้นอยู่กับสภาพทางจิตเพราะภาวะจิตใจที่ดีหรือไม่ดีนั้นจะเป็นตัวผลักดันให้เกิดพฤติกรรมดีหรือไม่ดีตามดังพุทธพจน์ในคาถาคัมภีร์ธรรมบทว่า...ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้ามีใจประเสริฐที่สุดสำเร็จแล้วแต่ใจถ้าบุคคลมีใจอันโทษประทุษร้ายแล้วกล่าวอยู่ก็ทำอยู่ก็ทำตามทุกข์ยอมไปตามบุคคลนั้นเพราะทุจริต๓อย่างนั้นเหมือนล้อหมุนไปตามรอยเท้าโคผู้ลากเกวียนไปอยู่ฉะนั้น”^{๒๐}

ดังนั้น กฎหมายในมุมมองของพระพุทธศาสนาจึงหมายถึง กฎมนุษย์ (กติกาทิมนุสย บัญญัติขึ้น) อาจเรียกว่า “วินัย” หรือ กฎหมายที่มีกฎธรรมชาติดั้งเดิม (ธรรมชาติดั้งเดิม) มีความชอบธรรมเพื่อธรรมที่เป็นพื้นฐานในการปกครอง การบริหารองค์กร กฎหมายที่มีธรรม (ธรรมนิยาม) เป็นฐาน นั้นหมายความว่า กฎหมาย กฎมนุษย์ บัญญัติธรรม ต้องสอดคล้องกับกฎธรรมชาติดั้งเดิมแห่งพุทธธรรม ไม่หลงผิดในสมมติกฎหมายเป็นการสร้างสังคมที่ดีขึ้นมาเพื่อเป็นสภาพเอื้อให้มนุษย์ได้พัฒนาตนเข้าสู่ชีวิตที่ดีงามการบัญญัติกฎหมายก็จะเน้นการสร้างคนดีเพราะเป็นเครื่องฝึกมนุษย์ให้ขึ้นไปสู่ชีวิตที่ดีงามเมื่อกฎหมายเป็นสิกขาบทคือเป็นเครื่องฝึกตนกฎหมายก็จะเป็นเครื่องมือในการสร้างคนดี โดยอาศัยหลักธรรมมาเป็นหลักปฏิบัติ เช่น

พรหมวิหาร หมายถึง หลักประพฤติปฏิบัติอันพึงปฏิบัติต่อตนเองต่อผู้อื่นและต่อสังคม เพื่อให้เกิดความดีความถูกต้องและความเจริญรุ่งเรืองในสังคมประกอบด้วย

๑. เมตตา คือ การกระทำหรือการแสดงออกทางกายวาจาใจที่ถูกต้องด้วยความรักใคร่ปรารถนาให้เป็นสุขมีจิตไมตรีและเป็นประโยชน์กับบุคคลทั่วไปตามกฎเกณฑ์ของสังคมอันก่อให้เกิดประโยชน์และความสุขต่อตนเองผู้อื่นและสังคม

๒. กรุณา หมายถึงการกระทำหรือการแสดงออกทางกายวาจาใจที่ถูกต้องด้วยความคิดช่วยให้พ้นทุกข์ใฝ่ใจอันปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของบุคคลทั่วไป

๓. มุทิตา หมายถึงการกระทำหรือการแสดงออกทางกายวาจาใจที่ถูกต้องด้วยความยินดีในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุขมีจิตผ่องใสบันเทิงกอบประด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอต่อบุคคลทั้งหลายดำรงในปกติสุขพลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้มีสุขเจริญงดงามยิ่งขึ้นไป

๔. อุเบกขา หมายถึงการกระทำหรือการแสดงออกทางกายวาจาใจที่ถูกต้องด้วยความยุติธรรมดำรงอยู่ในธรรมที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญาคือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจราชซึ่งไม่เอนเอียงด้วยรักและชังพิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้วอันควรได้รับผลดีหรือชั่วสมควรแก่เหตุอันตนประกอบพร้อมที่จะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม

อคติ ๔ หมายถึง ความไม่ลำเอียง ไม่เบี่ยงเบนจากความยุติธรรม เป็นสิ่งไม่ควรประพฤติได้แก่ ฉันทาคติ คือ ลำเอียงเพราะรัก, โทสาคติ คือ ลำเอียงเพราะชัง, ภยาคติ คือ ลำเอียงเพราะกลัว, โมหาคติ คือ ลำเอียงเพราะไม่รู้หลักธรรมข้อนี้ว่าสำคัญที่จะต้องละเว้นอคติ๔ผู้ใช้กฎหมายจะต้องนำมาปฏิบัติเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมในสังคมผู้ปกครองต้องละเว้นจากอคตินี้อย่างเด็ดขาดให้ได้

^{๒๐} พ.ร.บ. (ไทย) ๒๕/๑/๒๓.

เพราะเป็นทางแห่งความประพฤติที่ผิดเป็นหายนธรรมในสังคมอย่างยิ่งเป็นฐานอันไม่พึงถึง๔ประการ ดังนี้

๑. ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะชอบเพราะพอใจหรือเพราะรักในผู้หนึ่งจึงทำให้ผู้หนึ่งได้ดีเป็นคนเด่นในสังคม

๒. โทสาคติ ลำเอียงเพราะชังไม่ชอบหน้าไม่พอใจในผู้หนึ่งแม้เขาทำดีหรือถูกต้องเพียงใด ความดีก็ไม่ปรากฏ

๓. โมหาคติ ลำเอียงเพราะหลงหรือเขลาไม่รู้ความจริงไม่เห็นความดีของเขามักจะเห็นผิดพลาดไป

๔. ภยากติ ลำเอียงเพราะขลาดกลัวอาจจะกลัวเพราะเขามีเงินมีทองมีอำนาจมีญาติพี่น้องใหญ่โตกว้างขวางในสังคม

การปกครองคนหรือจะปกครองผู้อื่นนักปกครองขาดความยุติธรรมขาดความเที่ยงตรงเสียแล้วชุมชนนั้นสังคมนั้นและรัฐนั้นก็เกิดความระส่ำระสายเกิดความไม่เรียบร้อยเพราะมีความไม่เสมอหน้ากันผู้เป็นนักปกครองจะต้องใช้ความเที่ยงตรงใช้หลักของความยุติธรรมดเว้นไม่ประพฤติสิ่งที่จะก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมที่จะก่อให้เกิดความไม่ยุติธรรมคือจะต้องละเว้นจากความลำเอียงก็คือหลักของอคติ๔นี้เป็นประการสำคัญ

อุปทานิยธรรม หมายถึง หลักการของการอยู่ร่วมกันหมายถึงกระบวนการที่ทำให้เกิดความสมานฉันท์ สามัคคีปรองดอง ๗ ประการ ได้แก่ ๑) หมั่นประชุมกันเนื่องๆ ๒) ประชุมหรือเลิกประชุม และทำกิจของส่วนรวมอย่างพร้อมเพรียงกัน ๓) การบัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติ ไม่ถอนสิ่งที่ได้บัญญัติไว้แล้วยึดถือปฏิบัติตามหลักธรรมที่บัญญัติไว้ ๔) เคารพนับถือเชื่อฟังและให้เกียรติแก่ผู้เป็นประธาน ผู้บริหารหมู่คณะ และปฏิบัติตามหลักธรรมที่บัญญัติไว้ ๕) ให้เกียรติ ให้ความปลอดภัยแก่สตรี ๖) เคารพนับถือบูชาพระเจดีย์ทั้งหลายหรือสิ่งที่คนส่วนรวมเคารพบูชา และ ๗) จัดการอารักขาแก่ศาสนสถาน ศาสนบุคคลในศาสนาต่างๆ

เบญจศีล หมายถึง ความประพฤติชอบทางกายและวาจา ได้แก่ การรักษากายวาจาให้เรียบร้อยการรักษาปกติตามระเบียบวินัยข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว, การควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน ประกอบด้วย

๑. ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากการฆ่าการประทุษร้ายกัน เจตนาเป็นเครื่องดเว้นจากการฆ่า การเบียดเบียน การทำร้ายร่างกายคนและสัตว์แล้วมีจิตใจประกอบด้วยเมตตากรุณา มีความปรารถนาดีและสงสารเห็นอกเห็นใจผู้อื่นสัตว์อื่น ศีลคือสิ่งที่พระพุทธศาสนาสอนให้คนรู้จักงดเว้นจากสิ่งไม่ดีถ้าใครทำผิดศีลพระพุทธศาสนาไม่มีโทษทัณฑ์ที่หนักไต่เพียงแต่มีคำกล่าวที่ว่าใครทำไม่ดีต้องไปรับโทษในนรกหรือรับผลกรรมในชาติหน้าแต่สำหรับภุมมาอายุนั้นให้นำผู้กระทำความผิดมารับโทษทางกฎหมาย ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา ๒๘๘กำหนดว่า ผู้ใดฆ่าผู้อื่น ถือว่ามีความผิดฐานฆ่าคนตายโดยเจตนา

๒) อทินนาทานา เวรมณี เว้นจากการถือเอาของที่เรามิได้ให้กฎหมายอาญานั้นให้นำผู้กระทำความผิดมารับโทษทางกฎหมาย ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา ๓๓๔ ผู้ใดเอาทรัพย์สินของผู้อื่น หรือที่ผู้อื่นเป็นเจ้าของรวมอยู่ด้วยไปโดยทุจริต

๓. กาเมสุมิฉฉาจารา เวรมณี เว้นจากการประพฤติดิฉินในกาม คดีเกี่ยวกับความผิดทางเพศ ฐานข่มขืนกระทำชำเรา ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๒๗๖ ที่บัญญัติว่า “ผู้ใดข่มขืนหญิงซึ่งมิใช่ภริยาของตนโดยขู่เชือดด้วยประการใดๆ โดยใช้กำลังประทุษร้าย โดยหญิงอยู่ในภาวะที่ไม่สามารถขัดขืนได้หรือโดยทำให้หญิงเข้าใจผิดว่าตนเป็นบุคคลอื่น

๔. มุสาวาทา เวรมณี เว้นจากการพูดเท็จ โทก หลอกลวง โดยมีข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องได้แก่ หมิ่นประมาท ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๓๒๖ ระบุถึงการกระทำความผิดฐานหมิ่นประมาทไว้ว่า “ผู้ใดใส่ความผู้อื่นต่อบุคคลที่สามโดยประการที่น่าจะทำให้ผู้อื่นนั้นเสียชื่อเสียง ถูกดูหมิ่นหรือถูกเกลียดชัง ผู้นั้นกระทำความผิดฐานหมิ่นประมาทต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ”

ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๓๒๘ หมิ่นประมาทโดยการโฆษณา ถ้าความผิดฐานหมิ่นประมาทได้กระทำให้โดยการโฆษณาด้วยเอกสาร ภาพวาดภาพระบายสี ภาพยนตร์ ภาพหรือตัวอักษรที่ทำให้ปรากฏไม่ว่าด้วยวิธีใด ๆ แผ่นเสียง หรือสิ่งบันทึกเสียง บันทึกภาพหรือบันทึกอักษรกระทำให้โดยการกระจายเสียง หรือการกระจายภาพหรือโดยกระทำการป่าวประกาศด้วยวิธีอื่นผู้กระทำความผิดต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสองปี และปรับไม่เกินสองแสนบาท

หรือ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๓๔๓ ดูหมิ่นซึ่งหน้า การหมิ่นประมาทบุคคลธรรมดาเป็นความผิดอันยอมความกันได้ทางกฎหมายได้นิยามคำว่าหมิ่นประมาทไว้ว่า “ผู้ใดใส่ความผู้อื่นต่อบุคคลที่สามโดยประการที่น่าจะทำให้ผู้อื่นนั้นเสียชื่อเสียง ถูกดูหมิ่นหรือถูกเกลียดชัง ผู้นั้นกระทำความผิดฐานหมิ่นประมาท” ซึ่งมีโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาทหรือทั้งจำทั้งปรับหากกระทำความผิดโดยการโฆษณาต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสองปีและปรับไม่เกินสองแสนบาท ส่วนการหมิ่นซึ่งหน้านั้น อยู่ในหมวดลหุโทษของประมวลกฎหมายอาญา เป็น “การดูหมิ่นผู้อื่นซึ่งหน้าหรือด้วยการโฆษณา” (มาตรานี้ไม่ได้มีกล่าวถึงความเกี่ยวข้องต่อบุคคลที่สามไว้) มีโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือนหรือปรับไม่เกินหนึ่งพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

๕. สุราเมรยมุขยิฏฐา เวรมณี เว้นจากน้ำเมาคือสุราและสิ่งเสพติดให้โทษ ในขณะเมาสุราหรือของเมาอย่างอื่น”พระราชบัญญัติจราจรทางบก พ.ศ.๒๕๒๒ (แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ ๗) พ.ศ. ๒๕๕๐ บัญญัติว่า “มาตรา ๑๖๐ตรี ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา ๔๓ (๒) ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปีหรือปรับตั้งแต่ห้าพันบาทถึงสองหมื่นบาทหรือทั้งจำทั้งปรับและให้ศาลสั่งพักใช้ใบอนุญาตขับขี่ของผู้ผู้นั้นมีกำหนดไม่น้อยกว่าหกเดือนหรือเพิกถอนใบอนุญาตขับขี่

เบญจธรรม หมายถึง ธรรม ๕ ธรรมอันดีงามห้าอย่าง คุณธรรมห้าประการ คู่กับเบญจศีล เป็นธรรมเกื้อกูลแก่การรักษาเบญจศีล ผู้รักษาเบญจศีลควรมีไว้ประจำใจ ได้แก่

๑. เมตตาและกรุณา คือ การกระทำที่ประกอบด้วยความเมตตารักใคร่ปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข ให้ผู้อื่นมีความสุข

๒. สัมมาอาชีวะ คือ การประกอบอาชีพในทางสุจริตไม่ผิดต่อกฎหมายและศีลธรรม

๓. **กามสังวร** คือ การสำรวมในกามไม่คิดแย่งชิงของรักของผู้อื่น รู้จักยับยั้งชั่งใจในการควบคุมตนเองทางด้านการารมณ์ ไม่หลงใหลในรูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส

๔. **สัจจะ** คือ ความยุติธรรม ความสัตย์ ความซื่อตรง

๕. **สติสัมปชัญญะ** คือ ระลึกได้และรู้ตัวอยู่เสมอ คือ ฝึกตนให้เป็นคนรู้จักยังคิด รู้สึกตัวเสมอว่า สิ่งใดควรทำ และไม่ควรทำ

จะเห็นว่ากฎหมายไม่ใช่เป็นเพียงระเบียบข้อบังคับเกี่ยวกับความเป็นอยู่ของมนุษย์หรือความประพฤติเท่านั้นแต่เป็นเครื่องกำหนดการจัดวางระบบและกำหนดกิจการต่างๆของสังคมว่าจะทำอย่างไรกันด้วยเพราะฉะนั้นกฎหมายจึงไม่ได้มีความหมายแคบๆอย่างในภาษาไทยคือกฎหมายไม่ใช่เป็นเพียงระเบียบความประพฤติของคนเท่านั้นแต่วินัยหมายถึงระบบการจัดสรรสังคมทั้งหมดการจัดระเบียบการอยู่ร่วมกันของมนุษย์การจัดระเบียบกิจการของสังคมซึ่งจะให้เป็นอย่างไก็ต้องมีกติกามีข้อกำหนดที่ให้หมายรู้ว่าจะดำเนินไปอย่างไรเพราะฉะนั้นกฎหมายจึงครอบคลุมความเป็นอยู่และการดำเนินกิจการทั้งหมดของสังคมมนุษย์กิจการด้านเศรษฐกิจจะดำเนินไปอย่างไรกฎหมายก็เป็นตัวบ่งบอกการปกครองจะดำเนินไปอย่างไรกฎหมายก็เป็นตัวกำหนดการดำเนินชีวิตของบุคคลจะมีขอบเขตแค่ไหนคนจะสัมพันธ์กันภายในขอบเขตอย่างไรกิจการใดจะดำเนินไปอย่างไรกฎหมายก็จะก้าวเข้าไปคุมทั้งหมดดังนั้นวิชากฎหมายจึงครอบคลุมกิจกรรมทุกอย่างในการดำเนินชีวิตและกิจการทุกอย่างของสังคมและจึงมีทั้งกฎหมายที่คุมคนคุมความประพฤติของคนและกฎหมายที่วางระบบกิจการที่ดำเนินการโดยคนคือเรื่องของคนที่อยู่ในสังคมนั้นกฎหมายคุมหรือครอบคลุมหมดอย่างไรก็ตามเท่าที่เป็นมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันคำว่าโดยสรุป กฎหมายมีความหมายหรือสารัตถะที่เป็นการครอบคลุมกิจกรรมทุกอย่างของมนุษย์ในสังคมนั้นเพียงแต่ดูคล้ายจะเป็นจริงเท่านั้นแต่หาได้เป็นจริงแท้ไม่กฎหมายคุมเกี่ยวกับกฎแห่งกรรมในไตรทวาร คือกายกรรม วาจากรรมและมโนกรรมซึ่งเป็นไปตามหลักกฏจักรกล่าวคือกิเลส กรรม วิบากกรรมแห่งพุทธธรรม

๔. สรุปเชิงวิเคราะห์

ในปัจจุบันมีหลักการร่วมกันในการ จัดการปกครองเพื่อทำให้เกิดสังคมดีมีสันติสุขที่คนมีโอกาสพัฒนาชีวิตที่ดีงามในทางพุทธศาสนานั้นฐานเบื้องต้นแรกคือการเริ่มจากจุดที่มองว่าวินัยเป็นเครื่องฝึกมนุษย์หรือเป็นเครื่องพัฒนาชีวิตเพราะการที่เข้ามาอยู่ร่วมชุมชนนี้ก็คือการที่จะได้สภาพความเป็นอยู่สิ่งแวดล้อมบรรยากาศและโอกาสจากระเบียบและระบบการทุกอย่างที่จะช่วยเกื้อหนุนการเรียนรู้ฝึกศึกษาพัฒนาตัวเราทุกคนให้เข้าถึงชีวิตที่ดีงามยิ่งขึ้น^{๒๑} ถ้ามนุษย์ตั้งอยู่ในวินัยมีศีลแล้วก็มั่นใจได้ว่าชีวิตที่ดีงามจะเกิดขึ้นเป็นสัญญาณว่ามนุษย์จะมีการพัฒนาและมีชีวิตที่ดีงามในด้านหนึ่ง และอีกด้านหนึ่ง นิติศาสตร์แนวพุทธ หลักพุทธธรรม ตลอดจนปทัสถานทางสังคมด้านอื่นๆ เช่น ศีลธรรมและจารีตประเพณี เป็นต้น ถ้าจะพัฒนาชีวิตให้เป็นสุขนอกจากวินัยแล้วยังจำเป็นต้องนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในพัฒนาชีวิตในปัจจุบันซึ่งมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งต่อการใช้ชีวิตประจำวันเพื่อจะ

^{๒๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), นิติศาสตร์แนวพุทธ, หน้า ๕๒.

ได้พัฒนาตนเองให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ทำกิจกรรมได้อย่างปกติสุขและยังได้ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความเป็นอยู่ใก้ล้นพยานยิ่งขึ้นนับเป็นการปฏิบัติที่ไม่เสื่อมถอยทำตนให้ตั้งอยู่ในศีลเป็นเบื้องต้นก่อนรู้จักวิธีคุ้มครองรักษาอินทรีย์(อินทรีย์สังวร) และรู้จักเพิ่มพูนสั่งสมบำเพ็ญความเพียร(สัมมาวายามะ)

ปัญหาและความสำคัญอยู่ที่ระดับพฤติกรรมของผู้ปฏิบัติและของผู้ใช้อำนาจที่มีพฤติกรรมย่อหย่อนมองข้ามทั้งหลักนิติศาสตร์แนวพุทธและนิติศาสตร์แนวนิติธรรม ปรับสถานการณ์ทั้ง ๒ ส่วนเข้ากับสถานการณ์ด้านรัฐกิจของไทยยังไม่ดีพอ จึงก่อให้เกิดปัญหาจากการบริหารรัฐกิจเบี่ยงเบนไปจากหลักนิติรัฐ (Rules of Law) ห่างเหินจากหลักประชาธิปไตยและธรรมาธิปไตย นิยมแนวปฏิบัติบริหารงานรัฐกิจในแนวรัฐธำธิปไตยหรืออำนาจนิยม

บรรณานุกรม

๑. คัมภีร์พระไตรปิฎกและหนังสือทั่วไป

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ทรงศีล ป้อมพะเศวต. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมาย. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชารัฐศาสตร์และนิติศาสตร์สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, ม.ป.ป.

มานิตย์ จุมปา, “สังคมและความประพฤติ” ใน ‘ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับกฎหมาย’. กรุงเทพฯ มหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พุทธทาสภิกขุ. ธรรมะกับการเมือง. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เพชรประกาย, ๒๕๔๘.

สมยศ เชื้อไทย. คำอธิบายวิชากฎหมายแพ่ง : หลักทั่วไปเล่มที่ ๑ ความรู้กฎหมายทั่วไป. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, ๒๕๔๐.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). นิติศาสตร์แนวพุทธ. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เพชรประกาย, ๒๕๕๐.

เรียม ศรีทอง. พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอิร์ดเวฟเอ็ดดูเคชั่น จำกัด, ๒๕๔๒.

วัชร คลายนาท และคณะ. สังคมศึกษา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, ๒๕๓๓.

วินัฎฐา แสงสุขและฐิติพร ลิ้มแหลมทอง. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป, สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๗.

วิเคราะห์แนวคิดและปรัชญาของคาร์ล มาร์กซ์ AN ANALYTICAL STUDY OF CONCEPTS AND PHILOSOPHIES OF KARL MARX

พระมหามหวินทร์ ปุริสุตโตโม ผศ.ดร.

อาจารย์ประจำสาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาชีวประวัติและแนวคิดเบื้องต้นของคาร์ล มาร์กซ์ ๒) เพื่อศึกษาปรัชญาจริยศาสตร์และสังคมคอมมิวนิสต์ในทัศนะของคาร์ล มาร์กซ์ ๓) เพื่อวิเคราะห์แนวคิดและปรัชญาของคาร์ล มาร์กซ์ จากการศึกษา พบว่ามาร์กซ์ต้องการเป็นอาจารย์สอนหนังสือในมหาวิทยาลัย แต่รัฐบาลไม่ยอมรับแนวคิดและปรัชญาของเขา เขาจึงผันตัวเองไปเป็นนักหนังสือพิมพ์และเขียนหนังสือเผยแพร่แนวคิดและปรัชญาร่วมกับเพื่อนๆ แนวคิดและปรัชญาของมาร์กซ์เป็นการอธิบายถึงสสาร มนุษย์ การทำงาน ภาวะ และระบบคอมมิวนิสต์ เป็นแนวคิดใหม่และแตกต่างไปจากนักปรัชญาคนอื่น มาร์กซ์เสนอปรัชญาจริยศาสตร์ไว้ ๓ ทฤษฎี คือ ทฤษฎีทางอภิปรัชญา ทฤษฎีที่สัมพันธ์กับปรัชญาสังคม และทฤษฎีเศรษฐกิจ ส่วนการวิเคราะห์แนวคิดและปรัชญาของมาร์กซ์นั้นสรุปได้ว่ามีด้านลบและด้านบวก ด้านลบคือบางส่วนของแนวคิดและปรัชญาเป็นอุดมคติมากเกินไปและยากที่จะทำตามได้ ด้านบวกคือบางส่วนของแนวคิดและปรัชญาเป็นแนวทางใหม่และเป็นแนวทางให้สังคมได้มีทางเลือกมากขึ้น

คำสำคัญ : ปรัชญาจริยศาสตร์, สังคมคอมมิวนิสต์

Abstract

The objectives of this article were: 1) to study Karl Marx's biography and basic concept 2) to study Karl Marx's viewpoint about ethical philosophy and communist society 3) to analyze the concepts and philosophies of Karl Marx. The study was found that Marx wanted to be a university lecturer but the government did not accept his idea and philosophy. He turned himself into a journalist and published to propagate his idea and philosophy with his friends. Karl Marx's concepts and philosophies concerned with substance, human being, function, condition and communism which were new and different from others. Marx proposed three theories of ethics: metaphysical theory, theory relating to social philosophy and economic theory. The analysis of Marx's ideas and philosophies was found that there

were both in negative and positive sides. The negative side was that some of Marx's concepts and philosophies were more idealistic and difficult to follow. On the positive side, some of new approaches and the ways for people in the society to have more choices.

Keywords : Ethical Philosophy, Communist Society

๑. ชีวิตประวัติของคาร์ล มาร์กซ์

คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx, ค.ศ. ๑๘๑๘-๑๘๘๓ หรือ พ.ศ. ๒๓๖๑-๒๔๒๖) เป็นชาวยิว เกิดในประเทศเยอรมัน (ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย*,^๑ บิดาเป็นทนายความ ครอบครัวนับถือศาสนาคริสต์ นิกายโปรเตสแตนต์ มาร์กซ์เป็นนักศึกษาในมหาวิทยาลัยบอนน์และมหาวิทยาลัยเบอร์ลิน สำเร็จปริญญาทางกฎหมาย ประวัติศาสตร์และปรัชญา มาร์กซ์ตั้งใจจะยึดอาชีพเป็นศาสตราจารย์ในมหาวิทยาลัยเบอร์ลิน แต่รัฐบาลเห็นว่ามาร์กซ์มีความคิดรุนแรง ไม่เหมาะสมที่จะเป็นผู้สอนในมหาวิทยาลัย จึงไม่แต่งตั้งให้เป็นศาสตราจารย์ เมื่อไม่ได้เป็นไปตามเจตนา มาร์กซ์จึงเปลี่ยนแนวทางชีวิตมาเป็นนักหนังสือพิมพ์ เมื่ออายุ ๒๕ ปี เดินทางไปปารีส เพื่อดำเนินอาชีพเป็นนักหนังสือพิมพ์อีก จึงได้พบกับฟรีเดอริก เองเงิลส์ ที่นั่น ทั้งสองมีแนวความคิดอย่างเดียวกัน เยอรมันเห็นว่ามาร์กซ์และเองเงิลส์เผยแพร่ลัทธิที่เป็นปฏิปักษ์และมุ่งทำลาย จึงขอร้องให้ฝรั่งเศสขับไล่บุคคลทั้งสองออกจากปารีสเสีย ดังนั้น มาร์กซ์กับเองเงิลส์จึงหนีไปอยู่กรุงบรัสเซลส์ ที่กรุงบรัสเซลส์นั้น มาร์กซ์ก็ได้พบกับบุคคลต่างๆ ที่มีแนวความคิดอย่างเดียวกัน จึงจัดตั้งสันนิบาตคอมมิวนิสต์ขึ้นชื่อว่า The League of the Communists ในปี ค.ศ. ๑๘๔๘ และในปีต่อมา ทั้งมาร์กซ์และเองเงิลส์ได้แต่งหนังสือชื่อ Communist Manifesto ขึ้นเพื่อสันนิบาตของตน ต่อมา มาร์กซ์ได้กลับเข้าไปประเทศเยอรมันอีกและถูกจับหลายครั้งในข้อหายุยงก่อความไม่สงบขึ้นในราชอาณาจักร แต่ศาลยกฟ้องเพราะไม่มีความผิดที่แจ้งชัดพอจะลงโทษได้ เยอรมันจึงเนรเทศเขาออกจากประเทศ มาร์กซ์จึงกลับไปฝรั่งเศสอีกครั้ง และในที่สุดก็ไปตั้งรกรากอยู่ในอังกฤษพร้อมกับครอบครัว และประสบกับความยากจนข้นแค้น แต่ก็ได้เองเงิลส์เป็นมิตรในยามยากช่วยเหลือตลอดมา

มาร์กซ์ได้อุทิศตนเพื่ออุดมการณ์ด้วยการค้นคว้าเขียนตำรา บทความเกี่ยวกับเศรษฐกิจการเมือง สังคม ประวัติศาสตร์ และปรัชญาหลายเรื่อง เช่น Poverty of Philosophy และ The Eighteenth Brumaire เป็นต้น มาร์กซ์ถึงแก่กรรมเมื่อปี ค.ศ. ๑๘๘๓ เมื่ออายุได้ ๖๕ ปี^๒

^๑ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย*, (กรุงเทพมหานคร: อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๑๗๑-๑๗๒.

^๒เดียน คำดี, *ปรัชญาตะวันตก*, (ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๒๒), หน้า ๒๙๓.

๒. แนวคิดเบื้องต้นของคาร์ล มาร์กซ์

คาร์ล มาร์กซ์เข้าเรียนปรัชญาในมหาวิทยาลัยเบอร์ลินในขณะที่ศิษย์ของเฮเกิลกำลังแตกกันเป็นฝักฝ่าย มาร์กสนใจศึกษาความคิดของเฮเกิลเป็นพิเศษ เพราะอยากรู้ว่าฝ่ายใดเป็นศิษย์ของเฮเกิลอย่างถูกต้องที่สุด มาร์กซ์เองมีความโน้มเอียงไปทางซ้าย เพราะคิดว่าจะอธิบายให้เห็นจริงและน่าเชื่อมากกว่า จึงสนใจลัทธิสารนิยมควบคู่ไปด้วย ครั้นออกทำงานเป็นนักหนังสือพิมพ์ ได้พบเห็นการเอารัดเอาเปรียบกันอย่างโจ่งแจ้งในกระบวนการอุตสาหกรรมสมัยนั้น ทำให้มาร์กซ์เห็นแจ้งในหลักการพัฒนาการเชิงสารนิยม (materialistic dialectic) ของตน มาร์กซ์ใช้เวลาที่เหลือเขียนและเผยแพร่ความคิดนี้ โดยหวังว่าจะช่วยแก้ปัญหาของสังคมไปอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น ต่อไปนี้ผู้เขียนจะได้บรรยายเนื้อหาเกี่ยวกับแนวคิดเบื้องต้นของมาร์กซ์แสดงเป็นประเด็นๆ ไปดังนี้

๑. จุดเริ่มต้น

มาร์กซ์วิจารณ์ระบบปรัชญาของเฮเกิลว่าเป็นความคิดบริสุทธิ์ (Pure thought) คือเป็นความคิดที่สักแต่คิด เข้าใจสักแต่เข้าใจ ไม่เกี่ยวข้องกับการกระทำของมนุษย์ และจะนำไปใช้แก้ไขปัญหาก็เป็นจริงของมนุษย์ไม่ได้เลย แต่กลับทำให้มนุษย์หลงใหลในความคิด หลงทาง และทำให้มนุษย์อยู่ในสภาพอัญภาวะ (alienation) แสดงว่าเฮเกิลไม่บรรลุตรรกะจริง เพราะถ้าบรรลุจริง ย่อมจะต้องพบปรัชญาที่ครอบคลุมทุกอย่างได้จริง รวมทั้งการกระทำและการปฏิบัติทั้งหลายของมนุษย์ด้วย นั่นคือจะต้องสามารถกำหนดนโยบายเศรษฐกิจและการเมืองได้ด้วย มาร์กซ์คิดว่าตนเองบรรลุตรรกะสมบูรณ์แบบยิ่งกว่าเฮเกิล มาร์กซ์จึงเชื่อว่าคำสอนของตนเป็นสัจธรรมที่ทุกคนควรรู้ และนำไปปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหามนุษย์ได้จริง อย่างไรก็ตาม มาร์กซ์เห็นว่ากฎพัฒนาการของเฮเกิลนั้นถูกต้องแล้ว เฮเกิลได้พบกฎที่สำคัญที่สุด แต่ผิดพลาดที่นำไปใช้กับจิต เพราะยังหลงใหลผูกพันและเสียดายมโนภาพเรื่องจิตและพระเจ้าอยู่ ความจริงจิตและพระเจ้าเป็นมูลบทส่วนเกิน ไม่มี ความจำเป็นอันใดเลย สมมติขึ้นมาแล้วกลับทำให้ยุ่งยากไปเปล่าๆ ถ้าใช้กฎพัฒนาการกับสสารโดยตรงเสียเลยก็จะแนบเนียนดีอย่างที่สุด นี่คือการเริ่มต้นของลัทธิสารนิยมแบบพัฒนาการ

๒. พัฒนาการของสสาร

สสารคือความจริงแท้ นี่คือการมีอยู่ นี่คือการดำรง ไม่ใช่สสารที่คงตัว ไม่ใช่สสารที่เฉื่อย แต่เป็นสสารที่ดิ้นรนพัฒนาตัวเองอยู่ตลอดเวลา สสารพัฒนาตัวเองตามกฎพัฒนาการคือเอาชนะอุปสรรค แต่ทว่าสสารต่อสสารก็เป็นฝ่ายตรงข้ามกันได้ สสารพัฒนาโดยแยกแยะภาคต่อสู้กับสสาร ส่วนใดต่อสู้มาก สสารส่วนนั้นก็พัฒนาตัวเองได้เร็ว ก้าวหน้ามาเป็นสิ่งมีชีวิต สิ่งมีชีวิตส่วนใดพัฒนาได้เร็วก็ก้าวหน้าเป็นสัตว์ สัตว์พัฒนาตัวเองเร็วก็จะก้าวหน้าเป็นมนุษย์

๓. พัฒนาการของมนุษย์

มนุษย์ที่ต่อสู้มากจะพัฒนาเร็วมากกว่ามนุษย์ที่หลีกเลี่ยงการต่อสู้ แต่นั่นเป็นวิธีก้าวหน้าของมนุษย์ที่ยังฉลาดไม่ถึงขั้น เมื่อมนุษย์เรียนปรัชญาฉลาดถึงขั้นบรรลุตรรกะแล้วก็จะเข้าถึงสัจธรรม

จะเห็นแจ้งว่าวิธีที่มนุษย์จะก้าวหน้าได้แนบเนียนที่สุดก็คือต่อสู้กับการแบ่งพวกขัดแย้งกันอีกต่อไป เพราะต่างก็เข้าถึงสัจธรรมอันถูกต้องเดียวกันแล้ว ทุกคนจะก้มหน้าก้มตาทำงานเพื่อพัฒนาตัวเองและมนุษยชาติ จะไม่มีการทำศึกสงครามกันอีก จะไม่มีการแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นกัน จะไม่มีการเอารัดเอาเปรียบกันอีก ทุกคนจะรู้หน้าที่และปฏิบัติหน้าที่ตนเองอย่างสงบสุข สันติสุขจะครอบคลุมทุกหนทุกแห่ง นี่คือโลกพระศรีอาริย์ของมาร์กซ์ ซึ่งมาร์กซ์เฝฝันว่ามนุษยชาติจะต้องบรรลุถึงในอนาคตอันใกล้

๔. ปรัชญาการงาน

มาร์กซ์ชี้แจงต่อไปตามแนวปรัชญาของตนเองว่าการงาน (Labour) ไม่ใช่ของต่ำช้า ไม่ใช่สิ่งที่ทำให้มนุษย์เสื่อมเสียศักดิ์ศรี ตรงกันข้าม การงานนั้นแหละที่ทำให้มนุษย์เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เพราะมนุษย์เป็นส่วนที่ก้าวหน้าที่สุดของมวลสสารที่ต้องพัฒนาอยู่เสมอ มนุษย์ที่ฉลาดถึงขั้นเท่านั้นจึงจะเห็นแจ้งว่าการงานทำให้ธรรมชาติของมนุษย์ก้าวหน้าอย่างแนบเนียนที่สุด ใครไม่ทำงานย่อมเป็นเพียงส่วนเสื่อมเสียของมนุษยชาติ ใครจะทำงานอะไรก็ได้แล้วแต่ถนัด แต่ทุกคนจะต้องทำงานเพื่อพัฒนาตัวเองและสังคม จึงจะมีชีวิตที่สามารถเป็นมนุษย์ที่ก้าวหน้า

การทำงานเป็นการแสดงถึงอิสรภาพและเสรีภาพของผู้ทำงาน แสดงว่าเขาไม่ติดข้องอยู่กับอุปสรรค เขาสามารถปฏิบัติตนสมกับเป็นมนุษย์ ผู้ไม่สามารถทำงานคือคนติดขัด ไม่มีความเป็นมนุษย์เต็มเปี่ยม เช่น อาจจะมีสุขภาพไม่ดี จิตใจไม่ปลอดโปร่ง หรืออาจจะไม่ได้รับการฝึกฝนให้มีความสามารถทำงานอย่างมนุษย์ เป็นต้น ทุกคนจึงต้องตะเกียกตะกายแสวงหาเสรีภาพและอิสรภาพโดยการทำงานอะไรสักอย่างให้ได้และทำให้ดีที่สุดที่จะทำได้ การทำงานที่สมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ก็คือการทำงานที่พัฒนาตัวเองอยู่ตลอดเวลา จึงต้องเป็นงานที่ผู้ทำงานจะทำด้วยความสามารถความภูมิใจในผลงานของตนเองและได้รับผลประโยชน์ในการพัฒนาตัวเอง แต่การงานที่กรรมกรทำกันในโรงงานขณะนั้นหาได้เป็นไปเพื่อการพัฒนากกรรมกรหรือสังคมไม่ แต่เป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของเจ้าของโรงงานเป็นที่ตั้ง กรรมกรผู้ไ้แรงงานไม่มีโอกาสได้ภูมิใจในผลงานของตนเองเลย พวกเขาต้องคร่ำครีดยทำงานเกินควรอย่างจำใจเพียงเพื่อยังชีพไปแต่ละวัน ไม่มีอนาคต ไม่มีความหวัง ไม่อาจจะเลือกงานได้ นี่คือสภาพอัญญภาวะอีกแบบหนึ่ง การงานแทนที่จะพัฒนามนุษย์กลับกดขี่มนุษย์ เครื่องจักรแทนที่จะรับใช้มนุษย์กลับใช้มนุษย์เสียเอง มาร์กซ์มีความรู้สึกไม่พอใจกับสภาพของกรรมกรในโรงงานเป็นอย่างยิ่ง จึงได้ตั้งปณิธานว่าจะต้องหาทางแก้ไขสภาพอัญญภาวะให้หมดไปให้จงได้

๕. อัญญภาวะ

ศัพท์คำนี้ได้มาจากเฮเกิล ซึ่งใช้ในความหมายว่าสสารคือจิตที่อยู่ในสภาพอัญญภาวะต่อธรรมชาติ อันแท้จริงของตน ทำให้ต้องดิ้นรนเอาชนะอุปสรรคจนกว่าจะกลายเป็นจิตบริสุทธิ์ดั้งเดิม มาร์กซ์เองนำคำๆ นี้มาใช้ในความหมายว่ามนุษย์ไม่อยู่ในสภาพปกติของตน กล่าวคือมนุษย์แทนที่จะเป็นสิ่งที่สูงสุดในพัฒนาการ กลับอยู่ในสภาพเป็นทาสของเครื่องจักรซึ่งมีสถานะต่ำกว่า มนุษย์แทนที่จะเป็นเป้าหมายของการผลิตกลับกลายเป็นเครื่องมือของการผลิต การงานแทนที่จะเป็นส่วนหนึ่งของศักดิ์ศรีของมนุษย์ผู้ทำงาน กลับเป็นสัญลักษณ์แห่งความอับยศของมนุษย์ มาร์กซ์คิดว่าสาเหตุของ

สภาพอัญญภาวะดังกล่าวก็คือสังคมระบอบทุนนิยม ถ้าจะแก้ไขก็ต้องแก้ไขกันที่ต้นเหตุหรือสาเหตุ เพื่อให้การแก้ไขมีประสิทธิภาพอย่างสมบูรณ์ มาร์กซ์แนะนำให้ล้มเลิกสมบัติส่วนตัวเสียเลย โดยให้ทุกอย่างเป็นของรัฐและรัฐมีหน้าที่แจกจ่ายทั้งการทำงานและผลิตผลให้ทุกคนได้มีความเป็นอยู่อย่างสมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

๖. ระบบคอมมิวนิสต์

มาร์กซ์เชื่อว่าระบอบคอมมิวนิสต์ระบอบเดียวเท่านั้นที่เป็นระบอบการปกครองที่เหมาะสมที่สุดสำหรับแก้ไขสภาพอัญญภาวะและจะบันดาลให้พลเมืองทุกคนมีความเป็นอยู่อย่างสมศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ ระบอบคอมมิวนิสต์ตามที่มาร์กซ์เฝ้ามองถึงนั้นจะไม่มีใครมีทรัพย์สินส่วนตัวเลย สมบัติทุกอย่างเป็นของรัฐหมด พลเมืองทุกคนมีกรรมสิทธิ์ร่วมกันและมีสิทธิใช้สอยตามความจำเป็นของแต่ละคน ในสังคมดังกล่าวไม่มีใครเป็นนายหรือเป็นผู้ปกครอง มีแต่บริการ ทุกคนจะต้องให้บริการอย่างเต็มที่ตามความสามารถของตน หลักการของสังคมคอมมิวนิสต์ตามเป้าหมายของมาร์กซ์พอจะกล่าวเป็นสูตรสั้นๆ ได้ว่า “แต่ละคนจะได้ตามความต้องการและจะต้องให้ตามความสามารถ” (To each according to his need, from each according to his power) ในสภาพเช่นนี้ มาร์กซ์เชื่อว่าจะมีแต่ความสุข เพราะไม่มีใครคิดจะกักตุนและไม่มีใครคิดจะรวบอำนาจ ทุกคนจะตั้งหน้าทำงานอย่างเต็มที่เพื่อพัฒนาตัวเองและสังคมอย่างสมศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์^๓ จากที่กล่าวมาแล้วเกี่ยวกับแนวคิดเบื้องต้นหรือแนวคิดทั่วไปของมาร์กซ์ โดยเริ่มศึกษาตั้งแต่จุดเริ่มต้น ปฏิพัฒนาการของสสาร ปฏิพัฒนาการของมนุษย์ ปรัชญาการงาน อัญญภาวะ และระบบคอมมิวนิสต์นั้น จะเห็นได้ว่ามาร์กซ์เป็นคนที่มีมองโลกอย่างสสารนิยมหรือวัตถุนิยม แต่เป็นสสารนิยมประเภทที่มีมองมนุษย์แตกต่างไปจากวัตถุ กล่าวคือเขาได้ให้ความสำคัญกับตัวตนของมนุษย์ด้วย โดยเฉพาะมนุษย์ที่เป็นชนชั้นกรรมาชีพที่ต้องทำงานอย่างหนักเพื่อให้ได้สวัสดิการเพื่อเลี้ยงปากเลี้ยงท้องของตัวเอง ดังนั้น เขาจึงให้ความสำคัญกับการทำงานของคนเป็นอย่างมากและคนที่ไม่ทำงานหรือไม่ทำมาหากินจะถูกมาร์กซ์มองว่าเป็นคนที่ไร้ค่า ไม่มีคุณสมบัติแห่งความเป็นคนที่ดีหรือมีคุณธรรม ไม่มีศักดิ์ศรี เป็นมนุษย์ที่อยู่ไปวันๆ ไม่มีประโยชน์กับผู้ใดในสังคมและทำสังคมให้ล่มสลายไปด้วย พร้อมกันนี้ เขาก็มองว่าความเสมอภาคเป็นศีลธรรมสำหรับมนุษย์ หากมนุษย์ไม่มีความเสมอภาคก็เท่ากับไม่มีศีลธรรมในหมู่มนุษย์

๓. ปรัชญาจริยศาสตร์ของคาร์ล มาร์กซ์

เพื่อให้รู้และเข้าใจอย่างชัดเจนในแนวคิดของมาร์กซ์ จึงจำเป็นที่จะต้องเริ่มศึกษาตั้งแต่เรื่องพื้นฐานหรือที่มาที่ไปของแนวคิดของเขาและหลักสำคัญในปรัชญาจริยศาสตร์ของเขาด้วย ดังนั้นในตอนนี้จะเป็นการว่าด้วยปรัชญาจริยศาสตร์ของมาร์กซ์ดังนี้

^๓ กิรติ บุญเจือ, แก่นปรัชญาปัจจุบัน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๒), หน้า ๕๐-๕๓.

๑. พื้นฐานปรัชญาจริยศาสตร์ของคาร์ล มาร์กซ์

คาร์ล มาร์กซ์ กล่าวว่าพื้นฐานแห่งปรัชญาจริยศาสตร์มีอยู่ ๓ ทฤษฎี ได้แก่ ทฤษฎีทางอภิปรัชญา ทฤษฎีที่สัมพันธ์กับปรัชญาสังคม และทฤษฎีเศรษฐกิจ ดังที่ผู้เขียนจะแสดงรายละเอียดดังต่อไปนี้

ทฤษฎีทางอภิปรัชญา

พื้นฐานทางอภิปรัชญาแห่งจริยศาสตร์ของคาร์ล มาร์กซ์ นั้น มีหลักสสารนิยมวิภาษวิธีอยู่ด้วย ในหลักดังกล่าวมีกฎอยู่ ๓ กฎ ที่ควรกล่าวไว้ในที่นี้ คือ

กฎที่ ๑ กฎแห่งการรวมกันทั้งหมดของสิ่งตรงกันข้าม (Law of mutual inclusion of Opposites) คือ ตามหลักของกฎนี้ การดำรงอยู่ของสิ่งต่างๆ ทั้งหมดรวมอยู่ในสิ่งอื่นๆ แต่ละอย่างไม่มีสิ่งอื่นใดดำรงอยู่อย่างโดดเดี่ยว ในทำนองเดียวกัน ก็มีความกลมกลืนกันอยู่ในตัว เช่น น้ำ แม้จะเป็นน้ำแข็งหรือน้ำหวาน มันก็ถูกเรียกว่าน้ำเหมือนกัน แต่สถานะของมันแตกต่างกัน ดังนั้น สิ่งต่างๆ ทั้งหมดและสถานะของมันจึงแยกออกจากกันไม่ได้ ผลของกฎนี้ ในทางจริยศาสตร์ก็คือเมื่อคนใดคนหนึ่งได้รับสวัสดิการอย่างใด คนอื่นก็ได้รับสวัสดิการอย่างนั้นเหมือนกัน สวัสดิการของสังคมและสวัสดิการของปัจเจกชนจึงไม่มีความแตกต่างกัน ในลักษณะเดียวกัน กิจกรรมทั้งหมดของคนคนหนึ่งซึ่งกำลังทำงานอยู่ คนอื่นก็มีส่วนร่วมรับผิดชอบหรือได้รับส่วนแบ่งอยู่ด้วย อันเป็นลักษณะของการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์กัน (หมุนไปไถ่มา) ตามหลักของคาร์ล มาร์กซ์ เศรษฐกิจหรือความเป็นอยู่เป็นสิ่งที่ถูกกำหนดล่วงหน้าไว้ให้แก่เราแล้ว ดังนั้น กระบวนการทางเศรษฐกิจและสวัสดิการทางสังคมเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด

กฎที่ ๒ กฎแห่งการเปลี่ยนแปลงด้านคุณภาพเชิงปริมาณหรือด้านปริมาณเชิงคุณภาพ (Law of change in quality of quantity or quantity of quality) คือ ไม่ใช่ปริมาณเท่านั้นที่เปลี่ยนแปลงไปจากปริมาณและไม่ใช่คุณภาพเท่านั้นที่เปลี่ยนแปลงไปจากคุณภาพ แต่คุณภาพใหม่ก็เกิดขึ้นจากปริมาณเหมือนกัน ถึงแม้ว่าวัตถุนั้นไม่มีจิตโดยสิ้นเชิงก็ตาม แต่จิตก็ถูกสร้างขึ้นมาจากวัตถุนั้นเอง ดังนั้น มนุษย์จึงไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นมาจากอวัยวะต่างๆ เช่น แขน มือ เท้า ฯลฯ มนุษย์มีจิต ซึ่งตามธรรมชาติแล้วแตกต่างจากร่างกายโดยสิ้นเชิง คาร์ล มาร์กซ์ได้อธิบายเรื่องจิตเหมือนปรัชญาของส่วนต่างๆ ของร่างกาย ดังนั้น จริยศาสตร์ของคาร์ล มาร์กซ์ จึงไม่ใช่เป็นสสารนิยมเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่เขาถือว่าวิวัฒนาการของร่างกายและจิตทั้ง ๒ เป็นสิ่งจำเป็น เพราะว่าทั้ง ๒ นั้นเป็นสิ่งแยกกันต่างหาก คือ ไม่ได้อาศัยกันแต่อย่างใด

กฎที่ ๓ กฎแห่งการปฏิเสธซ้อนปฏิเสธ (Law of negation of negation) คือ ในความก้าวหน้าของวิวัฒนาการแบบวิภาษวิธีถือว่าระบบใหม่ทุกระบบสร้างคุณภาพที่แตกต่างจากระบบเก่า ดังนั้น ระบบทั้ง ๒ เหล่านี้ เราเรียกว่าบทเสนอหรือบทตั้ง (Thesis) และบทขัดแย้ง (Antithesis) ความขัดแย้งของระบบ ๒ นั้นจะยุติลงได้ด้วยระบบอีกระบบหนึ่ง เราเรียกว่าบทสังเคราะห์ (Synthesis) กฎนี้ได้สร้างสัมพันธ์ภาพในด้านจริยศาสตร์ กฎต่างๆ ทางศีลธรรมเป็นกฎที่เปลี่ยนแปลงและไม่ถาวรย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาคือมี

วิวัฒนาการเหมือนกัน มาตรฐานทางศีลธรรมที่เกิดขึ้นใหม่ก็กลับลงมาตรฐานทางศีลธรรมแบบเก่าและกำจัดความขัดแย้งภายในออกไป ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ จริยศาสตร์ของคาร์ล มาร์กซ์จึงเป็นสังเคราะห์มาตรฐานทางศีลธรรมสมัยโบราณและสมัยกลางเข้าด้วยกันแล้วทำให้มาตรฐานทางศีลธรรมสมัยใหม่เกิดขึ้น^๖

ทฤษฎีที่สัมพันธ์กับปรัชญาสังคม

พื้นฐานแห่งจริยศาสตร์ของคาร์ล มาร์กซ์ ที่มีความสัมพันธ์กับปรัชญาสังคมก็คือสสารนิยมทางประวัติศาสตร์นั้น คาร์ล มาร์กซ์ได้กล่าวว่าเป็นความเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีมาเป็นเวลายาวนานนั้น โดยส่วนใหญ่แล้วขึ้นอยู่กับปรากฏการณ์ทางเศรษฐกิจ กฎต่างๆ ทางศีลธรรมก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย พร้อมกับการแก้ไขและปรับปรุงให้ดีขึ้น ในฐานะที่เป็นนักสสารนิยม คาร์ล มาร์กซ์พิจารณาเห็นว่าความคิดส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับข้อเท็จจริงต่างๆ ตามทัศนะของคาร์ล มาร์กซ์ถือว่า “ไม่ใช่จิตของมนุษย์ที่จะไปกำหนดการดำรงอยู่ของมนุษย์ แต่ในทางตรงข้าม การดำรงอยู่ในสังคมของมนุษย์ต่างหากที่กำหนดจิตของเขา” (คือฐานะทางสังคมของมนุษย์เป็นเครื่องกำหนดมนุษย์) โดยทำนองนี้ กฎต่างๆ ทางศีลธรรมก็เปลี่ยนแปลงไปตามประวัติศาสตร์แห่งการวิวัฒนาการทางสังคมและทางเศรษฐกิจ ในความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์อยู่ว่ามักจะมี ความขัดแย้งทางชนชั้นในสังคม ความขัดแย้งทางชนชั้นดังกล่าวนี้มีรูปแบบที่สำคัญอยู่ ๓ ประการ คือ ๑. สังคมทาส ๒. สังคมศักดินา และ ๓. สังคมนายทุน ดังนี้รายละเอียดต่อไปนี้

สังคมทาส

เป็นสังคมที่เกิดขึ้นก่อน ในยุคแรกแห่งสังคมมนุษย์นั้น คาร์ล มาร์กซ์ เรียกว่าคอมมิวนิสต์ยุคปฐมบรรพ คือเป็นสังคมคอมมิวนิสต์ ประชาชนมีจำนวนน้อย ประชาชนไม่มีความรู้สึกว่าจะต้องสั่งสมปัจจัย ๔ แต่เมื่อมนุษย์เริ่มมีจำนวนมากขึ้น แย่งกันทำมาหากิน ความคิดที่จะสั่งสมปัจจัย ๔ ก็เกิดขึ้น นี่คือจุดเริ่มต้นของสถาบันแห่งความร่ำรวย ความเป็นเจ้าของวัตถุต่างๆ ตลอดเวลา ถึงความเป็นเจ้าของคนก็เกิดขึ้นเพราะว่าพวกเขาได้มีส่วนช่วยเหลือในการผลิตวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ โดยทำนองนี้ พวกเขาและพวกนายจึงเกิดขึ้นในสังคม และดังนั้น ศีลธรรมของนายก็เกิดขึ้นและเป็นฝ่ายที่ถือเอาประโยชน์จากพวกเขา ส่วนศีลธรรมของพวกเขาเป็นฝ่ายรับใช้พวกเขา ด้วยเหตุนี้ จึงมีความแตกต่างกันอย่างกว้างขวางในระหว่างการดำรงชีวิตทั้งสองฝ่าย จุดนี้เองก่อให้เกิดความไม่พอใจอย่างยิ่ง ซึ่งนำไปสู่ความขัดแย้งทางชนชั้น พวกเขาจึงปฏิวัติโค่นล้มพวกนายเพื่อเรียกร้องสิทธิเท่าเทียมกัน

สังคมศักดินา

เมื่อกาลเวลาได้ผ่านล่วงไป พวกนายยอมให้สิทธิบางประการแก่พวกเขา พวกเขาจึงได้โอกาสเป็นเจ้าของที่ดินบ้าง แต่ผลประโยชน์บางส่วนก็ยังคงเป็นของพวกนายอยู่ในช่วงนี้เอง ความเป็นเจ้าของสังคมก็เริ่มขึ้น

^๖ ชัยวัฒน์ อัตพัฒน, ปรัชญาตะวันตกร่วมสมัย ๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๒), หน้า ๒๔๑-๒๔๓.

ในสังคมนี้ ก็มีความขัดแย้งกันทางชนชั้นอยู่เหมือนกัน พวกข้าทาสกับพวกขุนนาง สังคมเช่นนี้มีความสับสนยุ่งเหยิงขึ้นโดยลำดับ เพราะพวกขุนนางพากันแย่งผลประโยชน์กัน และพวกกษัตริย์ก็เช่นเดียวกัน พวกทาสยังเป็นฝ่ายเสียเปรียบ ส่วนพวกขุนนางหรือพวกกษัตริย์เป็นฝ่ายได้เปรียบตลอดไป เพื่อที่จะทำลายอำนาจหรือความยิ่งใหญ่ของพวกขุนนางหรือกษัตริย์ จึงควรมีศาสนาเป็นสรณะหรือเป็นที่พึ่งทางจิตใจ โดยวิธีการเช่นนี้ จริยศาสตร์ทางศาสนาจึงได้เกิดขึ้นเพื่อเป็นที่พึ่งทางจิตใจของประชาชน สวรรค์ และนรก เป็นเพียงสิ่งที่สมมติสร้างขึ้นเท่านั้นเอง พระผู้เป็นเจ้าได้รับการยอมรับเพียงจักรพรรดิทางศาสนาเท่านั้น และพวกทาสได้รับการสอนให้สวดมนต์อ่อนวอนพระผู้เป็นเจ้า และทำให้พระผู้เป็นเจ้าโปรดปราน ประทานสิ่งที่ดีแก่คนปรารถนา เพราะฉะนั้น จากเหตุผลดังที่กล่าวมาข้างต้น เราจะได้เห็นฐานะที่แตกต่างกันของผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครอง

สังคมนายทุน

ในสังคมนายทุนนี้ มีความขัดแย้งเกิดขึ้นทวีคูณ ความขัดแย้งดังกล่าวนี้มีรากเหง้าเกิดจากระบบเจ้าของทุน นายทุน พวกขุนนางพากันสละความเป็นขุนนางชั้นสูงลงมาทำงานด้านอุตสาหกรรมแล้วพากันสร้างสังคมนายทุนขึ้น โดยที่เขาร่วมมือกับนักธุรกิจและชนชั้นกลาง ดังนั้น สังคมจึงถูกแบ่งออกเป็น ๒ ชั้น คือ ชนชั้นกลางกับชนชั้นกรรมาชีพ

ตามทัศนะของคาร์ล มาร์กซ์ ถือว่าสังคมคอมมิวนิสต์อย่างเดียวนั้นที่สามารถแก้ไขความขัดแย้งเหล่านี้ได้ แม้รากฐานทางเศรษฐกิจแห่งวิวัฒนาการทางสังคมก็มี ๒ ส่วนที่สำคัญ คือ ๑. วิธีการผลิต และ ๒. เศรษฐกิจสัมพันธ์ ประการแรก วิธีการผลิตต้องอาศัยเครื่องจักร และประการที่สอง ความเป็นเจ้าของและวิธีการจำแนกแจกจ่าย ระเบียบของสังคมก็เปลี่ยนแปลงไปตามพัฒนาการของเครื่องจักรที่ใช้ในการผลิต จุดเริ่มต้น สังคมตกอยู่ในฐานะที่ลำบาก เมื่อมีการพัฒนาการเครื่องมือเครื่องใช้ทางการเกษตรก็มาถึงยุคเกษตรกรรม ต่อจากนั้นก็เป็ยุคอุตสาหกรรม ซึ่งยุคนี้มีการประดิษฐ์คิดค้นเครื่องจักรที่ใช้ในโรงงานอุตสาหกรรม ในลักษณะเดียวกัน สังคมก็เปลี่ยนแปลงไปตามอำนาจเงินตราที่ใช้สำหรับเป็นสื่อแลกเปลี่ยน ในกาลต่อมา เราเรียกว่า “สังคมเงินตรา”

ศีลธรรมของชนชั้นกลางและชนชั้นกรรมาชีพ

ในศีลธรรมของชนชั้นกลางและศีลธรรมชนชั้นกรรมาชีพก็มีความขัดแย้งมหาศาลเหมือนกันกับในชนชั้นอื่นๆ นโยบายของพวกชนชั้นกลางถือเอาผลประโยชน์ ซึ่งเขาก็ไม่ได้เกี่ยวข้องกับปัญหาของพวกชนชั้นกรรมาชีพ การอ้างอิงอาศัยระเบียบต่างๆ ทางโลก กฎแห่งกรรมและศาสนาได้สอนให้พวกชนชั้นกรรมาชีพมีความสุภาพและอดทน

ตามทัศนะของคาร์ล มาร์กซ์ หลักการที่เราเรียกว่าศีลธรรมของพวกชนชั้นผู้ถือเอาผลคือศีลธรรมของชนชั้น กฎต่างๆ ทางศีลธรรมของพวกชนชั้นผู้ถือเอาผลประโยชน์เป็นวิธีการที่จะเป็นไปเพื่อความเห็นแก่ตัวของพวกชนชั้นนั่นเอง สิ่งใดดีและมีประโยชน์ในสายตาของคนส่วนใหญ่ก็เป็นไปเพื่อความสนุกสนานสำราญใจและเพิ่มความเพลิดเพลินยิ่งขึ้นให้แก่ชนชั้นกลาง ลัทธิมาร์กซ์มีทัศนะตรงกันข้ามกับหลักศีลธรรมนี้อย่างรุนแรง นอกจากนี้แล้วยังปฏิเสธเรื่องพระผู้เป็นเจ้าอีกด้วย เพราะเรารู้ดีอยู่แล้วว่าพวกพระ พวกกษัตริย์ และพวกชนชั้นกลาง เป็นพวกเห็นแก่ตัวจัด โดยอ้างชื่อพระผู้เป็นเจ้าบังหน้า ครั้นแล้วก็กอบโกยผลประโยชน์จากส่วนรวม

เมื่อประสบผลความล้มเหลวในการลดจริยศาสตร์ลงจากหลักการที่สวดยหรู แล้วเขาก็พากันยืนยันว่าหลักการของพวกจิตนิยมบางคนเป็นบ่อเกิดแห่งจริยศาสตร์ ถ้าเราฟังดูแล้วก็เหมือนกับพระผู้เป็นเจ้าเป็นผู้กำหนดจริยศาสตร์ขึ้นมาเอง

ศีลธรรมที่แท้จริงของชนชั้นกรรมาชีพ

หลักศีลธรรมนั้นพระผู้เป็นเจ้ามิได้สร้างขึ้นแต่อย่างใด มาร์กซ์มีความเชื่อว่าศีลธรรมของชนชั้นกรรมาชีพเป็นศีลธรรมที่แท้จริง เกี่ยวกับเรื่องนี้ เลนินได้อธิบายว่าหลักการใดที่ทำลายสังคมที่ถือเอาผลประโยชน์ก่อนตั้งสังคมผู้ใช้แรงงานและสถาปนาลัทธิคอมมิวนิสต์ขึ้น หลักการนั้นนั่นเองเรียกว่าศีลธรรม การกระทำใดๆ ที่อำนวยความสะดวกให้แก่ชนชั้นกรรมาชีพ การกระทำที่มีลักษณะตรงกันข้ามเป็นสิ่งที่เลวทรามต่ำช้า ดังนั้น ความขัดแย้งของพวกชนชั้นกลางและพวกชนชั้นกรรมาชีพยังดำเนินไปอยู่และมีความสำคัญ พวกนายทุนก็เกิดการต่อสู้ในระหว่างพวกเดียวกัน การแข่งขันทางธุรกิจและการค้าก็กลายเป็นสาเหตุแห่งสงครามเท่านั้นเอง ความขัดแย้งกันภายในนี้เองที่ทำให้ลัทธินายทุนอ่อนกำลังลง อนึ่ง ชนชั้นกรรมาชีพได้เกิดการรวมตัวขึ้นและพากันต่อสู้เพื่อสิทธิเสรีภาพของตนเอง ความขัดแย้งนี้เป็นความต้องการของยุคปัจจุบันที่ประสงค์ให้เกิดขึ้น ด้วยเหตุนี้เอง คาร์ล มาร์กซ์จึงได้เร่งเร้า ปลุกกระดม คนงานทั่วโลกให้รวมตัวกันเพื่อต่อสู้กับนายทุน โดยอาศัยวิธีการนี้พวกชนชั้นกรรมาชีพจึงไม่สูญเสียผลประโยชน์ที่พึงมีพึงได้สิ่งต่างๆ ที่เขาจะสูญเสียผลประโยชน์

โดยทำนองนี้ เมื่อว่าตามทัศนะของคาร์ล มาร์กซ์แล้ว ความคิดทางศีลธรรมของยุคหนึ่งก็ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคม เครื่องจักรที่ใช้ในการผลิตและวิธีการจำแนกแจกจ่ายก็เปลี่ยนแปลงไปตามระเบียบสังคม รวมทั้งรูปแบบของชนชั้นที่มีความขัดแย้งกัน และแม้กระทั่งธรรมชาติของศีลธรรมก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย ศีลธรรมที่แท้จริงนั้นคือการที่ชนชั้นผู้ได้รับผลประโยชน์โดยทั่วกัน เพราะจะเป็นแรงผลักดันนำเราให้เข้าถึงสังคมในอุดมคติคือสังคมของคอมมิวนิสต์ ในประวัติศาสตร์แห่งวิวัฒนาการสังคม เราจะได้เห็นว่าบุคคลผู้แสวงหาประโยชน์ส่วนตัวจากสังคมโดยทั่วกันก็จะมีแต่ความยินดีปรีดาปราโมทย์ เราสามารถจัดความขัดแย้งอันนี้โดยอาศัยระบบสังคมที่ไม่มีชนชั้นเท่านั้น พอถึงเวลานั้นลัทธินายทุนก็จะถูกทำลายไป และยุคของชนชั้นกรรมาชีพก็จะเข้ามาแทนที่

ตามทัศนะของคาร์ล มาร์กซ์ ระเบียบของสังคมในยุคดังกล่าวนี้มีอยู่ ๒ แบบ คือ ๑. สังคมนิยม และ ๒. คอมมิวนิสต์ ในลัทธิสังคมนิยม คนงานทุกคนจะได้รับค่าจ้างตามที่ตนทำงานและในลัทธิคอมมิวนิสต์คนงานทุกคนจะได้รับค่าจ้างตามความจำเป็น ในลัทธิคอมมิวนิสต์ การต่อสู้ทางชนชั้นและทางร่างกายก็จะถูกล้มไปหมดสิ้น รัฐบาลและศาสนาก็จะถูกทำลายให้สาบสูญไป ครั้นแล้วศีลธรรมที่แท้จริงเท่านั้นจะเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป (ศีลธรรมที่แท้จริงคือความเสมอภาค) ดังที่ เองเงิลส์ ได้อธิบายไว้ว่า “ศีลธรรมของมนุษยชาติที่แท้จริงนั้นจะทำลายระบบชนชั้นและมรดกทางความคิดอันนี้จะนำไปปฏิบัติได้ในสังคมดังกล่าวและระบบชนชั้นจะถูกล้มไปในที่สุด”

คาร์ล มาร์กซ์เห็นว่าวิวัฒนาการของสังคมขึ้นอยู่กับการผลิตและการแลกเปลี่ยนในแต่ละยุค แต่ละยุคมีการต่อสู้กันระหว่างคนต่างชั้นซึ่งมีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจขัดกัน ตามทฤษฎี Dialectical Materialism นั้น คาร์ล มาร์กซ์แบ่งการต่อสู้ระหว่างชนชั้นต่างๆ ออกเป็น ๕ ยุคด้วยกัน คือ เมื่อพ้นจากยุคก่อนประวัติศาสตร์

แล้วก็เริ่มการต่อสู้ระหว่างชนชั้นต่างๆ เริ่มด้วยยุคทาส ซึ่งมีการต่อสู้ระหว่างนายกับทาส ต่อมาเจ้าของที่ดินกับไพร่ที่ดิน ก่อให้เกิดยุคใหม่เรียกว่ายุคนายทุน มีการต่อสู้กันระหว่างนายทุนกับคนระดับกลางและชนชั้นกรรมาชีพ ในที่สุดจะปฏิวัติผันแปรไปสู่ยุคสังคมนิยม แต่ต่อไปจะพัฒนาไปสู่ยุคอุดมคติคือยุคคอมมิวนิสต์ ซึ่งตามโนภาพของคาร์ล มาร์กซนั้นไม่ต้องมีรัฐบาล ไม่ต้องมีกฎหมาย ไม่ต้องมีการปกครองต่อไป เพราะความขัดแย้งทางเศรษฐกิจสิ้นไปแล้วโดยสิ้นเชิง

ทฤษฎีเศรษฐกิจ

พื้นฐานทางเศรษฐกิจแห่งจริยศาสตร์ของคาร์ล มาร์กซมีความสำคัญมาก มาร์กซได้เน้นถึงความสัมพันธ์แบบเชื่อมโยงระหว่างปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคม ความจริงข้อนี้เรียกว่าลัทธิเศรษฐกิจกำหนดแบบของการผลิตและการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจที่แพร่หลายและองค์การสังคมก็เกิดขึ้นมาจากทฤษฎีนี้ ในยุคนี้เป็นยุคที่มีความสำคัญทางการเมืองและสติปัญญา เมื่อพิจารณาตามทัศนะนี้ เราจะเห็นได้ว่าความคิดทางศีลธรรมเป็นผลที่เกิดจากความคิดทางเศรษฐกิจ (เศรษฐกิจกำหนดศีลธรรม ถ้าเศรษฐกิจดี ศีลธรรมก็ดีด้วย) และดังนั้นความคิดทางเศรษฐกิจจึงเป็นบ่อเกิดแห่งความคิดทางศีลธรรม

ในรายละเอียดเรื่องความสำคัญทางศีลธรรม ที่เกี่ยวกับกระบวนการและความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ คาร์ล มาร์กซได้ค้นพบหลักการที่สำคัญ ๒ ประการดังต่อไปนี้ คือ ทฤษฎีคุณค่าที่เกิดจากแรงงาน เมื่อก้าวตามทฤษฎีนี้ ถือว่าคุณค่าเป็นผลที่เกิดจากแรงงาน คุณค่าที่แท้จริงของสินค้าถูกกำหนดโดยแรงงานที่ใช้ไปในการผลิต อนึ่ง เป็นการไม่ถูกต้องที่จำแนกคนโดยอาศัยแรงงานเป็นมาตรฐานและเราก็ไม่ควรแบ่งแยกแรงงานทางสมองและทางร่างกายออกจากกัน เพราะสังคมต้องอาศัยแรงงาน เมื่อปราศจากแรงงาน ไม่มีใครมีสิทธิที่จะดำรงอยู่ (คนไม่ทำงานไม่ควรจะมีชีวิตอยู่) ดังนั้น กฎนี้ จึงเป็นกฎที่เข้มข้นสำหรับผู้ที่คือนายทุน กษัตริย์และขุนนาง ฯลฯ ผู้ซึ่งพยายามจะหลีกเลี่ยงการใช้แรงงาน ทฤษฎีคุณค่าที่เป็นส่วนเกิน คุณค่าที่เกิดจากแรงงานของคนงานคนหนึ่งมีผลมากกว่าคุณค่าที่เกิดจากค่าจ้างซึ่งเขาได้รับ นี่คือนอกจากนี้ยังเป็นส่วนเกิน ซึ่งอยู่ในกระเป๋าของผู้แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว กรรมการผู้ทำงาน ๑๒ ชั่วโมง ใช้เวลาเพียง ๔ ถึง ๖ ชั่วโมงเท่านั้นก็เพียงพอแล้วสำหรับค่าจ้าง เขาไม่ได้รับสินจ้างรางวัลใดๆ สำหรับชั่วโมงที่เหลือ นี่คือนผลประโยชน์ส่วนเกินของพวกนายทุน การแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวของนายทุนต้องถูกทำลายลงไปโดยการให้ผลประโยชน์ส่วนเกินแก่กรรมกรเป็นการตอบแทน

เมื่อเรามองจากทัศนะทางศีลธรรมแล้ว เราจะเห็นช่องว่างของคุณค่าส่วนเกินเป็นสิ่งไม่ยุติธรรมและไม่ถูกต้องอย่างยิ่ง ซึ่งเป็นการปล้นทรัพย์สมบัติของพวกกรรมกร ลัทธิคอมมิวนิสต์จึงมีทัศนะที่ตรงกันข้ามกันยิ่งนักกับการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวและการได้รับผลประโยชน์ มนุษย์ควรมีสมบัติส่วนตัวไว้ในคราวจำเป็นเท่านั้น การควบคุมสังคมไม่ให้สะสมทรัพย์สมบัติจึงเป็นสิ่งจำเป็น ความไม่เสมอภาคทางเศรษฐกิจเป็นปัญหาขั้นพื้นฐานทางสังคม ดังนั้น การกระจายความร่ำรวยอย่างยุติธรรมเป็นปัจจัยประการแรกในการพัฒนาที่เหมาะสมแก่สมาชิกในสังคม^๗

^๗ ชัยวัฒน์ อดิพัฒน์, *ปรัชญาตะวันตกร่วมสมัย ๑*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๒), หน้า ๒๔๓-๒๕๐.

๒. หลักสำคัญในปรัชญาจริยศาสตร์ของคาร์ล มาร์กซ์

มีหลักสำคัญบางประการในปรัชญาจริยศาสตร์ของคาร์ล มาร์กซ์ที่ควรศึกษาเพิ่มเติมคือทฤษฎีความเสมอภาค ทฤษฎีเสรีภาพ ทฤษฎีความก้าวหน้า ทฤษฎีความเป็นเอกลักษณ์ของจุดมุ่งหมายและวิธีการ ทฤษฎีการปฏิบัติแบบใช้อาวุธ ทฤษฎีความเสมอภาค

ทฤษฎีความเสมอภาค

ความเสมอภาค หมายถึง การถอนรากถอนโคนระบบชนชั้นทางเศรษฐกิจ ทุกคนควรทำงานเท่ากันและควรได้รับค่าจ้างเท่าเทียมกัน ลัทธิคอมมิวนิสต์เท่านั้นที่สามารถบรรลุความเสมอภาคทางแรงงานและค่าจ้าง ระบบสังคมนิยมเป็นเพียงขั้นตอนในความเจริญแบบเดียวกันเท่านั้น ลัทธิคอมมิวนิสต์ชี้ให้เห็นว่าปัจเจกชนมีอำนาจแตกต่างกัน ดังนั้น ความเสมอภาคทางด้านเศรษฐกิจจึงถูกกำจัด

ทฤษฎีเสรีภาพ

ตามทัศนะของเฮเกิล เสรีภาพอยู่กับการคำนึงถึงความจำเป็น เองเกลส์ได้กล่าวไว้ว่า “ถ้าเราหลีกเลี่ยงกฎธรรมชาติเสียแล้ว จะเข้าถึงเสรีภาพไม่ได้เลย” เมื่อเราเข้าใจธรรมชาติและนำกฎธรรมชาติเหล่านั้นมาใช้ตอบสนองจุดมุ่งหมายของเราได้นั้นแหละคือการมีเสรีภาพ

นักจริยศาสตร์บางท่านได้แยกแยะให้เห็นความแตกต่างระหว่างเสรีภาพทางสังคมและเสรีภาพส่วนบุคคล และการได้รับความเพลิดเพลินก็เป็นแนวทางไปสู่เสรีภาพเช่นเดียวกัน แต่ในทัศนะของคาร์ล มาร์กซ์ เสรีภาพส่วนบุคคลที่แท้จริงเป็นสิ่งจำเป็นที่ก่อให้เกิดความเสมอภาคและความเจริญก้าวหน้าในสังคม เพราะว่าความหมายที่แท้จริงของคำว่า “เสรีภาพ” คือ เสรีภาพทางเศรษฐกิจ ลัทธิคอมมิวนิสต์เพียงลัทธิเดียวเท่านั้นที่สามารถพัฒนาอำนาจของบุคคลให้เป็นไปได้ เสรีภาพมีส่วนสำคัญในการกำหนดจำนวนชั่วโมงทำงานเพื่อที่จะให้คนได้มีเวลาเท่าเทียมกันในการแสวงหาความเพลิดเพลินจากปรัชญา สุภาพิต คำโคลงและศิลปะ ฯลฯ และนอกจากนี้ ยังเป็นประโยชน์ในการพัฒนาความสะดวกสบายอื่นๆ ส่วนการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวถูกทำลายไป สืบเนื่องมาจากชั่วโมงการทำงานนี้เองที่เป็นเหตุให้พวกกรรมกรต้องต่อสู้เพื่อลัทธิคอมมิวนิสต์ ดังนั้น เสรีภาพจึงเป็นหลักสำคัญขั้นพื้นฐานของศีลธรรม นี่คือการระบอบการในการบรรลุอุดมการณ์และจุดมุ่งหมายของมนุษยชาติทั้งหมด ความยุติธรรมทางสังคม ความบริสุทธิ์ ความมั่งคั่ง ความปลอดภัย และความเจริญทางจิตและทางร่างกาย เหล่านี้ทั้งหมดรวมอยู่ในคำว่า “เสรีภาพ” เท่านั้น ดังนั้น เสรีภาพจึงถือเป็นหลักสำคัญยิ่งในทางปรัชญาของลัทธิมาร์กซ์ หมายความว่าเสรีภาพไม่ได้เกิดขึ้นจากสภาวะแห่งความเป็นอิสระอันเป็นไปตามจินตนาการซึ่งอยู่ต่างหากไปจากเกณฑ์ต่างๆ ของธรรมชาติ หากแต่เสรีภาพจะมีได้ก็แต่โดยที่มนุษย์มีความรู้ในกฎเกณฑ์ต่างๆ ของธรรมชาติ สามารถเอาความรู้ดังกล่าวมาใช้ประโยชน์ในทางปฏิบัติได้ “ตราบไตที่เรายังไม่รู้กฎเกณฑ์ของธรรมชาติซึ่งมันดำรงอยู่และดำเนินไปอย่างเป็นอิสระนอกเหนือความคิดจิตใจของเรา กฎเกณฑ์จึงทำให้เราต้องเป็นทาสแห่งความจำเป็นอันเนื่องมาจากความไม่รู้ของเราเอง แต่เมื่อเราสามารถรู้ได้ถึงกฎเกณฑ์ดังกล่าวซึ่งดำเนินไปโดยเป็นอิสระนอกเหนือไปจากเจตจำนงและความคิดจิตใจของเรา เราจึงจะกลายเป็นนายเหนือธรรมชาติได้”^๔

^๔ V. I. Lenin, Lenin : Selected Works, Vol. XI, (International: Publishers, ๑๙๕๒), p. ๒๕๐.

เสรีภาพของมนุษย์จึงไม่ใช่อะไรอื่นนอกจากความสามารถที่จะรู้กฎเกณฑ์ต่างๆ ของธรรมชาติ แล้วนำเอาธรรมชาติมาใช้เป็นประโยชน์ได้ ยิ่งมนุษย์มีความรู้ถึงกฎเกณฑ์ต่างๆ ของธรรมชาติมากเพียงไร มนุษย์ก็มีเสรีภาพมากขึ้นเพียงนั้น เสรีภาพจึงเป็นผลผลิตของวิวัฒนาการแห่งประวัติศาสตร์สังคมนับแต่เริ่มแรก เพราะความไม่รู้นั่นเองทำให้มนุษย์ต้องเป็นทาสของธรรมชาติ ต่อมาพัฒนาการของกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินส่วนบุคคล เรื่องปัจจัยของการผลิต (Means of Production) และการอุบัติขึ้นของสังคมที่มีชนชั้น มนุษย์ส่วนใหญ่ในสังคมต้องอยู่ภายใต้อำนาจแห่งความสัมพันธ์ทางสังคมของพวกเขาเอง

ในสังคมทุนนิยม เนื่องจากความรู้ของมนุษย์มีความก้าวหน้าขึ้นอย่างใหญ่หลวงในฐานะที่มนุษย์มีความเป็นนายเหนือธรรมชาติ แต่โดยที่ความสัมพันธ์ทางสังคมไม่ได้ขึ้นอยู่กับความควบคุมของมนุษย์ฝ่ายข้างมากในสังคม ดังนั้น มนุษย์จึงไม่ได้มีความเป็นอิสระ เสรีภาพของมนุษย์จึงปราศจากความหมาย “สภาพแห่งการดำรงอยู่ต่างๆ ได้ก่อรูปขึ้นเป็นสภาพแวดล้อมของมนุษย์ซึ่งจนกระทั่งบัดนี้ก็ได้ครอบงำอยู่” ครั้นเมื่อมาถึงจุดนี้ (สังคมนิยม) ก็ได้ผ่านเข้ามาอยู่ภายใต้การครอบครองและควบคุมของมนุษย์ ซึ่งครั้งนี้เป็นครั้งแรกที่มนุษย์ได้กลายมาเป็นนายเหนือองค์การจัดตั้งทางสังคมของเขาเอง... มันเป็นการก้าวกระโดดของมนุษยชาติจากอาณาจักรแห่งความจำเป็นไปสู่อาณาจักรแห่งเสรีภาพ^๔

ทฤษฎีความก้าวหน้า

วิวัฒนาการแห่งเสรีภาพเป็นเรื่องที่มีความเจริญก้าวหน้ามาก มีสิ่งที่จำเป็นต้องกล่าวในเรื่องนี้อยู่ ๓ ประการ คือ ความก้าวหน้าทางด้านอุตสาหกรรมและเทคโนโลยี ความเจริญก้าวหน้าทางด้านนี้สามารถเพิ่มพลังในการผลิตได้มาก การควบคุมชุมชนหรืออำนาจ ควบคุมปัจจัยในการผลิตและการจำแนกแจกจ่าย ตลอดจนถึงความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ การพัฒนามนุษย์ให้มีคุณภาพโดยอาศัยอำนาจและคุณธรรม ดังนั้น ความหมายที่แท้จริงของคำว่า “Progress” ก็คือการดำเนินจากความไม่มีเสรีภาพไปสู่ความมีเสรีภาพ ในวิวัฒนาการแบบวิภาษวิธีแห่งประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติทั้งหมด ความก้าวหน้าแบบนี้ได้เป็นประจักษ์พยานได้ดี และจุดมุ่งหมายของความก้าวหน้าก็คือการสถาปนาสังคมคอมมิวนิสต์ขึ้นในโลก

ทฤษฎีความเป็นเอกลักษณ์ของจุดมุ่งหมายและวิธีการ

โดยทำนองนี้ จุดมุ่งหมายสูงสุดแห่งจริยศาสตร์ของคอมมิวนิสต์ก็คือการสถาปนาระบบเศรษฐกิจแบบสังคมคอมมิวนิสต์ ดังที่เลนินได้กล่าวไว้ว่า “ศีลธรรมของคอมมิวนิสต์เป็นสิ่งที่มิประโยชน์ในการทำลายระบบชนชั้น ซึ่งจะทำให้พวกกรรมกรรวมตัวกันได้ เพื่อต่อสู้กับนายทุนผู้แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว” ดังนั้น พวกนิยมลัทธิมาร์กซ์จึงไม่รีบร้อนที่จะใช้วิธีการใดๆ แต่เขาจะใช้วิธีการแทรกซึมทีละน้อย จริยศาสตร์ของคอมมิวนิสต์มีลักษณะตรงกันข้ามกับจริยศาสตร์ของคานธีคือถือว่าวิธีการที่ดีที่สุดนั้นจะต้องถูกกำหนดจุดมุ่งหมายที่ดีที่สุดเหมือนกัน

การปฏิวัติแบบใช้อาวุธ

^๔Frederick Engels, *Anti-Dühring*, Herr Eugen Dühring's *Revolution in Science*, (Progress Publishers, ๑๙๕๗), p. ๓๑๘.

คาร์ล มาร์กซ์พิจารณาเห็นว่าวิธีการที่รุนแรงเป็นวิธีที่ถูกต้องและเป็นสิ่งหลีกเลี่ยงไม่ได้ ตามทัศนะของมาร์กซ์ วิธีการและจุดมุ่งหมายเป็นสิ่งที่ดำเนินควบคู่กันไป ทั้งสองอย่างมีความกลมกลืนกันอย่างใกล้ชิดสนิท ในปัญหาเรื่องจุดมุ่งหมายที่ตัดสินความเหมาะสมของวิธีการจะเกิดขึ้นเมื่อละทิ้งความเป็นเอกลักษณ์เสีย อันที่จริง ความไม่เสมอภาคกันของวิธีการและจุดมุ่งหมายนี้ เราสามารถจัดออกไปได้ ในลัทธิคอมมิวนิสต์การลดชั่วโมงทำงานเป็นทั้งวิธีการและจุดมุ่งหมาย แต่ในทางปฏิบัติพวกคอมมิวนิสต์ได้เสนอมติว่าวิธีการที่ไม่รุนแรงไม่สามารถทำลายพวกนายทุนผู้แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวลงได้ ดังนั้น การปฏิวัติแบบใช้อาวุธจึงเป็นวิธีการอย่างเดียวเท่านั้นที่ใช้ได้ผลในการล้มล้างลัทธินายทุน

ตามทัศนะของมาร์กซ์ จริยศาสตร์สมัยโบราณเป็นทั้งจริยศาสตร์ของพวกชนชั้นกลางหรือปัจเจกบุคคล จริยศาสตร์สมัยโบราณไม่ได้ถือเอาสวัสดิการส่วนรวมเป็นจุดมุ่งหมาย ในจริยศาสตร์สมัยโบราณนั้น จุดมุ่งหมายสูงสุดไม่ได้เป็นไปเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของมนุษยชาติแต่อย่างใด นอกจากจะเป็นการดำรงชีวิตให้กลมกลืนกับพระผู้เป็นเจ้าหรือการดำรงชีวิตเป็นไปตามพระบัญชาของพระผู้เป็นเจ้า สุดแล้วแต่ท่านจะบันดาล จริยศาสตร์สมัยโบราณจึงขึ้นอยู่กับศาสนาเป็นหลักและเป็นเครื่องมือของพวกนายทุนผู้แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว ลัทธิมาร์กซ์จึงพิจารณาเห็นว่าจริยศาสตร์สมัยโบราณเป็นจริยศาสตร์ที่ไม่ถูกต้อง ตามทัศนะของมาร์กซ์ จุดมุ่งหมายสูงสุดแห่งจริยศาสตร์สมัยโบราณจึงเป็นเรื่องเหลวไหลไร้สาระสิ้นดี กฎต่างๆ ทางศีลธรรมจึงเปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับความเจริญก้าวหน้าของสังคม แต่อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีต่างๆ ทางจริยศาสตร์ทั้งหมดมีความสัมพันธ์กันและตั้งอยู่บนรากฐานแห่งปัจจัยหรือเงื่อนไขส่วนบุคคล สังคม และเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ดังนั้น จึงไม่มีจริยศาสตร์ที่สมบูรณ์แบบ (จริยศาสตร์ตะวันตก) แต่ก็มิได้หมายความว่าลัทธิมาร์กซ์ได้ตีค่าว่า จริยศาสตร์สมัยโบราณทั้งหมดไม่มีประโยชน์เสียเลย เพราะจริยศาสตร์ทุกระบบมีประโยชน์ในตัวเองตามเงื่อนไขของสังคม และจริยศาสตร์ดังกล่าวก็มีความสัมพันธ์กับจริยศาสตร์ของคอมมิวนิสต์ด้วยเหมือนกัน แต่ขึ้นอยู่กับความยุติธรรมแบบวิภาษวิธี จริยศาสตร์ของคอมมิวนิสต์เองก็มีความขัดแย้งกัน มีการปฏิเสธโต้แย้งกันและเป็นการพัฒนาจริยศาสตร์สมัยโบราณด้วย จริยศาสตร์สมัยโบราณมีวิวัฒนาการโดยไม่ขาดสาย จากลัทธิเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวไปสู่ลัทธิเห็นแก่ประโยชน์ของผู้อื่นและสวัสดิการของคนหมู่มาก ลัทธิมาร์กซ์ยังคงดำเนินไปเรื่อยๆ ในวิวัฒนาการแบบเดียวกันและมองเห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นจุดมุ่งหมายสำคัญ^{๑๐}

ทัศนะของคาร์ล มาร์กซ์ เกี่ยวกับการปฏิบัติของชนชั้นกรรมาชีพมีดังนี้ สังคมที่จะมีการปฏิบัติได้ต้องเป็นสังคมที่มีวิธีการผลิตหรือการอุตสาหกรรมเจริญสูง ซึ่งจะทำให้มีกรรมกรเป็นชนชั้นที่มีบทบาทในสังคม เกิดเศรษฐกิจตกต่ำ Depression ระยะยาว เป็นเหตุให้ชนชั้นกรรมาชีพประสบความทุกข์ยากลำบากในการดำรงชีวิต ชนชั้นกรรมาชีพจะต้องมีความสำนึกในชนชั้นและสร้างพลังของกลุ่มเพื่อการปฏิวัติ

คาร์ล มาร์กซ์ ได้ชี้แจงโครงการดำเนินนโยบายต่างๆ ที่รัฐบาลเผด็จการแห่งชนชั้นกรรมาชีพต้องปฏิบัติไว้ดังนี้ ยกเลิกกรรมสิทธิ์ที่ดินและใช้วิธีการให้เช่าเพื่อนำรายได้มาใช้ในการจุดประสงค์ของสาธารณะ เก็บภาษีตามระบบก้าวหน้า ล้มเลิกสิทธิในการรับมรดก โอนทรัพย์สินของผู้พวยพและมาเป็นของรัฐ รัฐควบคุมและชี้ขาดใน

^{๑๐} ชัยวัฒน์ อัทธพันธ์, **ปรัชญาตะวันตกร่วมสมัย ๑**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๒), หน้า ๒๕๐-๒๕๔.

การให้สินเชื่อ (Credit) ต่างๆ รัฐควบคุมและเป็นเจ้าของกิจการขนส่งและคมนาคม รัฐควบคุมและอำนวยความสะดวกในการผลิตและการปรับปรุงทางเกษตรกรรม บังคับทุกคนให้ทำงานและจัดตั้งกองทัพอุตสาหกรรมเพื่อประโยชน์ในทางอุตสาหกรรมด้วย รวมเกษตรกรรมและอุตสาหกรรมโรงงานเข้าด้วยกัน ลดความแตกต่างระหว่างเมืองกับชนบท กำจัดการใช้แรงงานผู้เยาว์และให้การศึกษาเป็นไปในรูปรัฐสวัสดิการ เน้นการศึกษาอุตสาหกรรมและการผลิต

สรุปแล้ว พื้นฐานของแนวคิดและหลักการที่สำคัญในปรัชญาจริยศาสตร์ของมาร์กซ์นั้นเป็นการมองไปที่ตัวมนุษย์กับการทำงานของมนุษย์เอง กล่าวคือมาร์กซ์มองว่ามนุษย์ที่มีคุณธรรมและมีคุณค่านั้นต้องขยันทำมาหากิน ไม่เกียจคร้าน และผลประโยชน์ที่ได้รับจากการทำมานั้นต้องเหมาะสมกับเรี่ยวแรงที่ลงมือทำลงไป ไม่ถูกเอารัดเอาเปรียบจากนายจ้างหรือชนชั้นนำของสังคม เรียกกันว่าสังคมตามแนวคิดของมาร์กซ์นั้นต้องเป็นสังคมที่มีความเสมอภาค แบ่งปันผลประโยชน์อย่างเท่าเทียม เพราะสังคมที่ไม่มีความเสมอภาคนั้นก็คือสังคมที่ไม่มีคุณธรรมนั่นเอง ดังนั้น ในทัศนะของมาร์กซ์ มนุษย์ทุกคนที่ทำงาน ได้แก่ มนุษย์ที่สมบูรณ์และมีคุณธรรม

๔. สังคมคอมมิวนิสต์ในทัศนะของคาร์ล มาร์กซ์

เกี่ยวกับเรื่องสังคมคอมมิวนิสต์ในทัศนะของคาร์ล มาร์กซ์นี้ มีนักวิชาการหลายคนให้ข้อสรุปวิเคราะห์ไว้อย่างหลากหลายและเป็นที่น่าสนใจยิ่ง ดังนั้น ต่อไปนี้ผู้เขียนจะได้รวบรวมแสดงเนื้อหาดังกล่าวเพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งดังนี้

๑. สังคมคอมมิวนิสต์เป็นสังคมขั้นสุดท้าย เกิดขึ้นภายหลังจากที่บรรดานายทุนและผู้เลื่อมใสในระบบทุนนิยมถูกกำจัดโดยรัฐบาลแห่งชนชั้นกรรมาชีพจนไม่หลงเหลืออยู่บนพื้นโลก เป็นสังคมที่บันดาลสันติภาพให้ มีทั่วทั้งโลกและทุกคนมีความเสมอภาคกัน ความรู้สึกแห่งการเป็นปฏิปักษ์ต่อกันระหว่างชนชั้นจะไม่มีอีกต่อไป เพราะจะเหลืออยู่เพียงชนชั้นเดียวเท่านั้นคือชนชั้นกรรมาชีพ ซึ่งดำรงชีวิตสอดคล้องกับอุดมการณ์ของเขาและมนุษยชาติจะเริ่มสังคมคอมมิวนิสต์ใหม่และสมบูรณ์ ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายปลายทางที่พลังแห่งการวิพากษ์ในประวัติศาสตร์ได้นำมา

๒. สังคมคอมมิวนิสต์เป็นสังคมเอกภาพ ทุกคนเป็นพลเมืองของโลกเหมือนกันหมด ไม่มีรัฐบาลอีกต่อไป ทุกคนจะมีเสรีภาพอย่างแท้จริงและประสบกับความเสมอภาคอย่างแท้จริงที่ไม่เคยมีมาก่อน แม้ว่าจะมีการยอมรับว่าคนบางคนจะมีความสามารถในการบริหารประชาคมเหนือกว่าคนอื่น ๆ แต่ความเสมอภาคทางเศรษฐกิจเป็นสิ่งสำคัญที่สุดที่มีอยู่ในสังคม คนทุกคนจะทำงานตามความสามารถของเขาและได้รับส่วนแบ่งของผลิตผลไปตามความจำเป็นในการครองชีพของเขา

๓. คาร์ล มาร์กซ์ เชื่อว่าคนในสังคมคอมมิวนิสต์นี้จะเป็นผู้มีความสูง มีความร่วมมือกันกับเพื่อนร่วมสังคมของเขา บรรยากาศของการแข่งขันจะไม่มีอยู่ในสังคมนี้ ปัญหาทางการเมืองหรือความขัดแย้งระหว่างคนในสังคมจะไม่เกิดขึ้น เพราะปัญหาต่างๆ เหล่านั้นจะมีขึ้นก็ต่อเมื่อคนมีกรรมสิทธิ์ส่วนตัวหรือยังมีชนชั้นอยู่ในสังคม อันจะทำให้มีการเรียกร้องผลประโยชน์หรือสิทธิ สังคมคอมมิวนิสต์นี้เป็นสังคมที่มีสันติภาพ อันถาวร ดังนั้น จึงไม่มีความจำเป็นที่คนต้องมีรัฐบาลคอยควบคุมความขัดแย้ง คนในสังคมจะร่วมมือกันปกครองตนเองอย่างมีความสุข

๔. ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีจะได้รับการพัฒนาตลอดเวลา ความเจริญของระบบการผลิตทำให้คนมีความสุขสบายขึ้น ความก้าวหน้าในวิธีการผลิตจะไม่เป็นโรคร้ายทำลายตัวเองเหมือนในระบบทุนนิยม เพราะสังคมที่จัดสรรผลิตผลที่ผลิตได้อย่างเหมาะสมแล้วจะไม่ประสบปัญหาการเฟ้อของผลผลิต การบริโภคต่ำ การว่างงานและภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ^{๑๑}

ดังนั้น ในเรื่องสังคมคอมมิวนิสต์ในทัศนะของมาร์กซ์จึงนับว่าเป็นสังคมที่เต็มไปด้วยความตึงเครียดต่างๆ กล่าวคือในความเป็นสังคมแบบนี้ย่อมเป็นสังคมที่สงบสุข ไม่มีการเอารัดเอาเปรียบ ทุกคนในสังคมมีคุณธรรม และมีความเท่าเทียมกันในทุกด้าน ที่สำคัญเป็นอย่างมาก มาร์กซ์เชื่อว่าคนในสังคมคอมมิวนิสต์นี้จะมีคุณธรรมที่สูงมากกว่าคนในสังคมแบบทุนนิยม โดยที่มีความเชื่อลักษณะเช่นนี้ก็เพราะเขามีแนวคิดที่ว่าทุกคนในสังคมคอมมิวนิสต์จะมีความสุขขัดแย้งหรือแก่งแย่งปัจจัยสื่กัน แต่ปรากฏการณ์จริงของสังคมในอดีตกลับพบว่า แนวความคิดแบบมาร์กซ์นี้อาจถูกตั้งคำถามได้ว่าสังคมคอมมิวนิสต์จะเป็นสังคมที่บริสุทธิ์จากสิ่งชั่วร้ายเลวทรามได้มากเพียงใด เพราะถ้าพิจารณาความเป็นสังคมนั้นก็เป็นเพียงโครงสร้างทางสังคมเท่านั้น โดยจะให้สังคมกลายเป็นสังคมที่น้อยอยู่อาศัยหรือเป็นสังคมที่ดีได้ด้วยสังคมเองนั้นคงไม่ใช่ หมายความว่าทั้งสังคมแบบคอมมิวนิสต์และสังคมแบบประชาธิปไตยนั้นก็เป็นเพียงโครงสร้างที่คนในสังคมนำมาเป็นกรอบใช้ในสังคมของตนเท่านั้น ซึ่งสังคมจะดีหรือไม่ดีย่อมขึ้นอยู่กับคนอยู่ในสังคมนั้นเป็นคนมีคุณธรรมหรือเป็นคนดีมากกว่า ในขณะเดียวกัน การเป็นคนมีคุณธรรมใช้ว่าจะมีได้เฉพาะในสังคมคอมมิวนิสต์เท่านั้น สังคมแบบประชาธิปไตยก็สามารถมีคนที่มีคุณธรรมได้เหมือนกัน ส่วนเรื่องความเสมอภาคก็เป็นที่ยอมรับได้ว่าสังคมทั้งสองแบบสามารถมีความเสมอภาคได้เหมือนกัน ยิ่งถ้ามองในรายละเอียดด้วยแล้ว กลับเป็นสังคมแบบคอมมิวนิสต์เสียอีกที่ควรถูกตั้งคำถามว่าความเสมอภาคจะมีในสังคมแบบนี้ได้มากขนาดไหน เพราะแค่เรื่องการมีความเสมอภาคนี้ สังคมแบบคอมมิวนิสต์ก็บังคับให้ทุกคนมีความเสมอภาคเหมือนกัน ซึ่งเป็นการฝืนธรรมชาติแห่งความเป็นคนอย่างยิ่ง เพียงเท่านี้ การมีความเสมอภาคในสังคมคอมมิวนิสต์ย่อมได้รับความน่าเชื่อถือต่ำแล้ว ตรงกันข้าม แนวสังคมแบบประชาธิปไตยกลับปล่อยให้เรื่องการมีอิสรภาพและความเสมอภาคเป็นเรื่องของสังคมที่ทุกคนเลืกร่วมกันและแต่ละคนในสังคมก็เลือกที่จะใช้อิสรภาพ เสรีภาพ และความเสมอภาคที่ตนมีอยู่โดยไม่ให้ละเมิดคนอื่น ๆ ในสังคมด้วย

๕. บทสรุปการวิเคราะห์แนวคิดและปรัชญาของคาร์ล มาร์กซ์

ตามที่กล่าวมาทั้งหมด จึงเห็นได้ว่าแนวคิดและปรัชญาของมาร์กซ์นั้นมีจุดเด่นและจุดที่สามารถวิพากษ์วิจารณ์ได้ เพราะบางส่วนของแนวคิดและปรัชญาของเขานั้นก็ดูเป็นอุดมคติหรือเป็นนามธรรมมากเกินไป ซึ่งไม่สามารถที่จะเห็นได้ว่าเป็นรูปธรรมในสังคมแบบปุถุชน อีกประการหนึ่ง บางส่วนของแนวคิดและปรัชญาก็น่าสนใจ เพราะช่วยทำให้เกิดแนวทางที่ดีหรือแนวทางใหม่กับสังคมได้ เหมือนที่มาร์กซ์พูดถูกคือ “เศรษฐกิจถดถอยครั้งใหญ่” ที่เกิดจากธรรมชาติของทุนนิยม จากการผลิตสินค้าเป็นจำนวนมาก ขาดตลาดแรงงาน เพื่อสร้างผลกำไรสูงสุดให้กับนายทุน จนนำไปสู่สิ่งที่มาร์กซ์เรียกว่า “ทุนเจนิยาย” ที่สินค้าจำนวน

^{๑๑} ชัยวัฒน์ อัทธพันธ์, ปรัชญาตะวันตกร่วมสมัย ๑, หน้า ๒๕๕-๒๕๗.

มากถูกผลิตออกมาเพื่อแก้ังการแต่ไม่มีใครซื้อ ซึ่งก่อให้เกิดวิกฤตเศรษฐกิจในที่สุด เช่น วิกฤตแฮมเบอร์เกอร์ในปี ๒๕๕๑^{๑๒} ดังนั้น เพื่อให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ต่อไปนี้ผู้เขียนจะได้เสนอการวิเคราะห์แนวคิดและปรัชญาของมาร์กซ์เป็นลำดับไปดังนี้

๑. การที่คาร์ล มาร์กซ์ เสนอว่าวัตถุเท่านั้นจะเป็นเครื่องมือแก้ไขปัญหาสังคมได้ทั้งหมดและถูกต้องเสมอไปนั้น นับว่าเป็นทัศนะที่ยังต้องถกเถียงหาความชัดเจนหรือแสวงหาข้อเท็จจริงกันต่อไป เพราะชีวิตที่ดำเนินไปอยู่ในแต่ละวันของมนุษย์นั้น มนุษย์ไม่ได้ต้องการเพียงแค่วัตถุหรือสสารอย่างเดียวแล้วจบการแสวงหาอีก แต่มนุษย์ยังมีความต้องการสิ่งที่เป็นนามธรรมหรือต้องการการตอบสนองความรู้สึกด้วย เช่น ความรักใคร่ ความสงสาร ความเอ็นดู การเอาใจใส่ ความเห็นอกเห็นใจ การให้อภัย เป็นต้น มาเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงชีวิต

๒. การที่คาร์ล มาร์กซ์ เสนอว่าเศรษฐกิจเป็นเครื่องกำหนดศีลธรรมคือถ้าเศรษฐกิจดี ศีลธรรมก็ดีด้วย ความรู้ความเข้าใจลักษณะเช่นนี้ เมื่อพิจารณาชีวิตตามความเป็นจริงแล้ว จะเห็นได้ว่าคนที่มีเศรษฐกิจดีบางคนก็ยังประกอบกรรมที่ไม่ดีอยู่ ขำร้ายยังถือเอาเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือในการทำร้ายหรือทำสิ่งที่เลวทรามประการต่างๆ กับชีวิตของผู้คนในสังคม ดังนั้น ความเห็นที่ว่าเศรษฐกิจเป็นเครื่องกำหนดศีลธรรมจึงเป็นทัศนะที่ไม่น่าเชื่อถือหรือยังไม่มีคุณสมบัติทางความคิดเท่าที่ควร สืบเนื่องจากว่ายังมีช่องโหว่ให้โต้แย้งได้อีกมาก

๓. การที่คาร์ล มาร์กซ์ เสนอว่าศีลธรรมที่แท้จริงในลัทธิคอมมิวนิสต์นั้นคือความเสมอภาค หมายความว่าหากไม่มีความเสมอภาค ศีลธรรมก็ไม่มี แต่เมื่อมองเข้ามาในสังคมของพวกคอมมิวนิสต์จริงๆ แล้ว ความเสมอภาคก็ยังไม่ปรากฏอย่างชัดเจนตามที่ระบุไว้ในเนื้อหาลัทธิ เพราะสังคมแบบคอมมิวนิสต์นี้ยังมีการกดขี่และแบ่งพรรคพวกอยู่เหมือนเดิม ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าศีลธรรมแบบคอมมิวนิสต์ที่แท้จริงนั้นยังไม่เกิดขึ้น อีกนัยหนึ่ง สิ่งใดก็ตามที่ชาวโลกเสรีเห็นว่าเป็นเรื่องชั่วช้าไร้ศีลธรรม ฝ่ายคอมมิวนิสต์กลับเห็นว่าสิ่งนั้นเป็นเรื่องชอบด้วยศีลธรรมของตน ถ้าหากเป็นเรื่องที่สอดคล้องกับแนวนโยบายของพรรคคอมมิวนิสต์และเพื่อชัยชนะในการต่อสู้ของชนชั้นกรรมาชีพ ซึ่งแนวคิดแบบนี้เป็นการแสดงเพียงเพื่อให้แนวทางของฝ่ายคอมมิวนิสต์แตกต่างไปจากแนวทางของฝ่ายประชาธิปไตยเท่านั้น ด้วยว่าเรื่องดีๆ ที่เกิดขึ้นจากแนวคิดของฝ่ายเสรีนิยมยังมีอีกเยอะหาใช่ว่าถ้าเป็นแนวทางของฝ่ายเสรีนิยมแล้วจะไร้ประโยชน์โดยสิ้นเชิง อีกประการหนึ่ง แนวทางของฝ่ายคอมมิวนิสต์ก็นับว่ามีความดีอยู่ไม่น้อย เพราะอย่างน้อยลัทธินี้ก็มองเห็นประโยชน์ที่ชนชั้นกรรมาชีพควรได้รับผลประโยชน์อย่างเหมาะสมกับแรงงาน ดังนั้น การที่ฝ่ายคอมมิวนิสต์ระบุว่าความเสมอภาคนั้นคือศีลธรรมผู้เขียนมองว่าน่าจะมองให้กว้างกว่านี้ย่อมจะเป็นการดีมากกว่าสำหรับสังคมโดยรวม

๔. ประเด็นสุดท้ายที่น่าสนใจคือคาร์ล มาร์กซ์มีความสงสารและหวังดีต่อชนชั้นกรรมาชีพอย่างจริงใจ เพราะมาร์กซ์วางแผนปฏิรูปสังคมเหมือนนักปฏิรูปทั้งหลาย ได้แก่ เขาวางหลักจริยธรรมและไฝ่ฝันสร้างอุดมรัฐบนพื้นฐานแห่งหลักจริยธรรมในอุดมการณ์ของตน แต่ทว่าหลักจริยธรรมและอุดมรัฐของมาร์กซ์ยังคงเป็นเพียงอุดมการณ์มาจนตราบนานแสนนานและก็คงจะเป็นอุดมการณ์ในฝันตลอดไป เพราะพรรคการเมืองที่อ้างเอาหลักการของมาร์กซ์มาใช้หาเสียงสนับสนุนจากประชาชนก็ได้ปฏิบัติตามแนวทางของมาร์กซ์อย่างแท้จริงไม่มีเพียงการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงหลักการไปตามกาลเทศะเท่านั้น และที่น่าเสียดายเป็นอย่างยิ่งคือปรัชญาของ

^{๑๒} [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://news.voicetv.co.th/world/๕๗๑๑๔.html>, [๑๕ กรกฎาคม ๒๕๖๐].

มาร์กซ์ถูกนำไปใช้เป็นเครื่องมือของระบอบเผด็จการในหลายประเทศเหมือนอย่างปรัชญาของเฮเกิลที่ถูกนำไปใช้เป็นเครื่องมือของระบบนาซีมาแล้ว ทั้งนี้ก็เพราะว่าระบอบเผด็จการจำเป็นต้องหาอะไรสักอย่างที่คนทั่วไปจะมีศรัทธาได้ คำสอนของมาร์กซ์ก็เอื้อให้มีศรัทธาได้อย่างยิ่ง จึงไม่น่าแปลกใจที่มาร์กซ์ได้รับยกย่องราวกับศาสดาทางศาสนา ทั้งๆ ที่มาร์กซ์เองไม่สนับสนุนให้มีศาสนาใดเลยในอุดมรัฐของตน เพราะเขาถือว่าศาสนาเป็นฝิ่นมอมเมาประชาชน อาจจะถูกใช้เป็นเครื่องมือแห่งการเอาเปรียบกันได้ง่าย แต่แล้วมาร์กซ์ก็ถูกใช้ในงานองที่ตนเองรังเกียจอย่างยิ่งนั่นเอง^{๑๓} สรุปแล้ว แนวคิดและปรัชญาของมาร์กซ์ตามที่วิเคราะห์แสดงไว้ข้างต้นนี้ เป็นการพยายามที่จะบอกถึงประโยชน์ที่บุคคลและสังคมได้รับจากแนวคิดและปรัชญาของเขา โดยประโยชน์ที่ว่ามันสามารถมองได้ทั้งด้านลบและด้านบวก เฉพาะด้านลบ ทำให้เกิดการเข้าใจแนวคิดและปรัชญาของมาร์กซ์ในส่วนที่ยังสามารถโต้แย้งหรือเห็นต่างได้ เพราะหลายๆ ประเด็นในแนวคิดและปรัชญาด้านลบของมาร์กซ์นั้นเป็นการมองที่ยังไม่รอบด้านและรีบด่วนสรุปเร็วเกินไป เช่น เรื่องความเสมอภาค ศีลธรรม ศาสนา เป็นต้น มาร์กซ์ก็มองเพียงด้านเดียวเท่านั้น ซึ่งทั้งที่จริงแล้ว เรื่องเหล่านี้สามารถที่จะมองด้วยมุมมองที่แตกต่างไปอีกก็ได้ ส่วนด้านบวกสำหรับแนวคิดและปรัชญาของเขา สามารถยืนยันได้ว่าฐานความคิดและปรัชญาของมาร์กซ์นั้นเป็นการคิดที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความปรารถนาดีต่อผู้อื่นและสังคมโดยรวม ดังนั้น ถ้ามีการตัดสินว่าคนดีทั้งหลายที่มีอยู่ในโลกนี้คือคนที่คิดและทำเพื่อคนอื่นและสังคม มาร์กซ์จัดได้ว่าเป็นคนดีคนหนึ่งของโลกได้เลย เพราะเขาคิดและทำเพื่อคนชั้นกรรมาชีพในสังคมที่มักถูกเอารัดเอาเปรียบจากคนที่เรียกตนเองว่าชนชั้นสูงหรือคนรวยตามที่เรียกขานกันในปัจจุบัน

บรรณานุกรม

๑. คัมภีร์พระไตรปิฎกและหนังสือทั่วไป

กิริติ บุญเจือ. **แก่นปรัชญาปัจจุบัน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๒.
 ศักยฤทธิ์ ปราโมช. ยิว. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยามรัฐ, ๒๕๓๔.
 จันทิมา อ่องสุรักษ์. **วิเคราะห์ลัทธิคอมมิวนิสต์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๖.
 ชัยวัฒน์ อุตพัฒน. **ปรัชญาตะวันตกร่วมสมัย ๑**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๒.
 เดือน คำดี. **ปรัชญาตะวันตก**. ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๒๒.
 ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย**. กรุงเทพมหานคร: อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๐.

^{๑๓} กิริติ บุญเจือ, **แก่นปรัชญาปัจจุบัน**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๒), หน้า ๕๓-๕๔

๒. ภาษาอังกฤษ

Frederick Engels. **Anti-Dühring**. Herr Eugen Dühring's Revolution in Science, Progress Publishers, 1947.

Sutham Shusatayasakul. Ethics. Graduate School, Mahamakut Buddhist University, 2541.

V. I. Lenin. **Lenin : Selected Works**, Vol. XI. International Publishers, 1952.

๓. เว็บไซต์

[ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://news.voicetv.co.th/world/๙๗๑๑๔.html>, [๑๕ กรกฎาคม ๒๕๖๐].

พลวัตกระแสพญานาคนิยมในยุคโลกาภิวัตน์ THE DYNAMIC TREND OF BELIEF IN NAGA IN GLOBALIZATION ERA

ผศ.ดร.สุชาติ บุษย์ชญาณนท์
อาจารย์ประจำภาควิชาศาสนาปรัชญา
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

๑. ความนำ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเกี่ยวกับพญานาคในพระพุทธศาสนาและกระแสแห่งพลวัตพญานาคนิยมในยุคโลกาภิวัตน์ปรากฏการณ์คติความเชื่อในสังคมไทยปัจจุบันมีความเชื่อเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่ามีอยู่จริงหรือไม่ แต่ก็ยังมีผู้ที่พยายามจะเชื่อในอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ต่าง ๆ เหล่านั้น ไม่ว่าจะเป็นเชื่อเรื่องภูตผี เทพเจ้า แม้กระทั่งการบูชาสัตว์ประเภทต่าง ๆ เป็นต้นว่า สัตว์เหล่านี้อยู่ในฐานะที่เป็นตัวแทนของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พญานาคหรืองูเป็นสัตว์ชนิดหนึ่งที่มนุษย์ให้ความเคารพนับถือบูชามาเป็นเวลานาน โดยเห็นว่ากายภาพของพญานาคมีลักษณะแตกต่างกว่าสัตว์ประเภทอื่นๆ กล่าวคือเป็นสัตว์ที่มีพิษเหมือนมีอำนาจซ่อนเร้นอยู่ในตัวของพญานาค ดังนั้นพญานาคจึงมีความขลังที่ลึกลับน่าเกรงขามมีอิทธิพลต่อความเชื่อของมนุษย์ว่าเมื่อไรมนุษย์ทำให้พญานาคพึงพอใจพญานาคก็จะไม่ทำร้ายมนุษย์^๑

ในกรณีพญานาคหรือพญานาคยังเป็นสถานการณ์ที่น่าสงสัย โดยเฉพาะในสถานการณ์พญานาคคำชะโนด หรือสถานการณ์บั้งไฟพญานาคแถวลุ่มแม่น้ำโขงระหว่างฝั่งประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวในช่วงเทศกาลออกพรรษาจะปรากฏการณ์บั้งไฟพญานาคเกิดขึ้น บ้างก็ว่าบั้งไฟพญานาคเกิดขึ้นโดยการกระทำของมนุษย์ จากสถานการณ์ดังกล่าวก่อให้เกิดข้อสงสัยในสิ่งเหนือธรรมชาติยังไม่สามารถที่พิสูจน์ข้อเท็จจริงได้ว่าจริงหรือไม่จริง อย่างไรก็ตามก็ได้มีผู้กล่าวถึงเรื่องราวของพญานาคที่ปรากฏในพระไตรปิฎกบ้าง จากเรื่องเล่าของเกจิอาจารย์ต่าง ๆ บ้าง กลุ่มที่มีความเชื่อเกี่ยวกับพญานาคพยายามที่หาเหตุผลมาอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ของพญานาคตามการเล่าขานตำนานสืบต่อกันมาถึงเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ ปาฏิหาริย์ของพญานาค โดยเฉพาะตำนานเมืองคำชะโนด มีการพยายามอธิบายถึงเรื่องราวเกี่ยวกับความมีอยู่จริงของพญานาคและคำบอกเล่าทางมุขปาฐะผ่านวรรณกรรมต่าง ๆ เช่น ฝั่จ้งหนั่ง บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ บั้งบัต เป็นต้น^๒ จากเรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับพญานาคเป็นสิ่งที่กล่าวถึงความศักดิ์สิทธิ์พญานาคไม่ควรลบล้าง ดังนั้นผู้ที่มีความเชื่อความ

^๑สุพิชฌาย์ จินดาวัฒนภูมิ, “ความเชื่อเรื่องนาคของชุมชนอีสานสองฝั่งโขง (ปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๙ จนถึงปัจจุบัน)”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ไทย, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ๒๕๕๒), หน้า ๑.

^๒พิเชษฐ์ บัวคอม, หมู่บ้านหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์, (อุดรธานี: สำนักงานพัฒนาชุมชน อำเภอบ้านดุง, ๒๕๕๔), (อัคราเนนา)

ศักดิ์สิทธิ์ของพญานาคจึงมีการบนบานศาลกล่าวบ้าง มีการนำน้ำศักดิ์สิทธิ์ในบ่อน้ำพญานาคไปรักษาโรคบ้างและนำไปบูชาบ้าง สิ่งเหล่านี้จึงทำให้เกิดการเพิ่มมูลค่าความเชื่อศรัทธาและความศักดิ์สิทธิ์ของพญานาคในรูปแบบต่าง ๆ มุมมองมิติความเชื่อพญานาคก่อให้เกิดความสัมพันธ์หลากหลายทั้งความเชื่อทางศาสนา วิถีชีวิตของชุมชนและค่านิยมของคนในมิติต่าง ๆ จะเห็นได้ว่าคติความเชื่อพญานาคจะอยู่ในสถานะใดก็ตาม สิ่งสำคัญคติความเชื่อพญานาคยังจะมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของผู้คนจำนวนมาก ในบทความนี้ผู้เรียบเรียงจะแสดงให้เห็นถึงอุดมการณ์เกี่ยวกับอำนาจของพญานาค ซึ่งเข้ามาเกี่ยวข้องต่อผู้ที่มีความเชื่อเกี่ยวกับพญานาคและเรื่องราวพญานาคในพระพุทธศาสนาว่าเป็นอย่างไร ถึงแม้ว่านักวิชาการ นักคิด นักเขียน จะกล่าวถึงเรื่องราวเกี่ยวกับพญานาคในมุมมองต่าง ๆ จนทำให้เกิดวิวาทะกันขึ้นว่า พญานาค มีอยู่จริงหรือไม่

คติความเชื่อกระแสพญานาคนิยมก่อให้เกิดพลวัตทางสังคมในยุคโลกาภิวัตน์เป็นต้นว่าก่อให้เกิดวัฒนธรรมใหม่ทางด้านการท่องเที่ยว วิถีชีวิตเศรษฐกิจของคนในสังคม อัตลักษณ์ความเชื่อของคนในท้องถิ่น เป็นต้น คติความเชื่อเกี่ยวกับพญานาคก่อให้เกิดมุมมองที่หลากหลายมิใช่มองว่าเป็นเรื่องมลาย แต่มองให้เห็นพลวัตความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับนาค ระหว่างวิถีชีวิตชาวบ้านกับการอนุรักษ์ธรรมชาติโดยผ่านสัญลักษณ์ในมิติของความเชื่อโดยเฉพาะในบทความนี้ผู้เรียบเรียงจะอธิบายเกี่ยวกับพญานาคในพุทธศาสนาและวิเคราะห์พญานาคนิยมตามกระแสพลวัตสังคมไทย

๒. คติความเชื่อพญานาคในพระพุทธศาสนา

เรื่องราวเกี่ยวกับพญานาคที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาหลายแห่งเป็นต้นว่าพญานาคในพุทธประวัติและตำนานพญานาคที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาเพื่อให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับพญานาคที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา จึงขอกล่าวถึงพญานาคในมิติต่างๆ ต่อไปนี้

๑. มิติตามความหมาย

คำว่า “พญานาค” หรือ “นาค” ซึ่งมีความหมายหลายอย่าง เป็นต้นว่า พจนานุกรมสันสกฤต-อังกฤษ ได้ให้ความหมาย “นาค” ไว้ว่า เป็นชื่อของชนกลุ่มหนึ่ง, ชื่อทวีป , ภูเขาไปและงูที่สามารถแผ่พังพาน เป็นต้น^๓ ปทานุกรมบาลี – ไทย สันสกฤต ได้ให้ความหมาย “นาค” ไว้ว่า นรเทพที่มีศักดิ์เป็นมนุษย์มีหางเป็นงูเกิดจากนางกัทรุ ชายาของกัศยปฤาษี^๔ ในคัมภีร์วชิรสารัตถสังคหะ^๕ ได้ให้ความหมาย “นาค” ไว้ว่า ผู้ประเสริฐหรือสัตว์ประเสริฐได้แก่ ช้าง, กะทิง เป็นต้น และผู้หมดบาปได้แก่พระพุทธเจ้าหรือพระอรหันต์ นอกจากนี้ยังมีการให้ความหมายตามรากศัพท์ “นาค” คือ Naga ที่

^๓ Monier-Williams, A Sanskrit-English Dictionary, (Delhi: Molital Banaresidass, 1976).pp. 532-533.

^๔ พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระจันทบุรีนฤนาถ, ปทานุกรมบาลี-ไทย สันสกฤต, (พระนคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๓), หน้า ๖๒๖.

^๕ พระสิริรัตนปัญญาเถระ, วชิรสารัตถสังคหะ, (พระนคร: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, ๒๕๑๒), หน้า ๒๒๕.

มีความหมายว่า “งู” หรือ “อหิ”^๖ บางครั้ง “งู” จะพบเรียกตามคำศัพท์ว่า “อูระคะหรืออูระโค”^๗ จะเห็นได้ว่าการเรียกคำศัพท์ “งู” อาจเรียกเป็นคำศัพท์อื่นว่า “อูระคะ” หรือ “อหิ” หรือว่า “สัปปะ” บ้าง สลับกันไปแต่ยังทรงความหมายเอาไว้ว่า “งู”^๘ แต่ก็ยังมีการเรียกตามลักษณะอาการของ สัตว์เลื้อยคลานประเภทนี้ว่า อหิ หรือ อูระคะ หรือ สัปปะ ซึ่งเป็นสภาพธรรมชาติของกลุ่มงูแต่ยังมีกลุ่ม “นาค” หรือ “พญานาค” ที่มีลักษณะการเลื้อยคลานในกลุ่มเดียวกับงูแต่มีรูปร่างใหญ่และมีหงอนที่ อาศัยอยู่ในภพพญานาค จะถูกเรียกว่า อหิชาติ หรือ อูระชาติ ที่มีความหมายเดียวกันคือผู้เป็นชาติ เชื้อแห่งงูหรือเป็นเจ้าของงู^๙

อีกนัยหนึ่ง คำว่า “นาค” มีความหมายอยู่ ๒ ประเภท คือประเภทที่ ๑ มีความหมายตาม บริบทตามคำศัพท์เป็นต้นว่า งูทั่วไปหรือพญานาคที่มีภพภูมิอยู่ในวิมานได้แม่น้ำบ้าง ภูเขาบ้าง มหาสมุทรบ้าง ประเภทที่ ๒ มีความหมายในเชิงการตีความเป็นต้นว่า นาคคือผู้ประเสริฐที่เป็นพระ เสดชะและพระอเสชะ เป็นผู้ไม่ทำบาป^{๑๐} จากที่กล่าวมาคำว่า “นาค” จะมุ่งเน้นกล่าวถึงเฉพาะนาคที่ เป็นงู และสัตว์ที่เป็นนาคทิพย์ มีฤทธิ์ เกิดในวิมานที่เป็นสุคติตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เถรวาท

๒. มิติพญานาคตามทัศนะพระพุทธศาสนาเถรวาทในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาโดย ภาพรวมได้มีมุมมองพญานาคเป็น ๒ มิติ คือ สัตว์ที่เป็นงูแบบทั่วๆ ไปและสัตว์พิเศษที่ฤทธิ์อำนาจ สามารถแปลงกายทิพย์งูเป็นมนุษย์ได้ อย่างไรก็ตามในมิติพระพุทธศาสนาองพญานาคว่าเป็นสัตว์ที่มี แหล่งกำเนิดเดียวกันและมีอิทธิพลต่อกัน ดังนั้น ในเบื้องต้นจะกล่าวถึงมุมมองพระพุทธศาสนาที่มีต่อ พญานาคที่มี ๒ ลักษณะ คือ

๑. มิติทางชีวกายภาพของพญานาค

ในมุมมองพระพุทธศาสนาได้มองพญานาคคือ “งู” ที่มีชีวทางกายภาพคือเป็นสัตว์ที่ เลื้อยคลานประเภทหนึ่งที่มีพิษร้ายแรง ซึ่งปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงสัตว์ ประเภทที่มีพิษร้ายแรงที่มีลักษณะเป็นสัตว์เลื้อยคลานว่า “อหิ” บ้าง “อูระคะ” บ้าง “สัปปะ” บ้าง^{๑๑} ซึ่งในภูมิประเทศอินเดียจะปรากฏว่าประชากรมีจำนวนมากดังที่ปรากฏในพระวินัยที่พระพุทธเจ้า ทรงบัญญัติให้พระภิกษุขอพยานให้ว่า “ภิกษุทั้งหลายจำพรรษาในอาวาสแห่งหนึ่งในโกศลชนบท ถูกเหล่าสัตว์ร้ายเบียดเบียน มันจับเอาไปได้บ้าง หนีมันรอดมาได้บ้าง. ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้น แต่พระผู้มีพระภาค. พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลาย ...ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุทั้งหลายใน ศาสนานี้จำพรรษาแล้วถูกสัตว์ร้ายเบียดเบียน มัน..ถูกงูเบียดเบียน ขบกัดเอาบ้าง หนีมันรอดมาได้

^๖ ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๑/๒๒๕.

^๗ ชุ.สุ.อ. (ไทย) ๑/๕/๒๙. ชุ.ทก.อ. (ไทย) ๓/๓/๒๒.

^๘ ชุ.เถรี.อ. (ไทย) ๒/๔/๓๕๐. ชุ.ชา.อ. (ไทย) ๓/๑/๓๒๘.

^๙ ชุ.ทก.อ. (ไทย) ๓/๓/๒๒.

^{๑๐} ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๑/๓๙๖., ชุ.สุ.อ. (ไทย) ๑/๕/๔๒๔., ชุ.จู.อ. (ไทย) ๖/๔๔๗.

^{๑๑} ชุ.สุ.อ. (ไทย) ๑/๕/๒๙.

บ้าง พวกเธอพึงหลีกเลี่ยงไปด้วยสำคัญว่า นั้นแลอันตราย ไม่ต้องอาบัติ แต่พระราชชาด”^{๑๒} จะพบได้ว่า บางครั้งพระพุทธเจ้าก็ทรงหาอุบายเพื่อไม่ให้ถูกงูกัดด้วยการให้ภิกษุแผ่เมตตาให้กับพญานาคหรือพญานาคที่เป็นหัวหน้าทั้งหลายเพื่อให้ยุติการเบียดเบียนพระภิกษุ ดังที่ว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุรูปนั้น ไม่ได้แผ่ เมตตาจิตไปสู่ตระกูลพญานาคทั้ง ๔ เป็นแน่ เพราะถ้าภิกษุรูปนั้นแผ่เมตตาจิตไปสู่ตระกูลพญานาคทั้ง ๔ ภิกษุรูปนั้นจะไม่พึงถูกงูกัดถึงมรณภาพ”^{๑๓} เมื่อมองในตระกูลพญานาคหรือพญานาคในพุทธศาสนาได้กล่าวถึงพญานาคทั้งหมดมี ๔ ตระกูล คือ ๑. ตระกูลพญานาควิรูปิกษะ ๒. ตระกูลพญานาเกอร่าปะละ ๓. ตระกูลพญานาฉัพพาปุตตะ ๔. ตระกูลพญานากัณหาโคตมกะ^{๑๔} ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาได้แยกชนิดของพญานาคไว้อย่างละเอียดถึง ๑,๐๒๔ ชนิด ดังปรากฏในหนังสือปรมัตถโชติกะ มหาอิทธิมัตตสังคหฎีกา ปริจเฉทที่ ๕^{๑๕} ได้กล่าวถึงประเภทของพญานาคเอาไว้ ๔ ประเภท คือ

๑. ภูฏมุข เป็นพญานาคที่มีพิษรุนแรงมาก เมื่อกัดผู้ใดแล้วร่างกายจะแข็งไปทั่วร่างกาย อวัยวะต่าง ๆ เช่น แขนจะงอเข้าและยึดออกไม่ได้จะปวดมาก

๒. ปูติมุข เป็นพญานาคที่มีพิษรุนแรงมาก เมื่อกัดผู้ใดแล้วรอยแผลที่ถูกกัดจะเน่าและมีน้ำเหลืองไหลออกมา

๓. อัคคิมุข เป็นพญานาคที่มีพิษรุนแรงมาก เมื่อกัดผู้ใดแล้วจะมีอาการร้อนไปทั่วทั้งร่างกาย รอยแผลที่ถูกกัดจะเป็นรอยร้าว คล้ายกับถูกไฟไหม้

๔. สัตถมุข เป็นพญานาคที่มีพิษรุนแรงมาก เมื่อกัดผู้ใดแล้ว ผู้นั้นจะเหมือนถูกฟ้าผ่า

อีกประการหนึ่ง วิธีการทำอันตรายของพญานาค ยังมีวิธีที่จะทำอันตรายที่มีความต่างกันไปอีก ๔ วิธี คือ

๑. ทัฏฐวิสาพญานาค พญานาคที่กัดใครแล้ว พิษจะซ่านเข้าไปทั่วทั้งร่างกาย

๒. ทัฏฐวิสาพญานาค พญานาคที่ใช้การมองดูแล้วพิษจะพ่นออกทางตา

๓. ฝุฏฐวิสาพญานาค พญานาคที่ใช้ลมหายใจพ่นเป็นพิษแล้วพิษนี้สามารถแผ่ซ่านไปได้

๔. วาตวิสาพญานาค พญานาคที่ใช้ลมหายใจพ่นพิษแล้วพิษจะแผ่ซ่านไป

นอกจากนี้พญานาคยังมีการพ่นพิษที่มีพิษรุนแรงแตกต่างกันไป พิษของพญานาคแบ่งออกเป็น ๔ ชนิด คือ

๑. อาคตวิสนโฆรวิส เป็นพิษที่แผ่ซ่านไปอย่างรวดเร็ว แต่ไม่รุนแรง

๒. โฆรวิส น อาคตวิส เป็นพิษที่รุนแรงมาก แต่พิษนั้นแผ่ออกไปอย่างช้าๆ

๓. อาคตวิส โฆรวิส เป็นพิษแผ่ซ่านไปอย่างรวดเร็ว แต่ไม่รุนแรง

๔. น อาคตวิสนโฆรวิส เป็นพิษแผ่ออกไปช้าและไม่แรง

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า มนุษย์กับงูมีความสัมพันธ์กันในหลายมิติ โดยเฉพาะในสังคมอินเดียยังเป็นสัตว์ที่มนุษย์พึงให้ความเคารพบูชา แต่ในพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงงูหรือพญานาคเป็นสัตว์เลื้อยคลานอยู่ในฐานะที่มีตัวตนอยู่จริงในโลกมนุษย์

^{๑๒}วิ.มหา.(ไทย)๔/๒๑๔/๒๔๔.

^{๑๓}วิ.จุ.(ไทย)๗/๒๖/๘.

^{๑๔}วิ.จุ.(ไทย)๗/๒๖/๘.

^{๑๕}พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ, ปรมัตถโชติกะ มหาอิทธิมัตตสังคหฎีกา, ปริจเฉทที่ ๕ เล่ม ๑ , พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสัทธัมมโชติกะ, ๒๕๕๑).

๒.มิติพญานาคที่มีรูปร่างพิเศษมหัศจรรย์กว่าทางกายภาพ

พระพุทธศาสนาได้มองว่าพญานาคเป็นสัตว์มีรูปร่างแตกต่างไปจากงูทั่วไป เป็นงูที่มีขนาดใหญ่มีหงอน เป็นสัตว์ที่อยู่ตามริมฝั่งแม่น้ำ เป็นเทพเจ้าสำหรับผู้บูชาพญานาค เป็นเทพเจ้าแห่งงูที่มีอยู่ในภพภูมิอีกภพภูมิหนึ่งที่อยู่ในแม่น้ำบ้าง มหาสมุทรบ้าง ต้นไม้บ้าง โดยเฉพาะพญานาคถือว่าเป็นอมนุษย์กึ่งเทพกึ่งสัตว์สามารถแปลงกายเป็นอะไรก็ได้ไปมาด้วยฤทธิ์ ซึ่งบางตำนานกล่าวถึงพญานาคไว้ว่า พญานาคเป็นสัตว์มหัศจรรย์ที่มีคุณสมบัติพิเศษคือมีฤทธิ์มากอาจจะเนรมิตกายให้เป็นคนได้ ดังที่ปรากฏในพุทธประวัติว่ามีพญานาคมาขอบวชกับพระพุทธเจ้า แต่ด้วยวิสัยของพญานาคจะไม่ทิ้งสภาพเดิมของตน ดังนั้นถึงแม้พญานาคจะสามารถเนรมิตกายเป็นคนได้แต่จะยังคงลักษณะอาการ ๕ อย่างที่มีประจำตัวอยู่เสมอ ไม่สามารถทำให้หายไปได้ ลักษณะที่ว่านี้ คือ

๑. ในขณะที่ปฏิสนธิ ต้องปรากฏรูปร่างสัณฐานเป็นพญานาค
๒. ขณะลอกคราบ ต้องปรากฏรูปร่างสัณฐานเป็นพญานาค
๓. ขณะเสกเมณฑอนอยู่กับนาครด้วยกัน ต้องปรากฏรูปร่างสัณฐานเป็นพญานาค
๔. ขณะนอนหลับโดยปราศจากสติ ต้องปรากฏรูปร่างสัณฐานเป็นพญานาค
๕. ขณะตาย ต้องปรากฏรูปร่างสัณฐานเป็นพญานาค

๓.มิติพญานาคในตำนานพุทธประวัติ

จะพบได้ว่าในตำนานพุทธประวัติได้กล่าวถึงพญานาคว่ามีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าหลายครั้ง ซึ่งแต่ละครั้งก็มีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนา จะพบได้ว่า

เหตุการณ์ครั้งที่ ๑ ขณะที่พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญเพียรอยู่ใต้ต้นอชปาลนิโครธ ๗ วัน แล้วเสด็จไปเสวยวิมุตติสุขภายใต้ต้นมุจลินท์ ๗ วัน เกิดสถานการณ์ฝนตกหนักตลอด ๗ วัน ขณะนั้นมุจลินท์เลื้อยพันรอบอกจากที่อยู่ของตน แล้วได้แผ่พังพานของตนเหนือพระเศียรของพระพุทธเจ้า เพื่อไม่ให้ฝน ลมหนาว แดด เหลือบ ยุง เฝียดเบียนพระวรกายของพระพุทธเจ้าตลอด ๗ วัน จากนั้นจึงจำแลงกายตนเป็นมาณพ ได้ยื่นประคองอัญชลี ถวายนมัสการพระพุทธเจ้า ลำดับต่อมาพระพุทธเจ้าได้ทรงเปล่งอุทานว่า “ความสงบเป็นสุขของบุคคลผู้สันโดษ มีธรรมปรากฏแล้ว เห็นอยู่ ความไม่พยายาบาท คือ ความสำรวมในสัตว์ทั้งหลาย เป็นสุขในโลก ความปราศจากกำหนด คือความล่วงกามทั้งหลายเสียได้ เป็นสุขในโลก การกำจัดอัสมิมานะเสียได้นั้นแล เป็นสุขอย่างยิ่ง”^{๑๖} ด้วยเหตุการณ์ดังกล่าวจึงทำให้เกิดพลวัตรกระแสการสร้างพระพุทธรูปในปางนาคปรกซึ่งเป็นปางของพญานาคปกป้องพระพุทธเจ้าจากภัยต่างๆ

เหตุการณ์ครั้งที่ ๒ เรื่องราวเกี่ยวพญานาคที่เกิดขึ้นกับพระพุทธเจ้าในช่วงที่พระองค์ทรงไปโปรด “ชฎิล ๓ พี่น้อง คือ อรุเวลกัสสปะ นทีกัสสปะ และคยากัสสปะ ชีชฎิล ๓ พี่น้องเป็นเจ้าลัทธิบูชาไฟ เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จอาศรมขออนุญาตพักอาศรมชฎิลทั้ง ๓ ที่โรงบูชาเพลิงหนึ่งคั่น ก็ได้รับการปฏิเสธไม่ให้พระพุทธเจ้าพัก พระพุทธองค์ขออนุญาตพักถึง ๓ ครั้ง เพราะที่พักโรงเพลิงนั้นเป็นที่อยู่ของพญานาคที่ดุร้ายและมีฤทธิ์มาก ชฎิล ๓ พี่น้องกลัวพญานาคจะทำร้ายพระพุทธเจ้า แต่พระพุทธเจ้าตรัสว่าพญานาคจะได้ทำร้ายพระองค์ ชฎิลจึงอนุญาตให้พักคั่นนั้น พระพุทธองค์ทรง

^{๑๖}วิ.มหา.(ไทย)๔/๕/๗

ปราบพญานาคจนหมดฤทธิ์ ชฎิล ๓ ฟีน้องเห็นอำนาจของพระพุทธร่องค์จึงทูลขออุปสมบท ด้วยเหตุการณ์ดังกล่าวที่พระพุทธรเจ้าได้ทรงปราบพญานาคในช่วงเผยแพร่พระพุทธศาสนาช่วงแรก จึงเป็นเหตุให้ชฎิล ๓ ฟีน้องขออุปสมบทและได้ช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยมีพระสงฆ์ถึง ๑,๐๐๓ รูป”^{๑๗}

เหตุการณ์ครั้งที่ ๓ เรื่องราวพญานาคแปลงกายเป็นมนุษย์มาขออุปสมบท “นาคตัวหนึ่งอึดอัดระอา เกลียดกำเนิดนาค จึงนาคนั้นได้มีความดำริว่า ด้วยวิธีอะไรหนอ เราจึงจะพ้นจากกำเนิดนาค และกลับได้อัตภาพเป็นมนุษย์เร็วพลัน. ครั้นแล้วได้ดำริต่อไปว่า พระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตร เหล่านี้แล เป็นผู้ประพบัติธรรม ประพบัติสงบ ประพบัติพรหมจรรย์ กล่าวแต่คำสัตย์ มีศีล มีกัลยาณธรรม หากเราจะพึงบวชในสำนักพระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตร ด้วยวิธีเช่นนี้ เราก็จะพ้นจากกำเนิดนาคและกลับได้อัตภาพเป็นมนุษย์เร็วพลัน ครั้นแล้วนาคนั้นจึงแปลงกายเป็นชายหนุ่ม แล้วเข้าไปหาภิกษุทั้งหลายขอบรรพชา. ภิกษุทั้งหลายจึงให้เขาบรรพชาอุปสมบท. สมัยต่อมา พระนาคนั้นอาศัยอยู่ในวิหารสุดเขตกับภิกษุรูปหนึ่ง. ครั้นสมัยแห่งราตรี ภิกษุรูปนั้น ตื่นนอนแล้วออกไปเดินจงกรมอยู่ในที่แจ้ง. ครั้นภิกษุรูปนั้นออกไปแล้ว. พระนาคนั้นก็วางใจจำวัด. วิหารทั้งหลายเต็มไปด้วยงู. ขนดเย็นออกไปทางหน้าต่าง. ครั้นภิกษุรูปนั้นผลักบานประตูด้วยตั้งใจจักเข้าวิหาร ได้เห็นวิหารทั้งหลายเต็มไปด้วยงู เห็นขนดเย็นออกไปทางหน้าต่าง ก็ตกใจ จึงร้องเอะอะขึ้นภิกษุทั้งหลายถามว่า อาวุโส ท่านเป็นใคร? พระนาคตอบว่า ผมเป็นนาค ขอรับ พระภิกษุถามว่า อาวุโส ท่านได้ทำเช่นนี้เพื่อประสงค์อะไร? พระนาคนั้นจึงแจ้งเนื้อความนั้นแก่ภิกษุทั้งหลาย. ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าที่ประทับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งให้ประชุมภิกษุสงฆ์ ในเพราะเหตุเป็นเค้ามูลนั้น ในเพราะเหตุแรกเกิดนั้น แล้วได้ทรงประทานพระพุทธโฆสาวาทนี้แก่นาคนั้นว่า พวกเจ้าเป็นนาคมีความไม่องงามในธรรมวินัยนี้เป็นธรรมดา ไปเกิดเจ้านาค จงไปรักษาอุโบสถในวันที่ ๑๔ ที่ ๑๕ และที่ ๘ แห่งปักษ์นั้นแหละ ด้วยวิธีนี้เจ้าจักพ้นจากกำเนิดนาค และจักกลับได้อัตภาพเป็นมนุษย์เร็วพลัน ครั้นนาคนั้นได้ทราบวาทะตนมีความไม่องงามในพระธรรมวินัยนี้เป็นธรรมดาก็เสียใจหลั่งน้ำตา ส่งเสียงดังแล้วหลีกไปลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เหตุแห่งความปรากฏตามสภาพของนาค มีสองประการนี้ คือ เวลาเสพเมถุนธรรมกับนางนาค ผู้มีชาติเสมอกัน ๑ เวลาว่างใจนอนหลับ ๑”^{๑๘} เมื่อพญานาคถูกพระพุทธรเจ้าไม่ให้บวชเป็นพระจึงขออนุญาตพระพุทธรเจ้าให้ได้ใช้เรียกชื่อบุคคลที่จะบวชเป็นพระก่อนว่า “นาค” ตามกำลังศรัทธาที่พญานาคอยากจะบวชแต่ไม่สามารถบวชได้ พระพุทธรเจ้าจึงทรงอนุญาตการเรียกผู้จะบวชพระว่า “นาค”

๔.มิติกำเนิดพญานาคในทัศนะพระพุทธศาสนา

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงมูลเหตุที่ก่อให้เกิดเป็นพญานาคตั้งอยู่บนพื้นฐานตามหลักอิทัปปิจจยตาของเหตุ-ปัจจัย “เมื่อมีสิ่งนี้ สิ่งนี้ก็มี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้ก็เกิดขึ้น คือ เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย สังขารจึงมี เพราะสังขารเป็นปัจจัย วิญญาณจึงมี เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย นามรูปจึงมี เพราะนามรูปเป็นปัจจัย สฬายตนะจึงมี เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย ผัสสะจึงมี เพราะผัสสะเป็นปัจจัย เวทนาก็มี เพราะเวทนาเป็นปัจจัย ตัณหาจึงมี เพราะตัณหาเป็นปัจจัยอุปาทานจึงมี เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย ภพจึงมี เพราะภพเป็นปัจจัย ชาติจึงมี เพราะชาติเป็นปัจจัย ชรา มรณะ โสกะ

^{๑๗}วิ.มท. (ไทย) ๔/๓๗ - ๓๘/๓๖ - ๓๗.

^{๑๘}วิ.มท. (ไทย) ๔/๑๒๗/๑๔๓ - ๑๔๔.

ปริทเวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสจึงมี ความเกิดแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนั้น”^{๑๙} ประเด็นเกี่ยวกับกำเนิด พญานาคในพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงมูลเหตุอยู่ ๓ ประเด็น คือ ๑.เกิดจากกุศลกรรม ๒.เกิดจาก อกุศลกรรมผู้ที่ต้องอาบัติและ ๓.เกิดจากอกุศลกรรมที่ถูกฆ่าในน้ำ ซึ่งจะกล่าวรายละเอียดที่ทำให้เกิด เป็นพญานาคในแต่ละประเด็น ดังต่อไปนี้

ประเด็นที่ ๑ เกิดจากกุศลกรรม มีผู้ปรารถนาที่จะครอบครองสมบัติแบบเดียวกับพญานาค สร้างกุศลจิตด้วยการทำบุญบริจาคทานและการรักษาอุโบสถศีลมิให้ขาด เพื่อไปเกิดส่วยสมบัติ เหมือนพญานาค ดังปรากฏในสังขปาลชาดกที่ว่า “...โปรดให้สร้างโรงทานไว้ในทิศทั้ง ๔ ยังสกลชมพู ทวีปให้เอิกเกริก ทรงบริจาคทาน รักษาศีล ทำการรักษาอุโบสถกรรม ปรารณานาคพิภพ ใน ที่สุดแห่งพระชนมายุ ก็ได้ไปบังเกิดเป็นพญาสังขปาลนาคราชในนาคพิภพ เมื่อล่วงผ่านเลยไป เธอเป็นผู้เดือดร้อนรำคาญในสมบัตินั้นนับแต่นั้นมา ก็ปรารถนากำเนิดมนุษย์อยู่รักษาอุโบสถกรรม เมื่อพญาสังขปาลนาคราชอยู่ในนาคพิภพครานั้น การอยู่รักษาอุโบสถ ไม่สำเร็จผล ย่อมถึงศีล พินาศ”^{๒๐} จากประเด็นมูลเหตุการเกิดเป็นพญานาคในภพภูมิที่ตนต้องการด้วยการสร้างบุญกุศล ปรารถนาที่จะไปส่วยทรัพย์สมบัติในนาคภพด้วยการสร้างกุศลกรรม ดังที่ปรากฏในตำนานชาดก ของพญานาคสังขปาลนาคราชที่ว่า “ข้าพเจ้าได้วิมานนี้ มิใช่โดยไม่มีเหตุ และมีใช่ เกิดเพราะใคร น้อมมาให้ข้าพเจ้า ข้าพเจ้ามิได้ทำเองแม้เทวดาก็มิได้ให้ ข้าพเจ้าได้วิมานนี้ ด้วยบุญกรรม อันไม่เป็น บาปของตน อาตมาภาพ ถามว่า พรตของท่านเป็นอย่างไร และพรหมจรรย์ของท่านเป็นไฉน นี่ เป็นวิบากแห่งกรรมอะไร ที่ท่านประพฤติดีแล้ว ดูก่อนพญานาคราช ขอท่านจงบอกเนื้อความนี้ แก่ข้าพเจ้า ท่านได้วิมานนี้มาอย่างไรหนอ ? พญานาคราช ตอบว่า ข้าพเจ้าได้เป็นพระราชาผู้ ยิ่งใหญ่ กว่าชนชาวมคธ มีนามว่า พุโยธนะ มีอานุภาพมาก ได้เห็นชัดว่า ชีวิตเป็นของนิด หน่อยไม่เที่ยง มีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดาจึงเป็นผู้มีจิตเลื่อมใส ได้ให้ข้าวและน้ำเป็นทาน อันไพบูลย์โดยเคารพ วังของข้าพเจ้าในครั้งนั้น เป็นดงบ่อน้ำ สมณพราหมณ์ทั้งหลาย ก็อ้อมหน้า สำราญในที่นั้นข้าพเจ้าได้ให้ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ประทีป ยวดยาน ที่ปัก ผ้าถุงห่ม ที่ นอน และข้าว น้ำ เป็นทานโดยเคารพ ในที่นั้นเป็นพรต และเป็นพรหมจรรย์ของข้าพเจ้านี้เป็น วิบากแห่งกรรมนั้น ที่ข้าพเจ้าประพฤติดีแล้วข้าพเจ้าได้วิมานอันมีภัตตาหารเพียงพอ มีข้าวน้ำ มากมาย เพราะวัตร และพรหมจรรย์นั้นแล”^{๒๑} จากประเด็นที่มูลเหตุกำเนิดของพญานาคที่มาจาก กุศลกรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาได้อธิบายว่าเกิดตามมรรควิธี ๒ ประการ คือการรักษาศีล และการให้ทาน

ประเด็นที่ ๒ เกิดเป็นพญานาคเพราะอาบัติ ซึ่งเป็นกรรมของผู้กระทำความผิดพระวินัยสงฆ์ ซึ่งมี สาเหตุมาจากกุศลกรรมที่บวชเป็นพระสงฆ์แต่กระทำความผิดวินัยสงฆ์ด้วยต้องอาบัติเล็กน้อยแต่มิได้ แสดงคืน เมื่อเวลาจะละสังขารจากโลกนี้ไปจิตได้หวงระลึกถึงอกุศลกรรม จิตเกิดเศร้าหมองว่าตนเอง ไม่ได้แสดงอาบัติคืนจึงเป็นเหตุให้ไปถือกำเนิดเป็นพญานาค ดังเรื่องราวพญานาคที่ชื่อว่า เอรก

^{๑๙} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๐๔/๔๓๘.

^{๒๐} พ.ช.อ. (ไทย) ๓/๗/๖๗๐.

^{๒๑} พ.ช.อ. (ไทย) ๓/๗/๖๘๓ - ๖๘๕.

ปัตตะ^{๒๒} ที่ว่า “ในศาสนาของพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้าในกาลก่อนพระยานาคนั้นเป็นภิกษุหนุ่มขึ้นเรือไปในแม่น้ำคงคา ยึดใบเตยไคร้ น้ำกอหนึ่ง เมื่อเรือแม่แล่นไปโดยเร็ว, ก็ไม่ปล่อย. ใบเตยไคร้ น้ำขาตไปแล้ว. ภิกษุหนุ่มนั้นไม่แสดงอาบัติ ด้วยคิดเสียว่า “นี่เป็นโทษเพียงเล็กน้อย” แม้ทำสมณธรรมในป่าสิ้น ๒ หมื่นปี ในกาลมรณภาพ เป็นประดุจใบเตยไคร้ น้ำผูกคอ แม้อยากจะแสดงอาบัติ เมื่อไม่เห็นภิกษุอื่น ก็เกิดความเดือดร้อนขึ้นว่า “เรามีศีลไม่บริสุทธิ์” จุตจากอัฐภาพนั้นแล้ว บังเกิดเป็นพระยานาค ร่างกายประมาทเท่าเรือโคลน. เขาได้มีชื่อว่า “เฮอร์ปัตตะ” นั้นแล ในขณะที่เกิดแล้วนั่นเอง พระยานาคนั้นแลดูอัฐภาพแล้ว ได้มีความเดือดร้อนว่า “เราทำสมณธรรมตลอดกาล ซึ่งมีประมาณเท่านี้ เป็นผู้บังเกิดในที่มิชอบเป็นอาหาร ในกำเนิดแห่งอเหตุกสัตว์” ในกาลต่อมาเขาได้ธิดาคนหนึ่ง แม่พังพานใหญ่บนหลังน้ำในแม่น้ำคงคา วางธิดาไว้บนพังพานนั้น ให้พ่อนรำซบร้องแล้ว พระยานาคออกอุบายเพื่อทราบการอุปบัติแห่งพระพุทธรูปเจ้า ทราบว่า เขาได้มีความคิดอย่างนี้ว่า “เมื่อพระพุทธรูปเจ้าบังเกิดขึ้นเรารู้จักได้ยินความที่พระพุทธรูปเจ้านั้นบังเกิดขึ้น ด้วยอุบายนี้แน่ละ ผู้ใดนำเพลงขับ แก่เพลงขับของเราได้ เรารู้จักให้ธิดากับด้วยนาคพิภพอันใหญ่แก่ผู้นั้น” วางธิดานั้นไว้บนพังพาน ในวันอุโบสถทุกกึ่งเดือน. ธิดานั้นยืนพ่อนอยู่บนพังพานนั้น” ด้วยเหตุที่พญานาคเฮอร์ปัตตะได้ทำอกุศลกรรมในระหว่างที่เป็นพระภิกษุสงฆ์เพียงอาบัติเล็กน้อยจึงได้เกิดเป็นนาคราชหลายร้อยปี

ประเด็นที่ ๓ เกิดเป็นพญานาคเพราะถูกฆ่าในน้ำ ด้วยแรงแห่งอกุศลกรรมที่เกิดจากความพยาบาทที่ถูกฆ่าในน้ำ ดังกรณีหญิงฆ่าผัว มีเรื่องเล่าว่า บุรุษผู้หนึ่งประพาศติมิฉาจารต่อภรรยาของพี่ชาย เขาเองได้เป็นที่รักของหญิงนั้น ยิ่งกว่าสามีของตน นางบอกชายผู้ให้หน้าเอามิดไต่อันคมไปดักอยู่ตรงที่พี่ชายของเขาทำงานในป่าเสร็จแล้วกลับบ้าน นางลวงสามีไปที่ท่าน้ำ แล้วบอกให้น้องชายสามีมาที่ท่าน้ำ พอสามีนางตามไปจิตยังหวั่นภรรยาตนเองผนวกกับความผูกพันกับสถานที่ที่เขาตายเป็นเหตุทำให้เขาได้ไปเกิดเป็นงูเขียวใหญ่ในเรือนของตน^{๒๓} อีกกรณีหนึ่งพระภิกษุที่เป็นอยู่ด้วยความตระหนี่ในอาวาส ดังที่ปรากฏ “ในอาวาสหลังนี้เขาเก็บบริวารของเจติย์ หรือของสงฆ์ไว้ ย่อมกันอาวาสแม้ที่เป็นของสงฆ์เธอทำกาลแล้วย่อมไปเกิดเป็นเปรต หรืองูเหลือม ความตระหนี่ในตระกูลชื่อว่า กุลมัจฉริยะ”^{๒๔} เพราะเหตุแห่งโมหะจิตที่เกิดจากความโลภหรือความตระหนี่จึงทำให้เกิดเป็นงูเหลือม

จากประเด็นที่กล่าวมาการเกิดเป็นพญานาคหรืองูนั้นล้วนมีมูลเหตุที่เกิดจากอำนาจของจิตที่ตั้งเอาไว้ก่อนแล้วด้วยกุศลกรรมบ้าง ด้วยอกุศลกรรมบ้าง จึงเป็นมูลเหตุให้ไปถือกำเนิดเป็นพญานาคหรือตามนัยของพระพุทธศาสนาที่กล่าวเอาไว้

๕. มิติรูปแบบการปกครองของเหล่าพญานาคในทัศนะพุทธศาสนาในคัมภีร์
พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงรูปแบบการปกครองของพญานาคนั้นอยู่ภายใต้การปกครองของท้าวจุลโลกบาล ๔ ประกอบด้วย

^{๒๒} พ.ธ.อ. (ไทย)๑/๒/๓๒๓

^{๒๓} พ.ต.อ. (ไทย)๑/๓/๓๗๒.

^{๒๔} พ.ป.อ. (ไทย)๓/๒/๓๕๙

- ๑.ท้าวธรรฐ เป็นหัวหน้าของพวกคนธรรพ์
- ๒.ท้าววิรุฬหก เป็นหัวหน้าของพวกกุมภภัณฑ์
- ๓.ท้าววิรูปักษ์ เป็นหัวหน้าของพวกนาค
- ๔.ท้าวกุเวร เป็นหัวหน้าของพวกยักษ์^{๒๕}

ในการปกครองของพญานาคซึ่งจะอยู่ภายใต้การปกครองของท้าววิรูปักษ์ถือว่าเป็นผู้ปกครองนาคสูงสุด มีการกล่าวถึงพญานาคที่ดูแลแต่ละสถานที่ ดังปรากฏในคัมภีร์ที่ว่า “อนึ่งเหล่านาคที่อยู่ในสระชื่อนภะบั้ง อยู่ในเมืองเวสาลีบ้าง พร้อมด้วยนาคบริษัทเหล่าตัจฉกะกัมพลนาค และอัสสตรนาคก็มา นาคผู้อยู่ในท่า ชื่อปายาคะ กับญาติ ก็มา นาคผู้อยู่ในแม่น้ำยมุนา เกิดในสกุลธรรฐ^{๒๖} โดยเฉพาะพญานาคธรรฐจะเห็นว่าเป็นนาคที่ถูกกล่าวถึงบ่อยๆ ซึ่งเป็นผู้มียศในหมู่นาคทั้งหลาย ในคัมภีร์ทางพุทธศาสนาก็ได้กล่าวถึงพญานาควิรูปักษ์ว่าเป็นจอมแห่งนาค^{๒๗}

๖.มิติสถานที่ที่พญานาคอาศัยอยู่ตามทัศนะพุทธศาสนา ประเด็นเรื่องที่อยู่ของพญานาคได้มีเหตุปรากฏการณ์ต่าง ๆ ว่าได้พบรอยพญานาคตามสถานที่ต่าง ๆ มากมาย ดังนั้นจึงอยากจะกล่าวถึงสถานที่ๆ พญานาคอาศัยอยู่ ณ สถานที่ใดบ้าง ซึ่งพุทธศาสนาได้กล่าวถึงที่อยู่ของพญานาคเอาไว้ ดังนี้

๑.พญานาคอาศัยอยู่ในสระน้ำบ้าง แม่น้ำบ้าง และมหาสมุทรบ้าง ตามคัมภีร์พุทธศาสนาได้กล่าวถึงพญานาคเป็นสัตว์ทิพย์ สำหรับพญานาคที่มีอัตตภาพที่หยาบก็จะเป็นงูที่มีอสรพิษก็จะมีธรรมชาติที่อาศัยแม่น้ำและมหาสมุทรเป็นที่อยู่อาศัยเพราะน้ำกับพญานาคมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดว่าเป็นสัญลักษณ์ที่อยู่ของพญานาค ดังพญานาคได้กล่าวว่า “ท่านเพ่งดูห้วงน้ำลึกวนอยู่ทุกเมื่อน่ากลัวใด ห้วงน้ำนั้น เป็นที่อยู่อันรุ่งเรืองของเรา”^{๒๘} เรื่องราวของกาลนาคราชที่นอนหลับอยู่ใต้แม่น้ำเนรัญชรา ได้ยินเสียงถาดทองคำกระทบกัน จึงตื่นขึ้นมาและรู้ว่ามีพระพุทธรูปเจ้ากำเนิดเกิดขึ้นแล้ว ดังปรากฏในคัมภีร์ที่ว่า “พระโพธิสัตว์ครั้นเสวยข้าวขาวปายาสนั้นแล้ว จับถาดทองคำของอริชฐานว่า ถ้าเรจักได้เป็นพระพุทธรูปเจ้าในวันนี้ไซ้ ถาดของเราใบนี้ จงลอยทวนกระแสน้ำไป ถ้าจักไม่ได้เป็น จงลอยไปตามกระแสน้ำ ครั้นทรงอริชฐานแล้วได้ลอยถาดไป ถาดนั้นลอยตัดกระแสน้ำไปถึงกลางแม่น้ำ ณ ที่ตรงกลางแม่น้ำนั้นแลได้ลอยทวนกระแสน้ำไปสิ้นสถานที่ประมาณ ๘๐ คอก เปรียบเหมือนม้าซึ่งเพียบพร้อมด้วยฝีเท้าอันเร็วไวฉะนั้น แล้วจมลงที่น้ำวนแห่งหนึ่งจมลงไปถึงภพของกาลนาคราช กระทบถาดเครื่องบริโภคนของพระพุทธรูปเจ้าทั้ง ๓ พระองค์ มีเสียงดังกรึก ๆ แล้วได้วางรองอยู่ใต้ถาดเหล่านั้น กาลนาคราชครั้นได้สดับเสียงนั้นแล้ว กล่าวว่า เมื่อวานนี้พระพุทธรูปเจ้าทรงบังเกิดแล้วองค์หนึ่ง วันนั้นบังเกิดอีกองค์หนึ่ง จึงได้ยืนกล่าว สดุดีด้วยบทหลายร้อยบท”^{๒๙} จะเห็นได้ว่า กาลนาคราชได้อยู่อาศัยที่แม่น้ำเนรัญชรามานานและได้มีการกล่าวถึงมหาสมุทรเป็นที่อาศัยอยู่ของพญานาคมาณวิภา ซึ่งได้มีการกล่าวถึงที่อยู่ของนางนาควิภาและลูกของนางว่าได้อาศัยอยู่ในมหาสมุทร ดังที่ปรากฏในคัมภีร์ที่ว่า “นางนาคมาณวิภาตั้งครรภ์ตลอดบุตรเป็นชาย พวกญาติได้ขนานนามท่านว่า

^{๒๕}ที.ม.(ไทย)๑๐/๒๔๒/๑๙๓.

^{๒๖}ที.ม.(ไทย)๑๐/๒๔๓- ๒๔๔/๑๙๔.

^{๒๗}ที.ป.(ไทย)๑๐/๒๔๔//๑๙๔ - ๑๙๕.

^{๒๘}ช.ช.อ.(ไทย)๔/๓/๔๙.

^{๒๙}ช.ช.อ.(ไทย)๓/๑/๑๑๔-๑๑๕.

สาครพรหมทัต เพราะท่านประสูติที่ฝั่งแม่น้ำสาคร. ในเวลาที่เดินได้ นางนาคมาณวิกาก็คลอดบุตร เป็นหญิง พวกญาติขนานนามนางว่า สมุททษา เพราะนางเกิดที่ริมฝั่งสมุทร”^{๓๐}

๒. พญานาคชอบอาศัยอยู่ที่จอมปลวกและบ่อน้ำ โดยมีการกล่าวว่าพญานาคมักหลบหลีก ความวุ่นวายในภพพญานาคมาเพื่อบำเพ็ญรักษาศีลภาวนาในช่วงวันอุโบสถศีลถือเอาจอมปลวกเป็นที่ จำศีล ดังกรณีภริยัตถตนาคราช จัมเปยยนาคราช และสังขปาลนาคราช^{๓๑} ได้มาอาศัยจอมปลวกเป็นที่ ปฏิบัติธรรมเพราะว่าจอมปลวกนั้นเป็นสถานที่เหมาะสมกับสถานภาพของความเป็นงูที่สามารถขดตัว รอบจอมปลวกได้ง่ายและไม่ลำบาก พญานาคจึงนิยมนำบำเพ็ญเพียรโดยเลือกจอมปลวกเป็นที่อาศัย อีกประเด็นพญานาคเลือกบ่อน้ำเป็นที่อยู่อาศัย ดังปรากฏในคัมภีร์ “พญานาคผู้อยู่ภายใต้บ่อน้ำได้ กระทำอย่างนั้น ทั้งหมดนั้นไม่ใช่เหตุอันสมควร เพราะท่านแสดงการเกิดขึ้นแห่งน้ำ”^{๓๒}

๓. พญานาคชอบอาศัยอยู่ตามถิ่นที่เป็นภูเขา ดังที่ปรากฏในนาคสูตรได้กล่าวถึงพญานาคที่ได้ อาศัยภูเขาชื่อว่า หิมวันต์^{๓๓}

๔. พญานาคชอบอาศัยอยู่ตามป่าไม้และต้นไม้ ดังปรากฏในคัมภีร์ที่ว่าพญามุจลินท์นาคราช อาศัยอยู่ใกล้ต้นไม้จิก (มุจลินท์) ในขณะที่พระพุทธเจ้าได้ทรงเสวยวิมุตติสุข ได้แผ่พังพานและขดตัว เพื่อให้พระพุทธองค์ประทับนั่งสมาธิไม่ถูกสายฝนที่ตกลงมาถูกตัวพระพุทธองค์^{๓๔}

๗. มิตินาคพิภพตามทัศนะพุทธศาสนา ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงเมือง นาคราชหรือที่เราเข้าใจคือเมืองบาดาลซึ่งเป็นเมืองของพญานาค ซึ่งมีการเรียกขนานนามของเมืองนคร ชื่อต่างๆ เป็นต้นว่า “ภพนาคนั้นเขาเรียกชื่อว่าโกควดินครบ้าง วาสนครบ้าง หิริญญวดินครบ้าง เป็น เมืองที่บุญกรรมนิรมิตล้วนแต่ทองคำสำเร็จแก่พระยานาคผู้บริบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์ทุกอย่าง”^{๓๕} บาง คัมภีร์ได้กล่าวถึงนาคพิภพของพญานาคอยู่ลึก ๕๐๐ โยชน์^{๓๖} และบางคัมภีร์ก็กล่าวว่าภพของนาคจะ ไม่ได้อยู่ลึกมากจะอยู่ใต้แม่น้ำหรือภายในแม่น้ำ ดังปรากฏในสังขปาลชาดก^{๓๗} จึงแสดงให้เห็นว่านาค พิภพไม่ได้อยู่ลึกลงไปในพื้นที่ดินหรือพื้นน้ำมาก เนื่องจากพญานาคเป็นสัตว์ทิพย์และมีบุญฤทธิ์ความลึก กว้างของตัวเมืองอาจเป็นไปได้ด้วยอำนาจของบุญฤทธิ์ เมื่อกล่าวถึงลักษณะเมืองในนาคพิภพจะมี ขนาดเล็กบ้าง ขนาดใหญ่บ้าง แล้วแต่บุญกรรมของผู้กระทำมาและสำหรับผู้ที่สั่งสมบุญมาก็จะมีเมือง ขนาดกว้างใหญ่ไพศาลประมาณ ๕๐๐ โยชน์^{๓๘} ในสังขปาลชาดก ได้อธิบายเกี่ยวกับนาคพิภพอาไว้ว่า “..นาคพิภพนั้นสมบูรณ์ ภาคพื้นไม่มีกรด อ่อนนุ่มงดงามมีหญ้าเตี้ย ไม่มีละอองธุลีนำมาซึ่งความ เลื่อมใสระงับความโศกของผู้ที่เข้าไป...มีสระโบกขรณีอันไม่อาภูล เขียวชุ่มดั่งแก้วไพฑูรย์มีต้นมะม่วง นารีนรมย์ทั้ง ๔ ทิศ มีผลสุกกิ่งหนึ่งผลอ่อนกิ่งหนึ่ง ซึ่งผลิตผลเป็นนิตย..ในท่ามกลางส่วนเหล่านั้นมี

^{๓๐} ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๔/๓/๓๑.

^{๓๑} ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๔/๓/๔๖., ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๓/๗/ ๑๙๕ - ๑๙๖., ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๓/๗/๖๗๐.

^{๓๒} ขุ.อุ.อ. (ไทย) ๑/๓/๗๐๐.

^{๓๓} สัมมา.อ. (ไทย) ๕/๑/๑๘๔.

^{๓๔} วิ.มหา. (ไทย) ๔/๖/๘.

^{๓๕} ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๔/๓/๓๗๕.

^{๓๖} ที.ม.อ. (ไทย) ๒/๑/๓๓๕.

^{๓๗} ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๓/๗/๖๗๐.

^{๓๘} ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๓/๔/๓๘.

นิเวศเลื่อมประภัสสรล้วนแล้วด้วยทองคำ มีบานประตูแล้วด้วยเงินงามรุ่งเรืองยิ่งประหนึ่งสายฟ้า
 รุ่งเรืองในกลางหา ฉะนั้น...ในท่ามกลางสวนเหล่านั้นเรือนยอดและห้องแล้วไปด้วยแก้วมณีแก้ว ไป
 ด้วยทองคำอันโอฬารวิจิตรเป็นอเนกประการเนรมิตด้วยดีติดต่อกันเต็มไปด้วยนางนาคก็ัญญาทั้งหลาย
 ผู้ประดับแล้วลึงทรสายสร้อยทองคำ”^{๓๙} และในจัมเปยยชาดกได้บรรยายถึงความงามของภพนาค
 เอาไว้ว่า “ภพนามิภูมิกาคอันวิจิตรตระการตาแล้วด้วยทรายทองทั้งสุวรรณปราสาทก็ปูลาดด้วย
 แผ่นกระดานแก้วไพบลูย์ อลงกตนิเวศน์ของจัมเปยยนาคราชมีรัศมีโอภาสตั้งแสงพระอาทิตย์แรกอุทัย
 อันรุ่งเรืองไปด้วยรัศมีประหนึ่งสายฟ้าในกลุ่มเมฆ นิเวศน์ของท้าวนาคราชดารดาชไปด้วยพญานาค
 ชนิด หอมฟุ้งจรไปด้วยทิพย์สุคนธ์อบวล้วนวิเศษ เหล่าทิพย์ดุริยางค์ ดนตรีมีประโคมบรรเลงทั้ง
 นาง นางสัณญาทั้งหลายก็พ้อนรำ ขับร้อง ณ สุวรรณแท่นทองมีพื้นแล เสาทั้งลูปไล้ทาแล้วด้วยแก่น
 จันทรอันเป็นทิพย์”^{๔๐} จะพบได้นานาคพิภพมีสภาพคล้ายๆ กับสวรรค์ซึ่งเต็มไปด้วยรัตนแก้วมณีอันมี
 คามากมาย เมื่อกล่าวถึงสภาพของนานาคพิภพในคัมภีร์พุทธศาสนาได้กล่าวถึงนานาคพิภพอสรุปได้
 ดังนี้^{๔๑}

๑. นาคพิภพเป็นวิมานที่สำเร็จไปด้วยบุญนิมิต

๒. เมืองนาคพิภพเป็นเมืองที่มีสภาพเหมือนโลกใบหนึ่งที่มีพื้นที่คนไม่มีกรวด มีหญ้าเตี้ยๆ ขึ้น
 ไม่มีแมลงออกฝุ่น พื้นดินนั้นลาดด้วยทรายทอง

๓. บรรยาอากาศภายในเมืองมีอากาศที่เย็นสบาย มีลมพัด มีแสงสว่างจากแก้วมณีและปราสาท
 ราชวังระยิบระยับสวยงามตลอดเวลาอากาศไม่ร้อนไม่หนาวพอดีต่อสุขภาพ

๔. ก่อนจะเข้าสู่เมืองในเมืองมีกำแพงแก้วล้อมรอบ มีหอมเชิงเทียนมีรูปร่างเหมือนคอรูมมีสี
 แดงสลัปลาย

๕. เมื่อเข้าไปสู่ภายในเมืองจะพบกับปราสาทราชวัง บางเมืองสร้างด้วยหิน บางเมืองสร้างด้วย
 แก้วมณีและทองคำ

๖. พื้นกระดานที่ปูลาดทำด้วยแก้วไพบลูย์ทั่วทั้งนคร

๗. ในราชวังจะมีปราสาทหลักอยู่ตรงกลาง ซึ่งเป็นที่อยู่ของพญานาคราชผู้เป็นเจ้าของเมืองภายใน
 ปราสาทมีแท่นบรรทมอันเป็นแท่นสำหรับการนั่งหรือการนอนของพญานาคราชสำเร็จด้วยทองคำและ
 แก้วมณีอันงดงามโดยปกติเมื่อพญานาคอยู่ในเมืองจะเนรมิตเป็นมาณพ

๘. ภายในพระราชวังของพญานาคจะมีรัศมีส่องสว่างอยู่ตลอดเวลาประดุจแสงอาทิตย์ในยาม
 เช้ามืดแสงแวววาวเหมือนกับสายฟ้าในกลุ่มเมฆ

๙. ภายในปราสาทราชวังจะมีสระโบกขรณีศักดิ์สิทธิ์อยู่ ๑ สระไม่ไกลจากแท่นสิริไสยาสน์
 เท้าไดโนก มีไว้สำหรับการเล่นพักผ่อนของพญานาคในคราวที่จำเป็นและมีไว้เพื่อเป็นเครื่องหมาย
 กำหนดเขตตาของพญานาคในคราวออกจากเมืองไปสู่โลกมนุษย์ กล่าวคือเมื่อใดก็ตามหากพญานาคขึ้น
 ไปเมืองมนุษย์แล้วผู้ที่อยู่ในเมืองสามารถรู้ว่าพญานาคนั้นไปเผชิญกับอะไรบ้างโดยจะสังเกตจากสีของ

^{๓๙} พุ.ชา.อ. (ไทย) ๓/๗/๖๖๑-๖๗๙.

^{๔๐} พุ.ชา.อ. (ไทย) ๓/๗/๒๑๓ - ๒๑๕.

^{๔๑} พระโสภณวิหารการ (ศิษฐ์ ธรรมโรจน์), “การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องพญานาคในคัมภีร์
 พระพุทธศาสนาเถรวาท”, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๕๘ - ๖๐.

น้ำในสระคือ ถ้าถูกจับและถูกทำร้ายน้ำจะขุ่นมัว ถ้าถูกพญาคูขี้หอมจับไปน้ำจะเดือดพลุ่งขึ้นมา ถ้าถูกหมองูจับไปน้ำจะเป็นสีแดงเหมือนเลือด^{๔๒}

๑๐.ภายในพระราชวังรอบๆ บริเวณสระโบกขรณีและอุทยานจะประกอบไปด้วยหมู่ไม้นานาพันธุ์ที่ออกดอกส่งกลิ่นหอมฟุ้งอยู่ตลอดเวลาถ้าเป็นไม้ผลก็จะออกผลอยู่ตลอดโดยจะมีผลสุกครั้งหนึ่งผลอ่อนครั้งหนึ่ง ซึ่งผลไม้เหล่านี้จะมีรสหวานปานรสของผลไม้ในสวรรค์ นอกจากนั้นในพระราชวังยังมีผลอินทผลัมที่ออกผลเป็นแก้วมณีนอกจากปราสาทแล้วยังมีบ้านเรือนของบรรดาผู้คนในเมืองอยู่โดยรอบ

๑๑.ในเมืองโดยเฉพาะในพระราชวังของพญานาคจะมีเสียงดนตรีอันเป็นทิพย์บรรเลงอยู่ตลอดเวลา ทั้งยังมีหญิงนักฟ้อน คือบรรดานางนาคักญญาทั้งหลายพากันฟ้อนรำเพื่อบำเรอพญานาคนั้นอยู่เป็นนิตย์

๑๒.ที่ประทับของพญานาคราชเป็นทองคำที่หนักพิงที่ทำด้วยแก่นจันทร์ทิพย์

๑๓.ในเมืองพญานาคจะมีอาหารอันเป็นทิพย์คือน้ำคึกก็สำเร็จได้อยู่อย่างบริบูรณ์ไม่เคยบกพร่อง

๑๔.ในพระราชวังมีธารน้ำเย็นไหลผ่านอยู่ตลอดเวลาและในธารน้ำก็จะเต็มไปด้วยปลาหลากหลายชนิด

๑๕.ในป่าพรรณไม้มักจะมีนกนานาชนิดที่มีเสียงไพเราะ ส่งเสียงร้องอันไพเราะจับใจและยังมีนกประเภทนกกระเรียน นกยูง หงส์ นกทูเหว่าร้องและจำแนกอยู่ในสวนอุทยานนั้น

๑๖.ในป่าไม่มีต้นมะม่วง ต้นสาละต้นข่าขี้ขาว ด้วยข่าและต้นชมพู ต้นคูณและต้นแกฝอยผลิออต่อออกเป็นพวงๆ ส่งกลิ่นหอมฟุ้งไปทั่วนคร

๑๗.กลิ่นของดอกไม้จะหอมตลบอบอวนรอบๆ สระโบกขรณี

๑๘.ในเมืองพญานาคราชจะมีทิพย์สมบัติอยู่เป็นจำนวนมาก

๑๙.พื้นดินภายในเมืองนาคราชเรียบเสมอกันไม่มีกรวดทราย มีหญ้าขึ้นเล็กน้อยไม่มีฝุ่นอากาศเย็นสบาย

๘.มิติรูปร่างของพญานาคในทัศนะพุทธศาสนา ในคัมภีร์พุทธศาสนาได้กล่าวถึงรูปร่างของพญานาคเป็นงูใหญ่มีลิ้นสองแฉกสามารถแผ่พังพานขนาดใหญ่ได้เวลาแผ่พังพานจะปรากฏมีดอกจันทร์บนพังพาน ๓ ดอก พังพานใหญ่สีเหมือนกำของดอกมะลิ^{๔๓} พญานาคบางตนจะมีหงอนสีแดงบ้าง ขาวบ้าง^{๔๔} ผิวกายพญานาคบางจะเป็นสีเขียวดุจพวงมะลิ^{๔๕} ผิวกายพญานาคบางตนจะมีสีเขียว สีแดง แล้วแต่ผลบุญของกรรม พญานาคจะมีนัยน์ตาสีแดงและมีดวงตาคัลล่ายเม็ดมะกล่ำ^{๔๖} รูปร่างของพญานาคแต่ละตนจะมีรัศมีแผ่ชานออกมาตลอดเวลาตามขนาดของรูปร่างแตกต่างกัน ดังเช่น จัมเปยยนนาคราชจะมีรูปร่างเท่าหงอนไก่ ภูริทัตตนาคราชจะมีรูปร่างขนาดเท่าลำขา สังขปาล

^{๔๒} ชุ.ชา.อ. ๓/๗/๑๙๘.

^{๔๓} ม.ม.อ.(ไทย)๑/๒/๓๓๘.

^{๔๔} ชุ.ชา.อ.(ไทย) ๓/๗/๑๙๘.

^{๔๕} ชุ.ชา.อ.(ไทย) ๓/๗/๑๙๘.

^{๔๖} ชุ.ชา.อ.(ไทย) ๔/๓/๖๑, ๔๗, ชุ.ชา.อ.(ไทย) ๓/๗/๖๗.

นาคราชจะมีรูปร่างขนาดใหญ่เท่าเรือโกกลนลำหนึ่ง^{๔๗} ส่วนพญานาคตนอื่นๆ จะมีรูปร่างแตกต่างกันไปตามบุญกรรมของตน ในคัมภีร์พุทธศาสนาได้กล่าวถึงพญานาคตรัสว่ามีรูปร่างขนาดใหญ่มาขนาดขดตัวสามารถล้อมเมืองพาราณสีเอาไว้ได้^{๔๘} ส่วนพญานาคตนอื่นๆ เช่น คังเคยยนาคราช พญามุจลินท์นาคราช เอรกปัตตนาคราช สามารถให้อริฐานให้รูปร่างให้มีขนาดเล็กหรือใหญ่ได้^{๔๙} รูปร่างของพญานาคถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับแรงอธิฐานของพญานาคแต่ละตนและบุญกรรมของพญานาคตนนั้นๆ ที่อธิฐานเนรมิตรูปร่างนั้น

๙. มิติอุปนิสัยพญานาคในทัศนะพุทธศาสนาในคัมภีร์พุทธศาสนาได้กล่าวถึงอุปนิสัยของพญานาคเอาไว้ตามลักษณะนิสัย พอสรุปได้ดังนี้

๑. มีนิสัยโกรธง่าย เนื่องจากพญานาคเป็นสัตว์ที่มีฤทธิ์เดชอำนาจมาก โดยเฉพาะมีพิษที่สามารถทำลายทุกสิ่งได้ จึงทำให้พญานาคเป็นสัตว์ที่โกรธง่ายมากที่สุด ดังเช่น พญานันโทปนันทนาคราช แต่พระพุทธองค์พร้อมพระอรหันต์เหาะข้ามศิระะก็ทำให้โกรธพระพุทธองค์หาว่าไม่ให้เกียรติ^{๕๐} จุลทัทธนาคราชเป็นผู้ที่ไม่ให้ร้ายชอบทำร้ายนาคตนอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นพญานาคในโรงบูชาไฟของชฎิล ๓ พี่น้อง^{๕๑} เป็นต้น

๒. มีนิสัยรักความสะดวก เนื่องจากพญานาคอาศัยอยู่ในเมืองใต้พื้นดินหรือน้ำ เมืองพญานาคจึงเป็นเมืองที่สะดวก มีระเบียบไม่สกปรก ประดุจดั่งวิมานของเทพ คังเคยยนาคราชอาศัยอยู่ในแม่น้ำคงคาโกรธมากที่ผู้คนลงเรือนำเอาอาหารมารับประทานแล้วทิ้งเศษอาหารลงไปแม่น้ำ คิดว่าน่าขยะแขยงถึงลงบนที่อยู่ของตน จะทำร้ายคนเหล่านั้น^{๕๒}

๓. รู้จักบุญคุณผู้อื่น ดังพญานาคสังขปาลที่ถูกชาวชนบท ๑๖ คนจับไปแล้วอาสารคฤหบดีพบเข้าในระหว่างทางจึงได้ขอให้ปล่อยนาคราชไปด้วยการแลกแก้วว ๑๖ ตัว ทองพวยประมาณ ๒ – ๓ พวย มือและเครื่องนุ่งห่มสำหรับภรรยาของคนเหล่านั้น ซึ่งชาวชนบทเหล่านั้นยินดีปล่อยนาคราชไปฝ่ายนาคนาคเมื่อได้รับการปล่อยตัวแล้วจึงเดินทางไปนาคพิภพด้วยความสำนึกในบุญคุณคฤหบดีอาหาร จึงได้พาบริวารมาอัญเชิญไปนาคพิภพเพื่อไปเสวยสมบัติเป็นเวลา ๑ ปี พออาหารอยู่ได้ครบ ๑ ปี รู้สึกเบื่อหน่าย จึงตัดสินใจบวชเป็นดาบสเพื่อมุ่งหวังจะได้สมบัติเช่นกับพญานาค^{๕๓}

๔. ชอบสะสมสมบัติ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาได้ระบุว่านาคชอบสะสมสมบัติ ดังคนที่ฝังทรัพย์ไว้แล้วสูญหายไปเพราะพญานาคลักเอาไป ดังที่ว่า “ชุมทรัพย์นั้น ย่อมหาสำเร็จประโยชน์แก่เข้าไปทั้งหมด ในกาลทุกเมื่อที่เดียวไม่เพราะชุมทรัพย์เคลื่อนจากที่ไปเสียบ้าง ความจำของเขาคลาดเคลื่อนเสียบ้าง นาคทั้งหลายลักไปเสียบ้าง ยักษ์ทั้งหลายลักไปเสียบ้าง ผู้รับมรดกที่ไม่เป็นที่รัก

^{๔๗} พุ.ชา.อ.(ไทย) ๔/๓/๖๘., พุ.ชา.อ.(ไทย) ๓/๗/๖๗๑., พุ.ชา.อ.(ไทย) ๓/๗/๑๙๙.

^{๔๘} พุ.ชา.อ.(ไทย) ๔/๓/๔๐.

^{๔๙} พุ.ชา.อ.(ไทย) ๓/๕/๓๑๕., พุ.พุทธ.อ.(ไทย) ๙/๒/๓๐-๓๒., พุ.ธ.อ.(ไทย) ๑/๒-๓/๓๒๓.

^{๕๐} พุ.เถร.อ. (ไทย) ๕๓/๔๗๘.

^{๕๑} พุ.ชา.อ. (ไทย) ๓/๔/๔๐๒.

^{๕๒} ส.ส.อ. (ไทย) ๑/๒/๑๔๗.

^{๕๓} พุ.ชา.อ.(ไทย) ๓/๗/๖๘๑.

ชุดเอาไปเมื่อเขาไม่เห็นบ้าง ในเวลาที่เขาสิ้นบุญ ขุมทรัพย์ทั้งหมดนั้น ย่อมสูญไป”^{๕๔} จะเห็นได้ว่า พญานาคเป็นสัตว์ที่ชอบในการสะสมทรัพย์

๕.ชอบอุปถัมภ์ผู้ปฏิบัติธรรมมีเรื่องเล่าว่ามณีกัณฐนาคราชมีความชื่นชมในการปฏิบัติธรรมของดาบสผู้อยู่ริมฝั่งแม่น้ำคงคา^{๕๕} และพญานาคแปลงการเป็นเรือให้ผู้รักษาศีลที่เป็นอุบาสก อุบาสิกการข้ามมหาสมุทรไปสู่ฝั่งโดยสวัสดิภาพ^{๕๖}

๖.เป็นสัตว์กลัวครุฑ พญานาคแม้จะมีฤทธิ์มากเพียงใดแต่มีอุปนิสัยกลัวพญาครุฑเพราะครุฑแสวงหานาคเป็นอาหาร นาคทั้งหลายจึงพากันกลัว ดังคังเคยนาคราชเนรมิตตัวเท่ากับเรือโกลนเพื่อจะทำร้ายมนุษย์ที่พากันทำน้ำคงคาให้สกปรก ดาบสผู้อยู่ริมฝั่งแม่น้ำต้องการช่วยชีวิตมนุษย์ได้ได้เนรมิตตัวเองเป็นพญาครุฑ พอพญานาคเห็นพญาครุฑเท่านั้นกลัวจนต้องรีบดำน้ำกลับไปอยู่ในเมืองนาคทันที^{๕๗}

๑๐.มิตเกี่ยวกับอาหารของพญานาคในทัศนะพุทธศาสนา สำหรับนาคพิภพโดยทั่วไปจะมีอาหารที่เป็นสัตว์เล็กน้อยคือ กบ เขียด ถือว่าเป็นอาหารประจำของเหล่าพญานาค ดังปรากฏในทศรชาดก ขณะที่พญามหาทศรนาคราชกับจุลทศรนาคราชถูกขับออกจากเมืองได้เที่ยวหาอาหารคือกบเป็นอาหารลูกเด็กขว้างปาและดัดด้วยคำหยาบคายว่า นี่ตัวอะไรมีหางเหมือนเข็มนักกบเขียดเป็นภักษาหาร^{๕๘}

๑๑.มิติแห่งอายุขัยของพญานาคในทัศนะพุทธศาสนา ในคัมภีร์พุทธศาสนาได้กล่าวถึงการสิ้นสุดอายุขัยของพญานาคที่นอกจากถูกพญาครุฑจับกินเป็นอาหารแล้ว พอสรุปเพราะเหตุ ๓ ประการ คือ^{๕๙}

๑.สิ้นอายุขัยเพราะหมดบุญหรือหมดเวลาแห่งบุญที่ตนเองได้กระทำมา พญานาคตนนั้นจะไปจุติในภพภูมิอื่น เช่น สวรรค์หรือโลกมนุษย์ขึ้นอยู่กับความปรารถนา

๒.เพราะตั้งความปรารถนาไว้คือต้องการจะไปเกิดเป็นเทวดาหรือพระอินทร์ พระพรหมหรือแม้แต่โลกมนุษย์ ด้วยการรักษาศีลจึงเป็นเหตุให้ตนได้จุติไปเกิดในภพภูมิตามที่ตนปรารถนา

๓.สิ้นอายุขัยเพราะถูกพญาครุฑจับกินเป็นอาหาร เพราะครุฑเป็นสัตว์ประเภทเดียวที่ทำร้ายพญานาคได้ ซึ่งการสิ้นชีพแบบนี้ถือว่าเป็นอุบัติเหตุของนาค ดังนั้นพญานาคจึงระมัดระวังตัวไม่ให้ประสบอุบัติเหตุเมื่อพบพญาครุฑจะหลบเสีย

จากที่กล่าวมาจะพบว่าพญานาคเป็นสัตว์พิเศษชนิดหนึ่งที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาทั้งในแง่ของคติความเชื่อและความเกี่ยวข้องระหว่างพระพุทธเจ้ากับพญานาคราชที่มีความสัมพันธ์ระหว่างกันและกัน ดังนั้น ตามคติความเชื่อเรื่อง “พญานาค” พระพุทธศาสนาจึงเป็นกับเสมือนจะ

^{๕๔} พุ.ข.อ.(ไทย) ๑/๑/๓๐๒.

^{๕๕} พุ.ข.อ.(ไทย) ๓/๔/๒๖.

^{๕๖} พุ.ท.ก.อ.(ไทย) ๓/๓/๒๒๐.

^{๕๗} พุ.ข.อ.(ไทย) ๓/๕/๓๑๕.

^{๕๘} พุ.ข.อ. (ไทย) ๓/๕/๑๑๖.

^{๕๙} พระโสภณวิหารการ (ศิษฐ์ ธรรมโรจน์), “การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องพญานาคในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๘๑ - ๘๒.

ยอมรับการมีอยู่ของพญานาคในรูปของงูในมิติต่างๆ ตามที่ได้กล่าวมาแล้วเบื้องต้น จากนั้นไปจะได้กล่าวถึงคติความเชื่อพญานาคนิยมในมิติของคนในสังคมไทยว่ามีความเชื่อต่อพญานาคอย่างไร

๓. คติความเชื่อพญานาคนิยมในสังคมไทย

ตามคติความเชื่อพญานาคในสังคมไทยเชื่อสิ่งลึกลับและความศักดิ์สิทธิ์ของพญานาคได้มีตำนานเล่าขานแพร่หลายในสังคมไทย โดยเฉพาะกลุ่มชาวไทยภาคอีสานเล่าขานเรื่องราวพญานาค โดยเชื่อกันว่าพญานาคอาศัยอยู่ในแม่น้ำโขงและดงคำชะโนด แควจังหวัดนongคายและอุดรธานี ความเชื่อว่าพญานาคมีจริงหรือไม่ก็ยังไม่มีการยืนยันได้ว่ามีอยู่จริงแม้หลวงปู่คำตา สิริสุโข และหลวงปู่จอม ที่ว่าเคยเห็นพญานาคศรีสุโข ก็เป็นเพียงความฝัน^{๖๐} อย่างไรก็ตามก็จะได้กล่าวถึงตำนานความเชื่อเรื่องพญานาคของกลุ่มชาวไทย พอสังเขป ดังต่อไปนี้

๑.ตำนานพระธาตุพนมของจังหวัดหนองคาย มีเรื่องเล่าถึงแห่งกำเนิดพญานาคและการอพยพการจัดกระจายของพญานาค โดยตำนานได้กล่าวว่า “มีพญานาค ๒ ตน เป็นสหายกัน อาศัยอยู่ในหนองแสง ตัวหนึ่งชื่อ “พินทโยนกวดินาค” เป็นใหญ่ที่หัวหนอง ส่วนอีกตัวหนึ่งชื่อ “ธนะมุลนาค” เป็นใหญ่ที่ท้ายหนอง ตอนแรกก็รักชอบพอกัน แต่ต่อมาเกิดความขัดแย้งกันถึงวิวาทกัน สู้รบกันเป็นเวลานานจนในที่สุดพญานาคตัวหนึ่งแยกตัวออกจากหนองแสง เอาอกไถ่เป็นทางลงมาทางตะวันออกเฉียงใต้ ออกของพญานาคตัวใดดินเป็นร่องลึกมากจนเกิดเป็นแม่น้ำโขง ฉะนั้นในตำนานภาษาบาลีจึงผูกคำศัพท์ว่า อูรงคมาสินที แปลความว่า แม่น้ำสายงู นอกจากแม่น้ำโขงแล้ว ยังมีผู้เชื่อว่า แม่น้ำลำคลองต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมีที่มาจากการสร้างของพญานาค^{๖๑} จากตำนานเล่าขานดังกล่าวจึงให้เห็นว่า พญานาคมีที่อยู่ดั้งเดิมอยู่ที่หนองแสง อยู่ใต้เมืองบาดาล ได้สร้างแม่น้ำลำคลองและบ่อน้ำต่าง ๆ

๒.พญานาคสู้รบกับพญาแถนมีตำนานเล่าขานกันว่า ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาคันคาก ได้จุติอยู่ในครรภ์ของพระนางสีดา เมื่อเติบโตใหญ่ได้บำเพ็ญเพียรภาวนา จนพระอินทร์ชมร่างให้เป็นชายหนึ่งรูปร่าง พระอินทร์ได้ประทานนางอัครกฤตทวีปเป็นคู่ครอง พญาคันคากและนางอัครกฤตทวีป ได้ศึกษาธรรมและเทศนาสอนมนุษย์และสรรพสัตว์ทั้งหลายอยู่เป็นประจำ มนุษย์และสรรพสัตว์ครั้งได้ฟังธรรมจากพระโพธิสัตว์คันคากก็เกิดความเลื่อมใสจนลืมนิเวศน์เครื่องบัตผล พญาแถน ซึ่งเป็นเทพเจ้าผู้ก่อกำเนิดเผ่าพันธุ์และบันดาลน้ำฝนแก่มนุษย์ พญาแถนจึงไม่ได้รับเครื่องบัตผลจากมนุษย์และสรรพสัตว์ รวมทั้งเทวดาที่เคยเข้าเฝ้าเป็นประจำ ไปฟังธรรมกับพญาคันคากจนหมดสิ้น จึงบังเกิดความโกรธแค้นยิ่งนัก พญาแถนโกรธแค้นที่เหล่ามนุษย์และสรรพสัตว์หันไปบูชาพญาคันคาก จึงสาปแช่งเหล่ามวลมนุษย์ไม่ให้มีฝนตกเป็นเวลาเจ็ดปี เจ็ดเดือน เจ็ดวัน ทำให้เกิดความแห้งแล้งไปทุกหย่อมหญ้า เหล่ามวลมนุษย์จึงได้เข้าเฝ้าพระโพธิสัตว์ทูลถามและขอความช่วยเหลือ พญาคันคากรู้ด้วยญาณจึงบอกมนุษย์ว่าเพราะพวกเจ้าไม่บูชาพญาแถน ท่านจึงพิโรธ จึงบันดาลให้มี

^{๖๐} ลอง ธารา, คำชะโนดเมืองพญานาค, (กรุงเทพมหานคร: อ้นรรพี, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๙.

^{๖๑} วิสันต์ ท้าวสูงเนิน, ตำนานอันเร้นลับจากสายธารแห่งลำน้ำโขงที่มหัศจรรย์เหลือเชื่อบังไฟพญานาค, (นนทบุรี: วี.ที.เอส, ๒๕๔๘), หน้า ๓๒.

ฝนตกมา ความแห้งแล้งมีมาเจ็ดปี พญานาคเป็นใหญ่ในเมืองบาดาลได้เข้าเฝ้าพระโพธิสัตว์คัคคาก พอดี ได้รับฟังขณะนั้นจึงยกทัพบุศวรรค โดยไม่ฟังคำทัดทานของพระโพธิสัตว์คัคคาก พญานาคก็พา แพ็กกลับมาและบาดเจ็บสาหัสด้วยอาวุธของพญาแถน พระโพธิสัตว์คัคคากเกิดความสงสารเห็นว่า พญานาคทำไปด้วยความต้องการขจัดความทุกข์ให้เหล่ามวลมนุษย์ จึงได้ให้พรแก่พญานาคและเหล่า บริวารว่า “ขอให้บาดแผลเจ้าทั้งกายให้หายขาด กลายเป็นหลวตลายงามดังเกล็ดมณีแก้ว หงอนจงใส แพรศแพรวเป็นสีเงินยวง ความเจ็บปวดทั้งปวงจงเหือดหายไปจากเจ้า อันว่าตัวเจ้านั้นต่อแต่นี้ให้ศรี ชื่น เป็นตัวแทนความเย็นในเวนแก้วแท้” นับจากนั้นเป็นต้นมาพระพญานาคได้บวราณาตนเป็นข้าช่วง ใช้พระโพธิสัตว์ไปทุกๆ ชาติ แต่ความแห้งแล้งยังคงอยู่กับเหล่ามวลมนุษย์ พระโพธิสัตว์คัคคากจึงได้ วางแผนบุศวรรค โดยให้พญาปลวกก่อจอมปลวกสู่เมืองสวรรค พญาแมงงอด แมงเงาเจ้าแห่งพิช (แมงป่องช้าง) ให้จำแลงเกาะติดเสื้อผ้าพญาแถน พญานาคให้จำแลงเป็นตะขาบน้อยซ่อนอยู่ในเกือก พญาแถน เมื่อองพระโพธิสัตว์คัคคากให้สัญญาจึงได้กัศต๋อยปล่อยพิช พญาแถนพ่ายร้องบอกให้พระ โพธิสัตว์คัคคากปล่อยตนเสีย แต่พระโพธิสัตว์คัคคากกลับบอกว่าขอเพียงพญาแถนผู้เป็นใหญ่ให้พร ๓ ประการ

- ๑.ให้ฝนตกลงมาตามฤดูกาล เหล่ามวลมนุษย์จะจุดบั้งไฟบวงสรวงพญาแถน
- ๒.แม้ว่าฝนตกลงมาดั่งใจมาดแล้วให้ในทุ่งนามีเสียงกบเขียดร้อง
- ๓.เมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยวข้าวขึ้นแล้ว (ยุงข้าว) ตัวข้าพญาคัคคากจะส่งเสียงว่าวธนูให้พ่อฟังเป็น สัญญาณว่า ปีน้นข้าวอุดมสมบูรณ์

เมื่อพญาแถนได้ฟังคำขอพร ๓ ประการ จึงได้ให้พรตามปรารณานับแต่นั้นมากลางเดือนหก ของทุกๆ ปี ชาวอีสานจะร่วมกันทำบั้งไฟแห่ไปรอบๆ หมู่บ้านแล้วจุดบูชาพญาแถน แล้วบนบั้งไฟนั้น มักจะประดับด้วยรูปปั้นของพญานาค เพื่อให้พญานาคไปบอกพญาแถนว่า ถึงเวลาให้ฝนตกต้องตาม ฤดูกาลแล้ว^{๒๒}

จะเห็นได้ว่าคติความเชื่อเรื่องพญานาคในสังคมไทยโดยเฉพาะภาคอีสานมีความเชื่อเรื่อง พญานาคว่าเป็นเทพศักดิ์สิทธิ์เป็นที่มาแหล่งกำเนิดของแม่น้ำโขง และเป็นที่มาที่ทำให้เกิดสายฝนตก ลงมา จึงได้มีการสร้างบั้งไฟที่มีรูปของพญานาคด้วย แม้แต่ตามอุโบสถวิหารในพื้นที่นั้นจะปรากฏรูป พญานาคตามบันไดพุทธสถานต่างๆ โดยคนไทยก็ยังคงมีความเชื่อว่า “พญานาค” เป็นสัตว์ที่คอย ค้มครองพระพุทธศาสนา

๔. วิเคราะห์พลวัตกระแสพญานาคนิยมในยุคโลกาภิวัตน์

๑.วิเคราะห์กระแสพญานาคเชิงศิลปกรรม ในแง่พญานาคทางศิลปกรรมสะท้อนถึง ความรู้สึกจินตนาการของผู้พยายามที่อธิบายลักษณะของพญานาคให้เห็นเป็นรูปธรรมเชิงการ ถ่ายทอดรูปพญานาคที่ผู้สร้างมีความเชื่อ ซึ่งผู้สร้างพยายามจะถ่ายทอดศิลปกรรมพญานาคใน รูปลักษณะเชิงคติความยิ่งใหญ่ซึ่งจะเห็นว่าผู้สร้างพยายามจะอธิบายถึงความยิ่งใหญ่ของพญานาคจึง สร้างพญานาคให้ปรากฏว่ามีพญานาคล้อมรอบกำแพงวัดหรืออุโบสถด้วยรูปปฏิมารวมในสถานที่

^{๒๒}วิสันต์ ท้าวสูงเนิน, ดำนานอันเร้นลับจากสายธารแห่งลำน้ำคงที่มหัศจรรย์เหลือเชื่อบั้งไฟพญานาค , หน้า. ๗๖ - ๗๗.

สำคัญทางพระพุทธศาสนา และอีกประการหนึ่งสร้างรูปพญานาคในสถานที่สำคัญทางศาสนาอย่างนั้น ก็ด้วยความเชื่อว่าพญานาคมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาแต่ด้วยอัตภาพที่ตนเป็นสัตว์เดรัจฉานไม่สามารถบวชได้จึงขอให้มีคำว่า “นาค” สำหรับผู้ที่บวชในพุทธศาสนาให้ใช้เรียกผู้ที่บวชว่า “นาค” จึงเป็นแรงจูงใจทำให้ผู้สร้างปฏิมากรรมทางด้านศิลปกรรมจึงมีการสร้างรูปพญานาคที่บันไดพระอุโบสถ เพื่อชี้ให้เห็นว่าพญานาคคอยคุ้มครองพระพุทธศาสนา บางครั้งเราจะเห็นว่าผู้สร้างประติมากรรมจะนิยมสร้างพญานาคที่อยู่ใกล้กับริมแม่น้ำก็จากคติความเชื่อที่ว่าพญานาคอาศัยอยู่ที่เมืองบาดาลที่อยู่ใต้น้ำ ถ้ามองในแง่คติธรรมพญานาคเป็นสัญลักษณ์แห่งความโกรธ สำหรับแม่น้ำเป็นสัญลักษณ์แห่งความรุ่มเย็น ดังนั้นเมื่อมีความโกรธก็ต้องแสวงความความรุ่มเย็นเข้ามา หรือแถมหนึ่งพญานาคเหมือนกับสัญลักษณ์ผู้ที่จะต้องข้ามห้วงบ่วงแห่งกิเลสเพื่อหลุดพ้นจากอาสวะคือน้ำ ผู้สร้างปฏิมากรรมจึงพยายามที่สร้างรูปพญานาคท่ามกลางแม่น้ำเหมือนจะข้ามพ้นบ่วงแห่งอาสวะ

๒.วิเคราะห์เชิงกระแสพญานาคเชิงประเพณี ในรูปแบบของความเชื่อหรือศรัทธาของมนุษย์ ได้มีการสร้างการเปรียบเทียบระหว่างความดีที่มนุษย์ควรสร้างหรือทำความดีที่เกิดขึ้น มนุษย์เชื่อว่าเป็นสัตว์ประเสริฐที่จะสามารถทำความดีที่เหนือกว่าสัตว์หรือพญานาคได้ในแง่ความศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนา ในยุคที่สังคมเริ่มเสื่อมประเพณีที่ติดมากับกระแสนิยมของสังคมยุคใหม่ จึงทำให้เกิดกิจกรรมการสร้างประเพณีนิยมรูปแบบใหม่เพื่อให้มองเห็นเป็นสัญลักษณ์ของการสร้างความดี เช่น ประเพณีบวชนาค เป็นกิจกรรมที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาว่าผู้ชายต้องเข้าบวชเมื่ออายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ เพื่อทดแทนบุญคุณของพ่อแม่ จึงมีการจัดพิธีกรรมทำขวัญนาค เพื่อให้เห็นว่าผู้จะบวชได้รู้สำนึกบุญคุณผู้มีพระคุณ เป็นต้น กระแสในการจัดประเพณีไหลเรือไฟ เกิดขึ้นเพราะมีคติความเชื่อศรัทธาในพระพุทธศาสนาเพื่อบูชารอยพระบาทของพระพุทธเจ้า ณ หาดทรายริมแม่น้ำ ซึ่งก็เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อว่าพญานาคเป็นผู้ดูแลรอยพระบาทและอีกประการหนึ่งก็เป็นการบูชาพญานาคด้วย และก่อให้เกิดกระแสประเพณีขอฝนตามคติความเชื่อของคนอีสานว่ามีการจัดประเพณีบุญบั้งไฟ ซึ่งปล่องบั้งไฟก็สร้างรูปลักษณะเหมือนกับพญานาคจุดขึ้นฟ้าเพื่อให้พญาแถนได้ให้ฝนตกต่อชาวโลก

๓.วิเคราะห์เชิงกระแสนิยม จะเห็นได้ว่าตามคติความเชื่อเรื่องพญานาคนิยมในยุคโลกาภิวัตน์กับความเชื่อในระหว่างเทศกาลออกพรรษา คนไทยมีความเชื่อว่ามีบั้งไฟพญานาคที่ลุ่มแม่น้ำโขง ซึ่งจากการวิเคราะห์มีนักนิเวศวิทยาที่มาพิสูจน์ว่าน่าจะไม่ใช่บั้งไฟพญานาค น่าจะเป็นก๊าซที่เกิดจากซากสัตว์ที่ถมในแม่น้ำโขงจึงทำให้มองเห็นว่ามีไฟลอยขึ้นมา บ้างก็มีความเชื่อว่าเป็นไฟป็นจากอีกฝั่งหนึ่งทำให้มองเห็นเป็นแสงไฟพุ่งขึ้นมา แต่อย่างไรก็ตามการที่จะพิสูจน์ความจริงว่าเป็นบั้งไฟพญานาคจริงหรือไม่ก็ไม่สามารถจะพิสูจน์ได้จริง แต่สิ่งเหล่านี้ก็ก่อให้เกิดระบบกระแสใหม่หรือพลวัตใหม่ในกระแสนิยมพญานาคในยุคโลกาภิวัตน์นั้น คือทำให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหรือเชิงคติความเชื่อเกี่ยวกับพญานาคขึ้นมา และอีกประการหนึ่งถ้าจะมองคติความเชื่ออีกที่หนึ่งคือคำชะโนด ซึ่งในระบบของทุนนิยมก็จะมองในแง่ทางด้านเศรษฐกิจกับคติความเชื่อเรื่องพญานาค ซึ่งถือว่าปัจจุบันนี้คำชะโนดเป็นกระแสนิยมของผู้ที่มีความเชื่อว่าคำชะโนดเป็นเมืองพญานาค ก็จะมีการสร้างแหล่งท่องเที่ยวขึ้นมาใหม่และทำให้เกิดเศรษฐกิจหมุนเวียนเชิงความเชื่อขึ้นมาใหม่

๕. สรุป

คติความเชื่อเกี่ยวกับพญานาคหรือมีการเล่าขานในตำนานเกี่ยวกับงูใหญ่ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาจะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับพญานาคอย่างมาก ซึ่งจะมีการกล่าวถึงพญานาคที่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าและการบวชในพระพุทธศาสนา และความศรัทธาของงูหรือพญานาคที่เบียดเบียนพระสงฆ์ที่ปฏิบัติกิจสงฆ์จึงให้พระสงฆ์ได้หลีกเลี่ยงภัยที่ได้รับความเดือดร้อนจากภัยที่เกิดขึ้นจากพญานาคหรืองูโดยไม่ผิดพระวินัยในระหว่างเข้าพรรษา และในตำนานการกล่าวขานถึงพระพุทธเจ้าได้ทดสอบทรมานพญานาคที่เป็นพญานาคอันธพาลในที่พักอาศัยของชฎิล ๓ พี่น้อง จนเป็นเหตุให้ชฎิล ๓ พี่น้องได้ของบวชในพระพุทธศาสนาและเป็นการสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จากเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า พระพุทธศาสนายังมีคติความเชื่อเรื่องพญานาคว่ามีอยู่จริง ซึ่งพญานาคอาจจะเป็นสัตว์กึ่งเดรัจฉานกับเทวดา ดังนั้นแม้ว่าปัจจุบันมีผู้ที่มีความเชื่อในเรื่องความอัศจรรย์ในสถานที่ต่าง ๆ เกี่ยวกับพญานาคได้แสดงฤทธิ์เอาไว้ให้ปรากฏและก็มีชาวพุทธมีความเชื่อว่าพญานาคมีอยู่จริงตามตำนานที่เล่าขานและที่ปรากฏในตำนานพุทธประวัติแต่อย่างไรก็ตาม เรื่องราวเกี่ยวกับพญานาคก็สร้างให้เกิดกระแสลัทธิพญานาคนิยมในยุคโลกาภิวัตน์เป็นกระแสที่โลกเชื่อมโยงทางด้านวัฒนธรรมที่มีคติความเชื่อร่วมกันระหว่างความเชื่อศาสนาและความเชื่อของชุมชน หรืออีกมุมหนึ่งเป็นความเชื่อมโยงความเชื่อพุทธกับพราหมณ์ที่มีความสัมพันธ์กันในแง่ของการแบ่งแยกระหว่างศาสนา หรืออีกประเด็นหนึ่งที่ชี้ให้เห็นก็คือมนุษย์กับสัตว์จำเป็นต้องอยู่ร่วมกันในยุคโลกาภิวัตน์ที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ต้องมีการกระทำที่สื่อถึงความเป็นอันเดียวกัน

บรรณานุกรม

๑. คัมภีร์พระไตรปิฎกและหนังสือทั่วไป

กรมการศาสนา. พระไตรปิฎก ฉบับหลวง, พระนคร : โรงพิมพ์ศาสนา, ๒๕๑๕

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุต ๙๑ เล่ม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

พระสังฆมณฑลสังฆมณฑล. ปรมัตถสังคหะ มหาวชิราวุธมณฑลสังคหะ. ปริเฉทที่ ๕ เล่ม ๑ . พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสังฆมณฑลสังคหะ, ๒๕๕๑

พระสิริรัตนปัญญาเถระ. วชิรสารัตถสังคหะ. พระนคร: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, ๒๕๑๒.

พิเชษฐ์ บัวคอม. หมู่บ้านหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์. อุดรธานี: สำนักงานพัฒนาชุมชน อำเภอบ้านดุง, ๒๕๔๙.

วิสันต์ ท้าวสูงเนิน . ตำนานอันเร้นลับจากสายธารแห่งลำน้ำดงที่มหัศจรรย์เหลือเชื่อบังไฟ

พญานาค. นนทบุรี: วี.ที.เอส., ๒๕๔๘.

หนังสือภาษาอังกฤษ / English texts

Monier-Williams, (๑๙๗๖)..A Sanskrit-English Dictionary. .Delhi: MolitalBanaresidass

๒.วิทยานิพนธ์

พระโสภณวิหารการ (ศิษฐ์ ธรรมโรจน์). “การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องพญานาคในคัมภีร์พระพุทธานุสาเถรวาท”. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

สุพิชญ์ จินดาวัฒนภูมิ. “ความเชื่อเรื่องนาคของชุมชนอีสานสองฝั่งโขง (ปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๙ จนถึงปัจจุบัน)” , วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ไทย. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๒.

**สมรรถนะหลักที่จำเป็นสำหรับผู้จัดการฝ่ายทรัพยากรบุคคล
กับการเพิ่มขีดความสามารถทางการแข่งขันขององค์กร
ไปสู่ความสำเร็จในยุคประเทศไทย ๔.๐**
**CORE COMPETENCIES NEEDED FOR HR MANAGERS AND
INCREASING ORGANIZATIONAL COMPETITIVENESS
TO SUCCESS IN THAILAND 4.0**

สุรศักดิ์ ชะมารัมย์

อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

พระมหาโชตินิพิฐพนธ์ สุทนต์จิตโต (ผลเจริญ)

อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

ดร.วันชัย สุขตาม

อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

อิสรพงษ์ ไกรสินธุ์

อาจารย์ประจำหลักสูตรสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

พระปลัดวัชร วชิรญาโณ (เกิดสบาย)

อาจารย์ประจำหลักสูตรพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

พระปลัดสุระ ญาณธโร (จันทิก) ดร.

อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรศาสตร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

บทคัดย่อ

ผู้จัดการฝ่ายทรัพยากรบุคคลคือ บุคคลผู้มีบทบาทสำคัญขององค์กรในฐานะที่รับผิดชอบโดยตรงต่อการดำเนินกิจกรรมการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรให้ประสบความสำเร็จ ผู้จัดการฝ่ายทรัพยากรบุคคลจึงต้องมีความเข้าใจและมีทักษะเบื้องต้นในการบริหารทรัพยากรมนุษย์ทั้งในด้านการวางแผนทรัพยากรมนุษย์ การกลั่นกรองคัดเลือกและบรรจุแต่งตั้งพนักงาน การฝึกอบรมและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เรื่อยไปจนถึงการประเมินผลทรัพยากรมนุษย์และการปรับปรุงประสิทธิภาพขององค์กร และสำคัญยิ่งไปกว่านั้น ผู้จัดการฝ่ายทรัพยากรบุคคลยังจำเป็นที่จะต้องมีความรู้หลักที่จำเป็นสำหรับผู้จัดการฝ่ายทรัพยากรบุคคลกับการเพิ่มขีดความสามารถทางการแข่งขันขององค์กรไปสู่ความสำเร็จในยุคประเทศไทย ๔.๐ ได้แก่ การสื่อสาร (Communication) การคิดวิเคราะห์และการคิดวิพากษ์ (Analytical and Critical Thinking) ทักษะในการสร้างสัมพันธภาพ (Relationship-Building Skills) และทักษะภาวะผู้นำ (Leadership)

คำสำคัญ : สมรรถนะหลัก, ผู้จัดการฝ่ายทรัพยากรบุคคล, ขีดความสามารถทางการแข่งขันขององค์กร, ประเทศไทย ๔.๐

Abstracts

HR Manager is the person who plays an important role of the organization as a direct responsibility for the organization's human resource management activities to be successful. HR Manager must have an understanding and basic skills in human resource management consisting of human resource planning, human resource selection and appointment, human resource training and development with continuing to human resource evaluation and organizational efficiency improvement. Moreover, HR Manager also needs to have the core competencies needed for HR Manager and enhance his organization's competitive ability to succeed in Thailand 4.0 as follows: Communication, Analytical and Critical Thinking, Relationship-Building Skills and Leadership.

Keywords : Core Competencies, HR Manager, Organizational Competitiveness, Thailand 4.0

๑. บทนำ

ประเทศไทยภายใต้โมเดลการพัฒนาเศรษฐกิจในรูปแบบประเทศไทย ๔.๐ ที่ต้องการปรับเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจไปสู่ “Value-Based Economy” หรือ “เศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม” โดยมีฐานคิดหลักคือ เปลี่ยนจากการผลิตสินค้า “โภคภัณฑ์” ไปสู่สินค้าเชิง “นวัตกรรม” เปลี่ยนจากการขับเคลื่อนประเทศด้วยภาคอุตสาหกรรมไปสู่การขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยี ความคิดสร้างสรรค์ และนวัตกรรม และเปลี่ยนจากการเน้นภาคการผลิตสินค้าไปสู่การเน้นภาคบริการมากขึ้น ดังนั้น “ประเทศไทย ๔.๐” จึงควรมีการเปลี่ยนวิธีการทำที่มีลักษณะสำคัญ กล่าวคือ การเปลี่ยนจากการเกษตรแบบดั้งเดิมในปัจจุบันไปสู่การเกษตรสมัยใหม่ ที่เน้นการบริหารจัดการและเทคโนโลยี (Smart Farming) โดยเกษตรกรต้องร่ำรวยขึ้น และเป็นเกษตรกรแบบเป็นผู้ประกอบการ (Entrepreneur) เปลี่ยนจาก Traditional SMEs หรือ SMEs ที่มีอยู่และรัฐต้องให้ความช่วยเหลืออยู่ตลอดเวลา ไปสู่การเป็น Smart Enterprises และ Startups บริษัทเกิดใหม่ที่มีศักยภาพสูงเปลี่ยนจาก Traditional Services ซึ่งมีการสร้างมูลค่าค่อนข้างต่ำไปสู่ High Value Services และเปลี่ยนจากแรงงานทักษะต่ำไปสู่แรงงานที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และทักษะสูง^๑

^๑ บวร เทสาริน, ประเทศไทย ๔.๐ อะไร อย่างไร และทำไม. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.drborworn.com/article/detail.asp?id=16223> [๔ ก.พ. ๒๕๖๐].

ดังนั้น การจะก้าวไปในทิศทางดังกล่าวอย่างประสบผลสำเร็จได้นั้น หน่วยงานภาครัฐจะต้องให้ความสำคัญต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์หรือคุณภาพของคนให้มีความพร้อม เพราะถือกันว่าคนเป็นหัวใจสำคัญของการขับเคลื่อนอนาคตประเทศไทย

บุคคลที่มีบทบาทสำคัญขององค์การที่รับผิดชอบโดยตรงต่อการดำเนินกิจกรรมการบริหารทรัพยากรมนุษย์ภายในองค์การให้ประสบความสำเร็จคือ ผู้จัดการฝ่ายทรัพยากรบุคคล (HR Manager) ในฐานะเป็นผู้รับผิดชอบต่อเป้าหมายขององค์การในการบริหารทรัพยากรมนุษย์ ดังนั้น ผู้จัดการฝ่ายทรัพยากรบุคคลจะต้องมีความเข้าใจและมีทักษะเบื้องต้นในการบริหารทรัพยากรมนุษย์ทั้งในด้านการวางแผนพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การกลั่นกรองคัดเลือกและบรรจุแต่งตั้งพนักงาน การฝึกอบรมและพัฒนาไปจนถึงการประเมินผลและปรับปรุงประสิทธิภาพขององค์การ ไม่เพียงเท่านั้น ผู้จัดการฝ่ายทรัพยากรบุคคลยังจำเป็นที่จะต้องเป็นผู้จัดการฝ่ายทรัพยากรบุคคลยังจำเป็นที่จะต้องมีส่วนร่วมหลักที่จำเป็นสำหรับผู้จัดการฝ่ายทรัพยากรบุคคลในการเพิ่มขีดความสามารถทางการแข่งขันขององค์การไปสู่ความสำเร็จในยุคประเทศไทย ๔.๐ อีกด้วย

ดังนั้น ในบทความฉบับนี้จึงมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อต้องการวิเคราะห์ให้เห็นถึงทิศทางและแนวโน้มของการจัดการทรัพยากรมนุษย์ในอนาคตที่สอดคล้องกับประเทศไทยยุค ๔.๐ และการนำเสนอ ๔ สมรรถนะหลักที่จำเป็นสำหรับผู้จัดการฝ่ายทรัพยากรบุคคลกับการเพิ่มขีดความสามารถทางการแข่งขันขององค์การไปสู่ความสำเร็จในยุคประเทศไทย ๔.๐ โดยมุ่งหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนด้านการจัดการทรัพยากรบุคคลและการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงด้านการจัดการทรัพยากรบุคคลของหน่วยงาน เพื่อให้ประสบผลสำเร็จต่อไป

๒. ทิศทางและแนวโน้มของการจัดการทรัพยากรมนุษย์ในอนาคตที่สอดคล้องกับประเทศไทยยุค

๔.๐

ประเทศไทย ๔.๐ เป็นโมเดลการขับเคลื่อนเศรษฐกิจด้วยนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาประเทศให้มีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องตามวิสัยทัศน์ของประเทศไทยที่ว่า “ประเทศมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” องค์การต่างๆ จึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงรูปแบบและโครงสร้างของการบริหารจัดการของตนเองใหม่ เพื่อให้สอดคล้องและเป็น การส่งเสริมนโยบายประเทศไทย ๔.๐ ดังกล่าวด้วย ในทำนองเดียวกัน การขับเคลื่อนเศรษฐกิจด้วยนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาประเทศให้มีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ไปสู่ “Value-Based Economy” หรือ “เศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม” นั้นจำเป็นต้องให้ความสนใจในเรื่องทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource) เป็นอย่างมาก เนื่องจากในปัจจุบันยอมรับกันโดยทั่วไปว่าทรัพยากรมนุษย์ถือเป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จประการเดียวที่ทำให้องค์กรสามารถสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันในระยะยาว เพราะทรัพยากรมนุษย์เป็นทรัพยากรที่มีคุณลักษณะเฉพาะที่ทำให้องค์กรไม่สามารถลอกเลียนแบบกันได้ และไม่เกิดค่าเสื่อมราคาเมื่อใช้ไปนานๆ หากแต่ทรัพยากรมนุษย์ยังได้รับการฝึกฝน ก็จะทำให้ยิ่งเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงาน การที่องค์กรใดถือครองทรัพยากรมนุษย์ที่มีความรู้ ทักษะ ความสามารถ และมีศักยภาพพร้อมสำหรับการปฏิบัติงานย่อมก่อให้เกิดผลดีต่อการพัฒนาองค์กรไปสู่ความสำเร็จตามภารกิจและเป้าหมายได้เหนือกว่าคู่แข่ง ทั้งนี้ โดยมีผู้จัดการฝ่ายทรัพยากรบุคคลในฐานะเป็นผู้รับผิดชอบต่อเป้าหมายขององค์การในการบริหารทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งถือเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญที่สุดขององค์การที่รับผิดชอบโดยตรงต่อการดำเนินกิจกรรมการบริหารทรัพยากรมนุษย์ภายในองค์การให้ประสบความสำเร็จ

อย่างไรก็ตาม การจัดการทรัพยากรมนุษย์ซึ่งจะเกิดขึ้นในอนาคตและสอดคล้องกับประเทศไทยยุค ๔.๐ นั้น สามารถพิจารณาได้จากมุมมองของทางสถาบันพยากรณ์แนวโน้มทรัพยากรมนุษย์ (HR Trend Institute) แห่งประเทศเนเธอร์แลนด์ซึ่งได้ชี้ให้เห็นถึงทิศทางและแนวโน้มที่สำคัญของการจัดการทรัพยากรมนุษย์ในอนาคตไว้อย่างน้อย ๑๑ ประการคือ ทรัพยากรมนุษย์จะต้องมีความคล่องตัว (HR embraces agile) หวนกลับคืนสู่สำนักงาน (Back to the office) การบริหารทรัพยากรมนุษย์ไม่ควรให้ความสำคัญต่อการจัดอันดับผลการดำเนินงานมากเกินไป (HR goes soft on performance ratings) มีลักษณะที่เป็นปัจเจกบุคคลมากขึ้น (Individualization) ดาวเด่นมีอยู่ทุกที่ (Talent everywhere) ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial intelligence) ตรวจสอบและเลือกสิ่งที่ดีที่สุด (Detecting and selecting the best) ย้ายออกไปจากระบบใหญ่ (Moving away from Big systems) ระบบรางวัล: ลดการเปรียบเทียบมาตรฐานจากภายนอก (Rewards: less external benchmarking) ให้ความสำคัญต่อการวิเคราะห์คน (Maturing of people analytics) และทำชีวิตให้เป็นเรื่องที่ยืดหยุ่น (Keeping it simple) มีรายละเอียดดังนี้คือ^๒

๑. ทรัพยากรมนุษย์จะต้องมีความคล่องตัว (HR embraces agile) ซึ่งประเด็นขององค์ประกอบของทรัพยากรมนุษย์ในแง่ที่จะต้องมีความคล่องตัวนั้นมี ๗ ประการได้แก่

๑.๑ สร้างทีมทรัพยากรมนุษย์ให้มีขนาดเล็ก (*Keep your HR team small*) เนื่องจากว่าการมีทีมงานที่มีขนาดเล็กจะทำให้สามารถทำงานได้รวดเร็วมากขึ้น และยังสามารถตอบสนองได้อย่างคล่องตัวมากขึ้นอีกด้วย

๑.๒ พยายามหยุดการจัดประชุมเป็นประจำ (*Stop with all your regular meetings*) เนื่องจากการประชุมแต่ละครั้งทำให้ใช้เวลาค่อนข้างมากและทำให้เสียเวลาไป ควรใช้เวลาที่มีอยู่ทำงานให้บรรลุผลสำเร็จจะเป็นการดีกว่า

๑.๓ ตรวจสอบดูว่ามีการป้อนข้อมูลใหม่ๆ ให้แก่ทีมงานอย่างสม่ำเสมอ (*Make sure there is fresh input in your team regularly*) เนื่องจากการป้อนข้อมูลใหม่ๆ ให้แก่ทีมงานจะช่วยเสริมสร้างให้ทีมมีความแข็งแกร่ง เกิดการเรียนรู้การทำงานร่วมกัน

๑.๔ แสวงหาพันธมิตรเชิงนวัตกรรมและมีความยืดหยุ่น (*Make sure there is fresh input in your team regularly*) เนื่องจากทีมที่มีขนาดเล็ก ดังนั้น จำเป็นที่จะต้องแสวงหาพันธมิตร โดยที่พันธมิตรจะสามารถเป็นนวัตกรรมใหม่และมีความยืดหยุ่น พยายามหลีกเลี่ยงกระบวนการซื้อ ซึ่งความสัมพันธ์ระยะยาวกับพันธมิตรที่เชื่อถือได้มีความสำคัญสำหรับทีมงานทรัพยากรมนุษย์ที่มีความคล่องตัว

๑.๕ อย่าตั้งความมุ่งมั่นว่าการแก้ไขปัญหาทุกอย่างจะสมบูรณ์แบบ (*Do not strive to be perfect*) เพราะว่าในขณะที่กำลังทำงานเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาที่สมบูรณ์แบบอยู่นั้น โลกหมุนไปเรื่อยๆ และวิธีการแก้ปัญหาก็จะไม่สมบูรณ์แบบ

๑.๖ ให้ความสนใจต่อการทำงานแบบ Scrum (*Practice SCRUM*) องค์ประกอบสำคัญของการทำงานแบบ Scrum คือการทำงานเป็นทีมในระยะสั้นๆ ๒-๔ สัปดาห์ โดยมีเป้าหมายที่จะให้มีการส่งมอบงานที่ในตอนท้ายของกรอบระยะเวลาที่ชัดเจน จุดสิ้นสุดระยะเวลาเป็นช่วงเวลาที่จะจัดกลุ่มใหม่หรือเกี่ยวกับบทเรียนที่ได้เรียนรู้และกำหนดส่งมอบของกรอบระยะเวลาต่อไป

^๒HR Trend Institute, 11 HR trends for 2016, Available at: <https://hrtrendinstitute.com/2015/12/01/11-hr-trends-2016/>. Accessed [February 4, 2017].

๑.๗ **เรียนรู้วิธีการปฏิบัติ "ทรัพยากรมนุษย์ที่ใช้กลยุทธ์แบบกองโจร HR" (Learn how to practice "Guerrilla HR")** โดยดำเนินการคือ ไม่ได้พูดคุยเรื่องด้านบนขององค์กร มองหาการเปลี่ยนแปลงที่ขอบขององค์กรที่ไม่ใช่แกนขององค์กร เริ่มต้นดำเนินการทดลอง ทำงานในรูปแบบของทีมขนาดเล็ก การสร้างความที่น่าแปลกใจ มองหาการสนับสนุนจากต่างประเทศ เข้าไปเกี่ยวข้องกับบุคคลที่มีศักยภาพสูง และการสร้างศิลปะของการอำพราง

๒. **หวนกลับคืนสู่สำนักงาน (Back to the office)** เพราะว่าการทำงานที่บ้านจะทำให้ผู้คนเกิดความเหงา โดยการทำงานในสำนักงานจะช่วยให้คนทำงานอย่างใกล้ชิดกันมากขึ้น การทำงานที่มีความคล่องตัวส่วนใหญ่อาจดูง่ายขึ้นถ้าไม่ได้มีการจัดประชุม แต่ควรมีการจัดให้มีอาหารกลางวันและอาหารเช้าในบางครั้งบ้าง และแน่นอนมีการจัดกิจกรรมที่น่าสนใจสำหรับพนักงาน เอกชนขนาดใหญ่กำลังจะย้ายบางส่วนของทีมงานเป็นที่เริ่มต้นขึ้นระบบนิเวศในการเชื่อมต่อและการเรียนรู้จากผู้ประกอบการรุ่นใหม่

๓. **การบริหารทรัพยากรมนุษย์ไม่ควรให้ความสำคัญต่อการจัดอันดับผลการดำเนินงานมากเกินไป (HR goes soft on performance ratings)** ความถี่ของข้อเสนอแนะควรจะสูงขึ้นกว่าเดิมในแต่ละปี ไม่มีใครได้รับประโยชน์จากวิธีการอุปถัมภ์และวิธีการที่ไม่เท่ากัน การกำหนดคนให้คะแนนผลการดำเนินงานไม่เป็นประโยชน์มาก แต่การวัดผลการปฏิบัติงานเป็นสิ่งสำคัญมาก การออกแบบหรือการล้มเลิกการจัดการผลการปฏิบัติงานไม่ควรหมายความว่าหยุดกับการวัดผลการปฏิบัติงานเช่นกัน แต่หวังว่าการให้คำปรึกษาการปฏิบัติงานจะออกมาเป็นแนวโน้มในปี ๒๐๑๖

๔. **มีลักษณะที่เป็นปัจเจกบุคคลมากขึ้น (Individualisation)** การทำให้พนักงานมีความเป็นปัจเจกบุคคลและไม่เป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มเป็นแนวโน้มที่สำคัญในอนาคต แนวทางที่องค์กรใช้จัดการกับพนักงานมีความแตกต่างกันอย่างมากจากวิธีการที่ใช้กับลูกค้า แต่ก็มีแนวโน้มให้เห็นอย่างต่อเนื่อง ฝ่ายทรัพยากรมนุษย์สามารถเรียนรู้จากตลาดได้อย่างมาก ทุกวันนี้องค์กรส่วนใหญ่ยังคงใช้รูปแบบที่เรียบง่าย แต่ในอนาคต องค์กรจะต้องการรักษาพนักงานให้มีความเป็นปัจเจกบุคคลมากขึ้น เช่น คน Gen Y ต้องการความสมดุลมากขึ้นในการทำงานในชีวิตมากขึ้น คนที่มีอายุสูงกว่า ๕๕ ปีขึ้นไปต้องการการวิเคราะห์ข้อมูลขนาดใหญ่ที่น้อยลง

๕. **ดาวเด่นมีอยู่ทุกที่ (Talent everywhere)** การจัดการดาวเด่นมีขอบเขตที่กว้างขึ้น แต่องค์กรจำนวนมากยังคงโฟกัสอยู่ในวงแคบๆ โดยจำกัดอยู่ภายใต้ขอบเขตภายในขององค์กรในแง่ที่ว่า "เราสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมและรักษาดาวเด่นของเราได้อย่างไร" ขอบเขตดังกล่าวมีความกว้างขึ้น ดาวเด่นจำนวนมากไม่ต้องการที่จะได้รับการว่าจ้างโดยองค์กรที่มีขนาดใหญ่ แต่มีความสนใจที่ทำธุรกิจของตนเอง และชอบโอกาสที่ท้าทาย แนวโน้มที่เห็นได้ชัดคือ การเชื่อมต่อดาวเด่นจากภายนอกองค์กร และการออกแบบโปรแกรมการพัฒนาดาวเด่นใหม่ที่เหมาะสมและมีประโยชน์สำหรับกลุ่มคนเหล่านี้ ซึ่งสามารถทำได้โดยตรงหรือผ่านตัวกลาง

๖. **ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial intelligence)** ปัญญาประดิษฐ์กำลังเติบโตขึ้นเรื่อยๆ และยังเข้าไปมีบทบาทสำคัญในเรื่องของทรัพยากรมนุษย์ ในอนาคตอาจไม่ได้เป็นเรื่องของ "การเรียนรู้เครื่องจักร" แต่การพัฒนาเป็นไปอย่างรวดเร็วมาก ตัวอย่างเช่น ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับบุคลิกภาพที่ถูกขับเคลื่อนโดย IBM Watson เพียงแค่ป้อนข้อความของคนที่ต้องการวิเคราะห์ลงในเครื่อง ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับบุคลิกภาพจะช่วยให้รายละเอียดของบุคลิกภาพเสียงภายในไม่กี่วินาที

๗. **ตรวจสอบและเลือกสิ่งที่ดีที่สุด (Detecting and selecting the best)** แนวโน้มของวิธีการวัดผลการดำเนินงานจะต้องสามารถวัดผลการดำเนินงานที่แท้จริงได้ เพื่อที่จะสามารถตรวจคัดกรองพนักงานที่แสดงมากเกินไป เมื่อผลการดำเนินงานสามารถวัดและเชื่อมต่อไปยังบุคคลได้ ผู้บริหารสามารถดำเนินการได้เร็วขึ้น ๕-๑๐ เปอร์เซ็นต์ดีกว่าค่าเฉลี่ย การวัดผลการดำเนินงานนับเป็นโอกาสที่มีความท้าทายอย่างมาก

สำหรับฝ่ายทรัพยากรมนุษย์ ถ้าฝ่ายทรัพยากรมนุษย์สามารถหาวิธีการวัดผลการดำเนินงานได้อย่างแท้จริง ตลอดจนสามารถทำการปรับปรุงตรวจสอบศักยภาพของผู้บริหารได้ ก็จะส่งผลกระทบต่อธุรกิจที่สามารถขยายตัวมีขนาดใหญ่ได้ต่อไป

๘. ย้ายออกไปจากระบบใหญ่ (Moving away from Big systems) บริษัทขนาดใหญ่ของโลกจำเป็นต้องลงทุนในระบบข้อมูลทรัพยากรมนุษย์หลักที่มีราคาแพงมากๆ แม้บริษัทขนาดใหญ่เหล่านี้กำลังค้นคว้าที่จะใช้ระบบข้อมูลทรัพยากรมนุษย์ที่จำเป็นเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในองค์กร ตลอดจนกำลังค้นคว้าเพื่อส่งมอบความคาดหวังสูงซึ่งตั้งอยู่ในช่วงเวลาของการตัดสินใจลงทุน องค์กรอื่นๆ จะดำเนินการตรวจสอบถ้าเป็นความชาญฉลาดในการลงทุนในระบบใหญ่ อาจจะดีกว่าหากเลือกแนวทางแก้ไขปัญหาคือสิ่งที่ดีที่สุดในพื้นที่ที่มีความแตกต่างกัน และการแสวงหาทางออกมีส่วนช่วยให้การรายงานของฝ่ายบริหารทรัพยากรมนุษย์และการวิเคราะห์พนักงานที่ใช้ข้อมูลที่มีอยู่ออกมาจากระบบที่แตกต่างกัน มีการแก้ไขปัญหาที่ชาญฉลาดมากในตลาดโดยมุ่งเน้นการติดตาม ความคุ้นเคย การจัดการผลการดำเนินงาน และการแก้ปัญหาการฝึกอบรมโดยใช้ SAAS ออนไลน์ ซึ่งถือว่าการรายงานนวัตกรรมการบริหารทรัพยากรมนุษย์และการแก้ไขปัญหาการวิเคราะห์พนักงาน

๙. ระบบรางวัล: ลดการเปรียบเทียบมาตรฐานจากภายนอก (Rewards: less external benchmarking) การทำการเปรียบเทียบภายนอกดูเหมือนว่าจะกลายเป็นที่นิยมน้อยลง บริษัทที่มีความรับผิดชอบ ซึ่งมีบอร์ดบริหารที่แข็งแกร่งจะกลั่นกรองเรื่องความแตกต่างภายใน มักจะตั้งคำถามในแง่ที่ว่ามันทำให้รู้สึกดีหรือไม่สำหรับซีอีโอที่จะได้รับ ๕x-๑๐x-๒๐x มากกว่าคนในองค์กร ถึงแม้ว่าจะเป็นความชอบธรรมโดยใช้มาตรฐานภายนอก ในอนาคตจะไม่แสดงการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ แต่มันก็คุ้มค่าที่จะทำตามการพัฒนาผลตอบแทนผู้บริหาร

๑๐. ให้ความสำคัญต่อการวิเคราะห์คน (Maturing of people analytics) การวิเคราะห์คนถือเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมาก ทีมทรัพยากรมนุษย์จำนวนจะต้องดำเนินการเป็นขั้นตอนแรก แต่จะเห็นว่าบางทีมขาดความน่าเชื่อถือต่อผู้บริหารระดับสูงและต้องประสบความยากลำบากที่จะได้รับการสนับสนุนเงินทุนในการเร่งการวิเคราะห์คน ความสามารถในการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นสิ่งที่หายาก ถึงแม้ว่ากำลังมองหาคนที่มีความสามารถในการวิเคราะห์ข้อมูลที่เป็นที่ยังมีความรู้เกี่ยวกับการบริหารทรัพยากรมนุษย์ ความสามารถในการใช้งานร่วมกับฟังก์ชันอื่นๆ (การตลาดและไอที) อาจเป็นวิธีการแก้ปัญหาได้ การเรียนรู้บางสิ่งบางอย่างเพื่อเป็นนักวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการบริหารทรัพยากรมนุษย์สามารถทำได้ง่ายกว่าการเรียนรู้ความเป็นมืออาชีพของนักทรัพยากรมนุษย์ต่อการวิเคราะห์ข้อมูล

๑๑. ทำชีวิตให้เป็นเรื่องที่เรียบง่าย (Keeping it simple) ทรัพยากรมนุษย์มีแนวโน้มที่จะทำให้สิ่งต่างๆ มีความซับซ้อนเกินไป แนวโน้มก็คือ จะต้องทำให้ชีวิตให้เป็นเรื่องที่เรียบง่าย มุ่งเน้นไปที่ความต้องการทางธุรกิจที่เร่งด่วนที่สุด ทำให้ทีมทรัพยากรมนุษย์มีขนาดเล็ก การบริหารทรัพยากรมนุษย์สามารถมีผลกระทบอย่างมากเมื่อมุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาที่ดูเรียบง่าย แต่มีผลกระทบสูง

โดยสรุปแล้ว จะเห็นได้ว่าทิศทางและแนวโน้มที่สำคัญของการจัดการทรัพยากรมนุษย์ในอนาคตที่สอดคล้องกับประเทศไทยยุค ๔.๐ ดังกล่าวไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรมนุษย์จะต้องมีความคล่องตัว หวนกลับคืนสู่สำนักงาน การบริหารทรัพยากรมนุษย์ไม่ควรให้ความสำคัญต่อการจัดอันดับผลการดำเนินงานมากเกินไป มีลักษณะที่เป็นปัจเจกบุคคลมากขึ้น ดาวเด่นมีอยู่ทุกที่ ปัญญาประดิษฐ์ ตรวจสอบและเลือกสิ่งที่ดีที่สุด ย้ายออกไปจากระบบใหญ่ ระบบรางวัล: ลดการเปรียบเทียบมาตรฐานจากภายนอก ให้ความสำคัญต่อการวิเคราะห์คน และทำชีวิตให้เป็นเรื่องที่เรียบง่าย ย่อมเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะส่งผลกระทบต่อทั้งทางบวกและลบต่อการจัดการทรัพยากรมนุษย์ในด้านต่างๆ ได้แก่ การสรรหาและคัดเลือก (Recruitment &

Selection) การฝึกอบรมและพัฒนา (Training & Development) รวมถึงประเด็นค่าตอบแทนและพนักงานสัมพันธ์ (Compensation & Employee Relation) ผู้จัดการฝ่ายทรัพยากรบุคคลจึงควรจะต้องเป็นบุคคลที่มีความรู้ ทักษะ ความสามารถ และคุณลักษณะที่เหมาะสม โดยเข้ามามีบทบาทเป็นผู้นำในการดำเนินการจัดการทรัพยากรมนุษย์และพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ภายในองค์กรของตนเอง ซึ่งนอกจากจะให้การจัดการทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรมีความสอดคล้องกับทิศทางและแนวโน้มที่สำคัญของการจัดการทรัพยากรมนุษย์ในอนาคตที่สอดคล้องกับประเทศไทยยุค ๔.๐ แล้ว อันอาจก่อให้เกิดนวัตกรรมด้านการจัดการทรัพยากรมนุษย์ก็เป็นได้ ซึ่งนวัตกรรมที่เกิดขึ้นดังกล่าวนั้นย่อมจะก่อให้เกิดความก้าวหน้าในด้านการจัดการทรัพยากรมนุษย์สู่ความสำเร็จทั้งสิ้น

๓. สมรรถนะหลักที่จำเป็นสำหรับผู้จัดการฝ่ายทรัพยากรบุคคลในการเพิ่มขีดความสามารถทางการแข่งขันขององค์กรไปสู่ความสำเร็จในยุคประเทศไทย ๔.๐

บทบาทหน้าที่สำคัญของผู้จัดการฝ่ายทรัพยากรบุคคล (HR Managers) คือ การทำให้คนทั่วไปเข้าใจว่าผู้ปฏิบัติงานในตำแหน่งนี้เป็นบุคคลที่มีบทบาทหน้าที่ในการจัดการทรัพยากรบุคคลภายในองค์กรด้วยการเพิ่มความรู้ ความสามารถ สร้างทัศนคติที่ดี เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลต่อองค์กร ทั้งนี้ ผู้จัดการฝ่ายทรัพยากรบุคคลมีบทบาทและหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงต่อการจัดการทรัพยากรบุคคล เพื่อผลประโยชน์แก่บุคลากรในองค์กร และต้องวิเคราะห์และประเมินองค์กร รวมทั้งสภาพแวดล้อมภายนอกที่เปลี่ยนไป เพื่อให้บุคลากรมีแนวคิดที่ดีและเป็นระบบมากยิ่งขึ้น ดังนั้น จึงเห็นว่สมรรถนะหลักที่จำเป็นสำหรับผู้จัดการฝ่ายทรัพยากรบุคคลในการเพิ่มขีดความสามารถทางการแข่งขันขององค์กรไปสู่ความสำเร็จในยุคประเทศไทย ๔.๐ ควรประกอบด้วยสมรรถนะหลักที่สำคัญ ๔ ประการได้แก่ การสื่อสาร (Communication) การคิดวิเคราะห์และการคิดวิพากษ์ (Analytical and Critical Thinking) ทักษะในการสร้างสัมพันธภาพ (Relationship-Building Skills) และทักษะภาวะผู้นำ (Leadership) สมรรถนะแต่ละด้านมีรายละเอียดดังนี้^๓

๑. การสื่อสาร (Communication)

การสื่อสารเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับการบริหารองค์กร เนื่องจากการสื่อสารจะเป็นเครื่องมือที่ช่วยประสานการทำงานระหว่างสมาชิกภายในองค์กรให้สามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในทางตรงกันข้ามถ้าหากขาดการสื่อสารการดำเนินการทุกอย่างภายในองค์กรก็ไม่สามารถขับเคลื่อนได้^๔ กล่าวถึงความสำคัญของการสื่อสารภายในองค์กรว่า มีเหตุผลอย่างน้อย 3 ประการที่ต้องศึกษาเรื่องการสื่อสารภายในองค์กรคือ ประการแรก การสื่อสารช่วยให้เข้าใจองค์กรและประสบการณ์ของผู้ปฏิบัติงานในฐานะสมาชิกคนหนึ่งขององค์กร ประการต่อมาคือ การสื่อสารช่วยสร้างความตระหนักใน

^๓Ruth Mayhew. (2559). What Are the Four Competencies of an HR Manager?. Available at: <http://yourbusiness.azcentral.com/four-competencies-hr-manager-3925.html>. January 26, 2017.

^๔เจษฎา นกน้อย, การสื่อสารภายในองค์กร แนวคิด ทฤษฎี และการประยุกต์ใช้, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๙.

ทักษะของการสื่อสาร ซึ่งมีความสำคัญต่อการดำเนินงานขององค์กร และประการสุดท้ายคือ การสื่อสารเป็นจุดเริ่มต้นของความสนใจในอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการเป็นผู้เชี่ยวชาญการสื่อสารภายในองค์กร

ผู้จัดการฝ่ายทรัพยากรบุคคลจะต้องมีความสามารถสื่อสารกับบุคลากรทุกคนในสถานที่ทำงาน ตั้งแต่ผู้ปฏิบัติงานในระดับล่างขึ้นไปสู่ผู้บริหารในระดับบนขององค์กร นอกจากนี้ ทักษะการสื่อสารยังมีความสำคัญสำหรับผู้จัดการฝ่ายทรัพยากรบุคคลในแง่ของการโต้ตอบกับผู้ให้บริการภายนอก ผู้นำสหภาพเจ้าหน้าที่ของรัฐตลอดจนเพื่อนร่วมงาน ยกตัวอย่างเช่น ผู้จัดการฝ่ายทรัพยากรบุคคลจะต้องมีความสามารถที่จะถ่ายทอดความสำคัญของการปฏิบัติงานที่เป็นธรรมให้กับทีมผู้บริหารของบริษัทด้วยความจริงใจและความรักเดียวกันกับที่ถ่ายทอดให้แก่พนักงานรายชั่วโมง



ภาพจาก Web Site

ที่มา: <https://huddle.eurostarsoftwaretesting.com/lessons-learnt-effective-communication/>

ข้อมูลภาพ ณ วันที่ ๒๖-๑-๒๕๖๐

๒. การคิดวิเคราะห์และการคิดวิพากษ์ (Analytical and Critical Thinking)

ความสามารถในการคิดวิพากษ์ (Critical Thinking) คือความสามารถในการให้น้ำหนักหรือการให้เหตุผลในประเด็นข้อโต้แย้ง ซึ่งจำเป็นต้องมีหลักฐานหรือเหตุผลที่เชื่อถือได้มาสนับสนุนความคิดนั้นทั้งในด้านบวกและด้านลบ เพื่อที่จะนำไปสู่การตัดสินใจถึงแนวทางที่เหมาะสมในสถานการณ์นั้นๆ ทั้งนี้ผู้ที่สามารถคิดวิพากษ์ได้นั้นจำเป็นต้องมีทักษะการคิดวิเคราะห์ (Analytical Thinking) ในการวิเคราะห์ข้อมูลที่จะนำมาใช้เพื่อสนับสนุนแนวคิดในแต่ละประเด็นด้วย ขณะที่การคิดเชิงวิพากษ์ (Thinking Critically) เป็นกระบวนการคิดและการประเมินข้อมูลสารสนเทศเพื่อนำมาสู่ข้อสรุปที่ชัดเจน ซึ่งจะต้องมีการเก็บรวบรวมข้อมูลหลักฐาน

วิเคราะห์ข้อมูลอย่างมีเป้าหมายรอบด้าน และมีเหตุผลรองรับที่ชัดเจน รวมทั้งต้องเปิดกว้างในการวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปข้อมูลที่เป็นแนวคิดของตนเอง^๕

การคิดวิเคราะห์และการคิดวิพากษ์จึงเป็นทักษะการคิดที่มีความจำเป็นสำหรับผู้จัดการฝ่ายทรัพยากรบุคคลอย่างมาก ผู้จัดการฝ่ายทรัพยากรบุคคลจึงเป็นบุคคลที่ต้องใช้วิจารณ์ญาณและมีความเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจที่มีผลกระทบสูงมากในหลายๆเรื่อง ความสามารถในการวิเคราะห์สถานการณ์และพิจารณาถึงผลกระทบของการตัดสินใจบางอย่างจากมุมมองที่สำคัญจึงเป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับผู้จัดการฝ่ายทรัพยากรบุคคล ยกตัวอย่างเช่น การตัดสินใจว่าจะจ้างเหมาบุคคลจากภายนอกหรือจัดแบ่งหน้าที่ทรัพยากรบุคคลออกเป็นหลายๆแผนกนั้น กล่าวได้ว่าไม่ได้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบที่มีต่อการจ้างพนักงานแต่ละคน เช่นเดียวกับองค์การโดยรวม นอกจากนี้ ผู้จัดการฝ่ายทรัพยากรบุคคลยังจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการเป็นตัวแทนของบริษัทในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการกฎหมายการจ้างงาน เพราะเป็นบุคคลผู้ที่จะสามารถเห็นถึงการกระทำของบริษัทที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจในการจ้างงาน เช่น การสรรหาหรือการไล่ออก เป็นต้น

3. ทักษะในการสร้างสัมพันธภาพ (Relationship-Building Skills)

สัมพันธภาพเป็นกระบวนการระหว่างบุคคลที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาหนึ่ง โดยบุคคลหนึ่งจะเป็นผู้ให้ หรือช่วยให้อีกบุคคลหนึ่งพัฒนาหรือเติบโต มีวุฒิภาวะ ปรับตัวได้ สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นและอยู่ในโลกปัจจุบันอย่างมีความหมายโดยใช้ความรู้และทักษะวิชาชีพ^๖ ในแง่บริบทขององค์กรนั้น การสร้างสัมพันธภาพภายในองค์กรคือ การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างหัวหน้างาน และเพื่อนร่วมงาน เป็นพฤติกรรมตอบโต้ระหว่างบุคคล เพื่อความรู้จักกัน เพื่อให้ได้ซึ่งความรักใคร่ ความเข้าใจอันดีต่อกัน อันจะนำมาซึ่งความสัมพันธ์ซึ่งเกี่ยวข้องกันของบุคคลรวมทั้งสังคม ให้เกิดการปรับตัวกับสังคม ยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคล เคารพในสิทธิผู้อื่น รู้จักการให้และการยอมรับฟังซึ่งกันและกัน^๗

การสร้างแผนกทรัพยากรบุคคลให้มีความเหนียวแน่น นอกจากจะทำให้บุคลากรสามารถทำงานร่วมกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของแผนกแล้ว ยังจะเป็นการช่วยให้องค์กรบรรลุเป้าหมายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาในด้านแรงงานอีกด้วย ซึ่งเป็นสมรรถนะที่ผู้จัดการฝ่ายทรัพยากรบุคคลควรมี ทักษะในการสร้างความสัมพันธ์และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเป็นทักษะพื้นฐานของความสำเร็จในการดำรงตำแหน่งเป็นผู้จัดการฝ่ายทรัพยากรบุคคล ซึ่งความท้าทายประการหนึ่งของผู้จัดการฝ่ายทรัพยากรบุคคลที่จะต้องเผชิญหน้าคือ *การสร้างความน่าเชื่อถือกับพนักงาน* เพราะพนักงานหลายคนมักจะถือเอาแผนกทรัพยากรบุคคลเป็นสำนักงานหลักที่คอยบ่มเพาะและเป็นที่เรียนรู้ของตนเอง ดังนั้น ผู้จัดการฝ่ายทรัพยากรบุคคลจะต้องมีความสามารถในการสร้างความน่าเชื่อถือและความไว้วางใจในฐานะที่สร้างดุลยภาพของพันธมิตรผูกพันที่จะเป็นผู้ให้การสนับสนุนทั้งในส่วนขององค์กรและพนักงาน

^๕ศรเนตร อารีโสภณพิเชฐ, “กลยุทธ์การเรียนการสอนเพื่อพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์: แผนทีมโนทัศน์”. วารสารครูศาสตร์, ปีที่ ๔๒ ฉบับที่ ๓ (มกราคม ๒๕๕๗): ๑๙๔-๒๑๐.

^๖สมบัติ ธิยาพันธ์, การสร้างสัมพันธภาพเพื่อการบำบัด : แนวปฏิบัติสำหรับพยาบาลจิตเวช, วารสารกองพยาบาล, ปีที่ ๓๖ ฉบับที่ ๒ (มกราคม ๒๕๕๒): ๖๘-๗๖.

^๗ตลนภา ตีบุปผา, “ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมในองค์กรความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงานกับความผูกพันในองค์กรของพนักงานบริษัทเอบีฟู้ด จังหวัดสมุทรปราการ”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๕๕), หน้า ๑๔.



ภาพจาก Web Site

ที่มา: <http://soniashontarogers.com/2014/03/04/5-success-skills-building-business-relationships/>

ข้อมูลภาพ ณ วันที่ ๒๖-๑-๒๕๖๐

4. ทักษะภาวะผู้นำ (Leadership)

ภาวะผู้นำ (Leadership) คือคุณสมบัติเฉพาะตัวของผู้นำที่มีอิทธิพลต่อบุคคลอื่นในอันที่จะสามารถจูงใจ ผลักดันรวมทั้งกระตุ้นให้บุคคลอื่นดำเนินการตามในสิ่งต่าง ๆ อย่างเต็มใจและมีส่วนร่วม โดยมีเป้าหมายอยู่ที่ความสำเร็จของกลุ่มหรือองค์การ ดังนั้น ทักษะภาวะผู้นำถือเป็นสมรรถนะที่จำเป็นสำหรับผู้จัดการฝ่ายทรัพยากรบุคคล เนื่องจากว่าผู้จัดการฝ่ายทรัพยากรบุคคลจะมีความรับผิดชอบต่อการวางแผนกลยุทธ์สำหรับแผนกทรัพยากรบุคคลเช่นเดียวกับแรงงานโดยรวม ดังนั้น ทักษะภาวะผู้นำจึงมีความสำคัญในกระบวนการของการตัดสินใจเกี่ยวกับองค์ประกอบหน้าที่ของแผนกลยุทธ์ต่อทีมผู้บริหารของบริษัท และนอกจากนี้ ผู้จัดการฝ่ายทรัพยากรบุคคลยังมีความเกี่ยวข้องโดยตรงต่อกิจกรรมต่าง ๆ ของแผนกทรัพยากรบุคคล ดังนั้น จึงต้องการทักษะภาวะผู้นำในอันที่จะมีอิทธิพลต่อการบริหารทรัพยากรบุคคล และผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหารทรัพยากรบุคคลที่มุ่งมั่นกับเป้าหมายของแผนกทรัพยากรบุคคลและผลักดันไปสู่ความสำเร็จต่อไป



ภาพที่ ๑ แสดง ๔ สมรรถนะหลักที่จำเป็นสำหรับผู้จัดการฝ่ายทรัพยากรบุคคลในการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน

๔. บทสรุป

สมรรถนะหลักที่จำเป็นในการเพิ่มขีดความสามารถทางการแข่งขันขององค์กรไปสู่ความสำเร็จในยุคประเทศไทย ๔.๐ ที่ผู้จัดการฝ่ายทรัพยากรบุคคลต้องมียุทธศาสตร์ประกอบด้วยสมรรถนะหลักสำคัญ ๔ ประการอันได้แก่ การสื่อสาร (Communication) การคิดวิเคราะห์และการคิดวิพากษ์ (Analytical and Critical Thinking) ทักษะในการสร้างสัมพันธภาพ (Relationship-Building Skills) และทักษะภาวะผู้นำ (Leadership) โดยสมรรถนะหลักทั้ง ๔ ประการดังกล่าวเหล่านี้ถือเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะช่วยให้ผู้จัดการฝ่ายทรัพยากรบุคคลมีความรู้ ทักษะ ความชำนาญ และสามารถบริหารทรัพยากรมนุษย์ภายในองค์กรทั้งในด้านการวางแผนพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การกลั่นกรองคัดเลือกและบรรจุแต่งตั้งพนักงาน การฝึกอบรมและพัฒนา การบริหารค่าตอบแทนและผลประโยชน์เกื้อกูล การแรงงานสัมพันธ์ ไปจนถึงการประเมินผลและปรับปรุงประสิทธิภาพขององค์กรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสบผลสำเร็จยิ่งขึ้น และที่สำคัญคือการทำให้

องค์การมีขีดความสามารถทางการแข่งขันกับองค์กรอื่นๆ ได้จนสามารถผลักดันศักยภาพไปสู่ความสำเร็จตามภารกิจและเป้าหมายได้เหนือกว่าคู่แข่งอีกด้วย

บรรณานุกรม

๑. คัมภีร์พระไตรปิฎกและหนังสือทั่วไป

เจษฎา นกน้อย. การสื่อสารภายในองค์กร แนวคิด ทฤษฎี และการประยุกต์ใช้. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

ศรเนตร อารีโสภณพิเชฐ. “กลยุทธ์การเรียนการสอนเพื่อพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์: แผนทีมโนทัศน์”.

วารสารเศรษฐศาสตร์. ปีที่ ๔๒ ฉบับที่ ๓ (มกราคม ๒๕๕๗).

สมบัติ รียาพันธ์, “การสร้างสัมพันธภาพเพื่อการบำบัด : แนวปฏิบัติสำหรับพยาบาลจิตเวช”. วารสารกองพยาบาล, ปีที่ ๓๖ ฉบับที่ ๒ (มกราคม ๒๕๕๒).

บวร เทศารีน. ประเทศไทย ๔.๐ อะไร อย่างไร และทำไม. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.drborworn.com/articleDetail.asp?id=16223>[๔ ก.พ. ๒๕๖๐].

HR Trend Institute. 11 HR trends for 2016. Available at: <https://hrtrendinstitute.com/2015/12/01/11-hr-trends-2016/>. Accessed [February 4, 2017].

Ruth Mayhew. What Are the Four Competencies of an HR Manager?. Available at: <http://yourbusiness.azcentral.com/four-competencies-hr-manager-3925.html>. Accessed [January 26, 2017].

๒. วิทยานิพนธ์

ดลนภา ดีบุปผา. “ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมในองค์กรความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงานกับความผูกพันในองค์กรของพนักงานบริษัทเอปียูดี จังหวัดสมุทรปราการ”. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. ๒๕๕๕.

การศึกษาเชิงวิพากษ์ความสัมพันธ์ระหว่างปฏิจจสมุปบาทกับคุณค่าทางจริยะ

THE CRITICAL STUDY OF THE RELATIONSHIP BETWEEN THE PATICCASAMUPADA AND THE ETHICAL VALUES

พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี,ดร., ป.ธ.๙

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การศึกษาเชิงวิพากษ์ความสัมพันธ์ระหว่างปฏิจจสมุปบาทกับคุณค่าทางจริยะได้แบ่งประเด็นที่สำคัญเป็น ๓ ประเด็นคือ (๑) ปฏิจจสมุปบาทในพุทธปรัชญาเถรวาท (๒) คุณค่าจริยธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท (๓) ความสัมพันธ์ระหว่างปฏิจจสมุปบาทกับคุณค่าทางจริยธรรม และมีข้อสรุปที่สำคัญ คือ ปฏิจจสมุปบาทเป็นหลักความจริงเรียกว่า ธรรมนิยาม และมีความสัมพันธ์กับคุณค่าทางจริยธรรม ดังนี้

(๑) ปฏิจจสมุปบาทเกี่ยวข้องกับหลักมัชฌิมาปฏิปทาอันถือเป็นหลักจริยธรรมชั้นสูงในพุทธปรัชญาเถรวาท โดยหลักปฏิบัติดังกล่าวเกี่ยวข้องกับคุณค่าแบบสัมพัทธ์กับคุณค่าระดับสังคม คือศีลและกุศลกรรมบถ โดยมีความสุขที่เกิดขึ้นแก่ตนเองและสังคมเป็นผลตอบแทน ฉะนั้น ปฏิจจสมุปบาทกับคุณค่าจริยะแบบนี้จึงกล่าวถึงความสุขเป็นผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติ

(๒) ปฏิจจสมุปบาทเกี่ยวข้องกับผลที่เกิดขึ้นผ่านการปฏิบัติเท่านั้น แต่ความรู้แบบญาณวิทย์อย่างเดียวไม่อาจทำให้เข้าใจความจริงข้อนี้ได้ ตามข้อปฏิบัติของมัชฌิมาปฏิปทานั้นเขาสามารถลดละอึดตา นั่นคือความดับทุกข์และการบรรลุธรรม ฉะนั้น ปฏิจจสมุปบาทและคุณค่าจริยธรรมแบบนี้เป็นผลของการปฏิบัติ

คำสำคัญ : ปฏิจจสมุปบาท, คุณค่าทางจริยะ, ความสัมพันธ์

Abstract

This thematic paper aims at critically studying the relationship between the Patikkasamuppada and the ethical values. The researcher has divided the main points in three types, namely :- (1) the Patikkasamuppada in Theravada Buddhist Philosophy, (2) the ethical values in Theravada Buddhist Philosophy and (3) the relationship between the Patikkasamuppada and the ethical values. The important outcome of the research can be summarized as follows :-

The Patikkasamuppada is the principle of reality called the natural law and is associated with the ethical values as follows :-

(1) The Pativasamuppada is associated with the Middle Way which is the advanced ethical principle in the Theravada Buddhist philosophy. The principles are the relative values associated with societies, which are Sila and Kusollakamma. So by this way, our and the other people happiness is a reward. Thus, the Pativasamuppada and the ethical values are enjoyed by the people as the results of their practices.

(2) The Pativasamuppada is associated with the result of the practice because the Epistemology cannot be understood. According to the principle of the middle of the practice, one can avoid the Egoism. That is the extinguishment of suffering and the attainment of the Enlightenment. Thus, the Pativasamuppada and the ethical values are the results of the practice.

Keywords : Pativasamuppada, Ethical Values, Relationship

๑. บทนำ

การปฏิบัติตนตามหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาถือเป็นเรื่องปกติของพุทธบริษัทที่ประกอบไปด้วยความเชื่อเป็นพื้นฐาน พอมีความเชื่อ ได้เรียนรู้ธรรมแล้วปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม เมื่อนั้นก็จะเข้าใจธรรมของพระพุทธเจ้าย่อมแจ่มแจ้ง^๑ โดยความแจ่มแจ้งหรือผลที่เกิดขึ้นจากการรู้แจ้งธรรมนั้นต้องเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติ โดยสภาวะการรู้แจ้งจะเสริมให้เกิดศักยภาพในการเข้าใจความจริงแก่บุคคลผู้ปฏิบัติตามเท่านั้น เพราะธรรมเหล่านั้นอันได้แก่ปฏิจจสมุพบาท^๒ ลึกซึ่งเห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก สงบ ประณีต ใช้เหตุผลคาดคะเนเอาไม่ได้ ละเอียต รู้ได้เฉพาะบัณฑิตซึ่งพระพุทธเจ้าทรงรู้แจ้งเองแล้วสั่งสอนผู้อื่นให้รู้แจ้งตามอันเป็นเหตุให้คนกล่าวยกย่องพระพุทธองค์ว่าถูกต้องตามความเป็นจริง^๓ จากแนวคิดเรื่องนี้ทำให้เห็นคุณค่าที่ตามมา ๒ รูปแบบคือ

๑. คุณภาพของบุคคลที่เกิดจากการปฏิบัติสอดคล้องกับธรรมเหล่านั้น กล่าวคือ คนมีปัญญาหรือบัณฑิตต้องผ่านการฝึกฝนตามหลักศีล และกุศลกรรมบถ ซึ่งองค์ธรรมเหล่านั้นถูกอธิบายภายใต้หลักของอริยมรรคมีองค์ ๘ อีกที เป็นหลักทางสายกลางที่อธิบายถึงผลที่เกิดขึ้นจากการเข้าใจปฏิจจสมุพบาทที่ช่วยทำให้เกิดความเห็นถูกและปฏิเสธความเห็นผิดๆ ว่าเที่ยง (สัสสตทิฐิ) "ผู้นั้นทำผู้นั้นได้รับผล คือใครทำอะไรได้เรื่อยไปไม่มีจบสิ้น" หรือความเห็นที่ว่า "คนอื่นทำ คนอื่นได้รับผล คือคนหนึ่งทำ คนหนึ่งได้" และช่วยคลายความยึดมั่นในภาษาของท้องถิ่นหรือถ้อยคำที่สมมุติขึ้น^๔ ทั้งหมดเป็นคุณค่าภายในที่เกิดขึ้นเมื่อทำลายความเห็นผิด ตามที่นักคิดแบบอัตวิสัย (Subjective)

^๑ ๐.๑๑๑๑๑ (ไทย) ๒๓/๑๑๑/๒๓๒.

^๒ ปฏิจจสมุพบาท หมายถึง สภาวะธรรมที่เป็นปัจจัยและสภาวะธรรมที่อาศัยปัจจัยเกิดขึ้น อันเป็นกระบวนการทางปัญญา ซึ่งเป็นสภาวะที่ดำรงอยู่อย่างนั้น.

^๓ ที.ส. (ไทย) ๙/๓๓/๑๖.

^๔ พระพุทธโฆษาจารย์, วิสุทธิธรรม ภาค ๓ ตอน ๑, แปลโดย คณะกรรมการแผนกตำรามหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลั, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๒๓๔-๒๓๕.

ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ในเรื่องนี้ว่า คุณค่าทางจริยธรรมที่เกิดขึ้นต้องเกิดตามความชอบของแต่ละบุคคล^๕ การจำนนยอมรับความจริงที่เกิดขึ้นโดยไม่รู้สึกว่าเป็นผู้กระทำหรือทำเองถือว่าเป็นการบังคับที่ไม่ได้สร้างคุณค่าต่อความดีแต่อย่างใด แต่ความดีควรเกิดจากการยอมรับและพึงพอใจในสิ่งที่ทำนั้น แล้วทำให้คุณค่าที่เกิดขึ้นตามมานั้นยอมรับได้ ซึ่งการยอมรับในลักษณะนี้ไม่ได้เกิดจากการจำใจรับผล แต่เป็นการสร้างความรู้สึกร่วมว่าผลที่เกิดขึ้นนั้นล้วนเริ่มต้นจากเจตนาตั้งใจทำตั้งแต่ต้นต่างหาก หากมีความรู้เข้าใจแต่ต้นว่าจะมีผลแห่งการกระทำนั้นตามมาผู้กระทำอาจเปลี่ยนพฤติกรรมให้ต่างออกไป กล่าวคือ เมื่อเกิดความรู้ (วิชา) ขึ้นวิชาก็จะดับไป พอวิชาดับไม่เหลือสังขารคือการปรุงแต่งก็จะดับไปตาม ฯลฯ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนั้น ย่อมมีด้วยอาการอย่างนี้ แม้ด้วยเหตุอย่างนี้ดังนี้ จึงชื่อว่า ความกังวลอะไรๆ ว่า สิ่งนี้ของเรา หรือว่า สิ่งนี้ของคนเหล่านี้นั้น ย่อมไม่มีแก่ผู้ใด^๖ ผิดกันก็ตรงที่นักคิดแบบอัตตวิสัยนั้นยอมรับแค่เพียงความพอใจที่จะทำ แต่กลับไม่ยินดีหรือพอใจกับการรับผลที่เกิดขึ้น เพราะผลที่เกิดขึ้นไม่ได้สร้างคุณค่าให้เท่าใดนัก ส่วนพุทธปรัชญาเถรวาทมองลึกไปถึงผลที่เกิดขึ้นตามมามีส่วนสำคัญด้วยเช่นเดียวกัน ดังแนวคิดเรื่องที่ผลที่ตามมาในข้อ ๒

๒. คุณค่าภายในที่สะท้อนผ่านทางการพัฒนาศักยภาพของแต่ละบุคคลได้ส่งผลต่อคุณค่าภายนอกที่กลายเป็นประโยชน์ในโลกและบุคคลอื่น ตรงกับการประกาศคำสอนครั้งแรกของพระพุทธเจ้าว่า

“แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ พวกเธอจึงเที่ยวจาริก เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์...จึงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะบริบูรณ์ บริสุทธี”^๗

ที่สำคัญคุณค่าดังกล่าวอาศัยการพึงแล้วสร้างความรู้ที่แยกกาย จึงจะเข้าใจปฏิจลสมุปบาทธรรมในร่างกายและจิตใจตามที่พระพุทธเจ้ากล่าวไว้ว่า เพราะเหตุดังนี้ เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ” แต่ในแนวคิดแบบอัตตวิสัยได้เน้นไปที่ความคิดของแต่ละคนที่เกิดขึ้นตามมาตรงกับความพึงพอใจในชีวิตมากน้อยเพียงใด ซึ่งตรงนี้นักคิดอัตตวิสัย (Objective) กลับมองว่าคุณค่าทางจริยะต้องสมบูรณ์ ไม่ควรมีใครเป็นผู้กำหนด และการทำดีไม่ควรถูกกำหนดเพียงเพื่อผลประโยชน์เท่านั้น แต่เป็นไปเพื่อความดีที่สมบูรณ์นั่นเอง โดยนักคิดเหล่านี้อาจไม่ได้เน้นไปที่ผลเท่านั้น แต่เน้นไปที่ความสมบูรณ์ของเนื้อหาโดยรวมด้วยต่างหาก ส่วนใครจะรับรู้ได้แค่ไหนหรือพึงพอใจหรือไม่อาจไม่ใช่ประเด็นสำคัญ ฉะนั้นบุคคลจึงเป็นเพียงองค์ประกอบที่ไม่จำเป็นในการอธิบายคุณค่าแบบอัตตวิสัย แต่ควรมุ่งความสำคัญ

^๕ ศาสตราจารย์ปรีชา ช้างขวัญยืน, ปรัชญากับวิถีชีวิต, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, ๒๕๔๙), หน้า ๙๓.

^๖ ชุม. (ไทย) ๒๙/๘๖๕/๔๑๙.

^๗ วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๓๒.

^๘ ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๒๓๗/๙๕.

ไปที่เนื้อหาเท่านั้น ตรงนี้ก็อาจขัดแย้งกับพุทธปรัชญาเถรวาทที่มองไปทั้งสองส่วนกล่าวคือความสมบูรณ์ของเนื้อหาต้องมาจากความสมบูรณ์ของบุคคลก่อน จึงต้องสร้างคนให้สมบูรณ์ก่อนแล้วจึงจะสร้างคุณค่าทางจริยะในเวลาต่อมาได้

ในบทความนี้จึงได้ประมวลความคิดเรื่องปฏิจจสมุปบาทกับคุณค่าทางจริยธรรม โดยศึกษาผ่านทฤษฎีคุณค่าทางปรัชญา แล้วนำมาวิพากษ์เพื่อให้เห็นคุณค่าที่เกิดขึ้นผ่านการศึกษาหลักปฏิจจสมุปบาทที่เกิดขึ้นภายในบุคคลที่ศึกษาและปฏิบัติ รวมถึงผลที่เกิดขึ้นตามมา เป็นความบริสุทธิ์และบริบูรณ์ของโลกและบุคคลอื่นได้อย่างไร

๒. แนวคิดปฏิจจสมุปบาทในพุทธปรัชญาเถรวาท

การปฏิบัติตนตามหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาถือเป็นเรื่องปกติของเหล่าพุทธบริษัท เพราะง่ายต่อการอธิบายด้วยหลักความเชื่อ แต่เมื่อคนที่อยู่นอกศาสนาหรือผู้ที่ใช้เหตุผลมาพิสูจน์ความจริงในเรื่องข้อปฏิบัติทางศาสนาจำเป็นต้องอาศัยเหตุผลในการตอบ และเหตุผลนี้เองเป็นปัจจัยสำคัญในการอธิบายความจริงอีกหลายอย่างในทางพระพุทธศาสนาที่ต้องใช้ปัญญาเป็นหลักสำคัญ เพราะปัญญาที่จะทำความเข้าใจหลักธรรมนี้ได้ไม่ใช่แค่ปัญญาที่เรียนหรือฟังตามๆ กันมาเท่านั้น แต่ต้องเป็นปัญญาที่เกิดจากการอบรมหรือปฏิบัติธรรม ไม่อย่างนั้นก็ยากจะเข้าใจธรรมได้ ดังข้อความว่า “ธรรมเหล่านี้แล ลึกซึ้ง เห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก สงบ ประณีต ใช้เหตุผลคาดคะเนเอาไม่ได้ ละเอียต รู้ได้เฉพาะบัณฑิต ซึ่งตถาคตรู้แจ้งเองแล้วสั่งสอนผู้อื่นให้รู้แจ้งตามอันเป็นเหตุให้คนกล่าว ยกย่องตถาคตถูกต้องตามความเป็นจริง”^๙ โดยความหมายของธรรมในที่นี้ก็คือปฏิจจสมุปบาทนั่นเอง ตามที่พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสถึงต่อมาว่า “ธรรมที่เราได้บรรลุแล้วนี้ เป็นคุณอันลึก เห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก เป็นธรรมสงบ ประณีต ไม่หยาบ ลงสู่ความตรึก ละเอียต เป็นวิสัยที่บัณฑิตจะพึงรู้แจ้ง ส่วนหมู่สัตว์นี้เรจรมย์ด้วยอาลัย ยินดีในอาลัย ชื่นชมในอาลัย ฐานะคือความที่อวิชาเป็นปัจจัยแห่งสังขารเป็นต้นนี้ เป็นสภาพอาศัยปัจจัยเกิดขึ้นนี้ อันหมู่สัตว์ผู้เรจรมย์ด้วยอาลัย ยินดีในอาลัย ชื่นชมในอาลัยเห็นได้ยาก แม้ฐานะคือธรรมเป็นที่ระงับสังขารทั้งปวง เป็นที่สละคืนอุปธิทั้งปวง เป็นที่สิ้นตัณหา เป็นที่สิ้นกำหนด เป็นที่ดับสนิท หากเลสเครื่องร้อยรัดมิได้นี้ ก็แสนยากที่จะเห็นได้ ก็ถ้าเราจะพึงแสดงธรรม สัตว์เหล่านี้ก็จะไม่พึงรู้ทั่วถึงธรรมของเรา ข้อนั้น จะพึงเป็นความเห็นดเห็น้อยเปล่าแก่เรา จะพึงเป็นความลำบากเปล่าแก่เรา”^{๑๐}

แต่ที่ว่าเข้าใจยากก็ไม่ใช่หมายความว่าไม่มีใครเข้าใจได้ขึ้นอยู่กับการศึกษาปฏิบัติตามหลักธรรมจนเกิดปัญญา ดังข้อความว่า

^๙ ที.ส. (ไทย) ๙/๓๗/๑๖.

^{๑๐} วิ.ม. (ไทย) ๔/๕/๙.

“สัตว์ทั้งหลายที่มีรูสีกคือกิเลสในจักขุน้อยก็มี ที่มีรูสีกคือกิเลสในจักขุมากก็มี ที่มีอินทรีย์ แก่ กล้าก็มี ที่มีอินทรีย์อ่อนก็มี ที่มีอาการดีก็มี ที่มีอาการทรามก็มี ที่จะสอนให้รู้ได้ง่ายก็มี ที่จะสอนให้รู้ได้ยากก็มี ที่มีปกติเห็นปรโลกและโทษโดยความเป็นภัยอยู่ก็มี มีอุปมาเหมือนดอกอุบลในกออุบล ดอกปทุมในกอปทุม หรือดอกบุณฑริกในกอบุณฑริกที่เกิดแล้วในน้ำ เจริญแล้วในน้ำ งอกงามแล้วในน้ำ บางเหล่ายังจมในน้ำ อันน้ำเลี้ยงไว้ บางเหล่าตั้งอยู่เสมอน้ำ บางเหล่าตั้งอยู่พ้นน้ำ อันน้ำไม่ติดแล้ว”^{๑๑}

การปฏิบัติตนจึงเป็นผลทำให้เกิดความเข้าถึงความดีสูงสุด โดยความดีที่ว่าเกี่ยวข้องกับ ความเข้าใจในหลักปฏิจจสมุปบาทที่ช่วยให้ลดละวางความเป็นตัวตน และเข้าใจความเป็นเหตุปัจจัย ของสรรพสิ่งมากยิ่งขึ้น โดยในทางพระพุทธศาสนาที่มีอรรถกถาจารย์และพระเถระมากมายให้ ความสำคัญในการถ่ายทอดความหมายเพื่อประโยชน์แก่การนำไปใช้ในการปฏิบัติตน เป็นหลักทาง จริยธรรม ซึ่งจำเป็นต้องมีการนำหลักธรรมเหล่านี้มาใช้เพื่อทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจต่อชีวิตมาก ยิ่งขึ้นอันเกี่ยวข้องกับการศึกษา เพราะจริยธรรมเกิดจากการรู้ตัวเองทำให้สามารถวางความสัมพันธ์ ระหว่างตัวเองกับผู้อื่นและสิ่งอื่นได้ถูกต้อง ซึ่งเกี่ยวข้องกับการศึกษาที่ส่วนใหญ่นั้นเรียนรู้แต่เรื่อง นอกตัว เกือบไม่มีเลยที่ศึกษาให้รู้ตัวเองด้วย ฉะนั้น การศึกษาจึงให้แต่ความรู้ แต่ไม่ได้ให้ปัญญาซึ่ง มีจริยธรรมอยู่ด้วยเสมอ ความรู้ในปัจจุบันจึงอาจไม่มีจริยธรรมอยู่ด้วย^{๑๒}

ฉะนั้น ปฏิจจสมุปบาทจึงเป็นผลของการปฏิบัติตนตามหลักธรรมจนหลุดพ้นจากความ ทุกข์ แม้จะมีการตีความที่แตกต่างกันไป แต่ปฏิจจสมุปบาทก็เป็นการกล่าวถึงเหตุปัจจัยคือ "เมื่อมี สิ่งนี้ สิ่งนี้ก็มี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้ก็เกิดขึ้น และเมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ก็ไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้ก็ดับ" เมื่อขยายความออกไปปฏิจจสมุปบาทคือผลแห่งการปฏิบัติตามทางสายกลางที่ทำลายตัวตนที่ทำให้ เกิดความยึดมั่นจนกลายเป็นสัสสตทิฐิ และความเชื่อในการขาดสูญไม่มีผลแห่งความดีความชั่ว กลายเป็นอุจเฉททิฐิ

๓. แนวคิดคุณค่าจริยะในพุทธปรัชญาเถรวาท

คำว่า จริยะ แปลว่าความประพฤติ ในอรรถกถาแปลว่าประพฤติในอารมณ^{๑๓} หรือ เรียกว่าจาริต ส่วนคำว่า จริยธรรม ในพระไตรปิฎกและอรรถกถาไม่มีคำนี้ แต่มีคำว่า ธรรมจริยะ แปลว่า การประพฤติธรรม^{๑๔} ส่วน คุณค่า (value) คือ คุณสมบัติที่ได้จากการประเมินสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ดังนี้

ก. คุณค่าจริยะทางอัตตวิสัย มาจากแนวคิดแบบสัมพัทธนิยมทางจริยศาสตร์ (Ethical Relativity) ซึ่งนักคิดกลุ่มนี้ เช่น เวสเตอร์มาร์ค (Edward Westermarck) เชื่อว่า จริย

^{๑๑} วิ.ม. (ไทย) ๔/๙/๑๑.

^{๑๒} นายแพทย์ประเวศ วะสี, การพัฒนาต้องเอาวัฒนธรรมเป็นตัวตั้ง, พิมพ์ครั้งที่ ๓ , (กรุงเทพมหานคร: หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๓), หน้า ๑.

^{๑๓} พ.ป.อ. (ไทย) ๗/๑/๘๐๐.

^{๑๔} ส.ส.อ. (ไทย) ๑/๑/๕๒๗.

ศาสตร์ไม่มีกฎเกณฑ์ (Ethics Is Not Normative)^{๑๕} โดยมีความเชื่อการกระทำของใครก็ตามล้วนต่างกันไปในเวลาหรือสถานการณ์ต่างๆ ซึ่งสร้างความพอใจหรือไม่พอใจ พอใจมากหรือน้อยต่างกันไป ถ้าพอใจก็ถือว่าดี ไม่พอใจก็ถือว่าเลว โดยค่าทางศีลธรรมหรือคุณค่าทางความประพฤติเป็นเพียงค่าที่แสดงให้เห็นถึงความพอใจหรือไม่พอใจ ไม่ได้ระบุถึงคุณค่าที่มีอยู่จริง เพราะคุณค่านั้นไม่มีและระบุไม่ได้ การตัดสินคุณค่าว่าดีหรือชั่วจึงเป็นเพียงคำบรรยายความรู้สึกหรือแสดงความรู้สึกเท่านั้น ฉะนั้น ความเข้าใจว่าคุณค่าทางจริยะมีอยู่จริง และเป็นสิ่งตายตัวเป็นความหลงผิด คุณค่าทางจริยะเป็นอัตวิสัย (subjective) ขึ้นกับอารมณ์ของแต่ละคนเป็นสำคัญ

ข. คุณค่าจริยะทางปรีวิสัย เป็นแนวคิดที่แย้งกับคุณค่าทางอัตวิสัย โดยถือว่า ดีชั่วถูกหรือผิด หรือค่าทางจริยะเป็นสิ่งตายตัว เพราะหากคุณค่าเหล่านี้เป็นไปตามความรู้สึกพอใจหรือไม่พอใจของคนหรือของสังคม หรือสภาพแวดล้อมก็เท่ากับยอมรับว่าไม่มีความดี ไม่มีความชั่ว เพราะสิ่งที่เราเรียกว่าดีในวันนี้ วันต่อไปอาจกลายเป็นความชั่วก็ได้ ความดีหรือความชั่วจึงไม่ได้ขึ้นกับการกระทำหรือผู้กระทำ เพราะหากความดีชั่วถูกผิดไม่มีความหมายตายตัว คนเราก็ไม่จำเป็นต้องทำดีหรือเป็นคนดี เพราะหากการทำดีเป็นแค่เรื่องความพอใจ หรือทำดีเพื่อให้สังคมยอมรับ ไม่ใช่ทำดีเพราะเป็นสิ่งที่ดี แต่คนที่ทำดีส่วนมากไม่ได้เชื่อเช่นนั้น คนที่ทำดีเพราะคิดว่าสิ่งนั้นดี โดยไม่ได้ปรารถนาสิ่งตอบแทนใดๆ คนเหล่านี้มิใช่ไม่รู้ว่าคุณค่าความพอใจต่างกัน สังคมให้คุณค่าที่ต่างกันไปด้วย แต่เขาไม่เห็นว่าคุณค่าเหล่านี้เพียงพอที่จะยอมรับว่าความดีแท้ไม่มีอยู่ หรือความดีเป็นแค่เรื่องสัมพัทธ์หรือเป็นอัตวิสัยเท่านั้น^{๑๖}

ค. คุณค่าทางจริยะในพุทธปรัชญาเถรวาท พุทธปรัชญาเถรวาทอาจจะยอมรับทั้งคุณค่าทางจริยะแบบปรีวิสัยและแบบอัตวิสัย โดยเบื้องต้นคุณค่าปรีวิสัยอาจไม่ตรงนักเนื่องจากคุณค่าจริยะแบบปรีวิสัยจะใกล้เคียงกับศาสนาแบบเทวนิยมที่เชื่อว่ามีอำนาจศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติอยู่ สำหรับพุทธศาสนาไม่เชื่ออย่างนั้น แต่มุมมองแบบปรีวิสัยก็ทำให้เข้าใจว่าความดีเป็นสิ่งที่บริสุทธิ์ ไม่ขึ้นอยู่กับการปรารถนาหรือเกี่ยวข้องกับใคร เป็นจริงตามนั้นไม่มีใครเปลี่ยนแปลงได้ ซึ่งตรงนี้ทำให้เห็นคุณค่าที่เกิดขึ้นผ่านคำว่า ดี หรือชั่ว ที่พุทธปรัชญาเถรวาทเริ่มต้นจากเจตนาที่อยู่ภายในใจก่อน เพราะใจเป็นจุดเริ่มต้นของการกระทำทุกอย่าง

แต่การยืนยันคุณค่าทางจริยะในพุทธปรัชญาเถรวาทแบบปรีวิสัยอาจไม่ได้ให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงทางคุณค่าที่เกิดขึ้นจากสิ่งแวดล้อม แต่อาศัยการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในใจเป็นหลักก็จริง แต่พุทธปรัชญายังมองคุณค่าที่เกิดขึ้นภายนอกด้วย เป็นการอธิบายคุณค่าทางจริยะแบบอัตวิสัยที่เน้นไปตามประโยชน์ที่เกิดขึ้นตามมา เพราะแม้จุดมุ่งหมายของความดีสูงสุดในพุทธปรัชญาก็คือนิพพานจะเป็นเรื่องประโยชน์ส่วนตัว แต่ความจริงจุดหมายนั้นก็มีความเสียสละในตัวเอง โดยการกระทำดังกล่าวถูกอธิบายในลักษณะจริยธรรมดังต่อไปนี้

^{๑๕} Edward Westermarck, “Ethics Are Relative”, in **Introduction to Ethical Studies An Open Source Reader** by Lee Archie John G. Archie, August 2003, p.39, [ออนไลน์] ,แหล่งที่มา : <http://philosophy.lander.edu/ethics/ethicsbook.pdf> (August 2003)

^{๑๖} ปรีชา ช่างขวัญยืน, **ปรัชญากับวิถีชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, ๒๕๔๙), หน้า ๙๕-๙๖.

ก. คุณค่าระดับศีล คุณค่าระดับนี้ถือว่าเป็นพื้นฐานของจริยธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท โดยศีลนั้นถือว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เริ่มจากเจตนาที่อยู่ในใจของบุคคลนั้นให้สอดคล้องกับประโยชน์ที่ไม่เบียดเบียนคนอื่น และพื้นฐานทางจริยธรรมหรือศีล ๕^{๑๗} เป็นหลักที่เพิ่มคุณค่าการกระทำที่เปลี่ยนจากคนธรรมดาให้กลายเป็นอริยบุคคลได้ โดยคุณค่านี้นั้นเกิดจากการกระทำดี ด้วยการเว้นจากการทำชั่วอีกที โดยความหมายของคำว่าดีในที่นี้จึงเป็นการปฏิเสธความชั่วหรือเว้นจากทางที่ควรเว้นก่อน เพราะคำสอนในพุทธปรัชญาเถรวาทมักจะเริ่มต้นด้วยสิ่งที่ควรเว้นก่อน

ข. คุณค่าระดับกุศลกรรมบถ^{๑๘} คุณค่าระดับนี้สูงขึ้นกว่าระดับของศีล การทำความดีในระดับนี้เป็นการทำในระดับกรรม โดยคุณค่าของระดับกรรมบถนี้เป็นการยกคุณค่าของความคิดขึ้น เพราะเมื่อใครทำดีเพื่อตนเองก็ต้องอยู่บนฐานของการไม่เบียดเบียนผู้อื่นก่อน และผลที่เกิดขึ้นกับความดีในลักษณะนี้ก็คือบุคคลนั้นย่อมกลายเป็นคนดี เป็นความจริงที่ไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลง อาจกล่าวได้ว่าความดีในลักษณะนี้เชื่อมโยงการทำความดีกับคนอื่น ๆ ในรูปแบบของสังคม โดยพิจารณาจากผลที่เกิดขึ้นจะสอดคล้องกันระหว่างการยอมรับว่าดีระหว่างสังคมกับธรรมชาติ ฉะนั้น การกระทำที่ดีหรือถูกจึงต้องก่อให้เกิดความสุขทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น และความสุขนั้นก็คือสิ่งที่เกี่ยวข้องกับความสมบูรณ์ทางศีลธรรม ความรู้แจ้งในธรรมชาติ ความหลุดพ้นของจิต และความสุksomบูรณ์ทางจิตใจนั่นเอง

ค. คุณค่าระดับมัชฌิมาปฏิปทา^{๑๙} การทำดีที่มีลักษณะนำผู้กระทำไปสู่ความดีสูงสุดได้อีกประเภทหนึ่ง คือ ทางสายกลาง โดยคุณค่าการทำความดีแล้วหวังผลที่เกิดขึ้นในโลกนี้และโลกหน้า แล้วจึงพัฒนาสู่ความดีที่เหนือโลก การทำความดีในขั้นมัชฌิมาปฏิปทานี้จะนำไปสู่ผลที่ดีในการดำเนินชีวิตไม่ขัดแย้งกับธรรมชาติ

๔. ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจุสมุปบาทกับคุณค่าทางจริยะ

การศึกษาความสัมพันธ์นี้อาศัยคุณค่าทางจริยะในการวิเคราะห์ ดังนี้

๑. ความสัมพันธ์แบบอัตตวิสัย การพิจารณาความสัมพันธ์คุณค่าแบบอัตตวิสัยที่เริ่มต้นด้วยการหาหลักการทางความเชื่อที่มีต่อแนวคิดเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่มีผลในการนำไปใช้ตัดสินคุณค่าด้านต่างๆ ทั้งความดี ความชั่ว ความถูกและผิด เป็นต้น ซึ่งมีความเชื่อมโยงกันดังนี้

ก. คุณค่าทางด้านเหตุผล ความดีจะมีคุณค่าเมื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ในขั้นต้น^{๒๐} เพราะผู้หวังความสุขในทางพุทธปรัชญาเถรวาทต้องเริ่มต้นตั้งแต่ระดับความสุขคือความสุขที่ได้ตอบสนองตามความต้องการของมนุษย์ในการวางรากฐานของการใช้ชีวิต ดังพระภิกษุมีความต้องการด้วยปัจจัย ๔ ในการดำรงชีวิตแต่เป็นความต้องการที่ถูกจำกัดด้วยลักษณะของหลักธรรม เช่น ความสันโทษ ความรู้จักประมาณ ความเป็นคนเลี้ยงง่าย เป็นต้น ฉะนั้น ความดีที่ถูกพิจารณาผ่าน

^{๑๗} คุรยละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๘๖/๑๙๖.

^{๑๘} คุรยละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๘๕/๓๖๘.

^{๑๙} คุรยละเอียดใน ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๕๓-๒๕๔/๑๔๖.

^{๒๐} Edward Westermarck, "Ethics Are Relative", in *Introduction to Ethical Studies*

คุณค่าของประโยชน์ที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตจึงถูกจำกัดด้วยหลักธรรม เพื่อจำกัดความอยากและ
เป็นพื้นฐานในการพัฒนาตัวเองสู่ความสุขในระดับมานุษยและนิพพานสุขที่สูงขึ้นไป

คุณค่าในอัตตวิสัยนี้จึงอาศัยเหตุผลที่เป็นไปในเชิงโลกียะ มุ่งถึงประโยชน์ที่เกิดขึ้นแก่ผู้
ปฏิบัติและสังคมที่เกี่ยวข้องกล่าวคือ หากทำดีแก่สังคมด้วยการดำเนินตามศีลและกุศลกรรมบถผลก็
จะเกิดประโยชน์ซึ่งเป็นคุณค่าแก่สังคมด้วย และตนเองก็เป็นคนในสังคมก็ย่อมได้รับประโยชน์ไปด้วย
ตรงกันข้ามหากสังคมไม่สงบสุข ตนเองก็ยากจะมีความสุข โดยหลักการปฏิเสธสมุปปาทที่เน้นไป
ที่หลักการแห่งการอิงอาศัยซึ่งกันและกัน ทำให้เห็นปรากฏการณ์การไม่ปฏิบัติตามหลักศีลและกุศล
กรรมบถและการปฏิบัติตามจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่แตกต่างกัน

ข. คุณค่าความทุกข์และความสุข คุณค่าทางจริยธรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งคือการพูดถึง
ทุกข์กับสุข โดยคำว่า ทุกข์^{๒๑} คือสภาพที่ทนได้ยาก สภาพที่ทนอยู่ไม่ได้ เพราะถูกบีบคั้นด้วยความ
เกิดขึ้นและความดับสลายไป เนื่องจากต้องไปตามเหตุปัจจัยที่ไม่ขึ้นต่อตัวมันเอง โดยการอธิบายถึง
ความทุกข์นั้นเกี่ยวพันกับเรื่องความเกิด ความแก่ ความเจ็บไข้ก็เป็นทุกข์ ความตาย ความประจวบ
ด้วยสิ่งที่ไม่เป็นที่รัก ความพลัดพรากจากสิ่งเป็นที่รัก ปรารถนาสิ่งใดไม่ได้สิ่งนั้น โดยย่อ อุปาทาน
ชั้น ๕ เป็นทุกข์ โดยสภาพที่ทำให้เป็นทุกข์เพราะเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ไม่เที่ยง

ส่วนความสุขไม่ได้มีความหมายอะไรเลยหากไม่ได้เกี่ยวพันกับบุคคลผู้ที่จะรับความสุข
นั้น ซึ่งตอบปัญหาข้อหนึ่งที่ว่า เมื่อนิพพานเป็นความสุข แล้วใครเป็นผู้มีความสุขในนิพพานนั้นได้
คำตอบก็คือตราบเท่าที่ยังไม่นิพพานหรือดับสูญสลายทางกาย บุคคลนั้นก็ได้รับผลแห่งความสุขนั้นได้
ความสุขจึงเป็นเรื่องของบุคคล ส่วนการอธิบายความสุขในปฏิเสธสมุปปาทซึ่งอยู่ในฝ่ายของปรมัตถ
ธรรมจึงไม่มี เพราะปฏิเสธสมุปปาทเป็นความจริงที่ไม่มีบุคคลเข้าไปเกี่ยวข้อง เป็นกฎแห่งธรรมตาม
กฎแห่งนิยาม แต่ความสุขเป็นเพียงสมมติที่เกิดขึ้นโดยอาศัยคำอธิบายให้สอดคล้องกับบุคคล ท่าน
พุทธทาสเรียกวิธีการกล่าวลักษณะนี้ว่า ภาษาคน คือถือเอาภาวะไม่มีทุกข์นั้นเป็นความสุข เพื่อ
ประโยชน์แก่การสอนศีลธรรมเท่านั้นเอง

๒. ความสัมพันธ์แบบปรัวิสัย ในลักษณะความสัมพันธ์แบบปรัวิสัย ปฏิเสธสมุปปาท
อาจเป็นความจริงที่ไม่ใช้อยู่ในเกณฑ์การประเมินคุณค่าผ่านคนอีกต่อไป แต่ต้องอาศัยความเชื่อความ
จริงบางอย่างที่อยู่เหนือขึ้นไปกว่านั้น ในที่นี้จะได้นำวิเคราะห์ภายใต้เงื่อนไข ดังต่อไปนี้

ก. คุณค่าแบบสมมติกับปรมัตถ์ ในการตัดสินคุณค่าทุกอย่างนักคิดกลุ่ม ปรัวิสัยจะ
เชื่อมั่นว่าคนไม่สามารถตัดสินการกระทำว่าถูกหรือผิดได้ แต่ความดีสูงสุดอยู่เหนือที่คนจะคิดได้^{๒๒}
โดยปฏิเสธสมุปปาทอาจถูกอธิบายทั้งในแบบสมมติและปรมัตถ์กล่าวคือ หากอยู่ในฝ่ายสมมติหรือ
สัมพันธ์กับกิเลส (อวิชชา ตัณหา อุปาทาน) ที่ก่อให้เกิดทุกข์อยู่ เพราะยังมีตัวมันอยู่ที่ยึดถือทุกข์นั้น
อยู่ แต่ในฝ่ายปรมัตถ์หรือฝ่ายสมบุรณ์ก็คือการบรรลุความดีสูงสุดก็เมื่อหมดตัวตนหรือสิ้นอัตตาไม่มี
ความยึดมั่นถือมั่นอีกแล้ว ซึ่งวิธีการอธิบายแบบนี้ทำให้ช่วยแก้ข้อสงสัยที่ท่านพุทธทาสภิกขุได้ตั้ง
ข้อสังเกตต่อการอธิบายของพระพุทธโฆษาจารย์ถึงหลักการที่มองเรื่องปฏิเสธสมุปปาทเป็นเรื่องข้าม

^{๒๑} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๔/๑๖.

^{๒๒} G. E.Moore, "The Objectivity of Moral Judgements" in *Introduction to Ethical Studies An Open Source Reader* by Lee Archie John G. Archie, August 2003, pp.54-55.

ภพข้ามชาติ หรือมีอัตตาที่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอีก เพราะท่านพุทธทาสถือว่าปฏิจจสมุปบาทเป็นเรื่องของปัจจุบันเท่านั้น แต่การอธิบายปฏิจจสมุปบาทแบบข้ามภพข้ามชาตินั้นเป็นการอาศัยหลักสมมติตัวตนขึ้นมาเพื่อแสวงผลที่เกิดขึ้นจากการความดีหรือชั่วตามหลักกฎแห่งกรรม แต่หากถือเอาการอธิบายว่าเป็นแต่ปัจจุบันเท่านั้นก็เท่ากับยอมรับว่าไม่มีตัวตนที่ควรยึดถือเป็นแบบประมัตถ์เป็นการบรรลุถึงความดีสูงสุดนั่นเอง

ข. คุณค่าการเกิดและความดับ ในการพิจารณาปัญหานี้ เราอาจต้องเข้าใจเป็นเบื้องต้นก่อนว่าค่าทางจริยะเป็นสัมพัทธ์คือค่าทางจริยะไม่ได้มีอยู่จริง เป็นเพียงแต่สมมติขึ้นตามแต่ใจคนหรือสังคมต้องการ ส่วนค่าทางจริยะแบบสมบูรณ์คือทางจริยะมีอยู่จริง ดีชั่วมีจริง ให้ผลจริง ตัดสินได้จริงอย่างเป็นสากล โดยอาจมองได้ ๒ ลักษณะ คือ ก. ลักษณะคุณค่าสัมพัทธ์กับการเกิด การเกิดในปฏิจจสมุปบาทใช้คำว่า ชาติ อาศัยหลายสิ่งที่เรียกว่าปัจจัย เริ่มตั้งแต่อาหารจนกระทั่งความทุกข์เกิด และข. ความสมบูรณ์กับการดับ ในกรณีของการดับมีความสมบูรณ์อยู่ในตัวเอง เป็นการดับหมดสิ้นกิเลส เป็นสายที่ตรงข้ามกับการเกิด เป็นการดับที่เหตุปัจจัยทำให้ทุกอย่างดับไปโดยอัตโนมัติ

๓. คุณค่าเรื่องทฤษฎีและการปฏิบัติ ในการวิเคราะห์เรื่องปฏิจจสมุปบาทจำเป็นต้องเข้าใจถึงทฤษฎีกับการปฏิบัติว่าเกี่ยวข้องกัน เมื่อเห็นอย่างไรก็ปฏิบัติแบบนั้น โดยมัวเฝ้ามองเรื่องความเห็นหรือทฤษฎีว่าเป็นการลดทอนคุณค่าความดีไป เพราะมัวเฝ้ามองเน้นไปที่การปฏิบัติ^{๒๓} ฉะนั้น ในพุทธปรัชญาเถรวาทจึงอาจแตกต่างจากคุณค่าแบบปรัสัยตรงที่เน้นไปถึงการปฏิบัติด้วย โดยพิจารณาจากคุณค่าดังนี้คือ

ก. คุณค่าของทฤษฎี ในหลักการปฏิจจสมุปบาทได้กล่าวถึงทฤษฎีคือความเห็นผิดไว้ ๒ ลักษณะ คือ ความเห็นว่าเป็นเที่ยง (สัสสตทฤษฎี) คือบัญญัติอดีตและโลกว่าเป็นเที่ยง^{๒๔} และความเห็นว่าเป็นชาตสุญญ (อจฺเณททฤษฎี) คือบัญญัติความชาตสุญญ^{๒๕} ความพินาศ ความเลิกละทิ้งของสัตว์ผู้ปรากฏอยู่ การหลุดพ้นจากการยึดถือตัวตนและการปล่อยวางตัวตนในที่นี้หมายถึงสิ่งที่สัมพัทธ์ตามที่พระพุทธเจ้ากล่าวถึงคือ คน สิ่งของ หรือทรัพย์สมบัติต่างๆ จะถือว่าเป็นตัวเป็นตนก็ไม่ได้ จะคิดว่าไม่มีอะไรเลย ทุกอย่างไม่เหตุปัจจัยเกิดๆ เกิดเอง ดับก็ดับเองก็ไม่ได้ บุคคลผู้เข้าถึงความดีสูงสุดต้องไม่มีทฤษฎีทั้งสองนี้ ซึ่งปฏิจจสมุปบาทถือว่าเป็นความจริงที่มีเหตุปัจจัยไม่ใช่มีตัวตน และมีใช้เกิดและสูญไปโดยไม่มีเหตุเช่นกัน

ข. คุณค่าของมัชฌิมาปฏิปทา ในการกระทำที่ดีเพื่อผลคือความดีสูงสุดจำเป็นต้องอาศัยหลักแห่งทางสายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทา คือ ความเห็นชอบ คิดชอบ พูดชอบ กระทำชอบ เลี้ยงชีพชอบ พยายามชอบ มีสติชอบ มีสมาธิชอบ เพราะหลักแห่งทางสายกลางนี้ช่วยทำให้หลีกเลี่ยงจากทางไม่ได้คือมิจฉาทิฐิและอกุศลกรรม ทำให้ถึงความดีสูงสุดได้

^{๒๓} THOMAS BALDWIN, "Moore" in *The Blackwell Companion to Philosophy*, Edited by NICHOLAS BUNNIN and E. P. TSUI-JAMES, SECOND EDITION, (UK: Blackwell Publishers Ltd, 2003), pp.805-806.

^{๒๔} ที.สี. (ไทย) ๙/๒๗/๑๑.

^{๒๕} ที.สี. (ไทย) ๙/๔๔/๓๒.

๕. สรุป

พระพุทโธชาจารย์นั้น ได้ให้ความสำคัญกับผู้ปฏิบัติตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาว่าเป็นสิ่งชอบหรือถูกต้องแล้วจึงอธิบายปัจจุสมุปบาทภายใต้หลักการข้ามภพข้ามชาติ ส่วนท่านพุทธทาสให้ความสำคัญกับผลของความจริงว่าถูกต้องจึงไม่จำเป็นต้องยึดหลักการข้ามภพข้ามชาติ แต่รู้ว่าเป็นผลคือความทุกข์เท่านั้นหรือศึกษาความดีที่สมบูรณ์เท่านั้น แต่ไม่จำเป็นต้องศึกษาบุคคลผู้ทุกข์ซึ่งทำให้เป็นสัมพัทธ์เปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลาตนเอง

บรรณานุกรม

๑. คัมภีร์พระไตรปิฎกและหนังสือทั่วไป

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พระพุทโธชาจารย์, วิสุทธิมรรค. แปลโดย คณะกรรมการแผนกตำราสมาฆิกะราชวิทยาลัย. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

ดร.เค.เอ็น.ชยติลเลเก. จริยศาสตร์แนวพุทธ. แปลโดยสุเชาว์ นพอมัย. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ.๒๕๓๗.

ซัชชัย คุ่มทวีพร. จริยศาสตร์ : ทฤษฎีและการวิเคราะห์ปัญหาจริยธรรม . กรุงเทพมหานคร: ดำเนินการพิมพ์, ๒๕๔๐.

เนืองน้อย บุญเนตร. จริยศาสตร์กับปัญหาปัจจุบัน. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , ๒๕๒๙.

----- . จริยศาสตร์สภาวะแวดล้อม : โลกทัศน์ในพุทธปรัชญาและปรัชญาตะวันตก. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) . พุทธธรรม . พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๔๓ .

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๓.

พุทธทาสภิกขุ. ปฏิจตุสมุปบาท. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๓.

----- . ปฏิจตุสมุปบาท หลักปฏิบัติจริยศาสตร์ที่สมบูรณ์แบบ. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ม.ป.พ.

----- . แนวแนวจริยธรรมร่วมสมัย ชุดที่ ๓ จุดหมายปลายทาง และตัวแท้ของจริยธรรม. กรุงเทพมหานคร: ดวงตะวัน, ๒๕๕๓.

----- . ปฏิจตุสมุปบาท จากพระโอษฐ์. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๕๔.

Donald M. Borchert . Encyclopedia of Philosophy. Second Edition. USA : Thomson Gale Corporation, 2006.

NICHOLAS BUNNIN and E. P. TSUI-JAMES. The Blackwell Companion to Philosophy. SECONDEDITION. UK: Blackwell Publishers Ltd, 2003.

ROBERT AUDI. THE CAMBRIDGE DICTIONARY OF PHILOSOPHY. SECOND EDITION. New York: Cambridge University Press, 1999.

ความรักกับการเลือกคู่: ทศนะทางพระพุทธศาสนา THE LOVE WITH THE SELECT PARTNER : THE VIEW BUDDHIST

พระพรสวรรค์ ฐิติญาโน,ดร

อาจารย์ประจำบัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นบทความวิชาการ มีวัตถุประสงค์เพื่อ ความรักจัดว่าเป็นนามธรรม แต่มนุษย์สามารถรับรู้ถึงความรักได้ด้วยการแสดงออกมาในรูปของความคิด ความพอใจ ความซาบซึ้งใจซึ่งความรักมีหลายรูปแบบ เช่น ความรักระหว่างพ่อแม่และลูก ความรักระหว่างสามีภรรยาความรักระหว่างเพื่อน รวมทั้งความรักแบบเมตตาเป็นความรักที่อยากให้ผู้อื่นมีความสุข และสามารถพัฒนาให้เป็นความรักที่แผ่ไปสู่มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายด้วยความสม่ำเสมอโดยไม่มีประมาณ ไม่จำกัดขอบเขตและการเลือกคู่ที่ดีนั้นต้องใช้หลักธรรมที่เกี่ยวกับความรักในพระพุทธศาสนาเถรวาท เช่น หลักธรรมที่ใช้กับความรักตนเอง หลักธรรมที่ใช้กับความรักผู้อื่น ซึ่งการใช้หลักธรรมมากำกับความรักจะทำให้ได้คู่รักที่เหมาะสมอยู่ด้วยกันยาวนาน

คำสำคัญ : ความรัก,การเลือกคู่, พระพุทธศาสนา

Abstract

The love is the abstract the handle must not be but man be able to recognize the love by showing it in the form of the idea of satisfaction of appreciation that love has multiple formats such as the love between the parent unit and the baby love between husband and wife of love between friends and the love is a kind of love that would like to be happy and can be developed as a love that spread to humans and animals with a consistent with no approximately does not limit the scope and select partner is to use the Dhamma. About the love of the Buddhists such as the principle that is used with the self-love the Dhamma. With the love the other party that the use of the Dhamma directing the love to couples that are long-lasting.

Keyword : Love, Select Partner, Buddhist.

๑. บทนำ

“ความรัก” เป็นคำที่ยากเกินกว่าที่เราจะให้คำนิยามได้เพราะความรักนั้นทำให้เกิดแรงบันดาลใจและเป็นพลังให้เกิดทั้งแง่ลบและแง่บวกความรักเป็นพลังที่อยู่ภายในจิตใจของมนุษย์สัตว์ความรักยังมีบทบาทสำคัญในชีวิตมนุษย์เป็นอย่างมาก ในการดำรงชีวิตอยู่ของมนุษย์ความรักนั้นมีพลังมากซึ่งจะแสดงออกมาได้ทั้งทางลบและทางบวกในทางพระพุทธศาสนานั้นความรักกับพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่แยกกันไม่ออกระหว่างพระพุทธศาสนากับพุทธศาสนิกชนความรักในพระพุทธศาสนาเป็นความรักระดับสากล (Universal love) คือรักสรรพสัตว์ทำเพื่อสังคมส่วนรวมความเมตตา ความปรารถนาดีความเห็นอกเห็นใจเป็นความรักที่หวังดีปรารถนาดีต่อบุคคลอื่นอย่างจริงใจมองทุกคนเป็นเพื่อนและไม่ต้องการสิ่งตอบแทนการที่คนเราจะมีคู่ครองนั้นสิ่งที่เกิดในเบื้องต้นนั้นก็คือความรักนั่นเองซึ่งความรักนี้เป็นสิ่งที่ต้องสร้างขึ้นมาก เพื่อให้ได้คู่ครองที่เหมาะสมกัน

๒. ความหมายของความรักในพระพุทธศาสนา

นิยามของ “ความรัก” มีหลายแง่มุมเป็นการบ่งบอกถึงการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ความเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์สัตว์สิ่งแวดล้อมและธรรมชาตินอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นว่าธรรมชาติของความรักนั้นเป็นอย่างไรนิยามของคำว่า “ความรัก” ได้แก่

๒.๑ ความหมายของความรักในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๑) **สินะหะ (เสนหา)** เสนะหะคือสินะหาเป็นความรักฝ่ายอกุศลหรือความรักที่เป็นฝ่ายกิเลสเศร้าหมองแห่งจิตใจจัดอยู่ในกิเลสกลุ่มโลภะ^๑ เป็นไวพจน์คำหนึ่งของตัณหา^๒ จัดเป็นตัณหาที่มีกำลังอ่อนเฉพาะอารมณ์ที่ผูกพันคือมีความรักความเอื้อยเฉพาะบุคคลที่เกี่ยวข้องสนิทสนมผูกพันเป็นญาติมิตร^๓

๒) **เปมะ** จัดเป็นไวพจน์ของตัณหาด้วยดังที่ปรากฏในคัมภีร์สารัตถปกาสินีว่า “เพราะฉะนั้นตัณหาแลท่านเรียกว่าราคะเพราะกำหนดว่าฉันทะเพราะพอใจว่าเปมะเพราะประพฤติน่ารักใคร่”^๔ เปมะเรียกอีกอย่างว่าตัณหาเปมะ^๕ หรือเคหสิตเปมะหมายถึงความรักอันอาศัยเรือน^๖ ได้แก่ความรักฉันพ่อแม่ลูกญาติพี่น้องและสามีภรรยาที่มีความเกี่ยวเนื่องเป็นคนร่วมเรือนเดียวกัน^๗ เป็นความรักใคร่ชื่นชมด้วยยึดถือในความสัมพันธ์ฉันญาติมิตรดังกล่าวและแยกจากกันไม่ได้

^๑ อภิ.สง. (ไทย) ๓๔/๑๐๖๕/๒๗๒-๒๗๓.

^๒ ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๘/๑๐, อภิ.สง.อ. (ไทย) ๑/๒/๔๐๐.

^๓ ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๙/๓๒๔, อภิ.สง.อ. (ไทย) ๑/๒/๔๐๐-๔๐๑.

^๔ ส.ขนธ.อ. (ไทย) ๓/๒๖.

^๕ พระสังฆมณฑลสังฆมณฑลจระเย, **ปรหมัตถโชติกะปริเฉทที่ ๙ เล่ม ๑ สมถกรรมฐานที่ปณี**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสังฆมณฑลจระเย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๘๐.

^๖ วิ.ม.อ. (ไทย) ๑/๓/๑๑๔-๑๑๕, ๑๑๗-๑๑๘.

^๗ สุขาวโพลยชุม (ผู้รวบรวม), **ธรรมานุกรม : ประมวลจากพระนิพนธ์ของสมเด็จพระสังฆราชกรมหลวงวชิรญาณวงศ์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า ๓๔๙.

ความรักแบบเปมะเป็นความรักที่เกี่ยวข้องกับบุคคลที่อยู่ในครอบครัวเดียวกันหรือมีปฏิสัมพันธ์กันเช่นมารดาบิดาบุตรธิดาพี่ชายน้องชายพี่สาวน้องสาวสามีภรรยาและมิตรสหาย

๓)ฉันทะในพระอภิธรรมปิฎกวิภังค์ปรากฏความหมายของ “ฉันทะ” ดังนี้คือ “ความพอใจ การทำความพอใจความเป็นผู้ประสงค์จะทำความฉลาด”^{๔๖} ในพระสูตรปิฎกที่หมินกายสีลขันธวรรคพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสสอนเหล่าภิกษุว่า “ฉันทะ” นั้นเป็นกุศลก็ไม่ใช่เป็นอกุศลก็ไม่ใช่จึงกล่าวได้ว่า “ฉันทะ” เป็นคำกลางๆหมายถึงภาวะที่มีความยินดีความพอใจเป็นกุศลหรืออกุศลก็ได้^{๔๗} กล่าวได้ว่า “ฉันทะ” เป็นคำกลางๆไม่เป็นทั้งกุศลและอกุศลหมายถึงความพอใจ

๔)เมตตาในพระอภิธรรมปิฎกวิภังค์อธิบายถึง “เมตตา” ว่าเป็นความรักใคร่ภักดีที่รักใคร่ภาวะที่รักใคร่ในสัตว์ทั้งหลายเรียกว่าเมตตาและควรแผ่เมตตาไปยังสรรพสัตว์เปรียบเหมือนกับเราแผ่เมตตาให้กับคนที่เรารักคนที่เราชอบ^{๔๘} กล่าวได้ว่า “เมตตา” หมายถึงความรักความเอื้อเฟื้อความเอ็นดูไมตรีจิตความรู้สึกที่เป็นมิตรความปรารถนาดีความเมตตากรุณาความเอื้อเฟื้อแผ่ความผูกมิตรความเป็นผู้รักใคร่ความปรารถนาให้เขามีความสุขแผ่ไมตรีจิตคิดจะให้สัตว์ทั้งปวงมีความสุขทั่วหน้า

๕)เมตตาอัปมัญญาในพระอภิธรรมปิฎกวิภังค์ได้อธิบาย “เมตตาอัปมัญญา” ว่าเป็นความรักใคร่ภักดีที่รักใคร่จิตใจที่เท่าเทียมกันในสัตว์ทั้งหลายทั่วๆกันคือแผ่เมตตาไปยังสรรพสัตว์โดยเท่าเทียมกันไม่แบ่งชั้นวรรณะแผ่เมตตาไปทั่วทุกทิศเท่าๆกัน

จากความหมายที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าความหมายของความรักแยกเป็นความรักแบบมีตัณหาเข้าครอบงำที่เรียกว่า “เสนหา” และยังมี “ทิฐิเสนหา” ที่ประกอบด้วยอำนาจของทิฐิที่ประกอบด้วยความยึดมั่นถือมั่น “ความรักแบบเปมะ” เป็นความรักที่แผ่ตัณหาอยู่ด้วยซึ่งจัดเป็นความรักแบบอกุศลจะสังเกตว่าแม้เป็นความรักที่มีตัณหาแผ่อยู่แต่ไม่ได้จัดอยู่ในกลุ่มเดียวกับเสนหาราคะตัณหาส่วน “เมตตา” นั้นเป็นความรักความปรารถนาต่อผู้อื่นอยากให้เขามีความสุขเป็นกุศลมูลแต่เลือกทำเฉพาะญาติพี่น้องพรรคพวกของตนหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกันเช่นครูเมตตาต่อลูกศิษย์หรือผู้มีเมตตาต่อน้องเป็นต้นเมตตาอัปมัญญานั้นเป็นความรักที่ไม่เลือกว่าบุคคลนั้นเป็นใครชนชาติใดสีผิวใดรวยหรือจนเมตตาไปทั้งมนุษย์และสัตว์ไม่มีประมาณไม่มีขอบเขต

ความหมายของความรักตามนัยต่างๆที่กล่าวมานั้นทำให้มองเห็นนัยที่หลากหลายต่างมุมมองกันแต่สามารถที่จะประมวลเป็นข้อสรุปได้ดังนี้คือเสนหา (เสนหะ) เป็นความรักที่เกิดจากตัณหาเป็นการสนองความต้องการของตนเองและแยกได้เป็นทิฐิเสนหาคือความรักที่เกิดจากการเห็นผิดความรักแบบเสนหะเกิดขึ้นเพราะเป็นไปตามกระบวนธรรมของอวิชชา ตัณหา ซึ่งอวิชชานั้นเองเป็นเหตุแห่งความรักแบบเสนหะ เมื่อรักแบบเสนหะเกิดขึ้น จนเกิดความปรารถนาอย่างรุนแรงชักนำไปสู่การ

^{๔๖} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๓๙๒/๓๒๙.

^{๔๗} ที.สี. (ไทย) ๔/๖๒/๒๕.

^{๔๘} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๖๔๓/๔๒๗.

แสวงหาเพื่อให้ได้มาครอบครอง^{๑๑} เปมะหมายถึงเป็นความรักแบบอกุศลที่เป็นความรักที่เป็นกลางๆ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “เคหสิตเปมะ” เป็นความรักที่เป็นความพอใจเกี่ยวเนื่องกันเช่นพี่รักน้องเมตตา เป็นความปรารถนาดีอนุเคราะห์เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ความไม่ปองร้ายกันและกันเมตตาอัปมัญญาเป็นความรักที่ไม่มีขอบเขตและไม่มีประมาณไม่จำกัดมีจิตแผ่ไปทั้งมนุษย์และสัตว์

ความหมายของความรักในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีหลายมุมมอง โดยสรุปได้ดังนี้ ๑. เสน่หา (สีเนหะ) เป็นความรักที่เกิดจากตัณหา เป็นการสนองความต้องการของตนเองและแยกได้เป็นทฤษฎี เสน่หา คือความรักที่เกิดจากการเห็นผิด ๒. เปมะ หมายถึง เป็นความรักแบบอกุศลที่เป็นความรักที่เป็นกลางๆ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “เคหสิตเปมะ” เป็นความรักที่เป็นความพอใจเกี่ยวเนื่องกัน เช่น พี่รักน้อง ๓. เมตตา เป็นความปรารถนาดี อนุเคราะห์ เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ความไม่ปองร้ายกันและกัน ๔. เมตตาอัปมัญญา เป็นความรักที่ไม่มีขอบเขต และไม่มีประมาณไม่จำกัด มีจิตแผ่ไปทั้งมนุษย์และสัตว์

๒.๒ ความหมายของความรักในพระคัมภีร์ของนักปราชญ์ในพระพุทธศาสนา

พระพุทธมคณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) ได้ให้ความหมายของความรักไว้ดังนี้

“เมตตา” หมายถึง “ความรัก” ความมีไมตรีความปรารถนาดีความอยากให้ผู้อื่นมีความสุข ประสบแต่สิ่งที่เป็นคุณประโยชน์เป็นความรักที่บริสุทธิ์ที่มีต่อเพื่อนมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายในฐานะที่เป็นเพื่อนร่วมโลกหรือเพื่อนร่วมทุกข์ร่วมสังสารวัฏเป็นความรักแบบกลางๆอย่างเผื่อแผ่ทำให้ใจเปิดกว้างออกไปและผ่องใสเบิกบานความปรารถนาให้เขามีความสุขแผ่ไมตรีจิตคิดจะให้สัตว์ทั้งปวงมีความสุขทั่วหน้า

“เมตตาอัปมัญญา” ธรรมที่แผ่ไปแบบไม่มีประมาณหมายถึงเมตตากรุณาเมตตาอุเบกขาที่แผ่ไปในมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายไม่มีขอบเขตกว้างขวางสม่ำเสมอ^{๑๒}

“เสน่หา” ได้ให้ความหมายไว้ในพุทธธรรมว่าเสน่หานั้นเป็นความรักฝ่ายอกุศลที่ตรงข้ามกับเมตตาเป็นไวพจน์คำหนึ่งของตัณหาคือความรักที่เจือตัณหาดังนั้นความรักแบบสีเนหะจึงหมายถึงความรักใคร่เยื่อใยเฉพาะบุคคลความพอใจโปรดปรานส่วนตัวมุ่งแสวงหาและเกี่ยวกับการป้องกันรักษาตัวตน^{๑๓}

ฉันทะหมายถึงความพอใจความชอบใจความยินดีความต้องการความรักใคร่ไฝปรารถนาในสิ่งนั้นเป็นคำกลางๆเป็นกุศลก็ได้เช่นอวิหิงสาฉันทะเป็นอกุศลก็ได้เช่นกามฉันทะ^{๑๔}

“เปมะ” เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “เคหสิตเปมะ” หมายถึงความรักอันอาศัยเรือนได้แก่รักกันโดยฉันทะเป็นเนื่องถึงกันเป็นญาติกันเป็นคนร่วมเรือนเดียวกันความรักฉันทะพ่อแม่ลูกญาติพี่น้องและสามี

^{๑๑}โสวิทย์ บำรุงภักดิ์, “สินไซ : ไขความเชื่อเรื่องบุพเพสันนิวาส”, บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาเขตขอนแก่น, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม- สิงหาคม ๒๕๕๕) : ๒๒.

^{๑๒}พระพุทธมคณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร: เอสอาร์พรินต์แมสโปรดักส์จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๕๓๔.

^{๑๓}พระพุทธมคณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงและขยายความ), หน้า ๕๐๗.

^{๑๔}พระพุทธมคณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๗๖.

ภรรยาเป็นความรักที่สูงส่งกว่าแบบสเนหะราคะตัณหาเพราะประกอบด้วย “คุณธรรม” หรือความรับผิดชอบต่างๆเข้ามาควบคุมจึงมีอิทธิพลอยู่เหนือความใคร่^{๑๕}

พระมหาสมจินต์วันจันทร์ได้กล่าวถึง“ความรัก” ไว้ในหนังสือฉันเข้าใจสรรพสิ่งเพราะฉันรัก เป็นความหมายเชิงบวกว่า “ความรัก” เป็นความดีในตัวเองเป็นความรู้สึกเป็นอารมณ์เป็นกิริยาของจิตมนุษย์รักแท้เกิดขึ้นที่ใจเพราะเป็นคุณสมบัติของจิตคือรักเป็นหนึ่งในเจตสิก๕๒(ฉันทเจตสิก) สาละของความรักมีหนึ่งเดียวคือฉันทะความพอใจซึ่งดังกล่าวนี้เป็นรูปแบบของความรัก^{๑๖}

พระธรรมโกศาจารย์ (ภมมจิตโต) ได้กล่าวถึงความหมายของ“ความรัก”ว่าพระพุทธเจ้าเน้นให้เห็นว่า “เมตตา”เป็นคำสอนที่สำคัญผู้เจริญเมตตาแม้ชั่วเวลาลัดนิ้วมือเดียวจัดเป็นผู้อยู่ในญาณชื่อว่าทำตามคำสอนและปฏิบัติตามโอวาทของพระศาสดารวมไปถึงการไม่เบียดเบียนสัตว์ธรรมชาติแวดล้อม^{๑๗}

พระพิพิธธรรมสุนทร (ญาณสุนทรโร)ได้กล่าวถึงความหมายของความรักว่าคำว่า “รัก” ให้ความหมายครอบคลุมก็ยากพอๆกับการอธิบายว่า “บุญ” คืออะไรเป็นอย่างไรคำสองคำนี้เป็นคำที่กว้างขวางยิ่งใหญ่อีกซึ่งสูงส่งเกินกว่าใครจะอธิบายได้แต่คำว่า “รัก” ที่ได้แสดงต่อใครและอะไรแล้วย่อมเป็นความดีงามที่ได้รับจะมีความสุขและทำให้ย่อมมีหลายสถานะอีกหลายสถานะ เช่น ลูกรักพ่อแม่ ลูกคนนั้นเป็นลูกที่กตัญญูกตเวที ภรรยารักสามีภรรยาเป็นเมียแก้ว สามีรักภรรยา สามีเป็นผัวแก้ว นักเรียนรักครูนักเรียนเป็นยอดศิษย์^{๑๘}

ว.วชิรเมธี “ความรัก” หมายถึงความปรารถนาความต้องการความอยากได้ใคร่ครอบครองความจริงจังคลั่งไคล้หลงใหล ซึ่งเรามีต่อคนสัตว์สิ่งของรวมทั้งภาวธรรมนามธรรมต่างๆเช่นลัทธิศาสนา แม้กระทั่งเทวองค์การพระเจ้าเบื้องบนและยังกล่าวถึงความรักในพระพุทธศาสนาว่า “พุทธศาสนานี้เป็นศาสนาแห่งความรักเริ่มต้นด้วยพระพุทธเจ้ารักในโพธิญาณทุ่มเทปัจจัยลงไปโพธิญาณเสด็จพุทธดำเนินไปทุกหนทุกแห่งเพื่อหว่านโปรยพุทธธรรมอันเป็นเครื่องมือที่จะนำชาวโลกไปสู่ความรักที่แท้”^{๑๙}

พันเอกปิ่น มุทุกันต์ได้อธิบายไว้ว่า “เนื่องจากความรักเป็นอาการจิตความรักจึงมีการเปลี่ยนแปลงกลับกลอกยกย่อนามากมาย ถึงกับพระผู้มีพระภาคเจ้าต้องตั้งชื่อตกเอาไว้อย่างไรๆ เพื่อใช้

^{๑๕}เรื่องเดียวกัน, หน้า๕๒.

^{๑๖}พระมหาสมจินต์วันจันทร์, ฉันเข้าใจสรรพสิ่งเพราะฉันรัก, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์กัลปพฤกษ์, ๒๕๔๘), หน้า๑๑.

^{๑๗}TheMostVen.Prof.Dr.Pradarmakosajarn(PrayoonDhammacitto),DhammaandEnvironmental Preservation, The International Council of the United Nations Day of Vesak,(Bangkok: Mahachulalongkorn -rajavidyalaya University, 2009), p.39.

^{๑๘}พระพิพิธธรรมสุนทร (ญาณสุนทรโร), ความรักในพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: กรองสถานการณ, ๒๕๔๖), หน้า๑๐๙.

^{๑๙}ว.วชิรเมธี, มหัศจรรย์แห่งรัก, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เทน้ำเต้าจำกัถ), หน้า๕๖.

เรียกอาการที่ความรักจะเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะต่าง ๆ เพราะลำพังสัตว์หลายชื่อ คนหลายชื่อ หรือสิ่งของหลายชื่อก็ยุ่งพวยอยู่แล้ว ที่นี้ความรักไม่ใช่คน ไม่ใช่สัตว์ไม่ใช่สิ่งของ แต่เกิดมีหลายชื่อมันก็ยุ่งกว่าพวกนั้นหลายร้อยหลายพันเท่า”^{๒๐}

สรุปความหมายของความรักในพระคัมภีร์พระพุทธรูปในพระพุทธศาสนา ในแต่ละท่านมีการอธิบายที่แตกต่างกันไปบ้าง แต่นัยสำคัญไม่แตกต่างกัน เป็นสิ่งเชื่อมโยง และบอกถึงนัยสำคัญต่างๆ ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธรูปโดยแยกออกเป็นแต่ละบริบทให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น

จากความหมายของความรักที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธรูป และความหมายของความรักที่นักปราชญ์ในพระพุทธศาสนาได้ให้ความหมายไว้ทำให้ทราบว่าความรักสามารถแบ่งความสำคัญได้เป็น ๑.ความสำคัญของเสน่ห์ ๒.ความสำคัญของเปมะ ๓.ความสำคัญของฉันทะ ๔.ความสำคัญของเมตตา

๒.๓ ความสำคัญของความรัก

๒.๓.๑ความสำคัญของเสน่ห์ความรักแบบเสน่ห์เป็นความรักที่เจือด้วยตัณหาความรักด้วยอำนาจของตัณหา มีลักษณะอาการยึดมั่นยึดถือด้วยความปรารถนาที่แรงกล้าต่อสิ่งอันเป็นที่รักสิ่งที่ปรารถนาทำให้บุคคลมีความสุขเพราะการเห็นการได้ยินการได้กลิ่นการลิ้มรสการได้สัมผัสและการนึกคิดเรื่องราวต่างๆ หรือการยึดถือว่าเป็นของเรา เช่น บุตรของเรา เงินของเรา บ้านของเรา เป็นต้น การที่บุคคลให้ความสำคัญต่อการยึดมั่นในสิ่งดังกล่าวเหล่านี้ นั้นเรียกว่าเป็นไปด้วยอำนาจแห่งตัณหา^{๒๑}

๒.๓.๒ความสำคัญของเปมะเป็นความรักที่อาศัยเรือนเป็นความรักที่สืบเนื่องกันเป็นญาติกันเป็นคนร่วมเรือนเป็นความรักที่เกี่ยวข้องกันได้แก่ มารดา บิดา พี่ชาย น้องชาย พี่สาว น้องสาว บุตรธิดา มิตรอำมาตย์ญาติหรือผู้ร่วมสายโลหิต

๒.๓.๓ความสำคัญของฉันทะจากความหมายของฉันทะความรักที่ปรากฏเริ่มต้นมาจากความพอใจ (ฉันทะ) เป็นฐาน

๒.๓.๔ความสำคัญของเมตตา เมตตา มีความสำคัญต่อความรักตนเอง ผู้ใกล้ชิดรวมไปถึงคนที่เกลียดชังกันและสรรพสัตว์

สรุปได้ว่า “เสน่ห์” มีความสำคัญต่อความยินดีดีใจทางการเห็นการได้ยินการได้กลิ่นการลิ้มรสการได้สัมผัสและการนึกคิดเรื่องราวต่างๆ

“เปมะ” มีความสำคัญเป็นความรักที่เกี่ยวข้องกันได้แก่ มารดา บิดา พี่ชาย น้องชาย พี่สาว น้องสาว บุตรธิดา มิตรอำมาตย์ญาติหรือผู้ร่วมสายโลหิต

“ฉันทะ” มีความสำคัญคือเป็นพื้นฐานของความรัก

“เมตตา” มีความสำคัญต่อความรักตนเอง ผู้ใกล้ชิดรวมไปถึงคนที่เกลียดชังกันและสรรพสัตว์

๒.๔ลำดับขั้นของความรัก สามารถแบ่งความรักได้เป็น ๓ ระดับได้แก่ความรักตนเอง ความรักผู้อื่น และความรักแบบเมตตา

^{๒๐} พันเอก ปิ่นมุกข์พันธุ์, ความรัก, (กรุงเทพมหานคร: คลังวิทยา, ๒๕๒๓), หน้า ๖๐-๖๑.

^{๒๑} ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๑/๗๗.

๑.รักตนเองซึ่งจัดเป็นความรักแบบสเนหะเป็นความรักที่เจือด้วยตัณหาประกอบไปด้วยคุณคือก่อให้เกิดความสุขแบบหยาบๆเป็นความสุขขั้นต่ำของมนุษย์ที่เรียกว่าอัสสาทะและโทษคือเป็นความรักที่มีความทุกข์เจืออยู่และก่อให้เกิดอคติคือลำเอียงเพราะรักได้

๒.รักผู้อื่นจัดเป็นความรักแบบเมฆะหรือเคหสิตเมฆะเกิดจากเหตุปัจจัย๒ประการคือ(๑) การได้อยู่ร่วมกันในชาติปางก่อน (๒) ด้วยการเกื้อกูลกันโยชาติปัจจุบันประกอบไปด้วยคุณคือเป็นความรักที่ตั้งอยู่บนรากฐานของคุณธรรมย่อมก่อให้เกิดความโล่งโปร่งสบายภายในจิตใจโทษก็คือเป็นความรักที่ยังตกอยู่ภายใต้กฎของไตรลักษณ์ดังนั้นความไม่คงที่ความเปลี่ยนแปลงย่อมก่อให้เกิดความทุกข์ความรักขั้นกลางสามารถแบ่งได้เป็น๓ระดับคือ (๑) ความรักระหว่างพ่อแม่และลูก (๒) ความรักระหว่างสามีภรรยา (๓) ความรักระหว่างเพื่อน

๓.ความรักแบบเมตตาเป็นความรักที่สม่ำเสมอแบบไม่มีประมาณไม่มีจำกัดขอบเขตไม่มีการแบ่งแยกเท่าเทียมกันเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “เมตตาอัปมัณญา”

๒.๕ บริบทของความรัก ประกอบด้วยสาระหลายประการที่มีแง่คิดและมุมมองต่าง ๆ กัน คือ

๑.ความรักในสามิและบุตรนั้นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสสอนเรื่อง “ผู้ใดไม่พิจารณาเห็นความเกิดดับของรูปนามผู้นั้นแม้มีชีวิตอยู่๑๐๐ปีก็ไม่ประเสริฐเท่าบุคคลผู้ได้พิจารณาเห็นความเกิดดับของรูปนามที่มีชีวิตอยู่เพียงวันเดียว

๒.ทุกข์เกิดจากสิ่งอันเป็นที่รักพระพุทธรองค์ทรงตรัสสอนว่าทุกข์นั้นเกิดจากสิ่งอันเป็นที่รักโดยทรงตรัสสอนว่า “ความโศกเศร้าทุกข์กายทุกข์ใจเกิดจากสิ่งอันเป็นที่รักเช่นการสูญเสียคนที่เรารักด้วยการตายจากไปหรือการที่ต้องอยู่ห่างไกลกัน

๓.ความกตัญญูต่อมารดาบิดาและความเมตตาต่อสัตว์ทั้งหลายพระพุทธรองค์ทรงตรัสสอนว่าการตอบแทนคุณมารดาบิดาว่าผู้ใดเลี้ยงดูมารดาบิดาแม่เหวตาย่อมรักษาคณในโลกละยมสรเสริญเมื่อจากโลกนี้ไปย่อมไปสวรรค์และให้ปฏิบัติปฏิบัติชอบต่อบุคคลทั่วไป

๔.เอกตัทธะฝ่ายผู้อยู่ด้วยเมตตาพระพุทธรองค์ทรงยกย่องนางสามาวดีว่าเป็นเอกตัทธะฝ่ายผู้อยู่ด้วยเมตตาเนื่องจากนางสามาวดีไม่โกรธตอบนางมาคันนทียาที่คิดปองร้ายตนและพยายามฆ่าตนเองในขณะที่ใกล้ตายนั้นกลับให้อโวาทแก่หญิงบริวารทั้ง๕๐๐ของตนว่าให้แม่เมตตาให้กับบุคคลทั่วไปแม้นางมาคันนทียาให้ทุกคนมีสติไม่ประมาทให้มีจิตตั้งมั่นในเวทนาปริคคหกันมีภูมิตั้งมั่นอย่างมั่นคงบางพวกบรรลุนาคามีผลก่อนที่จะถูกไฟเผาผลาญถึงแก่ความตายไปบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์ด้วยกันทั้งหมด

๕.ความรักในสังฆจาจาพระพุทธรองค์ทรงตรัสสอนเรื่องใจที่ตั้งมั่นว่ามีใจเป็นใหญ่ทุกอย่างสำเร็จได้ด้วยใจโดยถือเนสัชชิกรุดงค์๕จนดาบอดเนื่องจากมีสังฆจาจาว่าจะไม่เอนตัวลงนอนตลอดสามเดือนเมื่อหมอปรงยาให้หยอดตากก็ไม่นอนหยอดตาจึงบอดเพราะกรรมเก่าที่ได้ทำไว้แต่ด้วยตั้งมั่นในสังฆจาจาหมั่นปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในที่สุดพระจักขุบาลได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์

๖. รักกันอยู่ใกล้ก็เหมือนอยู่ไกล พระพุทธองค์ทรงตรัสสอนเรื่องการเป็นกัลยาณมิตรกันนั้นไม่จำเป็นต้องอยู่ร่วมกันแต่สามารถไปมาหาสู่กันช่วยเหลือเกื้อกูลกันแนะนำสิ่งที่ดีให้กันและกันก็สามารถนำมาซึ่งความเจริญได้^{๒๒}

๒.๖ การพัฒนาความรักในสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนามีคำสอนในเรื่องความรักเป็นการพัฒนาในแบบที่มองความรักให้เป็นเพียงปรากฏการณ์เกิดขึ้นมาแล้วเปลี่ยนไปตามสภาพของเหตุปัจจัยให้ใช้ “เมตตา” เป็นเครื่องยืนยันความรักที่จัดเป็นไมตรีและก่อกำเนิดเป็นมิตรภาพจนกลายเป็นความรักระหว่างกันและกันในฐานะเป็นสมาชิกใกล้ตัวครอบครัวชุมชนและสังคมองค์รวมและต้องเป็นความรักที่เมตตาไม่หวังได้ไม่คิดเอานอกจากนี้พระพุทธศาสนายังสอนให้มองความรักผ่านประโยชน์อันพึงได้ในฐานะมนุษย์ว่าเป็นสิ่งที่กระทำได้ไม่ว่าจะเป็นอย่างไรที่ไหนเมื่อไรแต่ในความเป็นจริงสิ่งที่เกิดขึ้นมีพัฒนาการและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาความรักของชาวพุทธจึงต้องนึกถึงคนอื่นถ้าเมื่อไหร่ก็ตามที่มนุษย์นึกถึงคนอื่นและปฏิบัติต่อคนอื่นด้วยความรักใส่ใจมีเมตตาอดทนต่อสิ่งที่เป็นปรากฏการณ์รอบข้างสังคมก็จะสงบสุขมนุษย์ในสังคมก็จะสงบสุขอยู่กันด้วยสันติภาพและความใส่ใจ

๑. หลักศีล๕ในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการพัฒนาตนเองศีลเป็นสิ่งที่แสดงถึงความรักในตนเอง ศีล๕เป็นศีลขั้นพื้นฐานที่นำมาใช้ในสังคมถือเป็นการพัฒนาทั้งกายวาจาและใจจะเห็นได้ว่าผู้ประพฤติในศีล๕เป็นสังคมของกัลยาณชนโดยมีเมตตาสามัคคีพหุสามัคคีธรรมจะและสติเป็นการพัฒนาตนเอง

๒. การนำหลัก “ทศ๖” ในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการพัฒนาตนเองเป็นหลักธรรมที่ใช้พัฒนาตนเองโดยใช้หลัก “เมตตา” โดยแบ่งเป็นการบำรุงและอนุเคราะห์กันและกันระหว่างความรักระหว่างพ่อแม่และลูกสามีกับภรรยาและบุตรระหว่างเพื่อนกับเพื่อนครูบาอาจารย์กับลูกศิษย์ศาสนิกชนกับพระสงฆ์หรือสมณพราหมณ์บ่าวไพร่กับเจ้านายทุกคนควรระลึกเสมอว่าทุกคนที่เกิดมาในโลกต่างก็เป็นมนุษย์เหมือนกันเราควรวางท่าทีให้เหมาะกับบุคคลต่างๆเป็นการให้ความรักและวางตนอย่างมีศีลธรรมและจริยธรรมอันดีงามต่อทิศทั้ง๖

๓. การใช้หลัก “เมตตา” ในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการพัฒนาตนเองพัฒนาจาก “เมตตาเป็นเมตตาอัปมัญญา” ได้โดยใช้พรหมวิหาร๔พัฒนาเพราะเป็นหลักธรรมที่เป็นความรักที่แท้จริงเป็นความรักอันยิ่งใหญ่แผ่ไปไม่มีประมาณไม่มีขอบเขตไม่จำกัดไม่เลือกเพศวัยเชื้อชาติโดยสม่ำเสมอเป็นความปรารถนาดีอยากให้ผู้อื่นมีความสุขแก่สรรพสัตว์

๒.๗ การเลือกคู่ของมนุษย์ตามนัยของพระพุทธศาสนา

การเลือกคู่ของมนุษย์ตามนัยของพระพุทธศาสนานั้นเป็นการเลือกด้วยเหตุผลหลัก๒ประการ คือ

๑) เลือกคู่ตามสัญญาตณฺเฑนเดิมของความเป็นสัตว์ในทางพระพุทธศาสนาเห็นว่าความต้องการนั้นก็คือกิเลสคือความต้องการอันเป็นพื้นฐานคือความต้องการทางเพศซึ่งโดยมากจะเรียกกันว่า

^{๒๒} ฐิตมา ชันติธรรมกุล, “การศึกษาความรักในพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๔๙.

เป็นต้นหากคือความอยากหรือความต้องการซึ่งพระพุทธรศาสนาเห็นว่าต้นหากหรือความต้องการของมนุษย์นั้นเป็นสิ่งที่มียู่ในจิตใจของมนุษย์ทุกคนและถือว่าต้นหากหรือกิเลสนั้นเป็นสัญชาตญาณดั้งเดิมของมนุษย์หรือสัตว์

๒)เกิดจากความไม่รู้หรือวิชาว่าความต้องการทางเพศคืออะไรเมื่อไม่รู้ก็จึงได้มีการเสพกามหรือมีกิจกรรมทางเพศกันขึ้นโดยพื้นฐานของความไม่รู้นั้นดังปรากฏในข้อความว่า “เพราะกิเลสของมนุษย์ที่เพิ่มมากขึ้นทำให้อาหารที่มนุษย์บริโภคเข้าไปนั้นไม่สามารถดูดซึมได้ดังเดิมเกิดมีกากอาหารขึ้นกายเป็นของส่วนเกินของร่างกายร่างกายมนุษย์จึงปรากฏช่องทางขับถ่ายเกิดขึ้นคือทวารหนักและทวารเบาแต่เนื่องจากกรรมที่เคยประพฤติผิดศีลกาเมของชาติในอดีตส่งผลทำให้มนุษย์มีอวัยวะเพศต่างกันบางคนเพศหญิงปรากฏบางคนเพศชายปรากฏเมื่ออวัยวะเพศปรากฏทำให้มนุษย์เพ่งเล็งกันและกันมีความปรารถนาในกามมีความสนใจในเพศตรงข้ามจึงต่างเข้าหากันและได้เสพเมถุนธรรมกัน”^{๒๓}

โดยในระยะแรกไม่ว่าเฉพาะคนที่เป็นผู้เสพอสังขาร(กาม)เท่านั้นแต่สังคมทั้งมวลในยุคแรกๆก็ไม่ว่าการเสพกามหรือการมีเพศสัมพันธ์กันนั้นเป็นสิ่งที่ดีหรือไม่แต่ก็ได้สรุปกันเป็นเบื้องต้นว่าการกระทำเช่นนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ดีซึ่งเราจะพบว่าการศึกษาครั้งแรกของโลกได้รู้จักการเสพกามหรือมีเพศสัมพันธ์กันในทางพระพุทธรศาสนาเป็นการเสพกามที่เป็นไปด้วยอำนาจของกิเลสเป็นหลักไม่ได้มีการวางแผนว่าการเสพกามนั้นจะมีคุณหรือโทษอย่างไรแต่ถึงอย่างนั้นก็ปรากฏว่าแม้คนในชุมชนยุคแรกๆจะปฏิเสธการเสพกามของมนุษย์ยุคแรกแต่ในระยะต่อมามนุษย์ต่างก็ยอมรับว่าการเสพกามเป็นสิ่งที่จำเป็นเพราะปรากฏว่าการเสพกามครั้งแรกของมนุษย์นั้นก็ถือเป็นบรรทัดฐานของการสร้างมนุษย์ครอบครัวและสังคมขึ้นมาจนกลายมาเป็นชุมชนขนาดใหญ่และมีการกำหนดกฎเกณฑ์คือระเบียบทางสังคมขึ้นมาจนกลายมาเป็นสังคมที่สมบูรณ์ในระยะต่อมา

จากการกล่าวมาทั้งหมดในประเด็นเกี่ยวกับพัฒนาการของการเลือกคู่ในมิติของวิวัฒนาการของโลกตามนัยของพระพุทธรศาสนาจะพบว่าการศึกษาครั้งแรกของมนุษย์ในสังคมยุคแรกเป็นการเลือกคู่ที่เป็นไปตามอำนาจของความต้องการคือกิเลสของมนุษย์โดยไม่มีเหตุผลทางจริยธรรมหรือต้องการมุ่งหวังเพื่อจะสร้างครอบครัวแต่อย่างใดหากเมื่อมีการพัฒนาการทางด้านจริยธรรมในระยะหลังเท่านั้นการแต่งงานหรือการเลือกคู่จึงเป็นไปภายใต้กรอบแห่งจริยธรรมของศาสนาและสังคม

๒.๘ หลักการเลือกคู่สมรสในทัศนะของพุทธรศาสนา

หลักการเลือกคู่สมรสในทัศนะของพุทธรศาสนาเป็นหลักการที่ไม่ประสงค์เพียงให้คู่สมรสอยู่ด้วยกันด้วยความสุขเพียงเพราะการปรับตัวเข้าหากันได้เท่านั้นแต่พุทธรศาสนาประสงค์ให้คู่สมรสได้รับประโยชน์จากหลักการดังกล่าวมาอีกด้วยซึ่งได้แก่การพัฒนาชีวิตของคู่สมรสให้เข้าถึงคุณค่าแท้คือการจัดสรรชีวิตเพื่อให้เข้าถึงความสุขอันแท้จริงตามหลักพุทธรศาสนาหลักสมชีวะธรรมหรือหลักการเลือกคู่สมรสในพุทธรศาสนาจึงจัดได้ว่ามีความจำเป็นต่อชีวิตคู่สมรสเป็นอย่างยิ่งเพราะคู่สมรสจักต้องใช้ชีวิต

^{๒๓}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๒๖/๙๖.

อยู่ร่วมกันมากกว่าใครอื่นในสังคมที่จะทำให้คู่สมรสมีชีวิตที่ราบรื่นจำเป็นจะต้องยึดหลักการที่เสมอเหมือนกันเพื่อความมั่นคงของชีวิตคู่สมรสและครอบครัวหลักการเลือกคู่สมรสในพุทธศาสนาเป็นหลักที่สัมพันธ์กันอย่างแนบแน่นมิได้แยกแยะหลักการอย่างใดอย่างหนึ่งออกต่างหากแต่ทั้งหมดย่อมกลมกลืนและเกื้อกูลกันก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างถูกต้อง

๒.๙ องค์ประกอบของการเลือกคู่

สำหรับการเลือกคู่ทางพระพุทธศาสนานั้นเราจะพบว่าการเลือกคู่นั้นมีองค์ประกอบที่สำคัญที่มีส่วนในการตัดสินใจของผู้หญิงหรือผู้ชายในสังคมนั้นจากการศึกษามาทั้งหมดเราจะพบว่าองค์ประกอบของการเลือกคู่ในทางพระพุทธศาสนานั้นมีอยู่ ๔ ประการคือ

๑) ผู้ชาย-ผู้หญิงสำหรับองค์ประกอบประการแรกของการเลือกคู่ในทางพระพุทธศาสนานั้นก็คือตัวของผู้ชายหรือผู้หญิงที่อยู่ในวัยเจริญพันธุ์ขึ้นไปที่สามารถมีความคิดหรืออำนาจในการตัดสินใจหรือแสวงหาคำตอบสำหรับตัวเองในเรื่องของการเลือกคู่ได้หรือเป็นชายเป็นหญิงที่บิดามารดาหรือผู้ปกครองพิจารณาเห็นแล้วว่าสามารถที่จะมีคู่ครองได้ตามหลักที่๖ ที่บิดามารดาสามารถที่จะตัดสินใจแทนชายหญิงที่เป็นบุตรภรรยาของตนในการมีคู่ได้^{๒๔} ดังนั้นผู้ชายผู้หญิงซึ่งถือว่าเป็นศูนย์กลางของการเลือกคู่นั้นเป็นปัจจัยหรือองค์ประกอบแรกของการเลือกคู่เพราะถ้าไม่มีผู้หญิงผู้ชายที่จะมาเลือกคู่แล้วกิจกรรมการเลือกคู่ก็จะไม่เกิดขึ้น

๒) ผู้ปกครองนอกจากองค์ประกอบหลักคือผู้หญิงผู้ชายหรือชายหนุ่มหญิงสาวแล้วองค์ประกอบที่สำคัญสำหรับการเลือกคู่ในทางพระพุทธศาสนาก็คือผู้ปกครองซึ่งผู้ปกครองนั้นมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในการเลือกคู่ของชายหนุ่มหญิงสาวในทางพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่งทั้งนี้เพราะในสตรี๑๐จำพวกนั้น^{๒๕} ซึ่งถือเป็นสตรีที่ชายหนุ่มทั่วไปไม่สามารถที่จะละเมิดได้นั้นก็มีสาเหตุมาจากเงื่อนไขที่สำคัญก็คือการที่หญิงสาวผู้นั้นมีผู้ปกครองดูแลหรือมีกฎหมายหรืออำนาจรัฐปกครองคุ้มครองอยู่ดังนั้นผู้ปกครองจึงถือว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่งของการเลือกคู่

๓) สังคมสิ่งแวดล้อมค่านิยมสภาพเศรษฐกิจและพ่อสื่อในการเลือกคู่ของมนุษย์โดยเฉพาะชายหนุ่มหญิงสาวในสมัยพุทธกาลนั้นสิ่งที่มีอิทธิพลที่จัดเป็นองค์ประกอบของการเลือกคู่นั้นก็คือสิ่งแวดล้อมในส่วนของค่านิยมหมายถึงสิ่งที่สังคมหรือบุคคลยึดถือเป็นเครื่องตัดสินใจและกำหนดการตัดสินใจของตนเอง^{๒๖} เช่นในสมัยพุทธกาลค่านิยมของบุรุษที่เกี่ยวข้องกับสตรีว่าการที่จะแต่งงานหรือเลือกคู่ทั้งที่สตรีที่จะมาเป็นคู่ของตนนั้นจะต้องมีลักษณะสำคัญก็คือ(๑)มีรูป ร่าที่สวยงาม (๒)ร่ำรวยด้วยโภคะ(๓)มีชาติตระกูลหรือมีญาติที่มั่นคง (๔)มีบุตรได้(๕)มีศีลธรรม^{๒๗} เพราะเหตุปัจจัยเหล่านี้ถือเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อความมั่นคงของครอบครัวดังนั้นค่านิยมในสังคมจึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่งนอกจากนั้นก็มีสภาพเศรษฐกิจของสังคมในบางคราวเมื่อถึงคราวข้าวยากหามาแพงการ

^{๒๔}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๓.

^{๒๕}วิ.ม. (ไทย) ๑/๓๐๓/๓๔๕.

^{๒๖}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ.๒๕๔๒, หน้า๒๔๒.

^{๒๗}ส.ส. (ไทย) ๑๘/๔๘๔/๒๘๑.

มีคู่มือว่าเป็นส่วนหนึ่งที่จะทำให้ชีวิตตนเองและครอบครัวดีขึ้นหรือไม่ว่าจะเป็นสิ่งแวดล้อมที่จัดเป็นสิ่งแวดล้อมทางสังคมก็คือกลุ่มเพื่อนๆ ของชายหนุ่มหญิงสาวหรือแม้แต่ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นพ่อสื่อคือตัวกลางในการสร้างความสัมพันธ์ในเกิดขึ้นระหว่างชายหนุ่มกับหญิงสาวนั้นพ่อสื่อถือว่ามีส่วนสำคัญในการตัดสินใจในการจะสร้างสัมพันธ์ภาพนั้นหรือไม่ดังนั้นพ่อสื่อจึงถือว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการเลือกคู่ของคนในสังคมสมัยพุทธกาล

๔) กรรม : มูลเหตุของการเลือกคู่ในการตัดสินใจเลือกคู่ของคนในสังคมนั้นสิ่งหนึ่งที่ถือว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดในทางพระพุทธศาสนาที่จะละเลยไม่กล่าวถึงเลยไม่ได้ก็คือเรื่องกรรมซึ่งคำว่ากรรมนั้นหมายถึงการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาจะแสดงออกทางกายก็ตามวาจาก็ตามหรือใจคิดก็ตามจัดเป็นกรรมทั้งนั้นดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “เจตนาหิภิกขเวกมมวาทามิ”^{๒๘} แปลความว่าภิกษุทั้งหลายเจตนาอันเองเราเรียกว่ากรรมบุคคลลงใจแล้วจึงกระทำด้วยกายด้วยวาจาด้วยใจ^{๒๙} และกรรมนั้นก็ไม่ได้หมายถึงเฉพาะกรรมชั่วที่บุคคลทำไว้ในอดีตตามที่คนทั่วไปเข้าใจเท่านั้นแต่หมายถึงกรรมทั้งดีและชั่วที่บุคคลได้ทำไว้ในอดีตปัจจุบันและที่จะเกิดขึ้นในอนาคตด้วยคือถ้าพูดถึงการกระทำเมื่อไรก็เมื่อนั้นแหละจะเป็นอดีตปัจจุบันหรืออนาคตก็ตามการกระทำนั้นๆ เป็นกรรมทั้งสิ้น^{๓๐}

สำหรับกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเลือกคู่นั้นหมายถึงกรรมที่มีส่วนในการเข้ามามีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกคู่ของมนุษย์ในสังคมกล่าวคือพระพุทธศาสนาเห็นว่ามนุษย์หรือสัตว์ในโลกนี้มีกรรมเป็นของๆตนและจะต้องเป็นไปตามกรรมการเลือกคู่หรือการแต่งงานนั้นพระพุทธศาสนาเห็นว่ามิสาเหตุหรือมูลเหตุที่สำคัญๆอยู่๒ประการคือพระพุทธศาสนาได้อธิบายไว้เป็น๒ประเด็นคือ(ก)บุพพกรรม(รักในอดีตชาติ) (ข)กรรมใหม่(ความใกล้ชิด) ดังปรากฏในสาเกตชาดกกว่า

“ความรักเกิดด้วยสาเหตุ๒ประการคือ

(๑) ด้วยการอยู่ร่วมกันในชาติปางก่อน (๒) ด้วยการเกื้อกูลกันและกันในปัจจุบันเหมือนดอกอุบลเกิดขึ้นในน้ำจะต้องอาศัยเหตุ๒ประการคือน้ำและเปลือกตมนั้น”^{๓๑}

โดยคำว่าบุพพกรรม(รักในอดีตชาติ)นั้นตรงกับคำว่าบุพเพสันนิวาสหมายถึงการเคยอยู่ร่วมกันในกาลก่อนเช่นเคยเป็นพ่อเป็นแม่เป็นลูกเป็นพี่เป็นน้องเป็นผัวเป็นเมียกันมาก่อนในภพอดีตโดยบุพกรรมนั้นมีส่วนในการเลือกคู่ก็คือคนที่เคยทำกรรมด้วยกันมาแต่ชาติก่อนปัจจุบันก็จะได้มาพบกันอีกเคยเป็นสามีภรรยากันก็จะได้มาเป็นสามีภรรยากันอีกปัจจัยหรือองค์ประกอบนี้มีส่วนสำคัญในการตัดสินใจเลือกคู่ของชายหนุ่มหญิงสาวได้ส่วนคำว่ากรรมใหม่หรือการเกื้อหนุนที่ชายหนุ่มหญิงสาวได้ร่วมกันสร้างกันขึ้นในสมัยปัจจุบันหรือที่เราเรียกกันว่าความใกล้ชิดสนิทสนมนั้นก็สามารณมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในการเลือกคู่ของชายหนุ่มหญิงสาวในสมัยปัจจุบันหรือชาติปัจจุบันได้โดยกรรมทั้ง๒ประการนี้ถือได้ว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการเลือกคู่ของชายหนุ่มหญิงสาวเป็นอย่างยิ่ง

^{๒๘} ๐.ฉก. (ไทย) ๒๒/๖๓/๓๙๕.

^{๒๙} ๐.ฉก. (ไทย) ๒๒/๖๓/๕๗๗.

^{๓๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), กรรมและนรกสวรรค์สำหรับคนรุ่นใหม่, พิมพ์ครั้งที่๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ม.ป.ป.), หน้า๔๖.

^{๓๑} ข.ชา.อ. (ไทย) ๒๗/๑๗๔/๑๑๑.

จากการกล่าวมาทั้งหมดเราจะพบว่าองค์ประกอบที่สำคัญของการเลือกคุณั้นเราสามารถที่จะแบ่งได้เป็น ๒ ประการก็คือ (๑) องค์ประกอบทางด้านร่างกาย (๒) องค์ประกอบทางด้านสังคมและ (๓) องค์ประกอบทางด้านจิตใจ

๓. บทสรุป

แนวคิดพื้นฐานของความรัก จัดว่าเป็นนามธรรมจับต้องไม่ได้ แต่มนุษย์สามารถรับรู้ถึงความรักได้ด้วยโดยออกมาในรูปของความคิด ความพอใจ ความซาบซึ้งใจ ฯลฯ

ความหมายของความรักได้จากคำเหล่านี้ คือ ๑.เสนหา (สินะ) เป็นความรักที่เกิดจากตัณหา เป็นการสนองความต้องการของตนเอง และแยกได้เป็นทวิภูติเสนหา คือความรักที่เกิดจากการเห็นผิด ๒.เปมะหมายถึง เป็นความรักแบบอกุศลที่เป็นความรักที่เป็นกลางๆ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “เคหะสิตเปมะ” เป็นความรักที่เป็นความพอใจเกี่ยวเนื่องกัน เช่น พี่รักน้อง ๓.เมตตา เป็นความปรารถนาดีอนุเคราะห์ เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ ความไม่ปองร้ายกันและกัน ๔. เมตตาอัปมัญญา เป็นความรักที่ไม่มีขอบเขต และไม่มีประมาณ ไม่จำกัด มีจิตแผ่ไปทั้งมนุษย์และสัตว์ ความสำคัญของความรักมีทั้งในแง่ความกตัญญูทเวทิตา ความเป็นกัลยาณมิตร การรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความรักในทางพระพุทธศาสนาสามารถแบ่งได้เป็น ๓ ระดับ คือ (๑) ความรักตนเอง เป็นความรักแบบสินะที่เจือด้วยตัณหา อันประกอบไปด้วยคุณ คือเป็นความสุขขั้นต่ำของมนุษย์ (อัสสาทะ) เป็นความสุขสบายทางร่างกาย (สุขเวทนา) เป็นความสุขใจ ชื่นฉ่ำใจ สบายใจ (โสมนัสเวทนา) ส่วนโทษคือเป็นความสุขที่เจือด้วยความทุกข์ และก่อให้เกิดอคติได้ (๒) ความรักผู้อื่นจัดเป็นความรักแบบเปมะ เกิดจากเหตุปัจจัย ๒ ประการ คือ ด้วยการอยู่ร่วมกันในชาติปางก่อนและด้วยการเกื้อกูลกันในชาติปัจจุบัน สามารถแบ่งได้เป็น ๓ อย่างคือ ๑. ความรักระหว่างพ่อแม่และลูก ๒. ความรักระหว่างสามีภรรยา ๓. ความรักระหว่างเพื่อน และ (๓) ความรักแบบเมตตาเป็นความรักที่อยากให้ผู้อื่นมีความสุข และสามารถพัฒนาความรักแบบเมตตาให้เป็นเป็นความรักแบบเมตตาอัปมัญญา คือความรักที่แผ่ไปสู่มนุษย์และสัตว์ทั้งหมายด้วยความสม่ำเสมอโดยไม่มีประมาณ ไม่จำกัดขอบเขต

สำหรับหลักธรรมที่เกี่ยวกับความรักในพระพุทธศาสนาเถรวาท มีอยู่ ๓ ระดับ คือ (๑) หลักธรรมที่ใช้กับความรักตนเอง เป็นหลักธรรมที่ใช้กับบุคคลและเหมาะกับการงานต่างๆ ไปเพื่อเป็นประโยชน์แก่บุคคลนั้นๆ พร้อมทั้งยังความเจริญมาให้ในปัจจุบัน ได้แก่ ศีล ๕ เบญจธรรม (๒) หลักธรรมที่ใช้กับความรักผู้อื่น เป็นหลักธรรมที่เหมาะสมกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่าง ๆ เช่น มารดาบิดากับบุตรธิดา สามีกับภรรยาหรือคู่รัก เพื่อนกับเพื่อน ครูอาจารย์กับศิษย์ ได้แก่ สมมติ ๖ (๓) หลักธรรมที่ใช้กับความรักแบบเมตตา สามารถพัฒนาเมตตาให้เป็นเมตตาอัปมัญญา เป็นหลักธรรมที่เป็นอัปมัญญา ๔ คือ ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐและปฏิบัติต่อสรรพสัตว์ทั้งหลายโดยชอบไม่มีขอบเขต ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา

บรรณานุกรม

๑. คัมภีร์พระไตรปิฎกและหนังสือทั่วไป

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). กรรมและนรกสวรรค์สำหรับคนรุ่นใหม่. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ม.ป.ป.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพมหานคร: เอสอาร์พรีนติง แมสโปรดักส์จำกัด, ๒๕๕๑.

พระพิพิธธรรมสุนทร (ญาณสุนทร). ความรักในพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: กรองสถานการณ, ๒๕๔๖.

พระมหาสมจินต์วันจันทร์. ฉันเข้าใจสรรพสิ่งเพราะฉันรัก. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์กัลปพฤกษ์, ๒๕๔๘

พระสัทธัมมโชติกะธัมมาจริยะ. ปรมัตถโชติกะปริเฉทที่ ๔ เล่ม ๑ สมถกรรมฐานที่ปณิ. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสัทธัมมโชติกะ, ๒๕๔๗

พันเอกปิ่นมุกข์กันต์. ความรัก. กรุงเทพมหานคร: คลังวิทยา, ๒๕๒๓.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ว. วชิรเมธี. มหัศจรรย์แห่งรัก. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เนชั่นเฒ่าจำกัด.

สุเชาว์พลอยชุม (ผู้รวบรวม). ธรรมานุกรม : ประมวลจากพระนิพนธ์ของสมเด็จพระสังฆราชกรมหลวงวชิรญาณวงศ์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๗.

โสวิทย์ บำรุงศักดิ์. “สินไซ : ไขความเชื่อเรื่องบุพเพสันนิวาส”. บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาเขตขอนแก่น ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม- สิงหาคม ๒๕๕๕).

หนังสือภาษาอังกฤษ/English texts

The Most Ven. Prof. Dr. Pradarmakosajarn (PrayoonDhammacitto), Dhamma and Environmental Preservation. The International Council of the United Nations Day of Vesak. Bangkok : Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 2009.

๒. วิทยานิพนธ์

ณัฐมา ชันติธรรมกุล. “การศึกษาความรักในพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

การสร้างเปลี่ยนแปลงตามบทบาทภาวะผู้นำ MAKING A CHANGE ACCORDING TO THE ROLE OF LEADERSHIP

พระปลัดสุระ ญาณโร ดร.

อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขารัฐประศาสนศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตสุรินทร์

๑. บทนำ

ผู้นำเป็นตัวแทนขององค์กรที่มีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ขององค์กรผู้นำเป็นผู้ที่บังคับกำหนดทิศทางไปยังทิศทางที่สังคมต้องการ โดยยกตัวอย่างผู้นำรัฐบาล Can steersocialกับนโยบายอุตสาหกรรมแปรรูป และปัจจัยที่ช่วยให้ความต้องการของสังคมประสบผลสำเร็จนั้นมีใช้อยู่ที่ตัวผู้นำเพียงผู้เดียว หากสัมพันธ์กับผู้ตามที่พวกเขาเชื่อมั่นกระทำไป ยังทิศทางเดียวกับผู้นำ ในรูปแบบของการกำหนดวิสัยทัศน์ร่วมกัน อันหนึ่งความคิดการนำแบบมีส่วนร่วมระหว่างผู้นำกับผู้ตาม อาศัยการมีส่วนร่วมในการกำหนดวิสัยทัศน์องค์กรร่วมกันในระบบราชการทำได้น้อย โดยเฉพาะความคิดของผู้นำที่ต้องการ เกี่ยวข้องกับชุมชนยังจำกัดอยู่ในวงแคบๆ สังคมต้องการผู้นำที่สามารถสร้างเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นจากสภาพพื้นฐาน ที่แตกต่างของสังคม ตั้งแต่สังคมขนาดใหญ่จนถึงความแตกต่างของสังคมครอบครัว

ภาวะผู้นำเป็นสิ่งที่ลึกลับไม่อาจสัมผัสหรือมองเห็นชัดเจนเกินที่จะเรียนรู้ได้ ความเชื่อของคนส่วนใหญ่ผู้นำมิได้เป็นมาโดยกำเนิด ผู้นำสามารถสร้างขึ้นได้ โดยเกิดขึ้นจากการใช้ความพยายามและการทำงานหนักของบุคคลนั้น ดังนั้น คนส่วนใหญ่มีศักยภาพที่จะเป็นผู้นำได้และศักยภาพดังกล่าวเปรียบเสมือนเมล็ดพืชของภาวะผู้นำที่ฝังอยู่ภายในตัวเรา ทั้งนี้สิ่งที่เป็นประสบการณ์ที่แต่ละคนได้รับอาจเป็นได้ทั้งในแง่ให้คุณ ที่จะช่วยให้เมล็ดพืชงอกงามขึ้นมาหรืออาจให้โทษไป ทำลายเมล็ดพืชดังกล่าวก็ได้ หรือกล่าวโดยสรุป คนเราสามารถที่จะเอาจริงเอาจังต่อการพัฒนาคุณสมบัติของการเป็นผู้นำได้หรือจะเลือกปล่อยให้คุณสมบัติเหล่านี้คงซ่อนเร้นฝังอยู่ภายในตนต่อไปอีก

ผู้เขียนมีความเห็นว่าผู้นำที่มีลักษณะพิเศษสามารถมีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลง ทั้งนี้ ผู้นำจะมีลักษณะ พิเศษกว่าผู้ตาม มองสิ่งต่างๆได้ละเอียดกว่าผู้ตาม เมื่อปฏิบัติงานจึงมีประสิทธิภาพมากกว่าผู้ตาม เพื่อให้เกิดความ กระจำงในรายละเอียดผู้นำกับการสร้างเปลี่ยนแปลง มีดังนี้

ลักษณะพิเศษของผู้นำ

๒. ลักษณะพิเศษของผู้นำ

การเปลี่ยนแปลงควรมีคุณลักษณะ (trait of leadership) เป็นเครื่องชี้แนะหนึ่งที่จะทำให้ทราบค่าของผู้นำแต่ละคนว่าดีหรือไม่ดีเพียงใด แต่ละคนซึ่งสามารถที่จะพัฒนาให้เกิดมีขึ้นได้ผู้นำที่ประสบผลสำเร็จ คือ ผู้นำที่หมั่นสำรวจตน เองอยู่เสมอว่าตน มีจุดเด่น จุดด้อยข้อใด คุณลักษณะผู้นำเป็นสิ่งสำคัญอันหนึ่งที่จะผูกใจผู้ใต้บังคับบัญชาให้เกิดความศรัทธาในตัวผู้นำและเป็นประโยชน์ในการปฏิบัติหน้าที่ต่อไป ผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่สังคม ต้องการควรมีคุณลักษณะ ดังนี้

๑. มีความรับผิดชอบ
๒. มีความมุ่งมั่นที่จะทำงานให้สำเร็จ
๓. มีความแข็งแรง
๔. มีความเพียรพยายาม
๕. รู้จักเสี่ยง
๖. มีความคิดริเริ่ม
๗. มีความเชื่อมั่นในตนเอง
๘. มีความสามารถที่จะจัดการกับความเครียด
๙. มีความสามารถที่จะมีอิทธิพล (Influence) ต่อคนอื่น
๑๐. มีความสามารถที่จะประสานพลังทั้งหลายเพื่อการทำงานให้สำเร็จ

ความเป็นผู้นำหรือความสามารถในการนำจะเกิดขึ้นได้จำเป็นจะต้องมีการฝึกฝนในเรื่องนี้ เรียกได้ว่าจะต้องมีการ ฝึกฝนภาวะผู้นำ (practice leadership) เพื่อจะนำความคิดของตนเองให้หลุดพ้นจากกรอบแนวความคิดเดิมไปได้นำให้เกิด การเปลี่ยนแปลงเพื่อพัฒนา และปรับปรุงกระบวนการดำเนินงานจากของเดิมสู่กระบวนการดำเนินงานแบบใหม่ และนำไป เกิดการพัฒนาบุคคลที่สามารถ ทำให้ทุกคนทำงานได้อย่างเต็มศักยภาพ ผู้นำนั้นมีจุดเด่นสามารถสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นแก่ผู้ ตามได้ ทำสังคมความคาดหวังว่าผู้นำที่มีลักษณะเด่นนี้เองจะนำความเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์มาสู่สังคมได้

๓. ผู้นำกับการเปลี่ยนแปลง

ภาวะผู้นำคือ กระบวนการเปลี่ยนแปลง ผู้นำต้องเป็นผู้เปลี่ยนแปลงการปฏิบัติงานของผู้ตามและต้องได้รับผลเกินเป้าหมายที่กำหนดทัศนคติ ความเชื่อ ความเชื่อมั่นและความต้องการของผู้ตามต้องได้รับการเปลี่ยนแปลงจากระดับต่ำไปสู่ระดับที่สูงกว่า

ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง เป็นกระบวนการที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงเจตคติและสมมุติฐานของสมาชิกในองค์กรสร้างความผูกพันในการเปลี่ยนแปลง วัตถุประสงค์และกลยุทธ์ที่สำคัญ

ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวข้องกับอิทธิพลของผู้นำที่มีต่อผู้ตาม แต่อิทธิพลนั้นเป็นการให้อำนาจแก่ผู้ตามให้กลับกลายมาเป็นผู้นำและผู้เปลี่ยนแปลงหน่วยงานในกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงองค์กร ดังนั้นภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงจึงได้รับการมองว่าเป็นกระบวนการที่เป็นองค์รวม และเกี่ยวข้องกับการดำเนินการของผู้นำในระดับต่างๆ ในหน่วยงานย่อยขององค์กร

จากการวิจัยพฤติกรรมภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงพบว่า“ผู้นำจะมีการถ่ายโอนหน้าที่ความรับผิดชอบและอำนาจที่สำคัญ และจัดข้อจำกัดการทำงานที่ไม่จำเป็นออกไป ผู้นำมีการดูแลสอนทักษะให้แก่ผู้ตามที่มีความจำเป็นต้องแก้ปัญหา ต้องการการริเริ่ม การกระตุ้นการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจที่สำคัญ การกระตุ้นการแข่งขันความคิด การตระหนักในข้อมูลที่เกี่ยวข้อง การส่งเสริมความร่วมมือ และการทำงานเป็นทีม รวมทั้งส่งเสริมการแก้ปัญหาแบบสร้างสรรค์ในการบริหารความขัดแย้งต่างๆผู้นำจะทำการปรับปรุงโครงสร้างองค์กร และระบบการบริหาร เพื่อเน้นและสร้างค่านิยมและวัตถุประสงค์หลักขององค์กร^๑

๔. ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership) จึงประกอบไปด้วย

๑. การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ (Idealized Influence) หรือการมีคุณลักษณะพิเศษ (Charisma) ที่มีอุดมการณ์ มีวิสัยทัศน์ มีความสามารถในการบริหารอารมณ์และมีจริยธรรม

๒. การสร้างแรงบันดาลใจ (Inspirational Motivation) เป็นการจูงใจให้เกิดแรงบันดาลใจในการทำงาน โดยการสร้างแรงจูงใจภายใน การสร้างเจตคติและการคิดในแง่บวกและกระตุ้นจิตวิญญาณของทีม (Team Spirit) ให้มีชีวิตชีวา

๓. การกระตุ้นทางปัญญา (Intellectual Stimulation) เป็นการกระตุ้นความพยายามของผู้ตาม เพื่อให้เกิดสิ่งใหม่ และสร้างสรรค์เพื่อการตระหนักรู้ในเรื่องปัญหา กระตุ้นให้มีการตั้งข้อสมมุติฐาน เปลี่ยนกรอบการมองปัญหา และมีการแก้ปัญหาย่อยอย่างเป็นระบบ

๔. การคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล (Individualized Consideration) เป็นการปฏิบัติต่อบุคคลในฐานะที่เป็นปัจเจกชน การเอาใจใส่ดูแลคำนึงถึง ความต้องการและความแตกต่างระหว่างบุคคล มีการติดต่อสื่อสาร และปฏิสัมพันธ์ที่ดี มีการแนะนำและการมอบหมายงาน มีการพัฒนาหรือสนับสนุนในการทำงานเพื่อให้บุคคลสามารถบรรลุเป้าหมายของส่วนตนและส่วนรวม^๒

^๑สมยศ นาวิการ, การบริหารและพฤติกรรมองค์กร, (กรุงเทพมหานคร: ผู้จัดการ, ๒๕๔๐), หน้า ๑๘๘-๒๑๙.

^๒สุเทพ พงศาครีวัฒน์, ภาวะผู้นำ: ทฤษฎีและปฏิบัติ : ศาสตร์และศิลป์สู่ความเป็นผู้นำที่สมบูรณ์, (กรุงเทพมหานคร: วิรัตน์ เอ็ดด, ๒๕๔๘), หน้า ๑๐๓ -๑๐๔.

องค์ประกอบเฉพาะทั้ง ๔ ประการของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงนี้ จะมีความสัมพันธ์กัน (Interco related) และมีการแบ่งแยกแต่ละองค์ประกอบ เนื่องจากต่างก็มีความเฉพาะเจาะจง และมีความสำคัญที่แตกต่างกัน ซึ่งมีรายละเอียดเฉพาะ ของแต่ละองค์ประกอบดังนี้

ก. การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ (Idealized Influence or Leadership : II or CL) หมายถึง การที่ผู้นำประพฤติตัวเป็นแบบอย่าง หรือเป็นโมเดลสำหรับผู้ตาม ผู้นำจะเป็นที่ยกย่องเคารพนับถือ ศรัทธา ไว้วางใจ และทำให้ผู้ตามเกิดความภาคภูมิใจเมื่อได้ร่วมงานกัน

ข. การสร้างแรงบันดาลใจ (Inspiration Motivation : IM) หมายถึง การที่ผู้นำจะประพฤติในทางที่จูงใจให้เกิดแรงบันดาลใจกับผู้ตาม โดยการสร้างแรงจูงใจภายใน การให้ความหมาย และท้าทายในเรื่องงานของผู้ตาม ผู้นำจะกระตุ้นจิตวิญญาณของทีม (Team Spirit) ให้มีชีวิตชีวา มีการแสดงออกซึ่งความกระตือรือร้น โดยการสร้างเจตคติที่ดีและการคิดในแง่บวก ผู้นำจะทำให้ผู้ตามสัมผัสกับภาพที่งดงามของอนาคต

ค. การกระตุ้นทางปัญญา (Intellectual Stimulation : IS) หมายถึง การที่ผู้นำมีการกระตุ้นผู้ตามให้ตระหนักถึง ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในหน่วยงาน ทำให้ผู้ตามมีความต้องการหาแนวทางใหม่มาแก้ปัญหาในหน่วยงาน เพื่อหาข้อสรุปใหม่ที่ ดีกว่าเดิม เพื่อทำให้เกิดสิ่งใหม่และสร้างสรรค์ โดยผู้นำมีการคิดและแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ

ง. การคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล (Individualized Consideration : IC) ผู้นำจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับ บุคคลในฐานะเป็นผู้นำในการดูแลเอาใจใส่ผู้ตามเป็นรายบุคคล และทำให้ผู้ตามรู้สึกมีคุณค่าและมีความสำคัญผู้นำจะเป็นโค้ช (Coach) และเป็นพี่ปรึกษา (Advisor) ของผู้ตามแต่ละคน เพื่อการพัฒนาผู้ตาม ผู้นำจะเอาใจใส่เป็นพิเศษในความ ต้องการของปัจเจกบุคคล เพื่อความสัมฤทธิ์ และเติบโตของแต่ละคน ผู้นำจะพัฒนาศักยภาพของผู้ตามและเพื่อนร่วมงานให้สูงขึ้น การสนับสนุนและการช่วยให้ก้าวหน้าในการทำงานที่รับผิดชอบ^๓

๕. คุณลักษณะของผู้นำการเปลี่ยนแปลง

โดยทั่วไป ผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่มีคุณลักษณะของผู้นำการเปลี่ยนแปลงจะเป็นดังนี้

๑. เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Change Agent) จะเปลี่ยนแปลงองค์กรที่ตนเองรับผิดชอบ ไปสู่เป้าหมาย ที่ดีกว่า คล้ายกับผู้ฝึกสอนหรือโค้ช นักกีฬาที่ต้องรับผิดชอบทีมที่ไม่เคยชนะเลย ต้องมีการเปลี่ยนแปลงเป้าหมาย เพื่อความเป็นผู้ ชนะและต้องสร้างแรงบันดาลใจให้ลูกทีมเล่นให้ได้ดีที่สุด เพื่อชัยชนะ

๒. เป็นคนกล้าและเปิดเผย เป็นคนที่กล้าเสี่ยงแต่มีความสุข และมีจุดยืนของตัวเอง กล้าเผชิญกับความจริง กล้าเปิดเผยความจริง

^๓วีรวัธ มาฆะศิริานนทะ, การพัฒนาวิสัยทัศน์ผู้นำ, (กรุงเทพมหานคร: เอ็กซ์เปอร์เน็ท, ๒๕๔๑), หน้า ๘๘-๙๐.

๓. เชื่อมั่นในผู้อื่น ผู้นำการเปลี่ยนแปลงจึงไม่ใช่เผด็จการ แต่มีอำนาจและสนใจคนอื่น ๆ มีการทำงานโดยมอบอำนาจให้ผู้อื่นนำ โดยเชื่อมั่นว่าผู้อื่นมีความสามารถ

๔. ใช้คุณค่าเป็นแรงผลักดัน ผู้นำการเปลี่ยนแปลงจะชี้แนะให้ผู้ตามตระหนักถึงคุณค่าของเป้าหมาย และสร้างแรงผลักดันในการปฏิบัติงาน เพื่อบรรลุเป้าหมายที่มีคุณค่า

๕. เป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต ผู้นำการเปลี่ยนแปลงจะนึกถึงสิ่งที่ตัวเองเคยทำผิดพลาด ในฐานะที่เป็นบทเรียนและพยายามเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ เพื่อพัฒนาตัวเองตลอดเวลา

๖. มีความสามารถที่จะเผชิญกับความสลับซับซ้อน ความคลุมเครือ และความไม่แน่นอน ตลอดจนมีความสามารถในการเผชิญปัญหาที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

๗. เป็นผู้มองการณ์ไกล โดยมีความสามารถในการคาดการณ์ไปข้างหน้าทั้งในด้านโอกาสและอุปสรรคที่เกิดขึ้น สามารถที่จะทำให้เกิดความหวังและความฝันของทีมงานกลายเป็นจริง

๖. ขั้นตอนในการบริหารความเปลี่ยนแปลง

ขั้นตอนในการบริหารความเปลี่ยนแปลงอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนี้

๑. ตรวจวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดขึ้นหรือมีแนวโน้มว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต (Change Diagnosis) โดย ให้พิจารณาว่า

๑.๑ มีความเปลี่ยนแปลงใดที่น่าจะนำมาวิเคราะห์เพื่อเตรียมการรองรับ (Changes To Be Considered) หาก การเปลี่ยนแปลงนั้นไม่มีผลอันมีนัยสำคัญต่อกระบวนการทำงาน พฤติกรรมการปฏิบัติงาน เครื่องมือและอุปกรณ์การทำงาน หรืองบประมาณ ให้ถือเป็นความเปลี่ยนแปลงโดยปกติที่เกิดขึ้นได้อย่างสม่ำเสมอ แต่ถ้าความเปลี่ยนแปลงนั้นมีผลไม่ว่าทางบวกหรือทางลบต่อส่วนหนึ่งส่วนใด ก็จำเป็นจะต้องนำมาพิจารณาร่วมกัน

๑.๒ ใครจะได้รับผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงนั้นบ้าง (Who will be affected from the change) ไม่ว่าจะเป็นตัวบุคคล กลุ่มคน หรือทุกคน ก็ให้ถือว่าเป็นความเปลี่ยนแปลงที่ต้องนำมาบริหารจัดการให้สามารถสร้างประสิทธิภาพสูงสุดให้เกิดแก่การปฏิบัติของทุกๆ คนได้ เนื่องจากแต่ละคนที่เป็นสมาชิกของทีมงานและองค์กรต่างก็มีสถานภาพเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อมของผู้อื่นทั้งสิ้น

๒. ระบุการต่อต้านความเปลี่ยนแปลง (Identifying Resistance) เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงย่อมมีผลกระทบต่องานที่เคยเห็น เคยเป็น เคยมี (Status Quo) ของสังคมการทำงาน และความเคยชินในการปฏิบัติงาน ฉะนั้นการเปลี่ยนแปลง ดังกล่าวอาจมีผลต่อความเชื่อมั่นเดิมๆ ที่เคยมีอยู่และเป็นอยู่ของสังคมการทำงาน และยิ่งถ้าเป็นความเปลี่ยนแปลงด้าน นโยบายและทิศทางในการบริหารจัดการด้วยแล้ว การต่อต้านก็มีแนวโน้มสูงมาก ผู้นำหรือนักบริหารจึงจำเป็นต้องระบุให้ได้ว่า

๒.๑ ใครและกลุ่มใดบ้างที่ต่อต้านหรือจะต่อต้าน หรือมีแนวโน้มว่าจะต่อต้านความเปลี่ยนแปลงที่จำเป็นจะต้องนำเข้ามา เพราะตัวบุคคลและกลุ่มคนที่แตกต่างกันจะมีพฤติกรรม การต่อต้านที่แตกต่างกัน หากวิเคราะห์ไม่ทั่วถึงและจัดการปรับแต่งการต่อต้านต่อความเปลี่ยนแปลงไม่ได้ ก็จะส่งผลให้เกิดการต่อต้านในระยะยาวจนเกิดผลเสียต่อประสิทธิภาพในการบริหารจัดการในระยะยาวได้

๒.๒ ความรุนแรงของการต่อต้าน (Degree of resistance) มีมากน้อยเพียงใด ซึ่งมี ส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับความคิดเห็น ความเชื่อและผลประโยชน์ของคนหรือกลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลง เช่นถ้ามีผลกระทบต่อความรู้สึกนึกคิด ความคิดเห็นหรือแนวคิด ทฤษฎีที่ยึดถือปฏิบัติอยู่ ก็จะทำให้เกิดการต่อต้านเฉพาะในตอนแรกๆ เมื่อเกิดความเคยชินใหม่ๆ การต่อต้านก็จะลดลง แต่ถ้ามีผลกระทบต่อความเชื่อ ค่านิยม และปรัชญาการทำงานหรือการดำรงชีวิต ของบุคคล ก็จะทำให้เกิดการต่อต้านที่รุนแรงขึ้น จนอาจถึงขั้นเกิดการรวมตัวกันต่อต้านความเปลี่ยนแปลง นั้นอย่างจริงจังก็อาจเป็นไปได้ ยิ่งถ้ามีผลกระทบต่อผลประโยชน์ของกลุ่มบุคคลด้วยแล้ว ก็ยังจะเกิดการต่อต้านอย่างรุนแรงที่สุดและยืดเยื้อจนยากที่จะแก้ไขได้ การวิเคราะห์ ทั้งในด้านลักษณะของความเปลี่ยนแปลงและการต่อต้านความเปลี่ยนแปลง จึงต้องมีการดำเนินการอย่างจริงจังและถี่ถ้วน เพื่อให้สามารถวางแผนกลยุทธ์และบริหารความเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะหากเกิดการต่อต้านจนเกิดความเสียหายขึ้นแล้ว จะบริหารได้ยากหรืออาจจะต้องยกเลิกการเปลี่ยนแปลงนั้นไปเลยก็มี

๓. กำหนดและวางแผนมอบหมายความรับผิดชอบ (Allocating Responsibility) ในฐานะ นักบริหาร จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการทบทวนที่มีความเข้าใจในความจำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนแปลง ซึ่งหมายถึง ผู้บริหารจะต้องศึกษาความเปลี่ยนแปลง อย่างถ่องแท้ว่าเหตุใดจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลง อะไรจะเกิดขึ้น ถ้าองค์กรไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงนั้น และโอกาสที่จะไม่รับความเปลี่ยนแปลงนั้น มีมากน้อยเพียงใด ตลอดจนมองเห็นไปในอนาคตด้วยวิสัยทัศน์ว่า เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงแล้ว มีอะไรเป็นข้อดีและมีอะไรเป็นข้อเสียบ้าง เมื่อได้ทำความเข้าใจกันดีในทีมของผู้บริหารแล้วชักจูงมโนรายละเอียดยุติมองเห็นด้วยกันแล้ว ตลอดจนยอมรับว่าต้องบริหารให้เกิดความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวแล้ว จึงร่วมกันตกลงแบ่งความรับผิดชอบกันให้ได้ว่า

๓.๑ ใครจะต้องทำหน้าที่เป็นผู้นำในด้านใด เพื่อให้ทั้งทีมมีเอกภาพ เช่น ทีมงานประชาสัมพันธ์ ทีมงานตอบข้อโต้แย้งและตอบคำถาม ทีมงานพัฒนาและฝึกอบรมทีมงานแก้ปัญหาข้อจำกัดต่างๆ ทีมงานส่งเสริมการมีส่วนร่วมและทีมงานประสานความร่วมมือ เป็นต้น โดยผู้บริหารที่เป็นหัวหน้าทีมแต่ละทีมมีหน้าที่และความรับผิดชอบโดยตรงในการสร้างความเข้าใจเบื้องต้นที่ถูกต้องด้านข้อมูลของความเปลี่ยนแปลงให้แก่ทีมงานของตนเองก่อน เพื่อให้แต่ละทีมสามารถขับเคลื่อน การกิจที่ได้รับมอบหมายต่อไปได้

๓.๒ จัดให้มีระบบการสื่อสารที่รวดเร็วและชัดเจนเพื่อป้องกันการเข้าใจคลาดเคลื่อน และข่าวลือ ซึ่งจะทำให้เกิดการต่อต้านมากขึ้น โดยเฉพาะทีมงานของผู้บริหารระดับสูงด้วยกัน จะต้องทำให้เกิดการสื่อสารสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน ได้อย่างคล่องตัวและทันเวลา

๗. พัฒนายุทธศาสตร์และนำแผนยุทธศาสตร์การบริหารความเปลี่ยนแปลงสู่การปฏิบัติ (Developing and Implementing Strategies)

โดยทีมงานผู้บริหารซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้นำของทีมงานแต่ละทีม ต้องร่วมประชุมและกำหนด ยุทธศาสตร์หรือแนวทางร่วมกันเพื่อจะได้เข้าใจและดำเนินไปด้วยกันได้ว่าทีมงานได้ใช้แนวทางและ ยุทธศาสตร์ในการดำเนินงานเพื่อจะได้ร่วมกันดำเนินงานให้สอดคล้องรองรับซึ่งกันและกัน ทั้งในด้าน

๗.๑ เป้าหมาย (Target) ที่คาดว่าจะไปให้ถึงโดยใช้กลยุทธ์หรือยุทธศาสตร์ของแต่ละทีม ซึ่ง จะต้องสอดคล้อง รองรับซึ่งกันและกัน

๗.๒ ระยะเวลา (Time) ที่แต่ละกลยุทธ์เริ่มนำสู่การปฏิบัติและการสิ้นสุด

๗.๓ วิธีการวัดผล (Assessing Method) เพื่อจะสามารถทราบได้ว่า บรรลุเป้าหมายโดย สมบูรณ์แล้ว ทั้งนี้แต่ ละกลยุทธ์หรือยุทธศาสตร์ที่ใช้ ควรมีดัชนีชี้วัดความสำเร็จ (KPI) ที่ชัดเจน รวมอยู่ด้วย

๘. การติดตามความก้าวหน้า (Progress Monitoring) โดยอาศัยแผนยุทธศาสตร์ที่ได้กำหนดไว้ แล้วเพื่อ

๘.๑ ปรับปรุงแก้ไขยุทธศาสตร์ที่ยังไม่สามารถสร้างประสิทธิภาพได้เท่าที่ควร ให้มีความ เหมาะสมและทันต่อความเปลี่ยนแปลงของปัญหาให้ได้มากขึ้น

๘.๒ เพิ่มเติมยุทธศาสตร์ใหม่ๆให้สามารถเชื่อมโยงแผนยุทธศาสตร์ที่มีอยู่แล้วเข้าด้วยกันให้ เกิดความกระชับ และมีประสิทธิภาพมากขึ้น

๘.๓ ยกย่องชมเชยและปูนบำเหน็จรางวัลให้แก่ทีมงานแต่ละทีมที่ได้ร่วมมือกันในการ บริหาร ความเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย

๘.๔ เพื่อร่วมกันภาคภูมิใจในความสำเร็จที่ได้รับและกระตุ้นให้เกิดการยอมรับความ เปลี่ยนแปลงใหม่ๆ ที่จะเกิดมีขึ้นอีกในอนาคต

๘.๕ ประสานความคิดและประสานพลัง (Synergy) ในการทำงานเป็นทีม ทั้งทีมงานย่อย และทีมงานใหญ่โดยส่วนรวม เพื่อให้มีความพร้อมที่จะปฏิบัติการกิจที่ยากและซับซ้อนกว่าเดิมได้มาก ขึ้นในอนาคต^๔

^๔ Kaiser, S. M, Mapping the Learning Organization: Exploring a Model of Organizational Learning, (Louisiana State University, U.S.A., 2000), p 121.

ผู้นำที่มีคุณลักษณะที่เหมาะสมเอื้อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจึงเป็นสิ่งที่สังคมเรียกร้อง หากมีคำถามต่อแล้วผู้นำที่มีคุณลักษณะของผู้ประกอบการเปลี่ยนแปลงที่สังคมต้องการนั้นจะหาได้จากที่ใด ผู้นำที่มีคุณลักษณะไม่ครบหรือผู้นำที่ไม่มี คุณลักษณะตามที่ระบุไว้ คนในสังคมจะสร้างผู้นำในฝันของตนใหม่หรือไม่ ในยุคโลกาภิวัตน์ สังคม เศรษฐกิจ การเมืองที่ แตกต่างกัน มีปัญหาซับซ้อนผู้นำที่มีคุณลักษณะของผู้ประกอบการเปลี่ยนแปลงเท่านั้นที่จะเป็นผู้นำสังคมในยุคนี้ได้

ถึงเวลาแล้วที่ทุกคนควรหันมาสร้างความเข้าใจ “ภาวะผู้นำ” ที่จำเป็นสำหรับสังคมไทย โดยเฉพาะในยุคที่ต้องพัฒนาให้พ้นจากภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจ หากสังคมมีผู้นำที่มีอิทธิพล แต่ไม่มีอำนาจเป็นจำนวนมากที่สามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาสังคมอย่างแท้จริงต่างจากในยุคสมัยนี้ซึ่งมีผู้นำที่มีอำนาจเป็นจำนวนมาก ซึ่งได้อำนาจมาด้วยการแย่งชิงต่อสู้กัน แต่ไม่ได้มีอิทธิพลในการเปลี่ยนแปลงสังคมใดๆให้เกิดขึ้นเลย เพื่อว่าการพัฒนาสังคมไทยจะเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน

ดังพุทธพจน์ที่แสดงให้เห็นความสำคัญ ของผู้นำต่อความอยู่รอด สวัสดิภาพ และสันติสุขของสังคม และประเทศชาติทั้งหมด ดังนี้ “เมื่อฝูงโคว่ายน้ำข้ามน้ำถ้าโคจ่าฝูงไปคดหมดทั้งฝูงนั้นก็ไปคดตามกัน” เพราะว่ามีผู้นำที่ไป คดฉันทในหมู่หมู่มนุษย์ก็ฉันทนั้น บุคคลผู้ใดได้รับสมมติให้เป็นใหญ่ หากบุคคลผู้นั้นประพฤติไม่เป็นธรรม หมู่ประชาชน นอกนั้นก็ จะประพฤติชั่วเลวร้าย แวันแคว้นทั้งหมดก็จะยากเย็น หากผู้ปกครองเป็นผู้ยากไร้คุณธรรม ซึ่งในทางตรงกันข้าม “เมื่อฝูงโคว่ายน้ำข้ามน้ำถ้าโคจ่าฝูงไปตรงคดหมดทั้งฝูงก็ไปตรง เพราะมีผู้นำที่ไปตรงฉันทในหมู่หมู่มนุษย์ก็ฉันทนั้น บุคคลผู้ใดได้รับสมมติให้เป็นใหญ่ หากคนนั้นประพฤติชอบธรรม หมู่ประชาชนนอกนั้นก็พลอยดำเนินตามทั้งวันแคว้นก็จะเป็นสุข หากผู้ปกครอง ตั้งอยู่ในธรรม” และเมื่อพูดตามสภาพของสังคมมนุษย์ก็จะได้ความหมายของผู้นำว่า “ผู้นำคือ บุคคลที่จะมาประสาน ช่วยให้คนทั้งหลายรวมกัน โดยที่ว่าจะเป็นการอยู่ร่วมกันก็ตาม หรือทำการร่วมกันก็ตาม ให้พากันไปด้วยดีสู่จุดหมายที่ดีงาม” การพากันไปด้วยดีนั้นหมายถึงไปโดยสวัสดิหรือโดยสวัสดิภาพผ่านพ้นภัยอันตรายอย่างเรียบร้อยและเป็นสุข เป็นต้นส่วนการบรรลุถึงจุดหมายที่ดีงามนั้น หมายถึง โดยถูกต้องตามธรรม โดยนัยนี้ ภาวะผู้นำก็คือคุณสมบัติ เช่นสติปัญญา ความดีงาม ความรู้ความสามารถของบุคคล ที่ชักนำให้คนทั้งหลายมาประสานกันและพากันไปสู่จุดหมายที่ดีงาม^๕

ผู้นำกับการสร้างความเปลี่ยนแปลงสู่จุดหมายที่ดีงาม ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นที่อันตรายมาก อาจจะต้องถือว่าเป็น จุดเริ่มต้นของความยุ่งยากและความสับสนของสังคมไทย เพราะถ้าเดี๋ยวนี้ไม่มีใครคนใดคนหนึ่งตั้งตัวเองว่าฉันทเป็นผู้นำและบอก เชื่อฉันทแล้วจะพ้นภัย ถือว่าเป็นการสร้างคุณค่าและค่านิยมที่ไม่ถูกต้องไม่ว่าจะเป็นใครก็แล้วแต่ที่คิดเช่นนี้คงไม่เข้าใจ ความหมายของคำว่าผู้นำที่จริงแล้ว

^๕พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development), พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เรือนแก้ว, ๒๕๔๔), หน้า ๑-๓.

“ผู้นำ”ไม่ใช่ผู้ที่จะนำคนอื่น แต่ผู้นำที่ดี คือ ผู้ที่ผู้อื่นอยากเดินตาม นั่นหมายถึงว่า ลักษณะการเป็นผู้นำนั้นไม่ได้มาจากตัวเอง หรือตั้งตัวเอง แต่ต้องมีคนอื่นที่เขาารู้สึกว่าเราเป็นผู้นำโดยเกิดจากความศรัทธาในตัวเรา การที่จะสร้างความศรัทธาได้นั้นจะต้องเกิดจากพฤติกรรมการดำเนินชีวิต และสิ่งที่ผู้นั้นสร้างสรรค์มาเป็นเวลาช้านาน ซึ่งอยู่บนมูลฐานของคุณธรรมและจริยธรรม การที่เป็นผู้นำได้และเป็นผู้นำที่ยั่งยืน สิ่งที่เขาได้ก็คือ ความรู้สึกผิด ความรู้สึกชอบ รู้สึกควรไม่ควร โดยสิ่งซึ่งควบคุมการกระทำของตนเอง บทบาทของผู้นำคือ ต้อง“นำ”ไม่ใช่ “จัดการ”ต้องกระตุ้นคนให้ทำด้วยความรู้สึกอยากทำ อดีตประธานาธิบดีไอเซนฮาวร์ เคยกล่าวว่า“ผู้นำที่ดี (good leader) คือ เราอยากให้ลูกน้องทำอะไร เมื่อลูกน้องเริ่มทำในสิ่งนั้นก็เพราะเขาอยากทำดีหรือไม่ดีก็ตาม เพราะเป็นความคิดที่เขาคิดมันขึ้นมาเอง”^๖

ผู้บริหาร ต้องมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารเป็นอย่างไร และวิธีบริหารงานที่ดีที่ทำให้ได้ทั้งน้ำใจคนและผลของงาน ผู้บริหารควรมีคุณธรรมอะไรเป็นหลักยึดเหนี่ยว เป็นเข็มทิศนำทางในการบริหารงาน

ผู้บริหาร คือ ผู้ที่ทำให้คนอื่นทำงานตามที่ต้องการ

ผู้นำคือ ผู้ที่ทำให้คนอื่นต้องการทำงานตามที่ต้องการ

ดังนั้น ผู้บริหารจะต้องมีภาวะผู้นำคือ มีความสามารถในการจูงใจ ให้คนเกิดความต้องการอยากปฏิบัติตามคำสั่ง ของผู้บริหาร

บุคคลที่จะเป็นผู้บริหารที่ดี จะต้องมีความสำคัญ ๒ ประการคือ อัตตหิตสมบัติ หมายถึง ความเพียบพร้อมด้วย คุณสมบัติส่วนตัวที่เหมาะสมกับการเป็นผู้นำและปรหิตสมบัติ หมายถึง ความมีน้ำใจในการปฏิบัติงาน เพื่อส่วนรวมและ องค์กรของตน

ผู้บริหารมีหน้าที่ วางแผน จัดองค์การ อำนวยการ และควบคุมทรัพยากรบุคคล และทรัพยากรอื่นๆให้ดำเนินงาน ไปในทิศทางเดียวกัน เพื่อบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ กล่าวโดยสรุป หน้าที่ของนักบริหารมีอยู่ ๕ ประการ ตามอักษรภาษาอังกฤษทั้ง ๕ คือ P-O-S-D-C ดังนี้

๑. การวางแผน (Planning) หมายถึง การกำหนดนโยบายและมาตรการ อันเป็นแนวทางปฏิบัติ เพื่อบรรลุเป้าหมาย ที่วางไว้ มีรายละเอียดที่เรียกว่าโครงการประกอบด้วย

๒. การจัดองค์การ (Organizing) คือ การกำหนดตำแหน่ง สายบังคับบัญชาในองค์การ ว่ามีตำแหน่งอะไรบ้างแต่ละ ตำแหน่งมีอำนาจหน้าที่เช่นไร ใครสั่งการใคร เป็นต้น

^๖ อานันท์ ปันยารชุน, ธรรมาภิบาลในภาคธุรกิจ นานาทัศนะว่าด้วยการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี, (นทปฐ: สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, ๒๕๔๑), หน้า ๑๒.

๓. การแต่งตั้งบุคลากร (Staffing) หมายถึง การสรรหาบุคลากรมาบรรจุแต่งตั้ง ในตำแหน่งที่กำหนดไว้ ตามหลัก แห่งการใช้คนให้เหมาะกับงาน

๔. การอำนวยการ (Directing) คือ กำกับสั่งการและมอบหมาย ให้แต่ละฝ่ายได้ปฏิบัติงานตามแผนที่วางไว้

๕. การควบคุม (Controlling) คือ การกำกับดูแล การติดตามดูว่าแต่ละฝ่ายปฏิบัติงานไปถึงไหน มีปัญหาและ อุปสรรคเกิดขึ้นที่ใด และสำคัญคือการป้องกันไม่ให้อย่หย่อนต่อหน้าที่ ละทิ้งหน้าที่ หรือทุจริตต่อหน้าที่

คุณลักษณะของนักบริหาร ผู้บริหารจะทำหน้าสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ต้องมีคุณลักษณะ ๓ ประการ ดังที่พระพุทธเจ้า ตรัสไว้ในทศิปปาปณิกสูตร ๒ ดังนี้

๑. **จักขุมา** มีปัญญามองการณ์ไกล หรือมีวิสัยทัศน์กว้างไกล ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Conceptual Skill

๒. **วิรูโ** หมายถึง จัดการงานได้ดี มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Technical Skill

๓. **นิสสยสัมปันโน** หมายถึง พึงพาอาศัยได้ มีมนุษยสัมพันธ์ดี มีเครดิตดี สามารถผูกใจคนไว้ได้ ตรงกับภาษาอังกฤษ ว่า Human Relation Skill

นอกจากคุณลักษณะทั้ง ๓ ประการดังกล่าวแล้วผู้นำหรือผู้บริหารจำเป็นต้องปฏิบัติตน ให้เป็นแบบอย่างที่ดีงามแก่ผู้ตาม หรือผู้ใต้บังคับบัญชาเป็นอันดับแรก จึงจะสมกับที่ได้ชื่อว่าผู้นำหรือผู้บริหารที่ดี ด้วยเหตุนี้เอง ในทางพระพุทธศาสนา จึงเน้นการปฏิบัติธรรมของผู้นำหรือผู้บริหารหมู่คณะอย่างมาก ดังมีพระพุทธพจน์ตรัสแสดงไว้ว่า

“เมื่อฝูงโคกำลังข้ามฟากอยู่	ถ้าโคจ่าฝูงนำฝูงไปตรง
โคทั้งปวงก็ยอมไปตรงตามนั้น	ในหมู่มนุษย์ก็เช่นกัน
ถ้าผู้ที่เขาสมมุติว่าเขาเป็นผู้นำ	ประพฤติเป็นธรรม
หมู่ชนนอกนั้น	ก็ยอมประพฤติเป็นธรรมตามกัน
ถ้าพระราชา (ผู้นำ) ตั้งอยู่ในธรรม	ประเทศชาติย่อมอยู่เป็นสุข ดังนี้”

ธรรมสำหรับการบริหารที่จะกล่าวถึงในที่นี้ คือ หลักทศพิธราชธรรม เป็นคุณธรรมที่ทุกคนผู้อยู่ร่วมในสังคมเดียวกัน ทั้งในฐานะผู้นำผู้บริหาร ทั้งในฐานะผู้อยู่ใต้ปกครองหรือผู้ตาม ต้องประพฤติโดยเสมอกัน เพื่อความผาสุกและเจริญก้าวหน้าของสังคมหรือองค์กรของตน ซึ่งคุณธรรมหมวดนี้ อาจจะเรียกชื่อได้หลายอย่าง ตามฐานะของผู้นำไป ปฏิบัติเช่น หากเป็นพระราชา หรือพระมหากษัตริย์ ทรงนำไปปฏิบัติก็เรียกว่า ราชธรรม หากคณะรัฐบาลนำไปปฏิบัติ ก็เรียกว่า รัฐบาลธรรม หากผู้นำหรือผู้บริหารในระดับต่างๆนำไปปฏิบัติก็เรียกได้ว่า บริหารธรรม แปลว่าธรรมสำหรับบริหาร หรือสำหรับนักบริหาร ซึ่งประกอบด้วยข้อธรรม ๑๐ ประการ ดังนี้

คุณธรรมข้อที่ ๑ ทาน การให้เป็นช่วยประชา

คุณธรรมข้อที่ ๒ ศีล การสำรวมกายวาจาใจให้เรียบร้อย สะอาดตึงาม เป็นที่เชื่อถือได้ของประชาชนหรือผู้ได้บังคับบัญชา ในฐานะที่เป็นประธานของหมู่คณะ

คุณธรรมข้อที่ ๓ ปริจาคะ บำเพ็ญกิจด้วยความเสียสละ โดยหน้าที่แล้วผู้ปกครองย่อมต้องสามารถเสียสละความสุข ส่วนตนตลอดจนถึงชีวิตของตนได้ เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน

คุณธรรมข้อที่ ๔ อาชวะ ปฏิบัติภารกิจโดยซื่อตรง มั่นคงในความสุจริต มีความจริงใจ

คุณธรรมข้อที่ ๕ มัทวะ ความอ่อนโยน ต่อทุกคน ทุกโอกาส ด้วยความจริงใจ

คุณธรรมข้อที่ ๖ ตปะ ความเพียร ระวังยับยั้งข่มใจได้ไม่ให้เกิดตัณหาเข้าครอบงำ

คุณธรรมข้อที่ ๗ อักโกธะ ความไม่โกรธ หมายถึงว่า นักบริหาร นักปกครองไม่ควรปฏิบัติต่อคนในปกครองของตน ด้วยอำนาจบาตรใหญ่ หรือด้วยความเกรี้ยวกราดขาดเหตุผล เพราะจะทำให้กลายเป็นที่เกลียดกลัว และเกลียดชังของคนในปกครอง

คุณธรรมข้อที่ ๘ ความไม่เบียดเบียน นักบริหารจะต้องไม่หลงระเห็จอำนาจไม่บีบคั้นกดขี่ ไม่กระทำการใดๆ อันจะก่อให้เกิดความเดือดร้อนทุกข์ยาก

คุณธรรมข้อที่ ๙ ขันติ ความอดทน ภารกิจของนักบริหารนั้น เป็นสิ่งที่หนักยิ่ง จึงจำเป็นต้องมีความอดทนอย่างยิ่ง จึงจะสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้เป็นผลสำเร็จ

คุณธรรมข้อที่ ๑๐ อวิโรธนะ ปฏิบัติไม่คลาดจากธรรม คือปฏิบัติไม่ให้เกิดทำนองคลองธรรม คือ ความถูกต้องยุติธรรมเป็นใหญ่ไม่เอาประโยชน์สุขส่วนตัวหรืออารมณ์อันไร้เหตุผลมาเป็นหลักใหญ่ในการบริหาร

จะเห็นได้ว่า ทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการนี้ เป็นคุณธรรมที่ทั้งฝ่ายบริหาร และผู้ร่วมงานจะต้องประพฤติปฏิบัติด้วยกัน โดยมีผู้บริหารเป็นผู้นำในการปฏิบัติ จึงจะเกิดผล คือประโยชน์สุขแก่ส่วนรวมได้ นอกจากทศพิธราชธรรมดังกล่าวแล้ว พระพุทธศาสนายังได้แสดงหลักธรรมเกี่ยวกับผู้ที่ทำหน้าที่ปกครอง หรือบริหารจะพึงปฏิบัติไว้อีกหลายประการ เพื่อเป็นการสนับสนุนการปฏิบัติ ทศพิธราชธรรม ให้ได้ผลสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เช่น หลักอคติ ๔ และ สังคหวัตถุ ๔ พรหมวิหาร ๔ เป็นต้น

๙. บทสรุป

ผู้นำกับการสร้างความเปลี่ยนแปลงผู้นำเป็นตัวแทนขององค์กรที่มีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ขององค์กรผู้นำเป็นผู้ที่บังคับกำหนดทิศทางไปยังทิศทางที่สังคมต้องการ โดยยกตัวอย่างผู้นำรัฐบาล Can steersocial กับนโยบาย อุตสาหกรรมแปรรูป และปัจจัยที่ช่วยให้ความต้องการของสังคมประสบผลสำเร็จนั้นมีข้ออยู่ที่ตัวผู้นำเพียงผู้เดียว หาก สัมพันธ์กับผู้ตามที่พวกเขา มุ่งมั่นกระทำไปยังทิศทางเดียวกับผู้นำผู้นำที่มีลักษณะพิเศษสามารถมีความสัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลง ทั้งนี้ ผู้นำจะมีลักษณะพิเศษกว่าผู้ตาม มองสิ่งต่างๆ ได้ละเอียดกว่าผู้ตาม เมื่อ

ปฏิบัติงานจึงมีประสิทธิภาพ มากกว่าผู้ตาม เพื่อให้เกิดความกระจำลงในรายละเอียดผู้นำกับการสร้างความเปลี่ยนแปลง การมีความรับผิดชอบ มีความมุ่งมั่นที่จะทำงานให้สำเร็จ มีความแข็งแรง มีความเพียรพยายาม รู้จักเสี่ยง มีความคิดริเริ่ม มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความสามารถที่จะจัดการกับความเครียด มีความสามารถที่จะมีอิทธิพล (Influence) ต่อคนอื่น มีความสามารถที่จะประสานพลังทั้งหลายเพื่อการทำงานให้สำเร็จผู้นำหรือผู้บริหารจำเป็นต้องปฏิบัติตน ให้เป็นแบบอย่างที่ดีงาม แก่ผู้ตาม หรือ ผู้ใต้บังคับบัญชาเป็นอันดับแรก จึงจะสมกับที่ได้ชื่อว่าผู้นำหรือผู้บริหารที่ดี ด้วยเหตุนี้เอง ในทางพระพุทธศาสนาจึงเน้นการ ปฏิบัติธรรมของผู้นำหรือผู้บริหารหมู่คณะอย่างมาก ดังมีพระพุทธพจน์ตรัสแสดงไว้ว่า

“เมื่อฝูงโคกำลังข้ามฟากอยู่ ถ้าโคจ่าฝูงนำฝูงไปตรง
โคทั้งปวงก็ย่อมไปตรงตามนั้น ในหมู่มนุษย์ก็เช่นกัน
ถ้าผู้ที่เขาสมมุติว่าเขาเป็นผู้นำ ประพฤติเป็นธรรม
หมู่ชนนอกนั้น ก็ย่อมประพฤติเป็นธรรมตามกัน
ถ้าพระราชา (ผู้นำ) ตั้งอยู่ในธรรม ประเทศชาติย่อมอยู่เป็นสุข ดังนี้”

ธรรมสำหรับการบริหารที่จะกล่าวถึงในที่นี้ คือ หลักทศพิธราชธรรม เป็นคุณธรรมที่ทั้งฝ่ายบริหาร และผู้ร่วมงาน จะต้อง ประพฤติปฏิบัติด้วยกัน โดยมีผู้บริหารเป็นผู้นำในการปฏิบัติ จึงจะเกิดผล และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์ของ สังคมได้

บรรณานุกรม

๑. คัมภีร์พระไตรปิฎกและหนังสือทั่วไป

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development). พิมพ์ครั้งที่ ๘.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เรือนแก้ว, ๒๕๔๔.

วีรวิธ มาฆะศิริานนท์. การพัฒนาวิสัยทัศน์ผู้นำ. กรุงเทพมหานคร: เอ็กซ์เปอร์เน็ท, ๒๕๔๑.

สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์. ภาวะผู้นำ: ทฤษฎีและปฏิบัติ : ศาสตร์และศิลป์สู่ความเป็นผู้นำที่สมบูรณ์.

กรุงเทพมหานคร: วิรัตน์เอด, ๒๕๔๘.

สมยศ นาวิการ. การบริหารและพฤติกรรมองค์การ. กรุงเทพมหานคร: ผู้จัดการ, ๒๕๔๐.

อานันท์ ปันยารชุน. ธรรมาภิบาลในภาคธุรกิจ นานาทัศนะว่าด้วยการบริหารกิจการบ้านเมืองและ

สังคมที่ดี. นนทบุรี: สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, ๒๕๔๑.

หนังสือภาษาอังกฤษ/English texts

Kaiser, S. M, Mapping the Learning Organization: Exploring a Model of Organizational Learning, (Louisiana State University, U.S.A.), 2000.

คุณค่าและอิทธิพลของกลุ่มปราสาทขอมที่มีต่อคนท้องถิ่นจังหวัดศรีสะเกษ
THE VALUE AND INFLUENCE OF KHMER CASTLES TO THE WAY OF LIFE
OF NATIVE PEOPLE IN SISAKET PROVINCE

พระมหาธงชัย จิตโสภณ, ดร.

พระสุริยนต์ทสสนิโย

พระครูปริยัติคณานุรักษ์

อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ

บทคัดย่อ

คุณค่าและอิทธิพลของกลุ่มปราสาทขอมที่มีต่อคนท้องถิ่นจังหวัดศรีสะเกษด้านคติความเชื่อพบว่าการสร้างปราสาทขอมเริ่มแรกเป็นการสร้างตามคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเพื่อเป็นการจำลองโลกและจักรวาลโดยเฉพาะเมืองสวรรค์ว่ามีอะไรเป็นส่วนประกอบบ้างที่เห็นเด่นชัดคือการจำลองเขาไกรลาสอันเป็นที่ประทับของพระศิวะหรือเขาพระสุเมรุอันเป็นศูนย์กลางของจักรวาลซึ่งแต่ละส่วนประกอบก็จะแฝงไปด้วยคติความเชื่อทำให้ผู้พบเห็นสามารถจินตนาการถึงศูนย์กลางจักรวาลและที่ประทับขององค์ศิวะด้านคุณค่าพบว่าทำให้เกิดเอกลักษณ์ประจำถิ่นของจังหวัดศรีสะเกษไม่ว่าจะเป็นของที่ระลึกอาคารบ้านเรือนที่อยู่อาศัยแหล่งเรียนรู้ด้านโบราณสถานทำให้เกิดรายได้แก่ชุมชนจากการนำเอาเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของปราสาทขอมมาสร้างสรรค์งานฝีมือและของที่ระลึกเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้แหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานทางประวัติศาสตร์ด้านสังคมและการเมืองนั้นก็มีความสงบสุขเพราะเกิดการเกรงกลัวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไม่กล้าทำผิดต่อคำมั่นสัญญาที่ให้ไว้ต่อโบราณสถานนั้นๆ นักการเมืองยังนำไปใช้อ้างอิงเพื่อประโยชน์ทางการเมืองอีกด้วยความงามจากสถาปัตยกรรมที่สร้างสรรค์ดีแล้วก่อให้เกิดสุนทรียะแก่ผู้พบเห็นเป็นต้น

ความสำคัญ : คุณค่า, อิทธิพล, ปราสาทขอม, คนท้องถิ่น, จังหวัดศรีสะเกษ

Abstract

The Article Title; “The Value and Influence of Khmer Castles to the Way of Life of Native People in Sisaket Province” The section of basic belief shows that the origin belief of construction of Khmer castles is to follow the idea of Brahmanism. It imitates cosmology specially the composition of heaven. Distinctly, it is believed that to reproduce Krailas Mountain, the abode of God Shiva or Sumeru Mountain as the center of cosmos. Each composition hides practical belief and makes people imagination to the center of cosmos as the abode of Shiva God. The section of value finds that it makes local identity of Sisaket province example; souvenir,

accommodation, house, archaeological studied site. It makes unearned income for native people, who create various styles of souvenirs from the understanding identity of Khmer castles. For social and political life, the native people lives in peaceful life because of being afraid of the sacred which they swear for protection their live. Also, the politicians refer to those Khmer castles for the benefit of politic field. Moreover, the splendid of those architectures can experience the viewers deeply in serenity.

Keyword : value, the influence, Castle Khmer, Local people, Sisaket Province

๑. ความนำ

การศึกษาชุมชนหนึ่ง ๆ ในฐานะที่เป็นสังคมพลวัต ย่อมต้องอาศัยข้อมูลพื้นฐาน ทั้งลักษณะทั่วไป สภาพภูมิศาสตร์ สิ่งแวดล้อม ประชากร และทรัพยากร เพื่อให้ทราบถึงปัจจัยพื้นฐานต่าง ๆ ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรมตามทฤษฎีนิเวศวัฒนธรรม และทราบประวัติความเป็นมาของท้องถิ่นเพื่อเข้าใจในพัฒนาการของท้องถิ่นในระยะเวลาที่เปลี่ยนผ่าน ซึ่งมีผลต่อค่านิยมทางสังคม วัฒนธรรมในยุคต่อมาตามหลักการของทฤษฎีประวัติศาสตร์เฉพาะ และทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมความเชื่อเป็นสิ่งที่ฝังแน่นอยู่ในความรู้สึกของมนุษย์ ทั้งที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับตนเอง และเรื่องราวต่าง ๆ รอบตัว เนื่องจากมนุษย์เชื่อว่าความเชื่อช่วยให้เข้าใจทุกสิ่งทุกอย่างในวิถีการดำรงอยู่บนโลกทั้งที่เป็นความจริงและไม่จริง แต่มีอิทธิพลต่อมนุษย์ และส่งผลต่อพฤติกรรมการแสดงออก ความเชื่อมีทั้งความสำคัญในตนเอง และมีความสำคัญในฐานะเป็นแหล่งที่มาของค่านิยม อุดมการณ์ และบรรทัดฐานทางสังคม^๑ ความเชื่อเป็นบ่อเกิดของพฤติกรรมและการกระทำที่เรียกว่า “พิธีกรรม” ซึ่งสะท้อนถึงเอกลักษณ์ความเชื่อของคนในชุมชนนั้นได้อย่างชัดเจนที่สุด เนื่องจากสภาพภูมิประเทศของไทยนั้นมีหลายแบบแตกต่างกันไปตามส่วนภูมิภาค ทำให้การดำเนินชีวิต การทำมาหาเลี้ยงชีพ และความเชื่อมีความแตกต่างกัน^๒ ดังนั้นเบื้องต้นผู้ศึกษาจึงนำเสนอลักษณะทั่วไปสภาพสิ่งแวดล้อม และประวัติความเป็นมาของชุมชนในพื้นที่ เพื่อสามารถวิเคราะห์ให้เห็นพื้นฐานทางความเชื่อในท้องถิ่นว่ามีปัจจัยสนับสนุนและมีพัฒนาการมาอย่างไรในระยะแรกศาสนาพราหมณ์มีอิทธิพลอยู่มากในดินแดนแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เนื่องจากมีการเคารพบูชาเทพ ซึ่งเข้ากันได้ดีกับแนวความคิดพื้นฐานของชาวพื้นเมือง ที่ส่วนใหญ่ยังนับถือธรรมชาติและผีสงฆ์เทวดา ศาสนาพราหมณ์เข้ามามีอิทธิพลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลศาสนาพราหมณ์โดยผ่านเข้ามาทางเขมร ซึ่งมีอิทธิพลทั้งทางการเมืองและทางศิลปะอยู่ในดินแดนแถบนี้มาก่อน เขมรนั้นได้รับอิทธิพลจากอินเดียตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๖ หรือ ๗ อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์จากเขมรได้ครอบคลุมบริเวณภาค

^๑ สัญญา สัญญาวิวัฒน์, **ทฤษฎีสังคมวิทยา**, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๔-๑๕.

^๒ สุเทพ สุนทรเกสัช, **"ความเชื่อในเรื่องผีปอบา หมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ,"** ใน สังคมวิทยาของหมู่บ้าน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, (กรุงเทพมหานคร: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๒๕), หน้า ๔๘.

ตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออกและภาคกลางของประเทศไทย ตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๗-๘ ศาสนาพราหมณ์นั้นคงนับถือกันแต่เพียงชนชั้นสูง และเป็นศาสนาของทางราชการ ส่วนประชาชนคงจะนับถือพุทธศาสนา หรืออาจนับถือทั้งพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์^๓ โดยการเข้ามาของศาสนาพราหมณ์นั้นสันนิษฐานว่าศาสนาพราหมณ์เข้าสู่สยามโดยอาศัยหรือผสมผสานมากับอารยธรรมทวารวดีและอารยธรรมขอมโบราณ หรือผสมมากับการแพร่กระจายของพระพุทธศาสนาเข้าไปในประเทศกัมพูชา แล้วกระจายเข้ามาทางอาณาจักรศรีเทพผ่านเมืองเสมา จังหวัดนครราชสีมา ทั้งนี้ศาสนาพราหมณ์ซึ่งผสมผสานกับพระพุทธศาสนาเข้าสู่กัมพูชาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๓^๔) ความเชื่อพราหมณ์ชุมชนอีสานได้เกิดจากการถ่ายทอดความเชื่อผ่านพิธีกรรมที่ยึดถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่คนรุ่นเก่าสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่องจนถึงคนรุ่นปัจจุบัน ซึ่งได้รับอิทธิพลความเชื่อนี้ผ่านอาณาจักรขอมโบราณ ซึ่งเคยมีอำนาจการปกครองเหนือดินแดนภาคอีสานในสมัยต้นประวัติศาสตร์ ความเชื่อพราหมณ์จะปะปนอยู่กับความเชื่อท้องถิ่นในทุกรูปแบบอย่างกลมกลืน ผ่านทางพิธีกรรมที่สร้างขวัญและกำลังใจในวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนตั้งแต่เกิดจนตาย และสัมพันธ์กับการประกอบอาชีพเกษตรกรรมอย่างแน่นแฟ้น ด้วยวิถีการเกษตรที่ต้องพึ่งพิงธรรมชาติซึ่งไม่มีความแน่นอนในแต่ละปี ความเชื่อพราหมณ์จึงมีบทบาทสำคัญในพิธีกรรมเพื่อความอุดมสมบูรณ์ของผลผลิตและความมั่นคงในชีวิตควบคู่กับความเชื่อผีมาตั้งแต่โบราณ

๒. ภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อของชาวอีสานใต้

ภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อของชาวอีสานใต้จากการศึกษาพบว่าความมั่นคงทางวัฒนธรรมจากภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อ เป็นองค์ความรู้ฝ่ายสร้างสรรค์ที่ผ่านการสั่งสมเรียนรู้ลองผิดลองถูก ปรับปรุง และถ่ายทอดกันมาหลายชั่วอายุคน จนตกผลึกเป็นภูมิรัฐสู่สาธารณะที่ทรงคุณค่า ภูมิปัญญาของชาวอีสานมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการดำรงสังคม ด้วยการผูกเกลียวสัมพันธ์ระหว่างระบบต่าง ๆ ในสังคมให้ยึดโยงประสานประโยชน์กัน โดยมีความเชื่อที่มีการผสมผสานระหว่างผี พราหมณ์ พุทธ เป็นเครื่องมือสำคัญในการควบคุม และมีส่วนอย่างสำคัญในการรักษาวัฒนธรรมเก่า และสร้างสรรค์วัฒนธรรมใหม่ให้เกิดขึ้นในสังคมทุกยุคสมัย^๕ แสดงทัศนะว่า ความเชื่อไม่ได้มีหน้าที่เพียงก่อให้เกิดความกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคมเท่านั้น แต่ยังสะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมในท้องถิ่นนี้ได้เป็นอย่างดี เพราะความเชื่อมีสถานะเป็นสิ่งที่ต่อต้านหรือสร้างดุลยภาพให้เกิดขึ้นในสังคมท้องถิ่น โดยเฉพาะเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมจะส่งผลทำให้ระบบความเชื่อนี้ต้องปรับเปลี่ยนให้เข้า

^๓ จรัสสา คชาชีวะ. “คติความเชื่อและรูปแบบของพระพิฆเนศวร์ที่พบในประเทศไทย”. วิทยานิพนธ์ศศ.ม. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๗), หน้า ๑.

^๔ จรัส พยัคฆราชศักดิ์. **อีสาน ๑ ศาสนาและวรรณกรรมนิยมในท้องถิ่น**. (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๔), หน้า ๕๔.

^๕ Roy A., Rappaport. “Religion in Adaptation,” in *Ritual and Religion in the Making of Humanity*. (UK : Cambridge University Press, 2000), p.406-429.

กับคุณค่าชุดใหม่ ซึ่งบางครั้งอาจนำไปสู่ความขัดแย้งหรือแตกแยก จนท้ายที่สุดนำไปสู่การปรับตัวและเปลี่ยนแปลงทางความเชื่ออย่างมีอาจหลักเลียงได้^๖

กล่าวว่า กระบวนการของการผสมผสานทางด้านวัฒนธรรม (Assimilation Variables) มีอยู่ 7 ขั้นตอน กล่าวคือ (๑)การเปลี่ยนแปลงแบบแผนวัฒนธรรมไปสู่วัฒนธรรมของท้องถิ่น เป็นขั้นตอนการเปลี่ยนแปลงด้านการดำรงชีวิต (๒) การได้รับการยอมรับให้เข้าเป็นสมาชิกกลุ่มหรือสถาบันในท้องถิ่น เป็นขั้นตอนการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง (Structural Assimilation) (๓) การแต่งงานระหว่างกลุ่มอย่างแพร่หลาย เป็นการเปลี่ยนแปลงด้านการสมรส (Marital Assimilation) (๔) การรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ในขั้นตอนการผสมกลมกลืนทางด้านเอกลักษณ์ (Identification Assimilation) (๕) การไม่รังเกียจเดียดฉันท์ เป็นขั้นตอนการผสมกลมกลืนทางด้านทัศนคติ (Attitude Receptional Assimilation) (๖) การไม่เลือกปฏิบัติ เป็นขั้นตอนในการผสมกลมกลืนด้านการยอมรับพฤติกรรม (Behavior Receptional Assimilation) และ (๗) การไม่มีความขัดแย้งเกี่ยวกับค่านิยมและอำนาจ เป็นขั้นตอนของความกลมกลืนทางด้านสัญชาติ (Civic Assimilation)

การผสมผสานทางวัฒนธรรมจะเกิดขึ้นในสภาวะแห่งความสอดคล้อง (Strain to Consistency) ซึ่งเป็นจุดที่เกิดความพอดีหรือสมดุลกัน การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมจะเป็นไปอย่างช้าหรือเร็วเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับการผสมผสานวัฒนธรรมนั้นว่าจะมีมากน้อยและมีความรุนแรงเพียงใด เนื่องจากการผสมผสานทางวัฒนธรรมจะเกิดขึ้นได้ง่ายเมื่อวัฒนธรรมทั้งสองมีความคล้ายกัน รวมทั้งขึ้นอยู่กับทัศนคติของคนในสังคมนั้นด้วยว่า ยึดมั่นในวัฒนธรรมเดิมมากน้อยเพียงใด หากฝังแน่นขนบธรรมเนียมและความเชื่อเดิมอยู่มาก โอกาสรับวัฒนธรรมใหม่ย่อมเป็นไปได้น้อย ในทางกลับกันหากมีความรู้สึกหรือทัศนคติที่ดีต่อวัฒนธรรมใหม่จะทำให้มีความพร้อมที่จะรับวัฒนธรรมใหม่ได้ง่ายขึ้น^๗ ดังนั้น ศาสนาจึงมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างความมั่นคงทางวัฒนธรรมในทุกกระบวนการของโครงสร้างทางสังคมนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แต่ทั้งนี้การดำเนินงานด้านวัฒนธรรมประเพณียังคงมีข้อจำกัดและข้อบกพร่อง ซึ่งนำไปสู่ปัญหาความมั่นคงทางวัฒนธรรมอีกหลายประการ การผสมผสานความเชื่อในฮิตสิบสองของจังหวัดศรีสะเกษ “ฮิตสิบสอง” เทียบเคียงกับภาษากลางได้ว่า “ประเพณีสิบสองเดือน” เป็นระบบประเพณีพิธีกรรมที่ถูกจัดสรรขึ้นให้สอดคล้องเหมาะสมกับช่วงเวลาของแต่ละฤดูกาลในรอบปี ดังนั้นแนวทางการอนุรักษ์จึงควรกำหนดขึ้นให้ตรงกับช่วงเวลาที่ถูกกำหนดไว้แล้วดังกล่าว เพราะถ้าประเพณีเหล่านี้จัดขึ้นในช่วงเวลาตามแต่อำเภอใจ ประเพณีเหล่านั้นก็จะเป็นเฉกเช่นประเพณีพิธีกรรมทั่วไป ไม่อาจใช้คำว่าฮิตสิบสองได้ หรือไม่อาจถูกสังคมหรือชุมชนอื่นมองว่ากระทำผิดจารีตประเพณี ชาวอีสานใช้คำว่า “ผิดฮิตผิดคอง” อันหมายถึงการประพฤติที่ไม่ดี ไม่อยู่ในร่องในรอยที่ผู้ใหญ่คนรุ่นก่อนเคยดำเนินมา ดังกรณีที่เกิดกับชุมชนอีสานใต้ที่มีการจัดงานบุญเวสกับ

^๖ Gordon, Milton M, *Assimilation in American Life : The Role Of Race, Religion, And National Origin*. (New York: Oxford University Press, 1964),p.71.

^๗จำนง อติวัฒนสิทธิ์ และคณะ, *สังคมวิทยา*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาสังคมวิทยา และมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๙), หน้า ๒๕.

บุญสงกรานต์พร้อมกันในเดือนห้า แล้วถูกชุมชนมองว่า “ไม่ปกติ” ทั้งนี้ความเหมาะสมและอุบายวิธีต่อผลสัมฤทธิ์ของกระบวนการขัดเกลาทางสังคมย่อมขึ้นอยู่กับความสอดคล้องระหว่างประเพณีพิธีกรรมนั้น ๆ กับห้วงเวลาหรือฤดูกาลเป็นสำคัญด้วยอีกประการหนึ่ง ดังนั้นแนวทางอนุรักษ์ที่สำคัญต่อความมั่นคงทั้งด้านประเพณี ด้านพิธีกรรม และด้านวัฒนธรรมย่อมขึ้นอยู่กับความคงมั่นในห้วงเวลาของการปฏิบัติประเพณีโดยนัยสำคัญเช่นว่านี้

๓. คติความเชื่อการสร้างปราสาท

คติความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างปราสาทขอมในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งมีจำนวนปราสาทมากมาย สามารถสรุปคติความเชื่อได้ดังต่อไปนี้

๑. เพื่อจำลองเขาไกรลาสหรือเขาพระสุเมรุอันเป็นที่อยู่ของเทพเจ้าสูงสุด คือองค์พระศิวะเจ้าในศาสนาฮินดูลัทธิไศวะนิกาย
๒. เพื่อถวายแก่องค์พระศิวะเจ้าในศาสนาฮินดูลัทธิไศวะนิกาย
๓. เพื่ออุทิศถวายให้แก่บรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว เป็นการแสดงความกตัญญูทเวทิต่อผู้มีพระคุณ
๔. เพื่อเป็นที่เก็บอัฐิของบรรพบุรุษและของผู้สร้างเองเมื่อคราวละสังขาร
๕. เพื่อเป็นที่อยู่หรือที่ประทับของดวงวิญญาณของผู้สร้างและการอยู่ร่วมกันอันหนึ่งอันเดียวกันกับองค์พระศิวะ ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุด เพราะมีความเชื่อว่า เมื่อถึงจุดนี้แล้ววิญญาณของผู้สร้างจะมีความเป็นอมตะ
๖. เพื่อเป็นการประกาศเกียรติศักดิ์ เกียรติคุณและอำนาจบารมีของผู้สร้างเองให้ปรากฏแก่สายตาของสาธารณชนนอกจากนั้นแล้วยังมีคติความเชื่อในภาพแกะสลักลวดลายจิตรกรรมต่าง ๆ ที่ประดับตกแต่งอยู่ที่ตัวปราสาท ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับเทพเจ้าทั้งสี่หรือเป็นการบูชาเทพเจ้า

จะเห็นได้ว่าคติความเชื่อการสร้างปราสาทมีการดำเนินงานด้านความมั่นคงทางด้านวัฒนธรรมซึ่งในจังหวัดศรีสะเกษ มีการดำเนินงานครบทั้ง ๔ รูปแบบ กล่าวคือ การอนุรักษ์ การฟื้นฟู การประยุกต์ และการสร้างใหม่ โดยแนวทางดำเนินงานด้านการประยุกต์ใช้เป็นวิธีที่ถูกนำมาใช้มากที่สุด เพื่อให้ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นมีความเหมาะสมและดำเนินไปได้ในยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป การอนุรักษ์เป็นการปฏิบัติตามประเพณีพิธีกรรมตามแบบอย่างที่เคยปฏิบัติกันมาเป็นประจำทุกปี การสร้างใหม่เป็นวิธีการสร้างวัฒนธรรมใหม่ ๆ ขึ้นระหว่างหน่วยงานทางราชการและชุมชน รวมถึงการสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชน นอกจากนี้ยังพบว่าประเพณีที่เกิดขึ้นใหม่บางอย่างเกิดจากการรับวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามาใช้ในชุมชนด้วย ส่วนการฟื้นฟูถือเป็นรูปแบบการดำเนินงานด้านความมั่นคงทางวัฒนธรรมที่มีสาเหตุเนื่องมาจากประเพณีพิธีกรรมที่ถูกชาวบ้านละเลยไม่ปฏิบัติตาม ส่วนใหญ่เป็นประเพณีพิธีกรรมที่ไม่เหมาะสมกับสภาพสังคมและวิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านในปัจจุบัน

๔. บริบทความเชื่อทางศาสนา

ศาสนาในบริบทของคนอีสาน เป็นรูปแบบความเชื่อที่มีการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรม ความเชื่อแบบดั้งเดิมคือการนับถือธรรมชาติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ กับความเชื่อที่เข้ามาใหม่ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นวัฒนธรรมทางความเชื่อที่แพร่มาจากอินเดีย นั่นคือความเชื่อของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และพุทธศาสนา ซึ่งมีหลักคำสอนที่มุ่งเน้นในสภาวะของจิตใจ ทำให้สามารถผสมผสานเข้าด้วยกันได้เป็นอย่างดีกับความเชื่อที่มีการยึดถือมาแต่เดิม ภาคอีสานโดยภาพรวมไม่ได้แตกต่างจากรูปแบบความเชื่อของภูมิภาคอื่น ๆ มากนัก คือได้รับอิทธิพลจากลัทธิความเชื่อผี ศาสนาพราหมณ์ และพุทธศาสนา แต่ทั้งนี้รายละเอียดประเพณีพิธีกรรมบางอย่างก็มีความแตกต่างออกไป ดังที่มีผู้กล่าวไว้ว่า ชาวอีสานมีความเชื่อถือศรัทธาในศาสนาพุทธค่อนข้างมาก ถึงแม้จะมีความเข้าใจในหลักคำสอนไม่ลึกซึ้ง แต่ก็มี ความผูกพันในเรื่องการทำความดีละเว้นความชั่ว และทำจิตใจให้สงบ ขณะเดียวกันชาวอีสานก็มีความเชื่อถือในเทพเจ้าของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เช่น พระอินทร์ พระพรหม และพระยม ว่าสามารถบันดาลให้มีความสุขและประสบความสำเร็จได้ ส่วนความเชื่อผี สางเทวดานั้นชาวอีสานต่างก็มีความเชื่อถือในเรื่องนี้อยู่มาก ชาวอีสานมีแบบแผนในการดำเนินชีวิต ส่วนใหญ่สืบเนื่องมาจากการนับถือศาสนา โดยเคารพศรัทธาในองค์พระพุทธรูปเจ้าและพระสงฆ์สาวกของพระพุทธรูปเจ้า ยึดมั่นปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธรูปเจ้า มีความศรัทธาแรงกล้าในการที่จะเป็นผู้สืบศาสนา และพยายามปฏิบัติตนเป็นพุทธมามกะที่ดี แต่ขณะเดียวกันการปฏิบัติพิธีกรรมในชีวิตประจำวันมาจากคติพราหมณ์ ศาสนาที่ชาวบ้านในภาคอีสานนิยมยึดถือปฏิบัติ เป็นศาสนาในลักษณะศาสนาแบบชาวบ้าน คือ ประกอบด้วยความเชื่อดั้งเดิมในเรื่องผี สาง เทวดา ความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติทางไสยศาสตร์ ลัทธิพราหมณ์ และพระพุทธรูปศาสนาในระดับโลกียะ ซึ่งเป็นระดับที่ช่วยในการจัดระเบียบสังคม แม้ว่าพุทธศาสนาที่ได้รับอิทธิพลจากการส่งคายนาลงมาจากล้านนาจะแผ่เข้าสู่ภาคอีสาน ซึ่งเป็นพุทธศาสนาที่มีหลักฐานสามารถตรวจสอบความถูกต้องของการปฏิบัติได้ แต่กลุ่มชนในอีสานก็สามารถปรับปรุงหลักธรรมให้เข้ากับสภาพความเป็นอยู่ของตน มีการผสมผสานระหว่างความเชื่อเรื่องภูตผีปีศาจและปรัชญาทางพระพุทธรูปศาสนาอย่างกลมกลืน

๕. สรุป

๑. **ด้านจักรวาลวิทยา** การสร้างสถาปัตยกรรมปราสาทขอมโดยการประยุกต์ลักษณะใหม่ แต่ไม่แตกต่างจากลักษณะเดิม หรือออกแบบให้มีความเหมือนส่วนใดส่วนหนึ่งของปราสาทขอม นิยมจำลองเทพที่สถิตอยู่ ณ ศูนย์กลางจักรวาล เพื่อเป็นสัญลักษณ์ว่าสถานที่แห่งนี้มีเทพคอยปกป้องรักษาคุ้มครองผู้ที่อยู่อาศัยบริเวณสถานที่ตรงนั้น

๒. **ด้านเทววิทยา การสร้างปราสาท** ได้ออกแบบสถาปัตยกรรมการสร้างโดยเน้นการสร้างเขาพระสุเมรุ สถานที่ประทับของเทพเจ้า รูปเทพเจ้าองค์ใดองค์หนึ่ง มีองค์พระศิวะเป็นต้น บางแห่งยังเป็นการจำลองศูนย์กลางจักรวาลอีกด้วย ขึ้นอยู่กับกำลังศรัทธาบวกกำลังทรัพย์ของผู้ประสงค์ที่จะสร้าง ส่วนใหญ่ก็จะมีส่วนใดสิ่งหนึ่งปรากฏอยู่เพื่อเป็นเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์แห่งเทววิทยา

๓. **ด้านสถาปัตยกรรม** รูปทรงแหล่งนารายณ์บรรทมศิลป์ ทำให้คนทั่วโลกรู้จัก เมื่อเห็นภาพนารายณ์บรรทมศิลป์แล้วนึกถึงจังหวัดบุรีรัมย์ ทำให้ผู้คนอยากมาเที่ยว มาพบเห็นด้วยตนเอง ผู้สร้าง

หรือสถาปนิกผู้ออกแบบ คำนึงถึงความงาม ความเป็นเอกลักษณ์ และความมีศิลปะที่โดดเด่นเป็นสง่า ล้วนต้องการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมทั้งในด้านรูปทรงและการประยุกต์ลักษณะใหม่ เพื่อให้ผู้พบเห็น ได้รับรู้และสัมผัสได้ในความเป็นอารยธรรมหอม การออกแบบได้นำเอาเอกลักษณ์ของปราสาทหอมทั้ง ด้านโครงสร้างทางสถาปัตยกรรม ด้านการแกะสลักลวดลายประดับหรือคติความเชื่อนำมาใช้ในการ สร้างสรรค์ผลงานใหม่ ที่เป็นเอกลักษณ์ประจำถิ่น

๔. ด้านวิถีชีวิต เมื่อมีการสร้างสถาปัตยกรรมปราสาทหอมโดยการประยุกต์ลักษณะใหม่ แต่ไม่แตกต่างจากลักษณะเดิม หรือออกแบบจำลองให้มีความเหมือนส่วนใดส่วนหนึ่งของปราสาท หอม ทำให้ผู้คนทั่วไปดูไปชม หรืออาศัยอยู่บริเวณนั้น มีความเคารพยำเกรงต่อสถานที่ ไม่กล้าที่จะ ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ไม่ดีงาม กล่าวกันว่า ช่างที่เป็นผู้ออกแบบและแกะลายจะไม่กินเนื้อวัว เพราะ วัวเป็นพาหนะของเทพเจ้า และไม่ดื่มสุราเพราะจะทำให้งานปั้นและงานแกะสลักลวดลายมีปัญหาและ อุปสรรคในการทำงาน เป็นต้น

บรรณานุกรม

๑. คัมภีร์พระไตรปิฎกและหนังสือทั่วไป

จำนง อติวัฒน์สิทธิ และคณะ. **สังคมวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๓. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาสังคมวิทยา และมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘.

จรัส พัทธมราชศักดิ์. **อีสาน ๑ ศาสนาและวรรณกรรมนิยมในท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนส โตร์, ๒๕๓๔.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. **ทฤษฎีสังคมวิทยา**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

สุเทพ สุนทรเมษฐ์. "ความเชื่อในเรื่องผีปอบ หมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ," ใน **สังคมวิทยาของ หมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**. กรุงเทพมหานคร: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๒๕.

หนังสือภาษาอังกฤษ/English texts

Gordon, Milton M. **Assimilation in American Life : The Role Of Race, Religion, And National Origin**. New York: Oxford University Press, 1964.

Roy A., Rappaport. "Religion in Adaptation," in **Ritual and Religion in the Making of Humanity**. UK: Cambridge University Press, 2000.

๒. วิทยานิพนธ์

จิรัสสา คชาชีวะ. "คติความเชื่อและรูปแบบของพระพิฆเนศวร์ที่พบในประเทศไทย". **วิทยานิพนธ์ศศ.ม., บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร**, ๒๕๒๗.

ฟางข้าว : คุณค่าของเกษตรกรไทย RICE STRAW: VALUE OF THAI FARMERS

พระเอกรัตน์ มหามงคล

อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชาสังคมศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

บทคัดย่อ

ฟางข้าวเป็นส่วนลำต้นของข้าวที่ชาวนาได้ทำการเก็บเกี่ยวเมล็ดข้าวออกไปแล้วเรียบร้อยแล้ว โดยส่วนใหญ่หลังจากที่ชาวนาได้ทำการเก็บเกี่ยวผลผลิตเสร็จก็จะเผาฟางข้าวทิ้งไปทันที ซึ่งถือได้ว่าเป็นการสูญเสียทรัพยากรไปโดยเปล่าประโยชน์จึงทำให้เกิดแนวทางต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาการสูญเสียเปล่าของทรัพยากร โดยมีแนวทางในการนำฟางข้าวมาใช้ให้เกิดประโยชน์ฟางข้าวเป็นหัวปุ๋ยชั้นดี มีแคลเซียมฟอสฟอรัส และไนโตรเจน ใช้คลุมดิน จะทำให้พืชผัก เจริญเติบโต แข็งแรง ทนต่อศัตรูพืช คุณประโยชน์จากฟางจะช่วยปรับโครงสร้างของดิน ที่เป็นกรดหรือเป็นด่างให้เกิดความสมดุล รักษาความชื้นให้แก่ดินสร้างดินให้มีชีวิตทำให้ประหยัดน้ำในการรดต้นพืช ดินที่คลุมด้วยฟางจะเป็นอาณาจักรของสัตว์ ที่เป็นมิตรกับต้นพืช อาทิ ไส้เดือน จิ้งหรีด เป็นต้นและการระบาดของแมลงศัตรูพืชจะค่อยๆหายไปโดยไม่ต้องใช้สารเคมีหากมีการใช้ประโยชน์จากฟางข้าวกับแปลงปลูกพืช.

คำสำคัญ : ฟางข้าว, คุณค่า , เกษตรกรไทย

Abstract

Rice straw is the stem of the rice farmers have already harvested the grain. Mostly after the farmers have harvested, they will burn rice straw immediately. This is a waste of resources, so it leads to various ways to solve the waste of resources. There are many ways to use rice straw to benefit. Rice straw is a good fertilizer. It contains calcium; phosphorus and nitrogen mulching will make the plants grow stronger. Resistant to pests, the benefits of straw will help to restructure the soil. The acid or alkaline balance. Moisture in the soil creates a soil for life, thus saving water to the plants. The straw cover is the realm of animals. Friendly with plant. The pest insect outbreak disappears without the use of chemicals. If the use of rice straw and plantation.

Keywords : Straw rice, value, Thai Farmer

๑.บทนำ

การที่คนไทยแต่เดิมจนถึงปัจจุบันส่วนใหญ่เป็นผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมมีการทำไร่ ทำนาทำสวนและเลี้ยงสัตว์เพื่อประกอบอาชีพเป็นการดำเนินวิถีชีวิตแบบเรียบง่ายมีการใช้ประโยชน์จากสิ่งของและวัสดุเหลือใช้จากธรรมชาติในการดำเนินชีวิตและมีการต่อยอดผลผลิตเพื่อเป็นรายได้เสริม เช่นการใช้ประโยชน์จากฟางข้าว

ฟางคือต้นข้าวที่นวดเอาเมล็ดออกแล้ว, ต้นข้าวแห้งที่นวดเอาเมล็ดออกแล้วฟางข้าวที่ถึงแม้จะฟังดูบางเบาแต่คุณสมบัติของฟางข้าว ไม่ได้เบาเลย กลับให้ประโยชน์ที่มากมายเป็นวัสดุคลุมดินและเก็บความชื้นได้อย่างยอดเยี่ยมเวลาเราปลูกผักหรือหวานเมล็ดพันธุ์ลงไปในขณะที่เมล็ดผักยังไม่งอกป้องกันความร้อนจากแสงแดดแผดเผาและเก็บความชื้นไว้กับดินได้หรือจะนำไปคลุมที่โคนต้นไม้ปล่อยให้ย่อยสลายไปตามธรรมชาติก็ใช้ประโยชน์ได้ฟางข้าว เป็นผลผลิตพลอยได้ชนิดหนึ่งจากเกษตรกรรม คือลำต้นแห้งของธัญพืชหลังจากการเก็บเกี่ยว

ฟางเกิดขึ้นจากต้นของธัญพืชอาทิ ข้าวบาร์เลย์ ข้าวโอ๊ต ข้าวเจ้า ข้าวไรย์ ข้าวสาลี เป็นต้น ประโยชน์ของฟางมีมากมายตั้งแต่ใช้เป็นอาหารสัตว์ หัตถกรรม ไปจนถึงพลังงานทดแทนฟางข้าวมีคุณค่าทางอาหารต่ำ คือ มีวัตถุแห้งอยู่ ๙๓.๕ เปอร์เซ็นต์ โปรตีน ๒.๗๖ เปอร์เซ็นต์ เยื่อใย ๓๖.๑๗ เปอร์เซ็นต์ และค่าโภชนะย่อยได้ทั้งหมด (TDN) ๔๔.๔ เปอร์เซ็นต์ เนื่องจากฟางข้าวมีคุณค่าทางโภชนะต่ำ การใช้ฟางข้าวเพียงอย่างเดียวเลี้ยงสัตว์เป็นเวลานาน จากการที่ฟางมีอัตราการย่อยต่ำ ทำให้ฟางอยู่ในกระเพาะหมักเป็นเวลานาน เพราะจุลินทรีย์ต้องใช้เวลาในการย่อยมากขึ้น ทำให้สัตว์ได้รับโภชนะต่างๆ ไม่เพียงพอกับความต้องการของร่างกาย จึงทำให้น้ำหนักลดลง



ที่มาของภาพ<https://www.google.co.th> เข้าถึงข้อมูล วันที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๖๐

๒. ชนิดของฟางข้าว^๑

ฟางข้าวที่มีสภาพสมบูรณ์จะประกอบด้วย ๓ ส่วน คือ ใบข้าว ปล้องข้าว และรวงข้าว ส่วนฟางข้าวที่ได้จากการเก็บด้วยดัดในแปลงนาจะมีส่วนประกอบของตอซังหรือ กอข้าวรวมด้วย แต่จะอยู่ในลักษณะที่เป็นฟางแตกแยกแยะได้ยากกว่าเป็นส่วนใด โดยทั่วไปฟางข้าวแบ่งได้เป็น ๒ ประเภทจากวิธีการรวบรวม ได้แก่

๑. ฟางข้าวจากการเกี่ยวมือ และนวดมือเป็นฟางข้าวที่ได้จากการเกี่ยวข้าว และนำเมล็ดข้าวออกอาจด้วยวิธีการเกี่ยวด้วยมือหรือใช้รถเกี่ยวข้าวฟางข้าวจากการเกี่ยวด้วยมือจะถูกมัดเป็นระเบียบด้วยตอก และถูกนำเมล็ดออกด้วยการตีด้วยไม้ หรือ อาจไม่เป็นระเบียบ มีการแตกขาดเป็นเส้นจากการนำเมล็ดข้าวออกด้วยการแยกด้วยเครื่องแยกเมล็ดหรือรถสีข้าวฟางข้าวที่ได้จากการเกี่ยวมือจะมีลักษณะเป็นระเบียบ และฟางข้าวมีความสมบูรณ์ ไม่แตกเป็นเส้นเนื่องจากใช้แรงงานคนในการตีเมล็ดออก ซึ่งวิธีนี้ เป็นวิธีโบราณที่พบในบางท้องที่เท่านั้น เพราะเกษตรกรหันมาใช้รถเกี่ยวข้าวแทน ซึ่งทำให้ประหยัด สะดวก และรวดเร็วอย่างมาก

๒. ฟางข้าวจากการเกี่ยวมือและนวดด้วยรถนวดเป็นฟางข้าวที่ได้จากการนำมัดข้าวจากการเกี่ยวมือเข้าเครื่องนวดหรือรถนวดที่อาศัยการปั่นที่ทำให้ฟางข้าว และเมล็ดแยกออกจากกัน โดยฟางจะถูกแรงปั่นแยกออกทางด้านบนของเครื่อง และกองรวมกันส่วนเมล็ดที่มีน้ำหนักจะตกลงสู่ด้านล่างของเครื่องปั่นรวมกัน โดยใช้ถุงกระสอบรองรับลักษณะฟางที่ได้จากการนวดเมล็ดด้วยวิธีนี้จะทำให้ฟางมีลักษณะแตกเป็นเส้นขนาดเล็ก ไม่มีการจัดเรียงตัวที่เป็นระเบียบ วิธีนี้จะพบได้มากในพื้นที่ภาคอีสาน แต่ปัจจุบันเริ่มลดน้อยลง เนื่องจากเกษตรกรหันมาใช้รถเกี่ยวข้าวแทน

๓. ฟางข้าวจากรถอัดฟางข้าวเป็นฟางข้าวที่ได้จากการตัดเก็บตอซัง และอัดฟางข้าวที่กองในแปลงนาหลังการเกี่ยวข้าว ซึ่งจะเป็นฟางผสมระหว่างตอซัง และฟางข้าวส่วนบนฟางข้าวที่หล่นในแปลงนาหลังการเกี่ยวข้าวด้วยรถเกี่ยวข้าวจะเป็นฟางข้าวที่มีการแตกขาดเป็นเส้นเหมือนกับฟางข้าวที่แยกเมล็ดด้วยเครื่องนวดข้าว และฟางชนิดนี้จะถูกปล่อยทิ้งตามแปลงนา ต้องใช้รถเก็บฟางข้าวรวบรวมอีกครั้ง ซึ่งจะได้ฟางข้าวจากการเกี่ยวข้าวร่วมกับฟางข้าวจากตอซังรวมกัน

๓. ประโยชน์คุณค่ามหาศาลของฟางข้าว^๒

วัฒนธรรมชาติที่มีประโยชน์มหาศาลที่เพื่อนๆ เกษตรกรส่วนใหญ่รู้จักเป็นอย่างดีนั่นก็คือ ฟางข้าว เราใช้ประโยชน์จากฟางข้าวหลายวิธี มาดูกันว่าประโยชน์ของฟางข้าวมีอะไรบ้าง ช่วยปรับโครงสร้างของดิน ที่เป็นกรดหรือเป็นด่าง ให้เกิดความสมดุล สร้างดินให้มีชีวิต ช่วยประหยัดน้ำในการรดต้นพืชรักษาความชื้นให้แก่ดิน

^๑ฟางข้าว (Rice straw) และประโยชน์จากฟางข้าว, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://puechkaset.com> [๑๘ ก.ค. ๒๕๖๐]

^๒งานศูนย์บริการวิชาการและฝึกอบรมฝ่ายวิจัยและบริการวิชาการ คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตหาดใหญ่, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.ku.ac.th/e-magazine/sep49/agri/fan.html>. [๑๘ ก.ค. ๒๕๖๐]

๑. ฟางข้าวจะช่วยควบคุมพืชที่เป็นวัชพืชในนาข้าวไม่ให้งอกเจริญเติบโต โดยฟางที่คลุมผิวนาจะบดบังแสงแดดไม่ให้ส่องถึงและยังจะช่วยรักษาความชื้นของดินในนาให้อยู่ได้นาน ซึ่งจะทำให้ต้นข้าวมีน้ำเพียงพอแม้จะมีสภาวะแห้งแล้งติดต่อกันก็ตาม ต้นข้าวก็สามารถเจริญงอกงามให้ผลผลิตสูงกว่าการเปิดดินโดยปราศจากฟางข้าวคลุมดิน

๒. ความชื้นในสภาพคลุมฟางในนาข้าวหลังเก็บเกี่ยวมีเพียงพอที่จะปลูกพืชตระกูลถั่วอายุสั้น โดยเฉพาะถั่วเขียว ซึ่งมีอายุ ๖๐ วัน หรือพืชหมุนเวียนอื่นๆ ที่จะช่วยในเรื่องการลดการระบาดของแมลงศัตรูพืชได้ โดยปลูกหลังจากที่ได้ไถฟางกลบลงไป在地แล้ว การปลูกพืชตระกูลถั่วหลังการทํานายยังใช้น้ำน้อยและเพิ่มไนโตรเจน โดยเชื้อจุลินทรีย์ที่ปมรากถั่วจะตรึงไนโตรเจนจากอากาศมาเป็นปุ๋ยในดินฟางข้าวช่วยเพิ่มปริมาณอินทรีย์วัตถุในดินนา

๓. เป็นแหล่งของธาตุอาหารพืช ฟางอุดมสมบูรณ์ไปด้วยแร่ธาตุต่างๆ เช่น แคลเซียม ฟอสฟอรัส และไนโตรเจน และธาตุอื่นๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อพืช

๔. ฟางข้าวช่วยให้ปริมาณอินทรีย์วัตถุในดินนามีมากขึ้น ดินมีความชื้นพอเหมาะ การย่อยสลายจะเร็ว และไม่เกิดสารพิษ จุลินทรีย์จะช่วยย่อยสลายอินทรีย์วัตถุในนา ไม่ว่าจะเป็นฟางข้าวหรือวัชพืชให้เน่าเปื่อยกลายเป็นปุ๋ยคลุกเคล้าลงไป在地 เป็นแหล่งอาหารและพลังงานให้จุลินทรีย์ตรึงธาตุไนโตรเจนมาเป็นปุ๋ยและให้ธาตุอาหารให้แก่ข้าว สร้างความเจริญเติบโตและให้ผลผลิตสูงขึ้น

๕. ฟางช่วยปรับโครงสร้างของดิน ที่เป็นกรดหรือเป็นด่างให้เกิดความสมดุลในตัวเอง ดินที่เป็นกรด (Acid Soils) หมายถึงดินที่มีค่า pH ต่ำกว่า ๐ ดินที่เป็นด่าง (Alkaline Soils) หมายถึงดินที่มีค่า pH สูงกว่า ๗.๐ ไม่ว่าดินจะเป็นกรดหรือเป็นด่าง ถ้าหากท่านเอาฟางไปคลุมดินไว้ สิ่งเหล่านี้จะค่อยๆ หายไปเองทันที

๖. ช่วยรักษาหน้าดินตามธรรมชาติของดิน ถ้าหากไม่มีอะไรปกคลุมหรือกันเอาไว้ หน้าของดินจะเสื่อมสลายและสูญเสียไปกับการชะล้างพังทลายจากน้ำ แสงแดด และลม

๗. สร้างระบบนิเวศ ถ้าหากเราทำกิจกรรมที่ใช้ฟางเป็นหลัก จะทำให้ประหยัดน้ำมากขึ้น ช่วยให้เกิดวัฏจักรชีวิตของสัตว์ที่มีประโยชน์ต่อดิน ตามธรรมชาติดินที่ว่างเปล่าหรือดินล้น จะเป็นดินป่วย ดินดาน ดังนั้น ถ้าหากเราปลูกพืชลงไปพืชผักจะอ่อนแอ ไม่เจริญเติบโต ศัตรูของพืชก็จะมาทำลาย แต่ดินที่คลุมด้วยฟาง จะเป็นดินที่ร่วนซุยเพราะไส้เดือน จุลินทรีย์และสัตว์ต่างๆ ช่วยกันพรวนดิน ดินที่คลุมด้วยฟางก็จะเป็นอาณาจักรของสัตว์ต่างๆ เพราะระบบนิเวศวิทยาอุดมสมบูรณ์ เช่น คางคก แย้ จิ้งเหลน แมงมุม ฯลฯ การระบาดของแมลงศัตรูพืชก็จะค่อยๆ หายไปโดยที่เราไม่ต้องไปใช้สารขับไล่แมลง^๓ ฟาง เป็นผลผลิตพลอยได้ชนิดหนึ่งจากเกษตรกรรม คือลำต้นแห้งของธัญพืช หลังจากการเก็บเกี่ยว ฟางเกิดขึ้นจากต้นของธัญพืช อาทิ ข้าวบาร์เลย์ ข้าวโอ๊ต ข้าวเจ้า ข้าวไรย์ ข้าวสาลี เป็นต้น ประโยชน์ของฟางมีมากมายตั้งแต่ใช้เป็นอาหารสัตว์ หัตถกรรม ไปจนถึงพลังงานทดแทน

^๓ คุณค่ามหาศาลของฟางข้าว, [ออนไลน์].แหล่งที่มา: <https://www.svgroun.co.th> . [๑๘ ก.ค. ๒๕๖๐].

๔. การใช้ฟางเป็นอาหารสัตว์^๔

ปัญหาสำคัญอย่างยิ่งของการเลี้ยงโคกระบือ แพะ แกะ ของเกษตรกร ก็คือการมีอาหารที่ไม่เพียงพอในบางฤดูกาลโดยเฉพาะในช่วงฤดูแล้ง ทำให้สัตว์เลี้ยงของเกษตรกรน้ำหนักลดลงในช่วงนี้ปัญหาที่ตามมาก็คือการให้ผลผลิตต่ำ อันเนื่องมาจากสภาพร่างกายไม่สมบูรณ์เช่นสัตว์ไม่ยอมเป็นสัด หรือเป็นสัดแต่ผสมไม่ติด แม่โคผลิตนมเลี้ยงลูกโคไม่เพียงพอการให้ฟางเป็นอาหารเสริมในช่วงฤดูแล้งจะทำให้สัตว์มีน้ำหนักลดลงเรื่อย ๆ ทั้งนี้เนื่องจากฟางข้าวมีคุณค่าทางอาหารต่ำ สัตว์ได้รับสารอาหารไม่เพียงพอการปรับปรุงคุณภาพของฟางก่อนที่จะนำมาใช้ในการเลี้ยงสัตว์จึงเป็นอีกหนทางหนึ่งที่สามารถเพิ่มคุณค่าทางอาหารให้สูงขึ้นและสัตว์สามารถใช้ประโยชน์ได้ดีขึ้น

การทำฟางหมักยูเรีย ฟางข้าว ฟางข้าวเป็นผลพลอยได้จากการปลูกข้าวเป็นแหล่งอาหารหยาบของโคกระบือทั้งนี้เนื่องจากฟางข้าวเป็นแหล่งอาหารหยาบที่สามารถหาได้ง่าย และมีอยู่ทั่วไปในทั่วทุกภาคของประเทศไทย อีกทั้งฟางแห้งยังสามารถเก็บรักษาไว้ได้นาน โดยพื้นที่ ๑ไร่ จะได้ฟางข้าว ๓๑๐-๕๔๐กิโลกรัม คุณค่าทางอาหารของฟางข้าว ฟางข้าวมีคุณค่าทางอาหารต่ำคือ มีวัตถุแห้งอยู่ ๙๓.๕เปอร์เซ็นต์ โปรตีน ๒.๗๖เปอร์เซ็นต์ เยื่อใย ๓๖.๑๗เปอร์เซ็นต์ และค่าโภชนะย่อยได้ทั้งหมด (TDN) ๔๔.๔เปอร์เซ็นต์เนื่องจากฟางข้าวมีคุณค่าทางโภชนะต่ำ

การใช้ฟางข้าวเพียงอย่างเดียวเลี้ยงสัตว์เป็นเวลานาน จากการที่ฟางมีอัตราการย่อยต่ำทำให้ฟางอยู่ในกระเพาะหมักเป็นเวลานาน เพราะจุลินทรีย์ต้องใช้เวลาในการย่อยมากขึ้นทำให้สัตว์ได้รับโภชนะต่างๆ ไม่เพียงพอกับความต้องการของร่างกายจึงทำให้น้ำหนักลดลง ยูเรียเป็นสารประกอบไนโตรเจนที่ไม่ใช่โปรตีน เป็นผลึกสีขาว รสฝืดละลายน้ำได้ดี ยูเรียที่ใช้ในการปรับปรุงคุณภาพของฟางข้าวใช้สูตร ๔๖-๐-๐ ซึ่งมีไนโตรเจน ๔๖เปอร์เซ็นต์ หรือเทียบเท่ากับโปรตีน ๒๘๙เปอร์เซ็นต์ปริมาณของยูเรียที่เหมาะสมที่จะใช้ในการปรับปรุงคุณภาพของฟางข้าว คือ ที่ระดับ ๖เปอร์เซ็นต์ของฟางข้าว (แอมโมเนียที่เหมาะสม คือที่ ๓-๓.๔เปอร์เซ็นต์ของฟางข้าวโดยที่ยูเรีย๖๐ส่วนจะสลายตัวให้แอมโมเนีย ๓๔ส่วน)ส่วนการใช้ยูเรียมีข้อจำกัดการใช้ผสมอาหารชั้นได้ไม่เกิน 3เปอร์เซ็นต์ ของสูตรอาหารในสูตรอาหารที่มีการผสมยูเรียต้องผสมอาหารที่มีคาร์โบไฮเดรตที่ละลายได้ง่าย เช่นอาหารธัญพืช มันเส้นหรือกากน้ำตาล เป็นต้นเพื่อเป็นแหล่งพลังงานในการสร้างโปรตีนของจุลินทรีย์ ถ้ายูเรียถูกสลายตัวเร็วและมีคาร์โบไฮเดรตที่ละลายตัวได้ง่ายไม่เพียงพอจุลินทรีย์ไม่สามารถจับแอมโมเนียไปใช้ได้ทันแอมโมเนียจึงมีความเข้มข้นสูงในกระเพาะหมัก ทำให้ความเข้มข้นของแอมโมเนียในเลือดสูงเนื่องจากตับไม่สามารถเปลี่ยนแอมโมเนียไปเป็นยูเรียได้หมดซึ่งส่งผลกระทบต่อสมดุลของกรด-ด่างในร่างกาย เป็นเหตุให้สัตว์ตายได้ดังนั้นในการใช้ยูเรียหรือสารประกอบไนโตรเจนที่ไม่ใช่โปรตีนเป็นอาหารสัตว์จึงควรระมัดระวังเป็นอย่างยิ่งทั้งนี้เนื่องจากฟางข้าวมีคุณค่าทางโภชนะต่ำการใช้ฟางข้าวเพียงอย่างเดียวเลี้ยงสัตว์เป็นเวลานาน จะทำให้สัตว์ผอมการเจริญเติบโตลดลง การให้ผลผลิตต่ำดังนั้นการให้ฟางเป็นอาหารหลักควรให้อาหารชั้นเสริมด้วย

^๔การใช้ฟางเป็นอาหารสัตว์, [ออนไลน์].แหล่งที่มา: <https://www.google.co.th>. [๑๘ ก.ค. ๒๕๖๐].

ตารางที่๑ ส่วนประกอบทางเคมีของฟางข้าวและฟางหมักยูเรีย

โภชนะ (%วัตถุดิบแห้ง)	ฟางธรรมดา	ฟางหมักยูเรีย
วัตถุดิบแห้ง (DM)	๙๐.๐๐	๙๐.๐๐
โปรตีนรวม (CP)	๒.๗๖	๗.๘๘
เยื่อใย	๓๘.๑๘	๓๓.๓๓
เถ้า (Ash)	๑๔.๘๔	๑๘.๓๐
ไขมัน (E.E)	๒.๐๐	๔.๘๘
คาร์โบไฮเดรต (NFE)	๓๒.๓๗	๒๕.๖๑
ค่าโภชนะที่ย่อยได้ทั้งหมด (TDN)	๔๐.๒๐	๔๔.๕๕
โปรตีนย่อยได้ (DP)	๐.๐๐	๔.๒๔
การย่อยได้ (digestibility)	๕๐.๕๐	๕๓.๐๐

การใช้ประโยชน์จากฟางหมักยูเรียการนำไปเลี้ยงสัตว์ สามารถนำฟางหมักไปเลี้ยงโค-กระบือในสภาพเปียกและแห้งก็ได้ แต่ฟางที่เปียกใหม่ ๆ จะมีกลิ่นฉุนของแอมโมเนียอย่างรุนแรงทำให้ความน่ากินลดลงและจะทำให้เสียบตา ควรทิ้งไว้ ๒-๓ ชั่วโมงก่อนให้สัตว์กินและถ้าใช้ฟางหมักยูเรียเป็นอาหารหลักเพียงอย่างเดียวควรเสริมอาหารขึ้นด้วยเพื่อเป็นแหล่งพลังงานสำหรับจุลินทรีย์ทำให้เกิดความสัมพันธ์กันพอดีในการสังเคราะห์โปรตีนของจุลินทรีย์และนอกจากนี้ควรมีน้ำสะอาดให้โค-กระบือกินตลอดเวลาเพราะถ้าขาดน้ำสัตว์จะกินฟางหมักน้อยลง คำแนะนำและข้อเสนอแนะในการใช้ฟางหมักยูเรีย

๑.การทำฟางหมักยูเรียเหมาะสมกับเกษตรกรที่มีฟางอยู่แล้วต้องการใช้แรงงานของตัวเอง และมีความประสงค์ที่จะปรับปรุงคุณภาพของฟางให้สูงขึ้นเพื่อใช้เลี้ยงโค-กระบือ

๒.การทำฟางปรุงแต่งที่ละมาก ๆ พบว่ามีความยุ่งยากและใช้แรงงานมาก อีกทั้งต้องใช้เวลาในการหมักนานถึง ๓ สัปดาห์ต้องมีการวางแผนในการทำฟางหมักให้มีใช้อย่างต่อเนื่องและถ้าหากต้องซื้อฟางและจ้างแรงงานในการทำควรคำนึงถึงเวลาและความคุ้มค่าด้วย

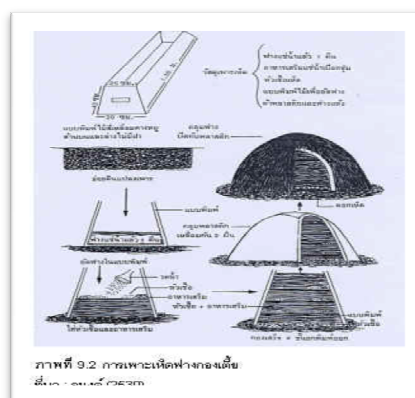
๓.การใช้ฟางหมักยูเรียเพื่อเป็นอาหารเสริมในหน้าแล้งสำหรับแม่โค (ให้กินในตอนเย็นหลังตอนกลับเข้าคอก) ไม่ต้องเสริมอาหารขึ้นก็ได้

๔. การใช้ฟางหมักยูเรียเป็นอาหารหลักแต่เพียงอย่างเดียวควรเพิ่มความระมัดระวังในการใช้

๕. การใช้ประโยชน์จากฟางเพื่อเพิ่มรายได้

เห็ดฟางเห็ดฟาง คนไทยรู้จักบริโภคอาหารจากเห็ดฟางมานานแล้ว เพราะมีรสดีมีคุณค่าทางอาหารสูงกว่าพืชผักหลายชนิด และไม่มีการใช้สารฆ่าแมลง การเพาะก็ทำได้ง่าย วัสดุต่าง ๆ ที่ใช้

เพาะก็ทำได้ง่าย ส่วนใหญ่เป็นวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร และการเพาะเห็ดฟางก็สามารถทำได้ตลอดทั้งปี จึงเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง รวมทั้งการคิดค้นดัดแปลงวัสดุเพาะ วิธีเพาะ และอาหารเสริมเพื่อเพิ่มผลผลิตได้มากเมื่อเกี่ยวข้าวและนวดข้าวเสร็จแล้ว พื้นที่ปลูก ๑ ไร่ ถ้าได้ข้าวเปลือก ๑๐๐ ถึง จะมีฟางเหลือประมาณ ๓,๐๐๐ กก. การเพาะเห็ดฟาง โดยทั่วไปถ้าใช้ฟางแห้ง ๑๐ กก. จะผลิตเห็ดฟางสดได้ ๑ กก. ดังนั้น ฟาง ๓,๐๐๐ กก. จะได้เห็ดสด ๓๐๐ กก. ซึ่งขายได้ กก.ละ ๒๐-๓๐ บาท จะได้เงินอีก ๖,๐๐๐-๙,๐๐๐ บาทลักษณะของการเพาะเห็ดฟางในปัจจุบัน มีอยู่หลายวิธี คือ การเพาะเห็ดฟางแบบกองสูง, การเพาะเห็ดฟางแบบกองเตี้ย, การเพาะเห็ดฟางจากเปลือกฝักถั่ว, การเพาะเห็ดฟางแบบ โรงเรือน หรืออุตสาหกรรม เป็นต้น



การเพาะเห็ดฟางแบบกองสูงนั้น ในปัจจุบันไม่เป็นที่นิยมทำกันนักเพราะใช้เวลาการเพาะนาน อีกทั้งต้องเสียเวลา ในการดูแลรักษานานอีกด้วยส่วนวิธีการเพาะเห็ดฟางแบบกองเตี้ยนั้น กำลังเป็นที่นิยมมากเพราะมีวิธีการทำที่ง่าย ทั้งวัสดุที่ใช้เพาะก็หาได้ง่าย และผลผลิตที่ได้อยู่ในเกณฑ์ที่น่าพอใจ ในที่นี้จะกล่าวรายละเอียดเฉพาะการเพาะแบบกองเตี้ยเท่านั้นฟางตากแห้ง

สิ่งจำเป็นในการเพาะเห็ดฟางวัตถุดิบที่ใช้ในการเพาะ ใช้ฟางตากแห้งสนิทซึ่งเก็บไว้โดยไม่เปียกชื้นหรือขึ้นรามาก่อน ใช้ได้ทั้งฟางข้าวเหนียว ฟางข้าวเจ้า ฟางข้าว ที่นวดเอาเมล็ดออกแล้ว และส่วนของตอซังเกี่ยวหรือถอนก็ได้ดีถ้าเปรียบเทียบกับวัสดุที่ใช้ในการ เพาะต่าง ๆ แล้ว ตอซังจะดีกว่าปลายฟางข้าวและวัสดุอื่นๆมาก เนื่องจากตอซังมีอาหารมากกว่าและอุ้มน้ำได้ดี กว่าปลายฟางอาหารเสริม การใส่อาหารเสริมเป็นส่วนช่วยให้เส้นใยของเห็ดฟางเจริญได้ดี และทำให้ได้ดอกเห็ดมากกว่าที่ไม่ได้ใส่ถึงประมาณ เท่าตัว อาหารเสริมที่นิยมใช้อยู่เป็นประจำได้แก่ ละอองข้าว ปุยมูลสัตว์หรือปุ๋ยคอกแห้ง ใสนุ่น ใส่ฝ้าย ผักตบชวาตากแห้งแล้วสับ ให้เป็นชิ้นเล็ก ๆ จอกแห้ง และเศษพืชชิ้นเล็ก ๆ ที่นิ่มและอุ้มน้ำได้ดี เหล่านี้ก็มีส่วนใช้เป็น อาหารเสริมได้เช่นกันเชื้อเห็ดฟาง ที่จะใช้เพาะ การเลือกซื้อเชื้อเห็ดฟางเพื่อให้ได้เชื้อเห็ดที่มีคุณภาพดีและเหมาะสมกับราคามี หลักเกณฑ์การพิจารณา ประกอบดังนี้ คือ

- ๑) เมื่อจับดูที่ถุงเชื้อเห็ด ควรจะต้องมีลักษณะเป็นก้อนแน่นมีเส้นใยของเชื้อเห็ดเดินเต็มก้อนแล้ว

- ๒) ไม่มีเชื้อราชนิดอื่น ๆ หรือเป็นพวกแมลง หนอน หรือตัวไร เหล่านี้เจือปน และไม่ควรมีน้ำอยู่กันถุง ซึ่งแสดงว่าขึ้นเกินไป ความงอกจะไม่ดี
- ๓) ไม่มีดอกเห็ดอยู่ในถุงเชื้อเห็ดนั้น เพราะนั่นหมายความว่าเชื้อเริ่มแก่เกินไปแล้ว
- ๔) ควรผลิตจากปุ๋ยหมักของเปลือกเมล็ดบัวผสมกับขี้ม้า หรือสับกับขี้ม้า
- ๕) เส้นใยไม่ฟูจัดหรือละเอียดเล็กเป็นฝอยจนผิดธรรมชาติลักษณะของเส้นใยควรเป็นสีขาวนวล เจริญคลุมทั่วทั้งก้อนเชื้อเห็ดนั้น
- ๖) ต้องมีกลิ่นหอมของเห็ดฟางด้วย จึงจะเป็นก้อนเชื้อเห็ดฟางที่ดี
- ๗) เชื้อเห็ดฟางที่ซื้อต้องไม่ถูกแดด หรือรอการขายไว้นานจนเกินไป
- ๘) เชื้อเห็ดฟางที่ซื้อมานั้น ควรจะทำการเพาะภายใน ๗ วัน
- ๙) อย่าหลงเชื่อคำโฆษณาใด ๆ ของผู้ขาย ควรสอบถามจากผู้ที่เคยทดลองเพาะมาก่อนจะดีกว่า นอกจากนี้ควร มีการตรวจสอบ เชื้อเห็ดฟางจากหลายยี่ห้อ เชื้อเห็ดฟางยี่ห้อใดให้ผลผลิตสูงก็ควรเลือกใช้ยี่ห้อนั้นมาเพาะจะดีกว่า
- ๑๐) ราคาของเชื้อเห็ดฟางไม่ควรจะแพงจนเกินไป ควรสืบราคาจากเชื้อเห็ดหลาย ๆ ยี่ห้อ เพื่อเปรียบเทียบดูด้วยสถานที่เพาะเห็ด เนื่องจากการเพาะเห็ดฟางเป็นการเพาะบนดิน ดังนั้นเราต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อมแปลงเพาะนั้นด้วยเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะต้องเป็นบริเวณที่ไม่มียาฆ่าแมลงหรือยากันเชื้อรา น้ำไม่ท่วมขัง มีการระบายน้ำได้ดีและต้องเป็นที่ไม่เคยใช้เพาะเห็ดฟาง มาก่อน ถ้าเคยเพาะเห็ดฟางมาก่อนก็ควรทำความสะอาดที่บริเวณนั้น โดยการขุดผลึกดินตากแดดจัด ๆ ไว้สัก ๑ อาทิตย์เพื่อฆ่า เชื้อโรค ต่าง ๆ บนดินที่จะเป็นพาหะของโรคและแมลงต่อเชื้อเห็ดที่เราจะเพาะในที่ดินนั้นได้ดีขึ้น

สรุปแล้วที่กองเพาะเห็ดควรเป็นสถานที่ที่โล่งแจ้ง และที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ สภาพดินบริเวณนั้นจะต้องไม่เค็มเพราะความเค็มของดินจะทำให้เส้นใยเห็ดไม่รวมตัวกันเป็นดอกเห็ดได้ไม่แบบไม่แบบที่ใช้ในการเพาะเห็ดฟางกองเตี้ย ทำจากไม้กระดานตอกเป็นกรอบแบบลังไม้รูปสี่เหลี่ยมคางหมู ขนาดของไม้แบบ หรือ กรอบลังไม้ไม่ควรใหญ่หรือเล็กจนเกินไป ขนาดของไม้แบบหรือกรอบลังไม้ที่ปกติใช้กันก็ควรมีฐานกว้าง ๓๕-๔๐ เซนติเมตร ด้านบนกว้าง ๒๕-๓๐ เซนติเมตร สูง ๓๕-๔๐ เซนติเมตร ความยาวของแบบพิมพ์ กรอบไม้ไม่ควรจะมีขนาด ๑-๑.๕ เมตรผ้าพลาสติก เพื่อใช้ในการคลุมกองเห็ด ส่วนมากมักจะใช้ผ้าพลาสติกใส เพราะราคาถูกและประหยัดดี ซื้อครั้งเดียวก็ใช้ได้ หลายครั้งบวรน้ำ จะเป็นบัวพลาสติกหรือบัวสังกะสีก็ได้ทั้งนั้นขอให้ใช้ตักน้ำได้และรดน้ำแล้วได้น้ำเป็นฝอย ๆ ก็ใช้ได้แล้ว ปัจจุบันที่ทำ มาก ๆ จะใช้เครื่องสูบลมไว้อหรือเครื่องสูบน้ำฉีดน้ำเป็นฝอยรดกองฟางให้เปียกชุ่มก่อนเริ่มการหมักได้ก็จะสะดวกดีปลูกเห็ดฟาง

๖.ปัจจัยที่สำคัญในการเพาะเห็ดฟาง

สภาพอากาศที่เหมาะสมในการเพาะเห็ดฟาง เห็ดฟางชอบอากาศร้อน อุณหภูมิ ๓๕-๓๗ องศาเซลเซียส ขึ้นได้ดีทั้งในฤดูฝนและ ในฤดูร้อน เพราะอากาศร้อนจะช่วยเร่งการเจริญเติบโตของดอกเห็ดได้ดีอยู่แล้ว ส่วนในช่วงอากาศหนาวไม่ค่อยจะดีนัก เพราะอากาศ ที่เย็นเกินไปไม่

เอื้ออำนวยต่อการเติบโตของดอกเห็ดฟาง สำหรับทางภาคใต้ก็สามารถจะเพาะเห็ดฟางได้ตลอดทั้งปี ถ้ามีฝนตกไม่มาก เกินไปนัก จึงเห็นได้ว่า การเพาะเห็ดฟางของประเทศไทยเราสามารถเพาะได้ตลอดปี แต่หน้าหนาวผลผลิตจะลดน้อยลงเนื่องจาก อุณหภูมิต่ำ จึงทำให้ราคาสูง หลังฤดูเกี่ยวข้าวอากาศร้อน ฟางและแรงงานมีมากมีคนเพาะมาก จึงเป็นธรรมดาที่เห็ดจะมีราคาต่ำลง

ในฤดูฝนชาวสวนมากทำนา การเพาะเห็ดน้อยลง ราคาเห็ดฟางนั้นก็ดีขึ้นเรื่องความชื้น ความชื้นเป็นส่วนสำคัญในการเพาะเห็ดฟางมากเป็นตัวกำหนดการเจริญของเส้นใยเห็ดที่สำคัญถ้าความชื้นมีน้อย เกินไป เส้นใยของเห็ดจะเดินช้า และรวมตัวเป็นดอกไม่ได้ ถ้าความชื้นมากเกินไปการระบายอากาศภายในกองไม่ดี ถ้าเส้นใยขาดออกซิเจน ก็จะทำให้เส้นใยฝ่อหรือเน่าตายไป น้ำที่แฉะหรือทำให้ฟางชุ่มควรต้องเป็นน้ำสะอาด ไม่มีเกลือเจือปนหรือเค็ม หรือเป็น น้ำเน่าเสียที่หมักอยู่ในบ่อนาน ๆ จนมีกลิ่นเหม็น ก็ไม่ควรจะนำมาใช้ในการเพาะเห็ดฟางที่ดีนั้น น้ำที่ใช้ในการกองเส้นใยเห็ดจะมาจาก ในฟางที่อุ้มเอาไว้และความชื้นจากพื้นแปลงเพาะนั้นก็เพียงพอแล้ว

ปกติขณะที่เพาะไว้เป็นกองเรียบร้อยแล้วนั้นจึงไม่ควรจะมีการ ให้น้ำ อีก ควรจะรดเพียงครั้งเดียวคือระหว่างการทำกองเท่านั้น หรืออาจจะช่วยบ้างเฉพาะในกรณีที่ความชื้นมีน้อยหรือ แห้งจนเกินไป การให้ความชื้นนี้โดยการโปรยน้ำจากฝักบัวรอบบริเวณข้าง ๆ แปลงเพาะเท่านั้นก็พอแสงแดด เห็ดฟางไม่ชอบแสงแดดโดยตรงนัก ถ้าถูกแสงแดดมากเกินไปเส้นใยเห็ดอาจจะตายได้ง่าย กองเห็ดฟางเพาะเห็ดหลัง จาก ทำกองเพาะเรียบร้อยแล้ว จึงควรจะมีการคลุมกองด้วยผ้าพลาสติกและใช้ฟางแห้ง หรือหญ้าคาปิดคลุมทับอีกเพื่อพรางแสงแดด ให้อายุของเห็ดฟางที่ไม่โดนแสงแดดจัดมีสีขาวนวลสวย ถ้าดอกเห็ดฟางโดนแดดแล้วจะเปลี่ยนจากสีขาวเป็นสีดำเร็วขึ้นกว่าปกติ

๗. การดูแลรักษาเห็ดฟาง

การดูแลรักษากองเห็ด ให้ใช้ผ้าพลาสติกใสหรือสีก็ได้ ถ้า เป็นผ้าพลาสติกยิ่งเก๋าก็ยิ่งดีคลุมแล้วใช้ฟางแห้งคลุมกันแดดกันลม ให้อีกชั้นหนึ่ง ควรระวังในช่วงวันที่ ๑-๓ หลังการกองเพาะเห็ด ถ้าภายในกองร้อนเกินไปให้เปิดผ้าพลาสติกเพื่อระบายความร้อนที่ร้อน จัดจนเกินไป และให้อากาศถ่ายเทได้สะดวกขึ้น ดูแลให้ดีก็จะเก็บ ดอกเห็ดได้ประมาณในวันที่ ๘-๑๐ โดยไม่ต้องรดน้ำเลยผลผลิต โดยเฉลี่ยจะได้ดอกเห็ดประมาณ ๑-๒ กิโลกรัมต่อกองการตรวจดูความร้อนในกองเห็ด โดยปกติเราจะรักษา อุณหภูมิในกองเห็ดโดยเปิดตากลม ๕-๑๐ นาที แล้วปิดตามเดิมทุกวันเช้า เย็น ถ้าวันไหนแดดจัดอุณหภูมิสูงความร้อนในกองเห็ดมาก ก็ควรเปิดชายผ้าพลาสติกให้นานหน่อย เพื่อระบายความร้อนใน กองเห็ด วิธีตรวจสอบความชื้นทำได้โดยดึงฟางออกจากกองเพาะ แล้วลองบิดดู ถ้าน้ำไหลออกมาเป็นสายแสดงว่าแฉะไป แต่ถ้ากองฟาง แห้งไปเวลาบิดจะไม่มีน้ำซึมออกมาเลย ถ้าพบว่ากองเห็ดแห้งเกินไปก็ควรเพิ่มความชื้นโดยใช้บัวรดน้ำเป็นฝอยเพียงเบา ๆ ให้ชื้น หลังจากทำการเพาะเห็ดประมาณ ๑ อาทิตย์ จะเริ่มมีตุ่มดอกเห็ดสีขาว เล็ก ๆ ในช่วงนี้ต้องงดการให้น้ำโดยตรงกับดอกเห็ด ถ้าดอกเห็ด ถูกน้ำในช่วงนี้ดอกเห็ดจะฝ่อและเน่าเสียหาย ให้น้ำที่ดินรอบกองเก็บเห็ดฟาง

๘. การเก็บเห็ดฟาง

เมื่อกองฟางเพาะเห็ดไปแล้ว ๕-๗ วัน จะเริ่มเห็นตุ่มสีขาวเล็ก ๆ เกิดขึ้น ตุ่มสีขาวเหล่านี้จะเจริญเติบโตเป็นเห็ดต่อไปเกษตรกรจะเริ่ม เก็บเห็ด ได้เมื่อเพาะไปแล้วประมาณ ๗-๑๐ วัน แล้วแต่ ความร้อน และการที่จะเก็บเห็ดได้เร็วหรือช้าขึ้นอยู่กับวิธีการเพาะและฤดูกาล คือ ฤดูร้อนและฤดูฝน จะเก็บเห็ดได้เร็วกว่าฤดูหนาว เพราะความร้อน ช่วยเร่งการเจริญเติบโตของเห็ดนอกจากนั้น ถ้าใส่ อาหารเสริมด้วย แล้ว จะทำให้เกิดดอกเห็ดเร็วกว่าไม่ใส่อีกด้วย ดอกเห็ดที่ขึ้นเป็นกระจุก มีทั้งอ่อน และแก่ ถ้ามีดอกเล็ก ๆ มากกว่าดอกใหญ่ ควรรอเก็บเมื่อดอกเล็กโตหรือรอเก็บชุดหลัง เก็บดอกเห็ด ขึ้นทั้งกระจุกโดยใช้มือจับ ทั้งกระจุกอย่างเบาๆ แล้วหมุนซ้ายและขวาลึกๆ ดึงขึ้นมาพยายามอย่า ให้เส้นใยกระทบกระเทือน



๙. ศัตรูของเห็ดฟางและการป้องกันกำจัด

แมลง เช่น มด ปลวก ไวเห็ด วิธีแก้ไขโดยใช้สารเคมีพวกเซฟวินโรยรอบๆ กอง ฟางประมาณ ๑ สดก อย่าโรยในกองทำประมาณ ๑ สัปดาห์ ก่อนเริ่มกองเห็ดและควรจะโรยสารเคมีนี้ประมาณ ๑ สัปดาห์ ก่อนที่จะเริ่มกองเห็ดแต่อย่าโรยภายในกองเพราะจะมีผล ต่อการ ออกดอก ทั้งยังมีสารพิษ ตกค้างในดอกเห็ดซึ่งเกิดอันตรายต่อผู้กินเห็ดคู่แข่ง คือเห็ดที่เราไม่ได้เพาะแต่ขึ้นมาด้วย หรือเชื้อโรค อื่นๆ ที่เป็นศัตรูของเห็ดฟาง เช่น พวกราต่าง ๆ วิธีแก้คือการเก็บ ฟางไม่ควรให้ถูกฝน และถ้ามีราขึ้น ให้หยิบฟางขยี้มนั้นทิ้งให้ไกลกองเพาะ

๑๐. ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

ในการเพาะเห็ดฟางแบบกองเตี้ยนั้น หากมีการเพาะหลาย ๆ กองเรียงกันแล้ว จะสามารถใช้ประโยชน์จากเนื้อที่ระหว่างกอง แต่ละกองได้อีกด้วย เนื่องจากขณะรดน้ำก็จะมีธาตุอาหาร อาหาร เสริม เส้นใยเห็ดที่ถูกน้ำชะไหลลงไปรวมอยู่บริเวณพื้นที่ระหว่างกอง จึง ทำให้บริเวณนั้นมีอาหาร ครบถ้วนต่อการเกิดดอกเห็ด และยังถ้าให้ ความเอาใจใส่ดูแลอย่างดี หมั่นตรวจดูความชื้น อุณหภูมิ ให้เหมาะสม ต่อการเกิดดอกด้วยแล้ว พื้นที่ระหว่างกองนั้นก็ให้ดอกเห็ดได้ อีกด้วยฟางที่จะใช้ สำหรับการเพาะนั้นจะใช้ตอซัง หรือจะใช้ฟางที่ ได้จากเครื่องนวดข้าวก็ได้หลังจากเก็บดอกเห็ด หมดแล้ว ควรเอากองเห็ดหลาย ๆ กอง มาสุ่มรวมกันเป็นกองใหม่ให้กว้างประมาณ ๘๐ ซม. ทำแบบ

การเพาะ เห็ดกองสูง แล้วรดน้ำพอมชุ่มคลุมฟางได้สัก ๖-๘ วัน ก็จะเกิดดอกเห็ด ได้อีกมากพอสมควร เก็บได้ประมาณ ๑๐-๑๕ วันจึงจะหมด วัสดุที่ใช้นี้ หลังจากเพาะเห็ดฟางแล้วสามารถนำไปเพาะเห็ดอย่างอื่นได้อีกด้วยโดยแทบไม่ต้องผสมอาหารเสริมอื่น ๆ ลงไปอีกเลย หรือจะใช้เป็น ปุ๋ยหมักสำหรับ ต้นไม้ก็ได้ มีคุณสมบัติใกล้เคียงกับปุ๋ยอินทรีย์ที่ กทม. ขายอยู่นั้นมากเมื่อเก็บดอกเห็ดหมดแล้ว นำ ฟางจากกองเห็ดเก้านี้ไปหมักเป็นปุ๋ยหมักใช้กับพืชอื่น ๆ ต่อไป หรือนำฟางที่ได้จากการเพาะเห็ด ไป เพาะเห็ดนางรม เป้าฮื้อ ก็ได้การขุดดินตากแดด ๑ สัปดาห์ ย่อยให้ดินร่วนละเอียด จะทำให้ผลผลิต เห็ดได้มากกว่าเดิมอีก ๑๐-๒๐% เพราะเห็ดเกิดบนดิน รอบ ๆ ฟางได้การเปลี่ยนวิธีคลุมกองเห็ด ตั้งแต่วันที่ ๔ นับจากการเพาะ เป็นต้นไป ให้เป็นแบบหลังคาประทุนเรือจะทำให้ได้เห็ดเพิ่มขึ้น

๑๑. ฟางกับวัฒนธรรมประเพณี^๕

ชาวนาจะนำฟ่อนข้าวมาวางเรียงซ้อน ๆ กันในลานนวด กลางลานมีเสาเกียดปักอยู่ตรงกลาง เพื่อใช้เป็นหลักมัดพรวนควาย ประมาณ ๕-๖ ตัว มัดเรียงกันเป็นแถวปลายพรวนมัดติดกับเสาเกียดไว้ ก็ไล่ค้ำชาวนาจะนำควายที่มัดเป็นพรวนติดกับเสาเกียดย่ำลงบนฟ่อนข้าวที่วางเรียงซ้อนไว้กลางลาน นวด เมื่อเม็ดข้าวร่วงจากฟ่อนจะตัดฟางที่มัดฟ่อนข้าวออก และใช้มือหอบฟ่อนข้าวขึ้นมากองรอบเสา เกียดเป็นการรื้อฟ่อนข้าวออกเอาแต่เม็ดข้าวไว้ ชาวนาจะชั้ดฟางข้าวโดยใช้มือหอบโยนไปที่เสาเกียด กลางลานนวด แล้วใช้ควายชั้ดเดิมมัดพรวนติดกับเสาเกียดอีกครั้ง ย่ำฟ่อนข้าวอีกหนให้เม็ดข้าวร่วง หล่นให้หมด หลังจากนั้นใช้ดองเกี่ยวฟางข้าวโยนออกไปนอกลานก็จะเหลือแต่เม็ดข้าวเปลือกไว้ ขณะที่ฟางฟางข้าวบ้านจะต้องร้องเพลงโห่ขึ้นต้นว่า โห่อ่อนเอ๋ย ร่อนลงอยู่ในดงมะไฟ หนุ่มสาวจะ ร้องเพลงแก๊กกันอย่างสนุกสนานจนหายเหนื่อย เสรีจิตพิพานฟางก็จะทำข้าวเหนียวน้ำกะทิเลี้ยงกัน อย่างอื้อฉาวสำราญด้วยความสนุกสนานรักใคร่สามัคคี



ภาพที่ ๑ ประเพณีฟางของชาวบ้านวัน ยาวล่าง จันทบุรี



ภาพที่ ๒ งานมหกรรมหุ่นฟางนก

^๕ ประเพณีฟางของชาวบ้านวันยาวล่าง จันทบุรี, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://puybank2102.wordpress.com>. [๑๘ ก.ค. ๒๕๖๐].

ที่มาของภาพ <https://puybank2102.wordpress.com> เข้าถึงข้อมูล วันที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๖๐

มีการนำฟางข้าวที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์แล้ว มาประดิษฐ์เป็นรูปนกขนาดใหญ่หลายชนิด และนำมาติดตั้งบนรถแต่ละคัน ซึ่งมีการตกแต่งไว้อย่างสวยงามเป็นรูปขบวน กำหนดจัดงานเดือน กุมภาพันธ์ของทุกปี นอกจากนี้ยัง การออกร้านจำหน่ายสินค้าพื้นเมือง และผลิตผลทางการเกษตร

๑๒. สรุป

ฟางคือสิ่งที่มีประโยชน์มากมายมหาศาลเป็นสิ่งมหัศจรรย์ที่กล่าวอย่างนี้ก็เพราะว่า คุณประโยชน์จากฟางนั้นมีมากมายสำหรับเกษตรกรแล้วฟางประดิษฐ์ดั่งทองคำที่หล่อเลี้ยงชีวิต และสามารถนำมาแปรรูปเป็นมูลค่าด้วยการต่อยอดทางผลผลิตให้มีมูลค่าเพิ่มด้วยภูมิปัญญาของไทยเช่น การเพาะเห็ดฟาง การทำอาหารสัตว์ การทำปุ๋ยหมักสิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นภูมิปัญญาทั้งสิ้นการที่ชุมชนแบบเกษตรกรรมจึงมีการใช้ประโยชน์จากฟางอย่างแพร่หลาย นอกจากนี้ฟางที่เป็นสิ่งธรรมดาช่วยหล่อหลอมความสามัคคีของกลุ่มคนให้รู้จักช่วยเหลือกันบนเส้นทางแห่งวัฒนธรรมอันดีงามมีการสนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมต่างๆเช่นงานมหกรรมหุ่นฟางนกจังหวัดจันทบุรีเป็นต้นนี้อาจกล่าวได้ว่า ฟางคงมีใช้เพียงฟางเส้นสุดท้ายอีกต่อไป

บรรณานุกรม

การใช้ฟางเป็นอาหารสัตว์. [ออนไลน์].แหล่งที่มา : <https://www.google.co.th>. [๑๘ ก.ค. ๒๕๖๐]

คุณค่ามหาศาลของฟางข้าว. [ออนไลน์].แหล่งที่มา: <https://www.svggroup.co.th>. [๑๘ ก.ค. ๒๕๖๐]

งานศูนย์บริการวิชาการและฝึกอบรมฝ่ายวิจัยและบริการวิชาการคณะทรัพยากรธรรมชาติ

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตหาดใหญ่. [ออนไลน์].แหล่งที่มา: <http://www.ku.ac.th/e-magazine/sep49/agri/fan.html>. [๑๘ กรกฎาคม ๒๕๖๐]

ประเพณีฟางของชาวบ้านวันยาวล่างจันทบุรี: : [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://puybank2102.wordpress.com>. [๑๘ ก.ค. ๒๕๖๐].

ฟางข้าว(Rice straw) และประโยชน์จากฟางข้าว. [ออนไลน์].แหล่งที่มา: <http://puechkaset.com>.

[๑๘ ก.ค. ๒๕๖๐].



ภาค ผนวก



คำแนะนำสำหรับผู้เขียน
วารสารนัมมกองแหกรพุทธศาสตร์ปริทรรศน์
บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

นโยบายการตีพิมพ์ทั่วไป

วารสารนัมมกองแหกรพุทธศาสตร์ปริทรรศน์ เป็นสื่อกลางการเผยแพร่รายงานการวิจัย บทความวิจัย และบทความวิชาการ ด้านพระพุทธศาสนา ศาสนาและปรัชญา โดยรับพิจารณาตีพิมพ์ ต้นฉบับของบุคคล ทั้งภายในและภายนอกของมหาวิทยาลัย มีกำหนดออกวารสารอย่างน้อยปีละ ๒ ฉบับ (ราย ๖ เดือน) ผลงานที่ส่งมาจะต้องไม่เคยเสนอหรือกำลังเสนอตีพิมพ์ในวารสารวิชาการใดมาก่อน

๑. ความหมายและประเภทของบทความทางวิชาการ

๑.๑ บทความทางวิชาการทั่วไป หมายถึง งานเขียนทางวิชาการในศาสตร์สาขาต่างๆ ที่มีการรวบรวมข้อมูลความคิดเห็น ข้อยุติ ข้อเสนอแนะและประสบการณ์เกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งเข้าไว้ด้วยกัน อย่างเป็นระบบโดยผู้เขียนค้นคว้าจากเอกสาร การสังเกต การสัมภาษณ์ เป็นต้น แล้ววิเคราะห์อย่าง สมเหตุสมผล บทความวิชาการมีหลายลักษณะ เช่น บทความแสดงความคิดเห็นที่วิเคราะห์ผลงานใหม่ๆ ที่ มีความสำคัญในสาขาวิชาของวารสารนั้น บทความจากบรรณาธิการที่แสดงความคิดเห็น ข้อเสนอแนะใน ประเด็นใดประเด็นหนึ่ง บทความวิจารณ์ที่อาจเป็นการแสดงข้อสนับสนุนหรือข้อโต้แย้งของผู้เชี่ยวชาญ หรือผู้มีประสบการณ์

๑.๒ บทความปริทรรศน์ (Review Article) หมายถึง บทความเชิงวิเคราะห์ที่ผู้เขียนรวบรวมและ สังเคราะห์ความรู้ทางวิชาการเรื่องใดเรื่องหนึ่งมาวิเคราะห์ เปรียบเทียบ วิเคราะห์ สรุปประเด็นให้ผู้อ่านเห็น แนวโน้ม เกิดความกระจ่างในเรื่องนั้นยิ่งขึ้นไปและเป็นแนวทางในการศึกษาเชิงวิชาการต่อไป

๑.๓ บทความวิจัย หมายถึง บทความที่นำเสนอผลการศึกษาค้นคว้าใหม่ๆ ทั้งในด้านทฤษฎีและด้าน ปฏิบัติที่ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในศาสตร์สาขาต่างๆ มากขึ้นกว่าเดิม โดยมีข้อมูลและเนื้อหาที่ทำให้ ผู้อ่านมีความรู้ในศาสตร์สาขานั้น สามารถศึกษาในลักษณะเดียวกันและสามารถตัดสินใจได้ว่าบทความนั้น ผู้เขียนได้ศึกษาหรือประเด็นที่ต้องการคำตอบ มีการกำหนดกรอบแนวคิด การเก็บรวบรวมข้อมูลและ วิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบ พร้อมทั้งสรุปปัญหาอย่างชัดเจน อันเป็นการสร้างฐานความรู้ที่มีคุณค่าทาง วิชาการ

๑.๔ บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review) หมายถึง บทความที่วิพากษ์วิจารณ์เนื้อหาสาระคุณค่า และคุณภาพของหนังสือ บทความ หรือผลงานด้านศิลปะ เช่น นิทรรศการ ทัศนศิลป์ และการแสดงละคร หรือดนตรี โดยใช้หลักวิชา และดุลยพินิจอันเหมาะสม

๒. ส่วนประกอบของบทความทางวิชาการทั่วไปและบทความปริทรรศน์

๒.๑ ส่วนนำ กล่าวถึงที่มาของเรื่อง ประเด็นหรือปัญหาที่ต้องการสำรวจหรือประเมินวิเคราะห์ นำเสนอตลอดจนจุดมุ่งหมายของการเสนอบทความ มีความยาวหนึ่งย่อหน้าโดยประมาณ เป็นส่วนที่ผู้เขียนนำเสนอเพื่อปูพื้นฐานผู้อ่านเกี่ยวกับเรื่องที่จะกล่าวถึง และสร้างความสนใจในการศึกษาต่อไป

๒.๒ ส่วนเนื้อหา เป็นส่วนหลักของบทความ เป็นการเสนอรายละเอียดของประเด็นเรื่องต่างๆ ที่อยู่ในขอบข่ายโดยมีการแบ่งหัวข้อตามความเหมาะสม

๒.๓. ส่วนสรุป เป็นส่วนสรุปสาระ เสนอข้อคิดและข้อสังเกต

๓. ส่วนประกอบของบทความวิจัย

๓.๑. ส่วนนำ ประกอบด้วย ความเป็นมาของเรื่องที่จะศึกษาหรือแนวทางในการแสวงหาวัตถุประสงค์ แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของงานที่เสนอในบทความวิจัยนี้กับความรู้เดิมที่ปรากฏอยู่โดยมีการอ้างถึงงานของบุคคลอื่นที่เคยทำเกี่ยวกับเรื่องนั้นหรือเรียกว่า ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้เพื่อช่วยให้ผู้อ่านเกิดความคิดในเรื่องที่ผู้เขียนจะกล่าวถึงต่อไป

๓.๒. ส่วนเนื้อหา ประกอบด้วย

๑) วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ เป็นการกล่าวถึงระเบียบวิธีวิจัย แหล่งข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล รายละเอียดที่ผู้อ่านควรทราบและสามารถนำไปศึกษาในทำนองเดียวกันได้

๒) ผลการวิจัยข้อมูลที่ได้จากการศึกษา มีการจัดหมวดหมู่ จำแนกและวิเคราะห์เพื่อให้สามารถตีความหมายได้ อาจมีการใช้ตาราง แผนภูมิประกอบในการนำเสนอข้อมูล และอธิบายให้กระจ่าง

๓) อภิปรายผล เป็นการแปลหรือตีความข้อมูลที่ได้โดยเริ่มจากการสรุปผลให้เห็นเด่นชัด ต่อมาคือการวิจารณ์ผลการวิจัยที่ได้ พิจารณาข้อดีข้อเสียของวิธีการและเครื่องมือที่ใช้มีการเปรียบเทียบผลที่ได้สนับสนุนหรือขัดแย้งกับผลงานของผู้อื่นโดยให้เหตุผล ผลการวิจัยที่ได้ตอบปัญหาอะไรบ้าง มีการสรุปและเสนอแนะความคิดเห็นที่ได้จากผลงานนี้เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาเรื่องอื่นๆ ต่อไป

๓.๓ ส่วนสรุป สรุปเนื้อหาทั้งหมดโดยย่อ โดยการตอบคำถามว่า ทำไม ทำอะไร ทำอย่างไร ได้ผลอะไร ต้องเขียนให้กระชับชัดเจน เข้าใจง่าย

๔. ส่วนประกอบที่สำคัญในการส่งบทความ

๔.๑ ชื่อเรื่องและข้อความเกี่ยวกับผู้เขียน ผู้เขียนร่วม และสถานที่ทำงาน สังกัด (ภาควิชา และมหาวิทยาลัย) เบอร์โทรศัพท์ อีเมลล์ ไลน์ หรือเฟสบุ๊ค ของผู้เขียนบทความสำหรับติดต่อ

๔.๒ บทคัดย่อหรือสาระสังเขป ที่ย่อเนื้อหาสาระของบทความที่กำลังกล่าวถึงทั้งหมด โดยไม่มีการตีความหรือวิจารณ์เพิ่มเติม

๕. การเตรียมต้นฉบับ

๕.๑ พิมพ์ผลงานทางวิชาการควรจัดพิมพ์ด้วย Microsoft word for Windows หรือ Macintosh บทกระดาษขนาด A4 หน้าเดียว ประมาณ ๒๖ บรรทัด ต่อ ๑ หน้า ใช้อักษร TH SarabunPSK ตัวเลขไทย ขนาดตัวอักษรเท่ากับ ๑๖ และใส่เลขหน้าตั้งแต่ต้นจนจบบทความยกเว้นหน้าแรก จำนวนไม่เกิน ๑๕ หน้า

๕.๒ บทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ไม่ควรเกิน ๑ หน้ากระดาษให้จัดพิมพ์เป็น ๑ คอลัมน์ มีความยาวประมาณ ๒๐๐ คำ จะต้องพิมพ์คำศัพท์ในบทคัดย่อภาษาไทย และพิมพ์ Keyword ในบทคัดย่อภาษาอังกฤษของบทความเรื่องนั้นด้วย จำนวนไม่เกิน ๕ คำ

๕.๓ เนื้อหา (ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ) ให้จัดพิมพ์เป็น ๑ คอลัมน์ และจัดพิมพ์เนื้อหาภาษาอังกฤษให้จัดพิมพ์เป็น Single Space

๕.๔ ถ้ามีรูปภาพ / ตารางประกอบ ควรมีภาพที่ชัดเจน ถ้าเป็นรูปถ่ายควรมีภาพถ่ายจริงแนบด้วย

๕.๕ ประวัติผู้แต่ง ให้ระบุชื่อของผู้เขียน หน่วยงานที่สังกัด ตำแหน่งทางวิชาการ (ถ้ามี) วุฒิการศึกษา ตั้งแต่ระดับปริญญาตรีขึ้นไป พร้อมด้วยสาขาที่เชี่ยวชาญ ประสบการณ์ทำงานและผลงานวิชาการ ๑-๓ ปีที่ผ่านมา และ File.jpg รูปถ่ายหน้าตรง ๑ รูป

๕.๖ บรรณานุกรมแยกผลงานภาษาไทยและภาษาอังกฤษ (เรียงตามลำดับตัวอักษร)

๕.๗ ผลงานวิชาการที่ส่งมาต้องไม่เคยได้รับการตีพิมพ์และเผยแพร่ที่ไหนมาก่อน

๕.๘ การส่งต้นฉบับ จะต้องส่งเอกสารบทความจำนวน ๒ ฉบับ และแบบฟอร์มส่งบทความ ๑ ฉบับ พร้อมทั้ง CD บันทึกข้อมูลของเนื้อหาและประวัติผู้แต่ง (เอกสารที่ส่งทั้งหมด) จำนวน ๑ แผ่น โดยบทความจำนวน ๒ ฉบับ ข้างต้นแบ่งให้เป็น

๑) บทความที่มีรายละเอียดของผู้เขียนบทความครบถ้วนตามที่ระบุไว้ในข้อ ๕ จำนวน ๑ ฉบับ

๒) ส่วนบทความอีกฉบับไม่ต้องระบุชื่อผู้เขียนและประวัติผู้เขียนลงในบทความ

๕.๙ บรรณาธิการบริหารนำเสนอบทความที่ส่งมาเสนอต่อกองบรรณาธิการ ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อประเมินคุณภาพความเหมาะสมของบทความก่อนการตีพิมพ์ ในกรณีที่ผลการประเมินระบุให้ต้องปรับปรุงแก้ไข ผู้เขียนจะต้องดำเนินการแก้ไขให้แล้วเสร็จภายในระยะเวลาที่กำหนด นับจากวันที่ได้รับผลการประเมินบทความ

๕.๑๐ ผู้เขียนที่แก้ไขบทความเรียบร้อยแล้ว กรุณาส่งบทความของท่านไปยังบรรณาธิการบริหารวารสารวณิฆ้องแหวกพุทธศาสตร์ปริทรรศน์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์จำนวน ๑ ฉบับ พร้อมบันทึกข้อมูลลงแผ่นบันทึกข้อมูลแผ่น CD ก่อนส่งให้กองบรรณาธิการดำเนินต่อไป

๖. รูปแบบการอ้างอิง

กรณีที่ผู้เขียนต้องการระบุแหล่งที่มาของข้อมูลในเรื่องให้ใช้วิธีการอ้างอิงแบบระบบเชิงอรรถ (Footnote System) โดยระบุ ชื่อผู้แต่ง ชื่อหนังสือ สถานที่พิมพ์ ปีที่พิมพ์ของเอกสารและหน้าที่อ้างอิงไว้ข้างหลังข้อความที่ต้องการอ้างอิง เพื่อบอกแหล่งที่มาของข้อความนั้น โดยใส่ลำดับตัวเลขแบบยกตัวเลขขึ้น และให้มีการอ้างอิงหรือบรรณานุกรมส่วนท้ายเล่ม (Reference Citation) โดยการรวบรวมรายการเอกสารทั้งหมดที่ผู้เขียนได้ใช้อ้างอิงในการเขียนผลงานนั้น ๆ จัดเรียงรายการตามลำดับอักษรชื่อผู้แต่ง ภายใต้หัวข้อบรรณานุกรม สำหรับผลงาน วิชาการภาษาไทย หรือ (Reference) สำหรับผลงานวิชาการภาษาอังกฤษ

ระบบเชิงอรรถ (Footnote System) ตัวอย่างการเขียนเอกสารอ้างอิง มีดังนี้

๑. คัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถา

ชื่อคัมภีร์ เล่มที่ / ชื่อ / หน้า เช่น วิมहा.(บาลี).๑/๒๓/๓๗. หรือ วิมहा.(ไทย) ๑/๒๓/๔๐ หรือ วิ.อ.(ไทย) ๑/๒๐/๓๑. หรือวิสุทธ.(บาลี) ๑/๔/๕.

๒. หนังสือ ตำรา

ชื่อผู้แต่ง ชื่อหนังสือ ตำรา พิมพ์ครั้งที่ สถานที่พิมพ์หรือผู้จัดพิมพ์ ปีที่พิมพ์ และหน้าที่อ้างอิง เช่น พระศรีคัมภีร์ญาณ, พุทธปรัชญา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖). หน้า ๑๘๘.

๓. บทความ / เรื่อง / ตอน ในหนังสือรวบรวมบทความ

ชื่อผู้แต่ง ชื่อบทความ ในชื่อวารสาร (บรรณาธิการ) (ฉบับพิมพ์ หน้าปรากฏบทความ) สถานที่พิมพ์ ผู้จัดพิมพ์ และหน้าที่อ้างอิง เช่น

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), “วิธีบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่” ใน สารนิพนธ์พุทธศาสตร์บัณฑิต ประจำปี ๒๕๕๓, บรรณาธิการ โดย พระศรีคัมภีร์ญาณ, รศ.ดร. และคณะ เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการ (กรุงเทพมหานคร: นวสาส์นการพิมพ์, ๒๕๕๓) : ๑-๑๗.

๔. บทความในวารสาร

ชื่อผู้แต่ง ชื่อบทความ ชื่อวารสาร ปีที่ (ลำดับที่) เลขหน้าที่ปรากฏบทความในวารสาร เช่น ประพันธ์ ศุภสร “พระวินัยกับการบรรลุลหฺรรม” ในวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๓ รั้งสี่ สุทนต์ บรรณาธิการ (กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๔๙) : ๔๑.

๕. บทความจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ หรือฐานข้อมูล CD-ROM

ชื่อผู้แต่ง / ชื่อเจ้าของ ชื่อบทความ (ซีดี-รอม) ชื่อวารสาร วัน เดือน ปี ที่สืบค้น แหล่งที่สืบค้น เช่น

พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, “พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม” ในฐานข้อมูลสื่อ อิเล็กทรอนิกส์ <http://www.mcu.ac.th/> ๓ มกราคม ๒๕๕๔.

สมภาร พรหมทา, “เพื่อความเข้าใจปัญหาเรื่องอัตตา-อนัตตา” ในสำนักพิมพ์วารสารปัญญา ๕ มกราคม ๒๕๕๔ จากกองวิชาการ MCU-5-Jan-2011.

ตัวอย่างการเขียนบรรณานุกรม มีดังนี้

๑. คัมภีร์พระไตรปิฎกและหนังสือทั่วไป

ผู้แต่ง. ชื่อเรื่อง. ครั้งที่พิมพ์. สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์, ปีที่พิมพ์. เช่น

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๔๕.

กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิธรรมทานกุศลจิต, ๒๕๕๙.

หนังสือภาษาอังกฤษ / English texts

Phramaha Prayoon Mererk. **Selflessness in Sartes Existentialisms and Early Buddhism**.

Bangkok: Mahachulalongkorn Buddhist University Press, 1988.

๒. วิทยานิพนธ์

ชื่อผู้วิจัย. “วิทยานิพนธ์”. ระดับของวิทยานิพนธ์. ชื่อแผนกวิชาหรือคณะ มหาวิทยาลัย, ปีที่สำเร็จการศึกษา. เช่น

พระศรีวิสุทธิคุณ (มานพ ปิยสีโล). “คัมภีร์สรีวิชัยชาดก : ตรวจชำระและศึกษาวิเคราะห์”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

๗. การส่งต้นฉบับบทความเพื่อตีพิมพ์

๑. ต้นฉบับ จำนวน ๓ ชุด ประกอบด้วย

๑.๑. ต้นฉบับที่ไม่ระบุชื่อผู้แต่ง จำนวน ๒ ชุด

๑.๒. ต้นฉบับที่ระบุชื่อผู้แต่ง จำนวน ๑ ชุด

๒. แผ่น CD บรรจุข้อมูลต้นฉบับ จำนวน ๑ แผ่น (ระบุชื่อบทความและชื่อผู้เขียนกำกับไว้ในแผ่น)

๓. แบบเสนอผลงานเพื่อตีพิมพ์ในวารสารฯ

๓.๑. แบบฟอร์มเสนอผลงานเพื่อตีพิมพ์ในวารสารฯ

๓.๒. แบบฟอร์มสมัครสมาชิกวารสารฯ

๔. รูปถ่าย ๑ นิ้ว จำนวน ๑ รูป (ถ่ายหน้าตรง)

๕. ส่งบทความได้ที่

๕.๑. **ส่งทางจดหมาย:** กองบรรณาธิการวารสาร วารสารวณิฏโณงแหรภพุทธศาสตรปริทรศน์ บัณทิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์หมู่ที่ ๘ ตำบลนอกเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ๓๒๐๐๐โทร.๐๔๔-๑๔๒๐๘๘

ติดต่อประสานงาน พระมหาธนรัฐ ฐฐเมโธ,ดร.

เลขานุการบัณฑิตศึกษา-บรรณาธิการบริหาร โทรศัพท์ ๐๙๓-๓๖๗๖๙๖๑

นางสาวจิรารัตน์ พิมพ์ประเสริฐ เจ้าหน้าที่บัณฑิตศึกษา โทร. ๐๘๗-๖๔๘๗๐๙๘

๕.๒. **ส่งทางจดหมายอิเล็กทรอนิกส์** แนบต้นฉบับ (Fileattachment) ในรูปแบบ MS Word มายัง E-mail : Thanaratbhante@gmail.com, Jirarat_02@hotmail.comผู้เขียนจะต้องส่งแผ่นซีดีบรรจุข้อมูลต้นฉบับ จำนวน ๑ แผ่น มายังกองบรรณาธิการเพื่อนำเข้าสู่กระบวนการตีพิมพ์ต่อไป

๘. ขั้นตอนการนำบทความลงตีพิมพ์

กองบรรณาธิการจะแจ้งให้ผู้เขียนทราบเมื่อได้รับบทความที่ส่งให้แล้ว และจะแจ้งผลการพิจารณาบทความจากผู้ทรงคุณวุฒิแล้ว โดยการพิจารณาบทความเพื่อลงตีพิมพ์ได้จะคำนึงถึงความหลากหลายและความเหมาะสม ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับดุลพินิจของกองบรรณาธิการ อย่างไรก็ตามก็ตีบทความที่แก้ไขต้นฉบับเสร็จเรียบร้อยแล้วก่อนอาจจะได้รับการพิจารณาลงตีพิมพ์ก่อน

๙. สิทธิของบรรณาธิการ

ในกรณีที่กองบรรณาธิการหรือผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งได้รับเชิญให้เป็นผู้ตรวจบทความมีความเห็นว่าควรแก้ไข กองบรรณาธิการจะส่งคืนเพื่อแก้ไข โดยจะยึดถือข้อเสนอแนะของผู้ตรวจเป็นเกณฑ์ และหรือขอสงวนสิทธิ์ที่จะพิจารณาไม่ตีพิมพ์ ในกรณีที่รายงานการวิจัย บทความทางวิชาการหรือบทความวิจัยไม่ตรงกับแนวทางของวารสาร หรือไม่ผ่านการพิจารณาของกองบรรณาธิการหรือผู้เชี่ยวชาญ

บทความที่ได้รับการตอบรับเพื่อตีพิมพ์ในวารสารวณิฏโณงแหรภพุทธศาสตรปริทรศน์ แล้วจะต้องไม่ปรากฏในสิ่งพิมพ์อื่นใดก่อนที่จะปรากฏในวารสารวณิฏโณงแหรภพุทธศาสตรปริทรศน์ ทั้งนี้กองบรรณาธิการจะส่งวารสารที่มีบทความของผู้เขียนตีพิมพ์ให้แก่ผู้เขียนจำนวน ๑ ฉบับ

รูปแบบบทความวิจัย

๑.๕ นิ้ว

(ชื่อบทความ)ภาษาไทย ขนาด ๑๘พื้พื้ตัวหนา
(ชื่อบทความ)ภาษาอังกฤษ ขนาด ๑๖ตัวพื้พื้ใหญ่ พื้พื้ตัวหนา

เว้น ๑ บรรทัด

.....(ชื่อผู้เขียน)

.....(สาขาวิชา)

เว้น ๑ บรรทัด

บทคัดย่อ

คำสำคัญ :

เว้น ๒ บรรทัด

Abstract

Keyword :

๑.บทนำ (ทุกหัวข้อให้ขีดซ้าย)

๒.วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๓.วิธีดำเนินการวิจัย

๔. ผลการวิจัย

๕.สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

บรรณานุกรม (เฉพาะที่อ้างในบทความ)

๑.๕ นิ้ว

๑ นิ้ว

รูปแบบบทความวิชาการ

รูปแบบบทความวิจัย (ชื่อบทความ)ภาษาไทย ขนาด ๑๘พิมพ์ตัวหนา (ชื่อบทความ)ภาษาอังกฤษ ขนาด ๑๖ตัวพิมพ์ใหญ่ พิมพ์ตัวหนา	
.....วัน ๑ บรรทัด	
.....(ชื่อผู้เขียน)	
.....(สาขาวิชา)	
.....วัน ๑ บรรทัด	
บทคัดย่อ	
.....	
.....	
คำสำคัญ :	
.....วัน ๒ บรรทัด	
Abstract	
.....	
.....	
Keyword :	
๑.บทนำ (ทุกหัวข้อให้ขีดซ้าย)	
.....	
.....	
๒. เนื้อหา	
.....	
.....	
๓. สรุป	
.....	
.....	
.....	
บรรณานุกรม (เฉพาะที่อ้างในบทความ)	
.....	
.....	
.....	

๑.๕ นิ้ว

๑ นิ้ว